



**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР
ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН
ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
/2022-2034/
/БОТЬ-3/**

БУЛГАН ХОТ 2022

ГАРЧИГ

2.2.1.4.	Суурьшлын үүсэх багийн төвүүдийн төлөвлөгөө.....	10
2.2.1.5.	Автозам дагуух үүсэх суурьшлын төлөвлөгөө.....	25
2.2.1.6.	Зуслангийн газрын суурьшлын төлөвлөгөө.....	42
2.2.2.	АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН БҮС БҮХИЙ ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ 66	
2.2.3.	ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН БҮС БҮХИЙ ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ...	76
2.2.4.	ХОГИЙН ЦЭГ, ОРШУУЛГЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ	79
2.2.5.	УУЛ УУРХАЙН ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ	82
2.3.	ЗАМ, ШУГАМ СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ	90
2.3.1.	АВТО ЗАМЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	90
2.3.1.4.	Авто замын газрын ашиглалт, үнэлгээ.....	90
2.3.1.5.	Авто замын сүлжээний төлөвлөгөө	94
2.3.1.6.	Авто замын гүүр, засаж, сайжруулах давааны газрын төлөвлөгөө	99
2.3.1.7.	Авто тээврийн зам дагуу үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө.....	104
2.3.2.	ТӨМӨР ЗАМЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	106
2.3.3.	ШУГАМ, СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	107
2.3.3.4.	Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын газрын төлөвлөгөө	107
2.3.3.5.	Сэргээгдэх эрчим хүчний станцын газрын төлөвлөгөө	109
2.3.3.6.	Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станц, шугамын газрын төлөвлөгөө	111
2.3.3.7.	Цэвэр ус дамжуулах шугамын төлөвлөгөө	115
2.3.3.8.	Шугам, сүлжээний газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь.....	116
2.3.4.	АГААРЫН ТЭЭВРИЙН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	120
2.4.	ОЙН САНГИЙН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ	121
2.4.1.	ОЙН САНГИЙН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	121
2.4.1.4.	Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх арга хэмжээний төлөвлөлт.....	122
2.4.1.5.	Ойн түймэртэй тэмцэх арга хэмжээний төлөвлөгөө	124
2.4.1.6.	Ойжуулалт, ойг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөө.....	126
2.4.2.	ОЙ АШИГЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	131
2.4.3.	МОД ТАРИХ, ОЙН ЗУРВАС БАЙГУУЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	133
2.4.4.	ОЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН НӨХӨРЛӨЛ ГЭРЭЭГЭЭР АШИГЛУУЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	136
2.4.5.	ОЙЖУУЛАЛТ, ОЙН ТАРИМЛЫН ҮР, СУУЛГАЦ ҮРЖҮҮЛЭХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	138
2.4.6.	ОЙН ТЭЛЭН УРГАХ НӨӨЦ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	140
2.4.7.	ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ.....	141
2.5.	УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ	145
2.5.1.	УС ХЭРЭГЛЭЭ, ХЭТИЙН ТӨЛӨВ.....	145
2.5.2.	УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС.....	148
2.5.3.	УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫГ ХАМГААЛАХ, НӨХӨН СЭРГЭЭХ	150
2.5.4.	УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ.....	156
2.6.	ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ	157

2.6.1.	УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗАР НУТГИЙН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	158
2.6.2.	ШИНЭЭР ОРОН НУТГИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАД АВАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	164
2.6.3.	УУЛ УУРХАЙН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ХУГАЦАА ДУУСАХААР ОРОН НУТГИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАД АВАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	166
2.6.4.	ТҮҮХ, СОЁЛЫН ДУРСГАЛЫГ АВРАН ХАМГААЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ .	168
2.6.5.	ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТТАЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ	169
2.7.	ХАМГААЛАЛТЫН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ.....	171
2.7.1.	УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	173
2.7.2.	ЗАМ, ШУГАМ, СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС	175
2.7.3.	ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ЗУРВАС.....	179
2.7.4.	ТАРИАЛАНГИЙН ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС	180
2.7.5.	ХОГИЙН ЦЭГИЙН ЭРҮҮЛ АХУЙН ХАМГААЛАЛ, ОРШУУЛГЫН ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС	180
2.7.6.	ТҮҮХ, СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС	182
2.8.	ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ТЭНЦЭЛ.....	183
2.9.	БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ	186

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 293. Суурьшлын үүсэх багийн төвүүдийн төлөвлөгөө	10
Хүснэгт 294. Хан жаргалант багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	12
Хүснэгт 295. Бүхт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	13
Хүснэгт 296. Мааньт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	14
Хүснэгт 297. Халиун багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	14
Хүснэгт 298. Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	15
Хүснэгт 299. Атар багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	16
Хүснэгт 300. Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	16
Хүснэгт 301. Тариахтай багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	17
Хүснэгт 302. Хялганат багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	18
Хүснэгт 303. Далан багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	18
Хүснэгт 304. Хужирт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	19
Хүснэгт 305. Эрэн багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	20
Хүснэгт 306. Барчин багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	20
Хүснэгт 307. Цулхар багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	21
Хүснэгт 308. Далан багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	22
Хүснэгт 309. Тээл багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	22
Хүснэгт 310. Уньт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө	23
Хүснэгт 311. Хонгор багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	24
Хүснэгт 312. Автозам дагуух үүсэх суурьшлын төлөвлөгөө	25
Хүснэгт 313. Гуа Улаан суурьшлын төлөвлөгөө.....	27
Хүснэгт 314. Алдарын ар суурьшлын төлөвлөгөө	27
Хүснэгт 315. Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан суурьшлын төлөвлөгөө.....	28
Хүснэгт 316. Тохой нуур суурьшлын төлөвлөгөө.....	29
Хүснэгт 317. Авзага багийн суурьшлын төлөвлөгөө	30
Хүснэгт 318. Тогоо багийн суурьшлын төлөвлөгөө	30
Хүснэгт 319. Хар бухын балгас суурьшлын төлөвлөгөө	31
Хүснэгт 320. Чин толгой балгас суурьшлын төлөвлөгөө	32
Хүснэгт 321. Үнэгтийн адаг суурьшлын төлөвлөгөө.....	32
Хүснэгт 322. Могойн гол суурьшлын төлөвлөгөө	33
Хүснэгт 323. Тоорой суурьшлын төлөвлөгөө.....	34
Хүснэгт 324. Хөшөөт суурьшлын төлөвлөгөө.....	34
Хүснэгт 325. Бага хайрхан суурьшлын төлөвлөгөө	35
Хүснэгт 326. Улаан мод суурьшлын төлөвлөгөө	36
Хүснэгт 327. Залаат гол суурьшлын төлөвлөгөө.....	37
Хүснэгт 328. Могойн гол суурьшлын төлөвлөгөө	37
Хүснэгт 329. Номын булаг суурьшлын төлөвлөгөө.....	38
Хүснэгт 330. Гуртын тавилан суурьшлын төлөвлөгөө	39
Хүснэгт 331. Дондогийн булаг суурьшлын төлөвлөгөө.....	40
Хүснэгт 332. Мэргэн хөтөл суурьшлын төлөвлөгөө.....	40
Хүснэгт 333. Өвөр бэрх хөтөл суурьшлын төлөвлөгөө	41
Хүснэгт 334. Зуслангийн газрын суурьшлын төлөвлөгөө.....	42
Хүснэгт 335. Бага нуур зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	45
Хүснэгт 336. Баян Хайрханы өвөр зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	45
Хүснэгт 337. Гангат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	47
Хүснэгт 338. Зосын амны зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	48
Хүснэгт 339. Тосонгийн хөндий, Овоот зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	48
Хүснэгт 340. Хүүхдийн Овоот толгой зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	49
Хүснэгт 341. Зүрхийн ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	50
Хүснэгт 342. Өвөр цуурай зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	50
Хүснэгт 343. Баянхайрхан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	51
Хүснэгт 344. Сүүл толгой зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	52
Хүснэгт 345. Залуугийн булаг зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	52
Хүснэгт 346. Залуугийн даваа зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	53
Хүснэгт 347. Майдарын голын эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	54
Хүснэгт 348. Яргуйт зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	54

Хүснэгт 349. Баянцагаан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	55
Хүснэгт 350. Бэрхийн ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	56
Хүснэгт 351. Дүгрээ нарс зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	56
Хүснэгт 352. Хүрийн хөндий зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	57
Хүснэгт 353. Мухар зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	58
Хүснэгт 354. Тэшиг эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	58
Хүснэгт 355. Хужирын булан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	59
Хүснэгт 356. Чулуун зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	60
Хүснэгт 357. Галтай зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	61
Хүснэгт 358. Чулуут зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	61
Хүснэгт 359. Бага ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	62
Хүснэгт 360. Их ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө.....	63
Хүснэгт 361. Цагаан хашаат зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	63
Хүснэгт 362. Шивэртийн эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	64
Хүснэгт 363. Нарангийн энгэр зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө	65
Хүснэгт 364. Булган аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөний зорилго, зорилтууд	66
Хүснэгт 365. Төлөвлөж буй аялал рекреацийн маршрут.....	69
Хүснэгт 366. Амралт, рашаан сувилал, аялал жуулчлалын бүс газрын байршил.....	73
Хүснэгт 367. УГЗБЕТ-нд тусгагдсан үйлдвэржилтийн газрын төлөвлөгөө	77
Хүснэгт 368. Орон нутгийн саналаар байгуулах үйлдвэржилтийн газрын төлөвлөгөө	77
Хүснэгт 369. Үйлдвэрийн газрын төлөвлөгөөний үе шатны хувиар.....	77
Хүснэгт 370. Хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэн устгах газрын төлөвлөгөө.....	79
Хүснэгт 371. Оршуулгын газрын төлөвлөгөө.....	80
Хүснэгт 372. Эвдэрсэн газрын судалгаа, сумдаар.....	82
Хүснэгт 373. Нөхөн сэргээлт хийх шаардлагатай газрын байршил	84
Хүснэгт 374. Хайх, олборлохыг хориглож цуцлах шаардлагатай тусгай зөвшөөрөлтэй газар	89
Хүснэгт 375. Булган аймгийн авто зам, сумдаар.....	90
Хүснэгт 376. Шороон замын нөлөөлөлд орсон газар, сумдаар.....	93
Хүснэгт 377. Улсын ГЗБЕТ-ний хэрэгжилтийн хоёрдугаар үе шатанд баригдах авто зам.	94
Хүснэгт 378. Төлөвлөж буй авто зам	96
Хүснэгт 379. Авто замын гүүр, засварлах даваа, гарам.....	100
Хүснэгт 380. Авто замын гүүр, засварлах даваа, гармын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь.....	100
Хүснэгт 381. Зам дагуух үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө.....	104
Хүснэгт 382. Төмөр замын газрын төлөвлөгөө	106
Хүснэгт 383. Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын төлөвлөгөө /УГЗБЕТ/.....	107
Хүснэгт 384. Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын төлөвлөгөө	107
Хүснэгт 385. Усан цахилгаан станцын газрын төлөвлөгөө.....	110
Хүснэгт 386. Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах шугамын төлөвлөгөө.....	111
Хүснэгт 387. Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станцын төлөвлөгөө.	112
Хүснэгт 388. Шугам сүлжээний газрын төлөвлөгөө, хэрэгжүүлэх үе шат, хөрөнгө оруулалтын зардал	118
Хүснэгт 389. Ерөнхий зориулалтын нисэх онгоц хөөрөх, буух зурвасын газрын төлөвлөгөө.....	120
Хүснэгт 390. Ойн хөнөөлт шавж, хортон тархсан газар.....	123
Хүснэгт 391. Ойжуулалт хийх газрын төлөвлөгөө	128
Хүснэгт 392. Байгалийн сэргэн ургалтад туслах ойн газрын төлөвлөгөө.....	129
Хүснэгт 393. Ойн ашиглалт, хамгаалалтын бүс	131
Хүснэгт 394. Цэвэрлэгээний огтлолт хийх ойн төлөвлөгөө.....	132
Хүснэгт 395. Мод тарих газрын төлөвлөгөө.....	133
Хүснэгт 396. Хамгаалалтын ойн зурвасын төлөвлөгөө	135
Хүснэгт 397. Ойн менежментийн нөхөрлөл гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө	136
Хүснэгт 398. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө.....	138
Хүснэгт 399. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө.....	138
Хүснэгт 400. Ойн тэлэн ургах нөөц газрын төлөвлөгөө.....	140
Хүснэгт 401. Ойн сан бүхий газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь	142
Хүснэгт 402. Усны сан бүхий газар /2021 оны газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар/	145
Хүснэгт 403. Хүн амын ус хэрэглээний хэтийн төлөв сумдаар, мян.м ³ /жил.....	146
Хүснэгт 404. Аж үйлдвэрийн ус хэрэглээ, м ³ /жил	146

Хүснэгт 405. Аж үйлдвэрийн ус хэрэглээний хэтийн төлөв, мян.м ³ /жил.....	147
Хүснэгт 406. Хөдөө аж ахуйн салбарын ус хэрэглээ хэтийн төлөв, мян.м ³ /жил	147
Хүснэгт 407. Булган аймгийн ус хэрэглээ хэтийн төлөв, сая.м ³ /жил.....	148
Хүснэгт 408. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө сумдаар.....	149
Хүснэгт 409. Хамгаалалтын бүсийн дэглэм.	149
Хүснэгт 410. Хөв цөөрөм байгуулах газрын байршил	150
Хүснэгт 411. Булгийн эхийг хашиж хамгаалах газрын төлөвлөгөө	152
Хүснэгт 412. Хашиж сэргээн хамгаалах нуурын төлөвлөгөө	154
Хүснэгт 413. Засварлах уст цэгийн төлөвлөгөө	155
Хүснэгт 414. Усны сан бүхий газрын төлөвлөгөө, төлөвлөлтийн хугацаагаар.....	156
Хүснэгт 415. Тусгай хамгаалалттай газар.....	157
Хүснэгт 416. Улсын тусгай хамгаалалтад авах газар.....	158
Хүснэгт 417. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах газрын төлөвлөгөө.....	164
Хүснэгт 418. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай.....	167
Хүснэгт 419. Авран хамгаалах шаардлагатай түүх соёлын дурсгалт газрын төлөвлөгөө.....	169
Хүснэгт 420. Тусгай хэрэгцээний газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь	169
Хүснэгт 421. Хамгаалалтын бүсийн төрөл, хэмжээ, үндэслэл.....	171
Хүснэгт 422. Хамгаалалтын бүсийн эзлэх талбай, га	172
Хүснэгт 423. Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар, сумдаар	173
Хүснэгт 424. Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн газар, сумдаар	174
Хүснэгт 425. Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс, сумдаар	175
Хүснэгт 426. Авто замын зурвас газар	176
Хүснэгт 427. Холбоо харилцааны шугамын хамгаалалтын бүс	176
Хүснэгт 428. Эрчим хүчний шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвасын хэмжээ.	177
Хүснэгт 429. Эрчим хүчний шугам, сүлжээний хамгаалалтын зурвас	178
Хүснэгт 430. Төмөр замын хамгаалалтын бүс.....	179
Хүснэгт 431. Ойн сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс	180
Хүснэгт 432. Тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс.....	180
Хүснэгт 433. Хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс.....	181
Хүснэгт 434. Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс	181
Хүснэгт 435. Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс.....	182
Хүснэгт 436. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцэл, төлөвлөгөөний үе шатаар.....	183
Хүснэгт 437. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөн	184

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 187. Бугат сумын Хан жаргалант багийн төвийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	13
Зураг 188. Орхон сумын Бүхт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	13
Зураг 189. Орхон сумын Мааньт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	14
Зураг 190. Орхон сумын Халиун багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	15
Зураг 191. Сайхан сумын Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	15
Зураг 192. Сэлэнгэ сумын Атар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	16
Зураг 193. Сэлэнгэ сумын Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	17
Зураг 194. Сэлэнгэ сумын Тариахтай багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	17
Зураг 195. Сэлэнгэ сумын Хялганат багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	18
Зураг 196. Тэшиг сумын Далан багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	19
Зураг 197. Тэшиг сумын Хужирт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	19
Зураг 198. Тэшиг сумын Эрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	20
Зураг 199. Хангал сумын Барчин багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	21
Зураг 200. Хангал сумын Цулхар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	21
Зураг 201. Хишиг-Өндөр сумын Банзар багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	22
Зураг 202. Хутаг-Өндөр сумын Тээл багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	23
Зураг 203. Хутаг-Өндөр сумын Уньт багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	23
Зураг 204. Хутаг-Өндөр сумын Хантай багийн төвийн төлөвлөгөө.....	24
Зураг 205. Хутаг-Өндөр сумын Хонгор багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	24
Зураг 206. Баян-Агт сумын Гуа Улаан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	27
Зураг 207. Баяннуур сумын Алдарын ар суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	28
Зураг 208. Бугат сумын Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	28
Зураг 209. Бугат сумын Анхдагчдын хаалга суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	29
Зураг 210. Бүрэгхангай сумын Тохой нуур суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	29
Зураг 211. Гурванбулаг сумын Авзага багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	30
Зураг 212. Гурванбулаг сумын Тогоо багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	31
Зураг 213. Дашинчилэн сумын Хар бухын балгас суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	31
Зураг 214. Дашинчилэн сумын Чин толгой суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	32
Зураг 215. Могод сумын Үнэгтийн адаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	33
Зураг 216. Орхон сумын Могойн гол суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	33
Зураг 217. Орхон сумын Тоорой суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	34
Зураг 218. Орхон сумын Хөшөөт суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	35
Зураг 219. Сайхан сумын Бага хайрхан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	35
Зураг 220. Тэшиг сумын Улаан мод суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	36
Зураг 221. Хангал сумын Залаат суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.....	36
Зураг 222. Хишиг-Өндөр сумын Залаат суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	37
Зураг 223. Хишиг-Өндөр сумын Могойн гол суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	38
Зураг 224. Хишиг-Өндөр сумын Номын булаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	38
Зураг 225. Хишиг-Өндөр сумын Зөөлөнгийн даваа суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.....	39
Зураг 226. Хутаг-Өндөр сумын Гуртын тавилан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	39
Зураг 227. Хутаг-Өндөр сумын Дондогийн булаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	40
Зураг 228. Хутаг-Өндөр сумын Мэргэн хөтөл суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	41
Зураг 229. Хутаг-Өндөр сумын Өвөр бэрх суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	41
Зураг 230. Баян-Агт сумын Багануур зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	45
Зураг 231. Баян Хайрханы өвөр зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	46
Зураг 232. Австын эрээн зуслангийн бүсийн төлөвлөгөө.....	46
Зураг 233. Гангат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	47
Зураг 234. Зосын амны зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	48
Зураг 235. Тосонгийн хөндий, Овоот зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	49
Зураг 236. Хүүхдийн Овоот толгой зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	49
Зураг 237. Зүрхийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө.....	50

Зураг 238. Өвөр цуурай зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	51
Зураг 239. Баянхайрхан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	51
Зураг 240. Сүүл толгой зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	52
Зураг 241. Залуугийн булаг зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	53
Зураг 242. Залуугийн даваа зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	53
Зураг 243. Майдарын голын эх зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	54
Зураг 244. Яргуйт зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	55
Зураг 245. Баянцагаан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	55
Зураг 246. Бэрхийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	56
Зураг 247. Дүгрээ нарс зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	57
Зураг 248. Хүрийн хөндий зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	57
Зураг 249. Мухар зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	58
Зураг 250. Тэшиг эх зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	59
Зураг 251. Хужирын булан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	59
Зураг 252. Чулуун зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	60
Зураг 253. Мааньт зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	60
Зураг 254. Галтай зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	61
Зураг 255. Чулуут зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	62
Зураг 256. Бага ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	62
Зураг 257. Их ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	63
Зураг 258. Цагаан хашаат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	64
Зураг 259. Шивэртийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	64
Зураг 260. Нарангийн энгэр зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө	65
Зураг 261. Суурьшил үүсэх газрын төлөвлөгөө	65
Зураг 262. Улсын аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө	71
Зураг 263. Аймгийн аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө	71
Зураг 264. Сумын аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө	72
Зураг 265. Булган аймгийн аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө	72
Зураг 266. Амралт, рашаан сувилал, аялал жуулчлалын бүс газрын төлөвлөлт	75
Зураг 267. Үйлдвэрийн газрын төлөвлөгөө, байршил	78
Зураг 268. Хогийн цэг, оршуулгын газрын төлөвлөгөө	81
Зураг 269. Уул, уурхайн улмаас эвдрэлд орсон газар, Бүрэгхангай сум “Туул голын голдирол”	83
Зураг 270. Өмнө ашиглагдаж байсан суурин газрын балгас, Орхон сум “Өлзийт”	83
Зураг 271. Уул, уурхайн улмаас эвдрэлд орсон газар, Хишиг-Өндөр сум “Мөнгөн уул”	83
Зураг 272. Нөхөн сэргээх газрын төлөвлөгөө	84
Зураг 273. Ашигт малтмал хайгуул, олборлолт явуулахыг хориглох, цуцлах тусгай зөвшөөрөлтэй газар (УГЗБЕТ)	89
Зураг 274. Баян-Агт сумаас Булган сум явдаг төв зам	92
Зураг 275. Булган аймгийн ердийн шороон замын нөлөөгөөр доройтсон газар	93
Зураг 276. Авто замын төлөвлөгөө (УГЗБЕТ)	95
Зураг 277. Авто замын газрын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх хугацаа.	99
Зураг 278. Авто замын гүүр, засаж, сайжруулах давааны төлөвлөгөө	103
Зураг 279. Авто тээврийн үйлчилгээний цогцолборын загвар	104
Зураг 280. Зам дагуух үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө	105
Зураг 281. Төмөр замын газрын төлөвлөгөө	106
Зураг 282. Цахилгаан дамжуулах шугамын газрын төлөвлөгөө	109
Зураг 283. Монгол улсын сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцийн судалгаа	109
Зураг 284. Усан цахилгаан станцын газрын төлөвлөгөө	111
Зураг 285. Холбоо мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станц, шугамын газрын төлөвлөгөө	115
Зураг 286. Шугам, сүлжээний газрын төлөвлөгөө	116
Зураг 287. Агаарын тээврийн газрын төлөвлөгөө.	121
Зураг 288. Ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэх газрын төлөвлөгөө	124
Зураг 289. Ойжуулах газрын төлөвлөгөө	128
Зураг 290. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах арга хэмжээний төлөвлөгөө	130
Зураг 291. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах арга хэмжээний төлөвлөгөө	132
Зураг 292. Ойн хамгаалалтын зурвасын газрын төлөвлөгөө	135
Зураг 293. Ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө	137

Зураг 294. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө	139
Зураг 295. Ойн сан бүхий газрын төлөвлөгөө	140
Зураг 296. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө	150
Зураг 297. Усны сан бүхий газрын төлөвлөгөө	155
Зураг 298. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Бүрэнгийн нуруу”	159
Зураг 299. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Дулаанхаан уул”	159
Зураг 300. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Уран тогоо уул”	160
Зураг 301. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Цагаан нуур”	161
Зураг 302. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Чин толгой”	162
Зураг 303. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Хөл асгат”	162
Зураг 304. Улсын тусгай хамгаалалтад зэрэглэл бууруулахаар төлөвлөж буй газар “Зэт хантай бүтээлийн нуруу”	163
Зураг 305. Улсын тусгай хамгаалалтад авах газрын төлөвлөгөө	164
Зураг 306. Орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газрын төлөвлөгөө	166
Зураг 307. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй	168
Зураг 308. Тусгай хэрэгцээний газрын төлөвлөгөө	170
Зураг 309. Хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө	172

ДИАГРАММЫН ЖАГСААЛТ

Диаграмм 86. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь	76
Диаграмм 87. Аж үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, эзлэх хувь	76
Диаграмм 88. Авто замын төрөл, эзлэх хувь	90
Диаграмм 89. Тээврийн хэрэгслийн тоо, өсөлтийн хувь	91
Диаграмм 90. Шороон замын хөндлөн огтлол	92
Диаграмм 91. Ойжуулалт хийх газрын төлөвлөгөө, сумдаар	127
Диаграмм 92. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах газар, нийт ойн санд эзлэх хувь	129
Диаграмм 93. Булган аймгийн ус хэрэглээний хэтийн төлөв.	148
Диаграмм 94. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй талбай	167
Диаграмм 95. Нийт хамгаалалтын бүсийн газрын эзлэх хувь.	172
Диаграмм 96. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцэл, төлөвлөгөөний үе шатаар	183

2.2.1.4. Суурьшлын үүсэх багийн төвүүдийн төлөвлөгөө

Булган аймгийн багийн төвүүд нь одоогоор бэлчээрийн ангилалд байгаа бөгөөд томоохон суурин үүссэн болон цаашид томоохон суурин үүсэх 8 сумын 19 багийн төвийн байршлын 6404.2 га газрыг хот тосгон бусад суурины ангиллаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 1. Суурьшлын үүсэх багийн төвүүдийн төлөвлөгөө

№	Газрын нэр	Сумын нэр	Талбай /га/	Эргэлтийн цэгийн дугаар	Өргөрөг	Уртраг	Төлөвлөлтийн үе шат
1	Ханжаргалант баг	Бугаг	110.4	1	48°57'56.81"	103°16'36.05"	1
				2	48°57'23.41"	103°17'09.81"	
				3	48°57'06.90"	103°16'33.74"	
				4	48°57'41.08"	103°16'00.08"	
2	Бүхт баг	Орхон	52.4	1	48°45'19.48"	103°21'14.45"	1
				2	48°45'19.85"	103°21'40.36"	
				3	48°44'41.33"	103°21'41.61"	
				4	48°44'53.83"	103°21'15.29"	
3	Мааньт баг	Орхон	195.8	1	48°47'29.92"	103°45'09.79"	1
				2	48°47'42.59"	103°45'47.55"	
				3	48°47'08.04"	103°46'14.09"	
				4	48°46'51.65"	103°46'49.34"	
				5	48°46'28.77"	103°46'24.97"	
				6	48°46'45.18"	103°45'49.67"	
				7	48°47'01.68"	103°45'31.49"	
4	Халиун баг	Орхон	54.7	1	48°49'51.86"	103°57'52.68"	1
				2	48°49'40.47"	103°58'20.77"	
				3	48°49'16.27"	103°57'58.26"	
				4	48°49'31.12"	103°57'33.40"	
5	Сайхан-Овоо баг	Сайхан	218.3	1	48°48'49.78"	102°23'31.83"	1
				2	48°48'33.76"	102°24'53.45"	
				3	48°47'54.77"	102°24'35.92"	
				4	48°48'10.78"	102°23'14.31"	
6	Атар баг	Орхон	324.7	1	49°45'22.92"	104°34'54.98"	3
				2	49°45'54.47"	104°35'59.25"	
				3	49°45'21.38"	104°36'37.50"	
				4	49°45'12.77"	104°36'19.96"	
				5	49°44'46.43"	104°36'50.75"	
				6	49°44'23.64"	104°36'04.31"	
7	Сэлэнгэбүрэн баг	Сэлэнгэ	151.5	1	49°34'20.05"	104°19'22.07"	1
				2	49°34'25.09"	104°20'19.77"	
				3	49°34'13.58"	104°20'24.14"	
				4	49°34'00.24"	104°20'30.22"	
				5	49°33'53.80"	104°20'23.22"	
				6	49°33'50.74"	104°20'12.15"	
				7	49°33'42.70"	104°19'56.49"	
				8	49°33'41.62"	104°19'56.19"	
				9	49°33'39.32"	104°19'57.64"	
				10	49°33'35.10"	104°19'56.91"	
				11	49°33'32.85"	104°19'58.76"	
				12	49°33'31.32"	104°20'00.91"	
				13	49°33'27.07"	104°19'54.57"	
				14	49°33'35.49"	104°19'44.74"	
				15	49°33'36.16"	104°19'35.16"	
				16	49°33'43.59"	104°19'29.61"	
8	Тариахтай баг	Орхон	286.6	1	49°29'54.89"	103°59'09.81"	1
				2	49°29'58.69"	103°59'54.16"	
				3	49°29'48.69"	103°59'57.39"	
				4	49°29'48.69"	103°59'47.90"	
				5	49°29'25.79"	103°59'54.10"	
				6	49°29'25.98"	104°00'04.65"	
				7	49°29'25.89"	104°00'16.98"	
				8	49°29'25.42"	104°00'26.71"	
				9	49°29'25.65"	104°00'30.94"	
				10	49°29'24.81"	104°00'39.00"	

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

				11	49°29'22.73"	104°00'40.19"						
				12	49°29'03.06"	104°00'45.99"						
				13	49°29'3.054"	104°00'50.06"						
				14	49°28'54.24"	104°00'51.26"						
				15	49°28'48.00"	104°00'43.76"						
				16	49°28'37.16"	104°00'02.85"						
				17	49°28'40.97"	103°59'43.42"						
				18	49°28'43.29"	103°59'34.22"						
				19	49°28'45.06"	103°59'30.92"						
				20	49°28'48.72"	103°59'30.86"						
				21	49°28'50.18"	103°59'31.06"						
				22	49°28'50.44"	103°59'31.16"						
				23	49°28'50.73"	103°59'31.44"						
				24	49°28'51.25"	103°59'32.15"						
				25	49°29'02.34"	103°59'32.92"						
				26	49°29'02.29"	103°59'37.34"						
				27	49°29'03.04"	103°59'37.52"						
				28	49°29'06.78"	103°59'41.20"						
				29	49°29'08.66"	103°59'41.44"						
				30	49°29'08.96"	103°59'40.85"						
				31	49°29'23.20"	103°59'39.27"						
				32	49°29'21.83"	103°59'23.04"						
				33	49°29'21.13"	103°59'18.95"						
				34	49°29'20.20"	103°59'01.87"						
				9	Хялганат тосгон			1059.7	1	49°30'06.65"	104°14'26.86"	1
									2	49°30'34.94"	104°15'05.41"	
									3	49°30'58.76"	104°16'07.45"	
									4	49°31'13.02"	104°17'23.29"	
									5	49°29'24.97"	104°18'46.68"	
									6	49°28'46.09"	104°18'14.54"	
									7	49°29'51.34"	104°16'43.76"	
									8	49°29'49.84"	104°14'29.22"	
				10	Далан баг			134.1	1	50°05'47.82"	102°25'45.21"	3
									2	50°05'28.73"	102°26'26.32"	
3	50°04'44.25"	102°26'28.69"										
4	50°04'43.37"	102°25'48.66"										
11	Хужирт баг		364.3	1	49°48'47.60"	103°11'35.68"	3					
				2	49°48'26.01"	103°12'26.22"						
				3	49°47'48.62"	103°11'48.07"						
				4	49°47'09.81"	103°10'36.09"						
				5	49°47'38.59"	103°09'59.05"						
				6	49°48'10.21"	103°10'57.54"						
12	Эрэн баг		198.6	1	50°11'22.15"	102°43'14.75"	3					
				2	50°11'08.16"	102°43'52.30"						
				3	50°10'03.57"	102°42'53.95"						
				4	50°10'17.55"	102°42'16.42"						
13	Барчин		816.5	1	49°11'16.64"	104°13'34.63"	1					
				2	49°11'31.89"	104°15'34.12"						
				3	49°11'38.83"	104°15'49.34"						
				4	49°11'34.85"	104°15'53.58"						
				5	49°11'47.91"	104°16'22.21"						
				6	49°11'20.88"	104°16'50.90"						
				7	49°11'01.12"	104°16'00.64"						
				8	49°10'24.88"	104°15'26.63"						
				9	49°10'27.04"	104°13'49.87"						
				10	49°10'07.29"	104°10'56.41"						
				11	49°10'28.52"	104°10'46.61"						
				12	49°10'49.43"	104°13'42.99"						
14	Цулхар		1188.1	1	49°28'59.97"	104°18'53.08"	1					
				2	49°28'58.87"	104°20'55.07"						
				3	49°28'01.51"	104°21'56.56"						
				4	49°27'12.12"	104°22'13.20"						
				5	49°27'02.14"	104°21'19.16"						
				6	49°27'34.40"	104°19'17.05"						
				7	49°27'41.82"	104°19'19.58"						

				8	49°27'51.61"	104°18'51.43"	
				9	49°27'52.20"	104°18'44.21"	
				10	49°28'21.02"	104°17'59.02"	
15	Банзар баг	Хишиг- Өндөр	29.7	1	48°02'39.59"	103°37'33.67"	3
				2	48°02'33.22"	103°37'46.04"	
				3	48°02'09.64"	103°37'19.04"	
				4	48°02'16.02"	103°37'06.67"	
16	Тээл баг	Хутаг-Өндөр	304.0	1	49°24'39.31"	102°28'42.85"	1
				2	49°25'01.38"	102°30'10.99"	
				3	49°24'12.87"	102°30'39.51"	
				4	49°24'03.34"	102°30'37.90"	
				5	49°24'3.36"	102°30'37.60"	
				6	49°23'58.27"	102°30'36.74"	
				7	49°24'05.01"	102°29'03.04"	
17	Уньт баг		454.0	1	49°09'00.19"	102°48'27.10"	1
				2	49°08'49.88"	102°49'36.77"	
				3	49°08'35.64"	102°49'27.28"	
				4	49°08'13.53"	102°48'35.42"	
				5	49°07'10.10"	102°48'15.42"	
				6	49°07'07.69"	102°48'12.42"	
				7	49°07'47.90"	102°46'57.27"	
18	Хантай баг	105.8	1	49°32'00.59"	103°11'29.20"	1	
			2	49°32'14.94"	103°12'18.70"		
			3	49°32'27.84"	103°12'40.75"		
			4	49°32'10.46"	103°12'58.56"		
			5	49°32'00.26"	103°12'38.46"		
			6	49°31'50.15"	103°12'08.29"		
			7	49°31'43.96"	103°11'53.58"		
			8	49°31'40.82"	103°11'47.24"		
19	Хонгор баг	355.0	1	49°38'42.41"	102°41'37.59"	1	
			2	49°38'59.67"	102°42'59.35"		
			3	49°38'54.85"	102°43'07.49"		
			4	49°37'51.60"	102°43'21.82"		
			5	49°37'45.07"	102°42'13.63"		
			6	49°37'55.03"	102°42'11.37"		
			7	49°37'52.88"	102°41'48.84"		
НИЙТ			6404.2				

1. Бугат сумын Хан жаргалант багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Бугат сумын Хан жаргалант багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 110.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 2. Хан жаргалант багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	34.7	31.4
2	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	27.7	25
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	27.9	25.3
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	5	4.5
5	Авто замын хамгаалалтын бүс	13.3	12
6	Ногоон байгууламжийн бүс	1.8	1.6
НИЙТ		110.4	100

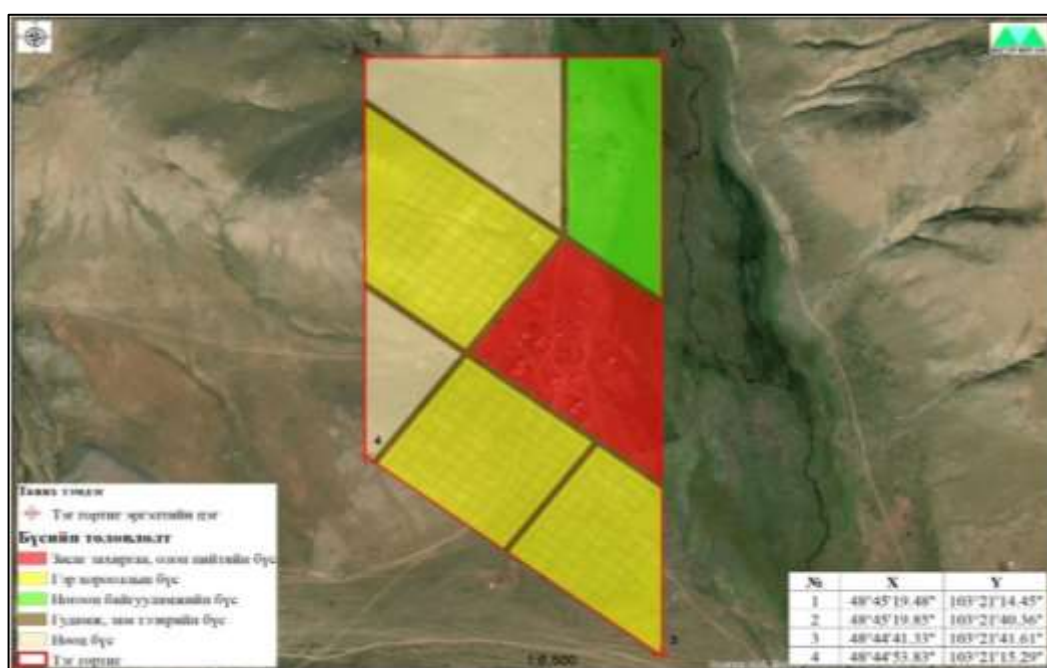


Зураг 1. Бугат сумын Хан жаргалант багийн төвийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

2. **Орхон сумын Бүхт багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Орхон сумын Бүхт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 52.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 3. Бүхт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	23.1	44
2	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	9	17.2
3	Ногоон байгууламжийн бүс	7	13.3
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	3	5.7
5	Нөөц бүс	10.4	19.9
НИЙТ		52.4	100



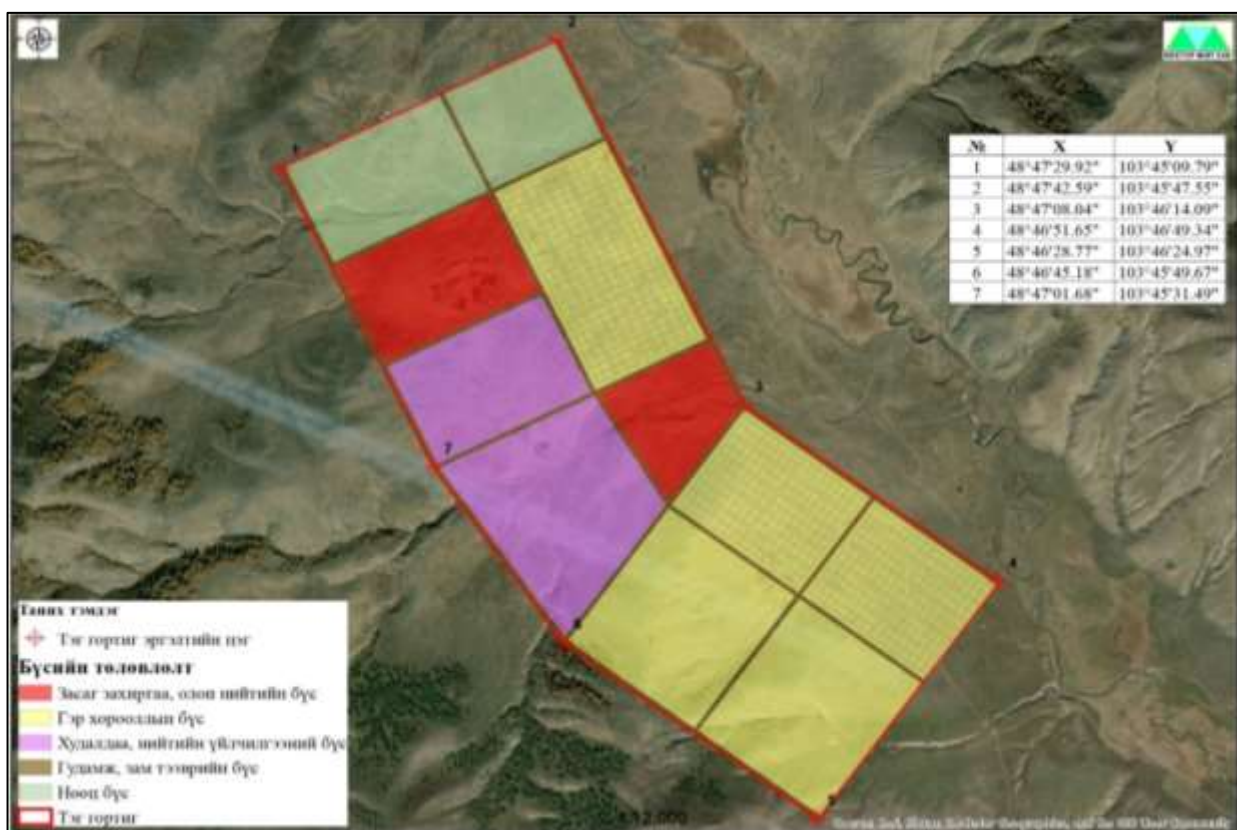
Зураг 2. Орхон сумын Бүхт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

3. Орхон сумын Мааньт багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Орхон сумын Мааньт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 195 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 4. Мааньт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	93.9	47.9
2	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	25.0	12.8
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	38.4	19.6
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	12.7	6.5
5	Нөөц бүс	25.8	13.2
НИЙТ		195.8	100



Зураг 3. Орхон сумын Мааньт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

4. Орхон сумын Халиун багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Орхон сумын Халиун багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 54.7 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 5. Халиун багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	18.2	33.3
2	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	6.9	12.6
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	15.0	27.4
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.1	9.4
5	Ногоон байгууламжийн бүс	9.5	17.4
НИЙТ		54.7	100

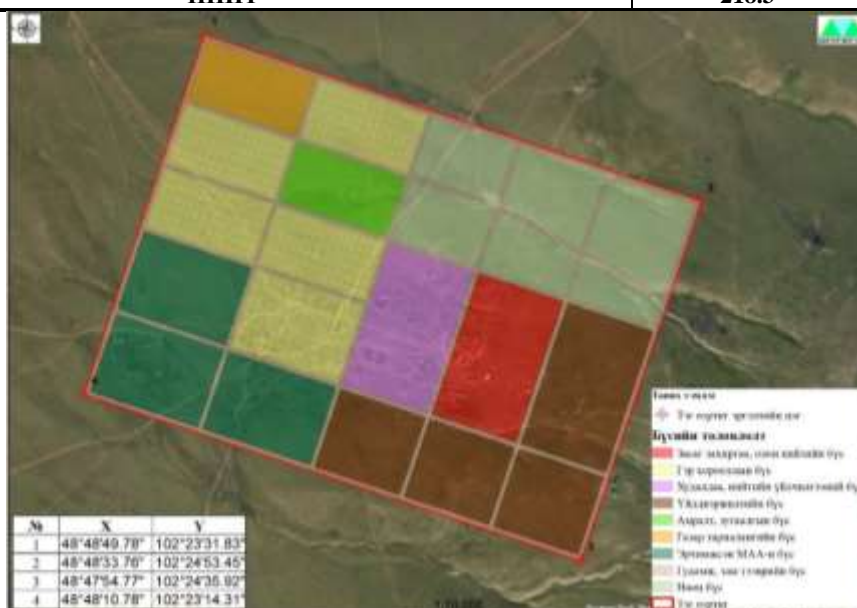


Зураг 4. Орхон сумын Халиун багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

5. Сайхан сумын Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Сайхан сумын Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 218.3 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын бүс худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, үйлдвэржилтийн бүс, амралт, зугаалгын бүс, газар тариалангийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 6. Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	14.8	6.8
2	Гэр хорооллын бүс	41.9	19.2
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	14.8	6.8
4	Үйлдвэржилтийн бүс	39.3	18.0
5	Амралт, зугаалгын бүс	7.9	3.6
6	Газар тариалангийн бүс	7.9	3.6
7	Эрчимжсэн МАА-н бүс	31.2	14.3
8	Гудамж, зам тээврийн бүс	23.2	10.6
9	Нөөц бүс	37.3	17.1
НИЙТ		218.3	100



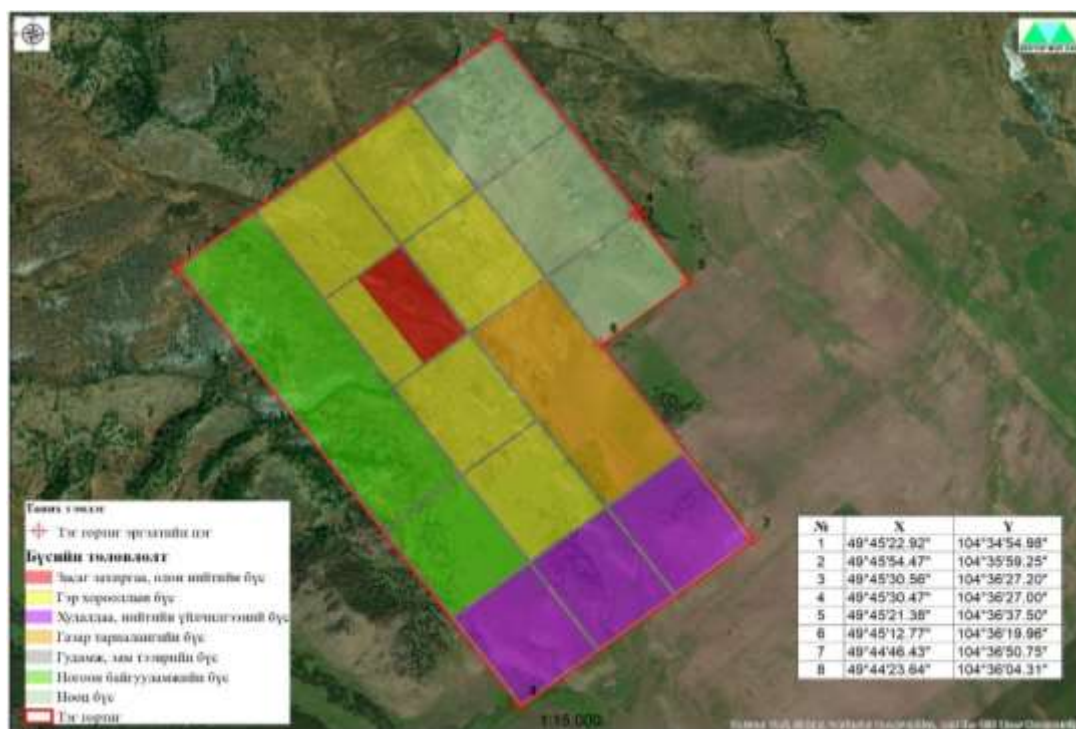
Зураг 5. Сайхан сумын Сайхан-Овоо багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

6. Сэлэнгэ сумын Атар багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сэлэнгэ сумын Атар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 324.7 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, газар тариалангийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 7. Атар багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	9.7	3.0
2	Гэр хорооллын бүс	89.1	27.4
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	49.4	15.2
4	Газар тариалангийн бүс	33.4	10.3
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	22.7	7.0
6	Ногоон байгууламжийн бүс	66.7	20.6
7	Нөөц бүс	53.8	16.6
НИЙТ		324.7	100



Зураг 6. Сэлэнгэ сумын Атар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

7. Сэлэнгэ сумын Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Сэлэнгэ сумын Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 151.5 га төлөвлөсөн бөгөөд холимог бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, амралт, зугаалгын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 8. Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Холимог бүс	59.7	39.4
2	Гэр хорооллын бүс	71.5	47.2
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	10.8	7.2
4	Амралт, зугаалгын бүс	9.5	6.2
НИЙТ		151.5	100



Зураг 7. Сэлэнгэ сумын Сэлэнгэбүрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

8. Сэлэнгэ сумын Тариахтай багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Сэлэнгэ сумын Тариахтай багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 286.6 га төлөвлөсөн бөгөөд олон нийтийн холимог бүс, гэр хорооллын бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, Голын хамгаалалт ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 9. Тариахтай багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Олон нийтийн холимог бүс	43.2	28.5
2	Гэр хорооллын бүс	94.4	62.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	12.0	7.9
4	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	136.9	90.4
НИЙТ		286.6	100



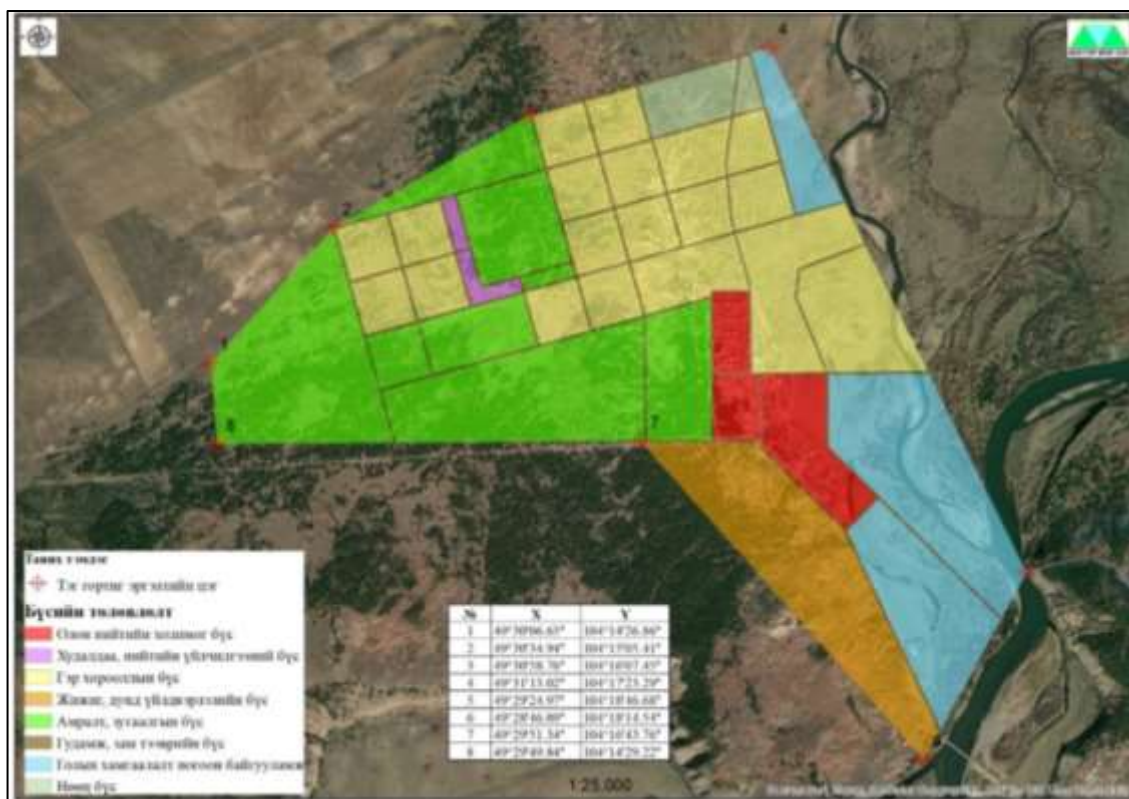
Зураг 8. Сэлэнгэ сумын Тариахтай багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

9. Сэлэнгэ сумын Хялганат багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сэлэнгэ сумын Хялганат багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 1059.7 га төлөвлөсөн бөгөөд олон нийтийн холимог бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, амралт, зугаалгын бүс, голын хамгаалалт ногоон байгууламж, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 10. Хялганат багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Олон нийтийн холимог бүс	61.2	5.8
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	8.3	0.8
3	Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн бүс	112.9	10.6
4	Гэр хорооллын бүс	303.6	28.7
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	42.1	4.0
6	Амралт, зугаалгын бүс	326.4	30.8
7	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	180.1	17.0
8	Нөөц бүс	25.1	2.4
НИЙТ		1059.7	100



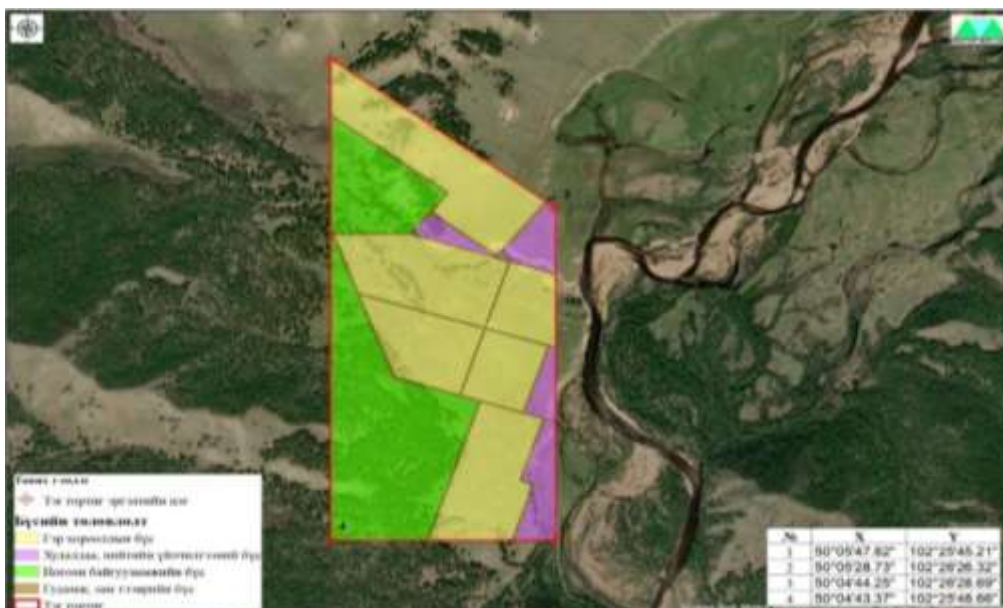
Зураг 9. Сэлэнгэ сумын Хялганат багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

10. Тэшиг сумын Далан багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Тэшиг сумын Далан багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 134.1 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 11. Далан багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	11.6	8.6
2	Гэр хорооллын бүс	71	52.9
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	4.3	3.2
4	Ногоон байгууламжийн бүс	47.3	35.2
НИЙТ		134.1	100



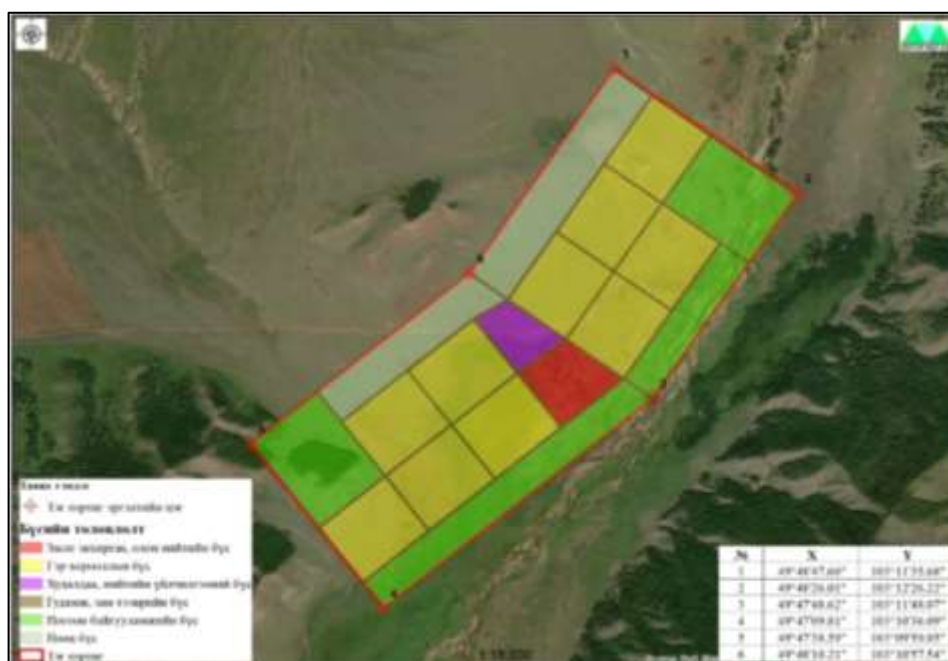
Зураг 10. Тэшиг сумын Далан багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

11. Тэшиг сумын Хужирт багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Тэшиг сумын Хужирт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 364.3 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 12. Хужирт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	13.2	3.6
2	Гэр хорооллын бүс	164.7	45.2
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	9.1	2.5
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	22.3	6.1
5	Ногоон байгууламжийн бүс	99.5	27.3
6	Нөөц бүс	55.6	15.3
НИЙТ		364.3	100

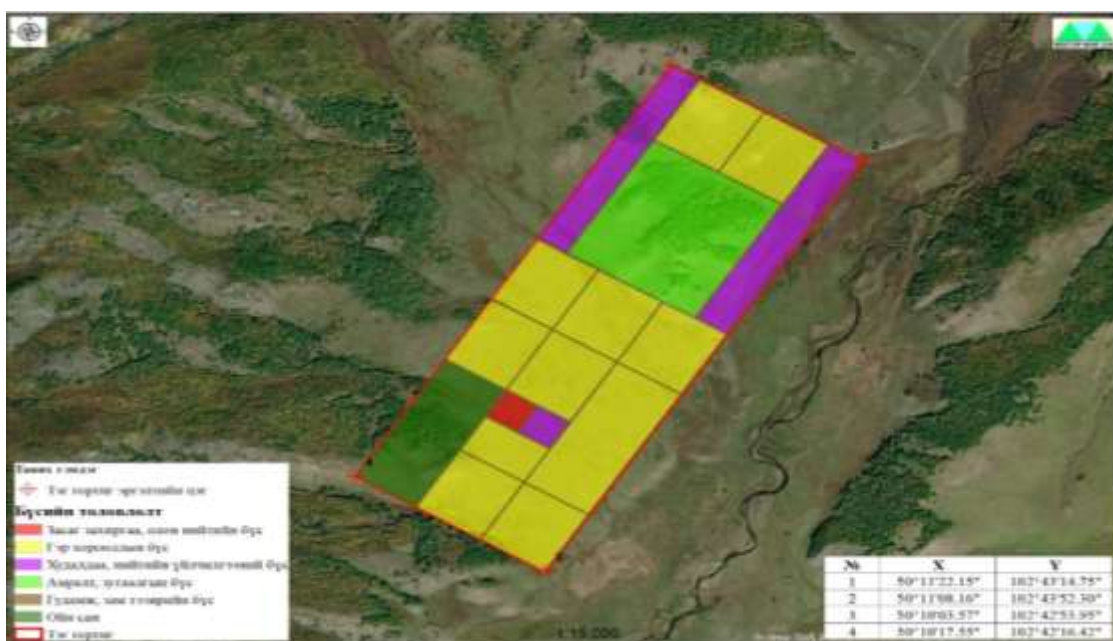


Зураг 11. Тэшиг сумын Хужирт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

12. Тэшиг сумын Эрэн багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Тэшиг сумын Эрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 198.6 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, ногоон байгууламж, ойн сангийн газар, амралт, зугаалгын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 13. Эрэн багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	2.0	0.5
2	Гэр хорооллын бүс	106.9	29.4
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	27.2	7.5
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	8.5	2.3
5	Ойн сан	17.6	4.8
6	Амралт, зугаалгын бүс	36.4	10.0
НИЙТ		198.6	100

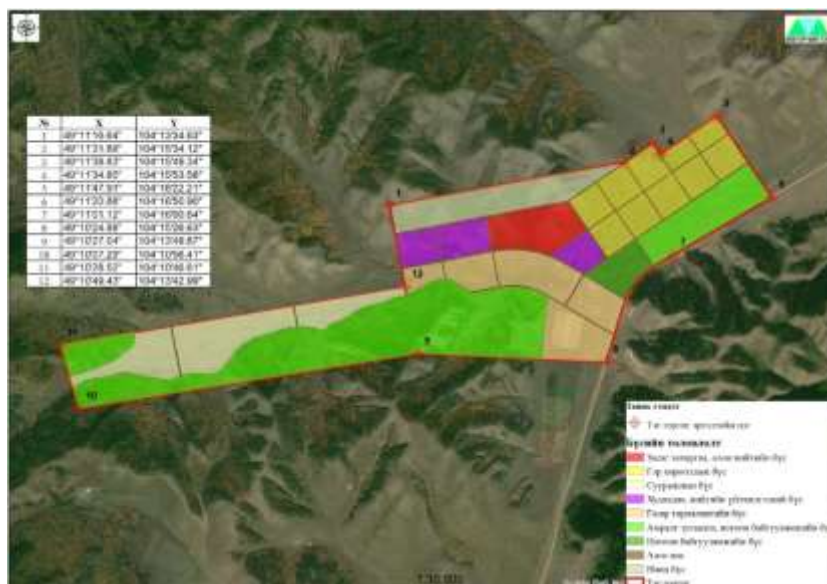


Зураг 12. Тэшиг сумын Эрэн багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

13. Хангал сумын Барчин багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хангал сумын Барчин багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 816.5 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, газар тариалангийн бүс, амралт зугаалга, ногоон байгууламжийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 14. Барчин багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	38.5	4.7
2	Гэр хорооллын бүс	108.1	13.2
3	Суурьшлын бүс	99.1	12.1
4	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	45.2	5.5
5	Газар тариалангийн бүс	108.8	13.3
6	Амралт зугаалга, ногоон байгууламжийн бүс	301.1	36.9
7	Ногоон байгууламжийн бүс	19.7	2.4
8	Авто зам	34.4	4.2
9	Нөөц бүс	61.7	7.6
НИЙТ		816.5	100



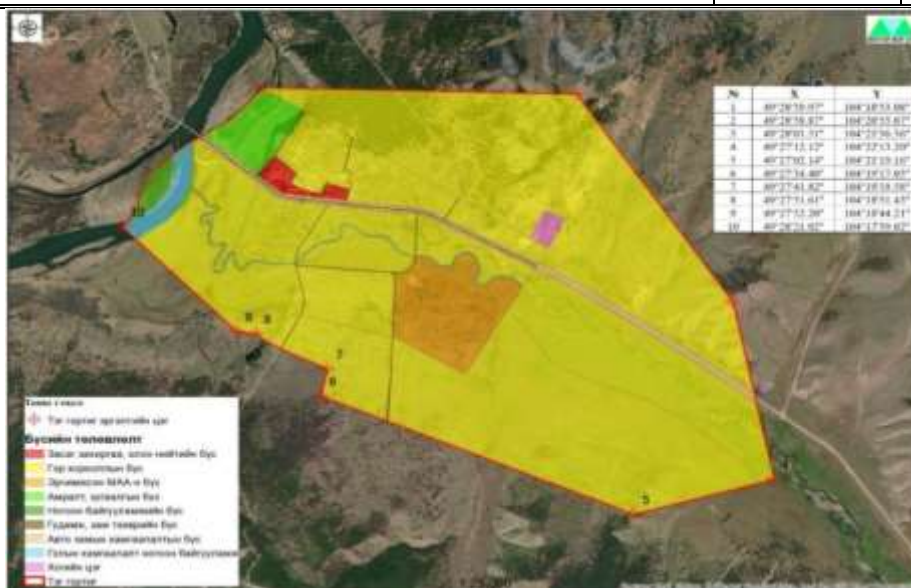
Зураг 13. Хангал сумын Барчин багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

14. Хангал сумын Цулхар багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Хангал сумын Цулхар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 1188.1 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, эрчимжсэн МАА-н бүс, амралт, зугаалгын бүс, ногоон байгууламжийн бүс, голын хамгаалалт ногоон байгууламж, гудамж, зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүс хогийн цэгийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 15. Цулхар багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	8.7	0.7
2	Гэр хорооллын бүс	1020.2	85.9
3	Эрчимжсэн МАА-н бүс	65.8	5.5
4	Амралт, зугаалгын бүс	28.0	2.4
5	Ногоон байгууламжийн бүс	8.0	0.7
6	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	18.1	1.5
7	Гудамж, зам тээврийн бүс	8.8	0.7
8	Авто замын хамгаалалтын бүс	25.7	2.2
9	Хогийн цэг	4.7	0.4
НИЙТ		1188.1	100



Зураг 14. Хангал сумын Цулхар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

15. Хишиг-Өндөр сумын Банзар багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хишиг-Өндөр сумын Банзар багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 29.7 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 16. Далан багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	20.6	69.5
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	5.4	18.1
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	3.6	12.2
НИЙТ		29.7	100

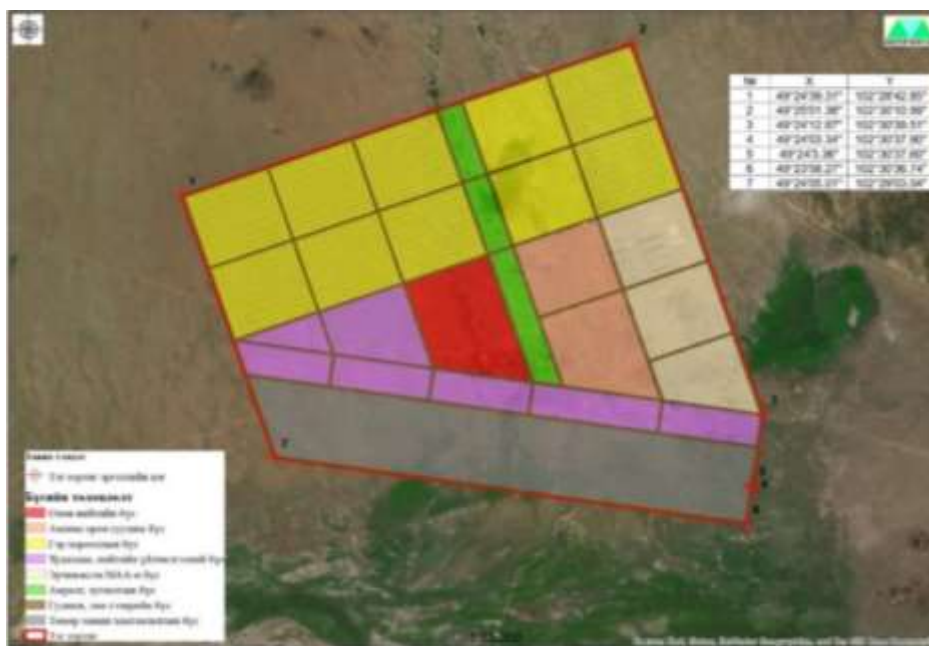


Зураг 15. Хишиг-Өндөр сумын Банзар багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

16. Хутаг-Өндөр сумын Тээл багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хутаг-Өндөр сумын Тээл багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 304 га төлөвлөсөн бөгөөд олон нийтийн бүс, амины орон сууцны бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, эрчимжсэн МАА-н бүс, амралт, зугаалгын бүс гудамж, зам тээврийн бүс, төмөр замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 17. Тээл багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Олон нийтийн бүс	15.4	5.1
2	Амины орон сууцны бүс	23.3	7.7
3	Гэр хорооллын бүс	103.2	33.9
4	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	36.6	12.1
5	Эрчимжсэн МАА-н бүс	29.2	9.6
6	Амралт, зугаалгын бүс	11.0	3.6
7	Гудамж, зам тээврийн бүс	26.1	8.6
8	Төмөр замын хамгаалалтын бүс	59.2	19.5
НИЙТ		304.0	100

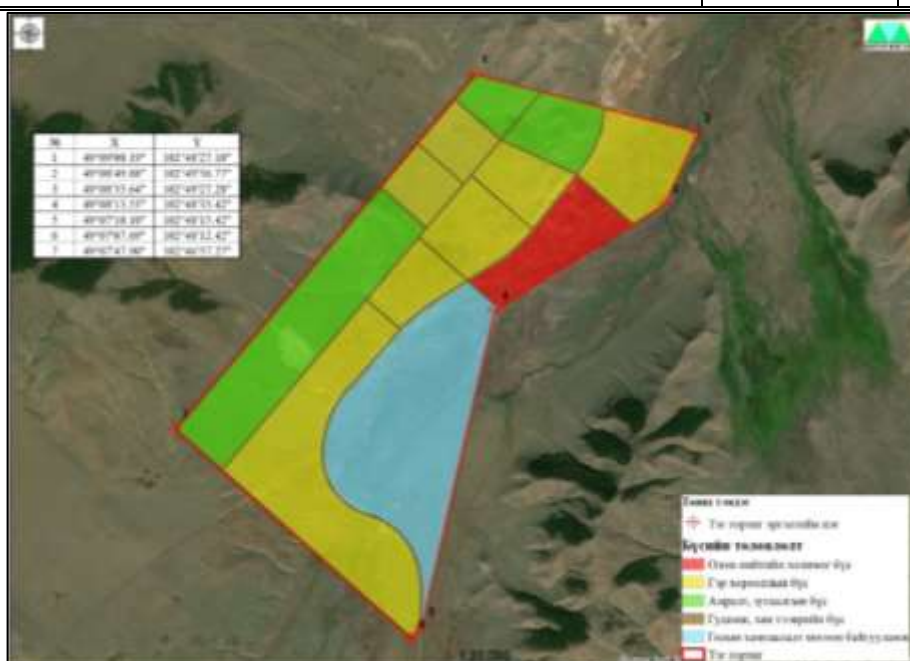


Зураг 16. Хутаг-Өндөр сумын Тээл багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

17. Хутаг-Өндөр сумын Уньт багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.
Хутаг-Өндөр сумын Уньт багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 454.0 га төлөвлөсөн бөгөөд олон нийтийн холимог бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, амралт, зугаалгын бүс, зам тээврийн бүс, голын хамгаалалт ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 18. Уньт багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Олон нийтийн холимог бүс	29.3	6.5
2	Гэр хорооллын бүс	197.2	43.4
3	Амралт, зугаалгын бүс	101.8	22.4
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	19.7	4.3
5	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	106.0	23.3
НИЙТ		454.0	100



Зураг 17. Хутаг-Өндөр сумын Уньт багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

18. **Хутаг-Өндөр сумын Хантай багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Хутаг-Өндөр сумын Хантай багийн төвийн суурьшлын бүсийг 105.8 га төлөвлөсөн.



Зураг 18. Хутаг-Өндөр сумын Хантай багийн төвийн төлөвлөгөө

19. **Хутаг-Өндөр сумын Хонгор багийн төвийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Хутаг-Өндөр сумын Хонгор багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсүүдэд төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 355 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын суурьшлын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, эрчимжсэн МАА-н бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 19. Хонгор багийн төвийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	14.3	4.0
2	Олон нийтийн бүс	17.6	4.9
3	Гэр хорооллын бүс	191.6	54.0
4	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	40.5	11.4
5	Эрчимжсэн МАА-н бүс	13.3	3.7
6	Гудамж, зам тээврийн бүс	22.3	6.3
7	Нөөц бүс	55.5	15.6
НИЙТ		355.0	100



Зураг 19. Хутаг-Өндөр сумын Хонгор багийн төвийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

2.2.1.5. Автозам дагуух үүсэх суурьшлын төлөвлөгөө

Зам, тээврийн хөгжлийн яамнаас авто тээврийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлд зорчигч, тээвэрчдийн хэрэгцээ шаардлагыг хангах үйлчилгээний цогцолбор байгуулах ажлыг үетэй шаттай хийгдэх бөгөөд төлөвлөн ажиллаж байгаа бөгөөд үүний эхлэл нь Булган аймгийн Рашаант сумын нутаг Элсэн тасархайд үйлчилгээний цогцолбор байгуулах ажлыг эхлүүлсэн. Тус ажил үе шаттай хийгдэх бөгөөд үүнийг дагасан суурьшил үүсэх тул автозам дагуу үүсэх суурьшлыг 14 сумын 24 байршлын 1194.3 га газрыг хот тосгон бусад суурины ангиллаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 20. Автозам дагуух үүсэх суурьшлын төлөвлөгөө

№	Газрын нэр	Сумын нэр	Талбай /га/	Эргэлтийн цэгийн дугаар	Өргөрөг	Уртраг	Төлөвлөлтийн үе шат
1	Гуа Улаан уул	Баян-Агт	41.2	1	48°54'39.90"	101°54'14.13"	3
				2	48°54'47.98"	101°54'58.06"	
				3	48°54'34.17"	101°55'03.91"	
				4	48°54'26.09"	101°54'19.98"	
2	Алдарын ар	Баяннуур	10.8	1	47°50'05.86"	104°37'35.60"	1
				2	47°50'05.21"	104°37'55.54"	
				3	47°49'56.76"	104°37'54.93"	
				4	47°49'57.42"	104°37'34.99"	
3	Анхдагчдын хаалга	Бугат	13.2	1	48°53'05.07"	103°24'48.12"	1
				2	48°52'55.99"	103°25'10.65"	
				3	48°52'49.08"	103°25'03.73"	
				4	48°52'58.83"	103°24'41.68"	
4	Дондогийн булаг, Өрөмийн Ул	Бугат	163.2	1	48°56'17.41"	102°58'32.37"	1
				2	48°55'59.26"	102°59'53.27"	
				3	48°55'18.99"	102°59'32.45"	
				4	48°55'26.76"	102°58'57.83"	
5	Тохой нуур	Бүрэгхангай	46.8	1	48°10'27.51"	104°09'51.71"	3
				2	48°10'14.33"	104°10'15.62"	
				3	48°09'56.03"	104°09'53.08"	
				4	48°10'09.22"	104°09'29.17"	
6	Авзага баг	Гурванбулаг	220	1	47°52'45.41"	103°22'56.95"	2
				2	47°52'52.83"	103°25'23.55"	
				3	47°52'31.62"	103°25'25.92"	
				4	47°52'26.96"	103°24'42.03"	
				5	47°52'21.80"	103°22'59.60"	
7	Тогоо баг	Гурванбулаг	45.6	1	47°52'35.62"	103°13'34.19"	3
				2	47°52'32.11"	103°14'18.46"	
				3	47°52'16.29"	103°14'15.69"	
				4	47°52'19.80"	103°13'31.42"	
8	Хар бухын балгас	Дашигчилэн	23.4	1	47°52'25.02"	103°54'23.57"	1
				2	47°52'16.89"	103°54'56.37"	
				3	47°52'07.07"	103°54'50.99"	
				4	47°52'15.20"	103°54'18.20"	
9	Чин толгой	Дашигчилэн	33.4	1	47°50'58.72"	104°16'01.47"	2
				2	47°50'59.00"	104°16'46.02"	
				3	47°50'47.38"	104°16'46.18"	
				4	47°50'46.74"	104°16'34.16"	
				5	47°50'46.72"	104°16'30.64"	
				6	47°50'46.78"	104°16'28.16"	
				7	47°50'47.86"	104°16'01.62"	
10	Үнэгтийн адаг	Могод	50.4	1	47°53'39.69"	102°52'06.62"	1
				2	47°53'43.65"	102°52'58.83"	
				3	47°53'28.79"	102°53'01.32"	
				4	47°53'24.82"	102°52'09.11"	
11	Могойн гол	Орхон	13.8	1	48°27'49.66"	103°31'19.23"	2
				2	48°27'52.02"	103°31'30.36"	
				3	48°27'33.33"	103°31'39.32"	

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

				4	48°27'32.95"	103°31'27.24"	
12	Тоорой		9.7	1	48°29'14.21"	103°40'49.73"	1
				2	48°29'02.15"	103°41'08.38"	
				3	48°28'57.95"	103°41'02.23"	
				4	48°29'10.01"	103°40'43.58"	
13	Хөшөөт		9.6	1	48°32'14.44"	103°37'25.01"	3
				2	48°32'03.57"	103°37'33.79"	
				3	48°31'59.71"	103°37'22.97"	
				4	48°32'10.59"	103°37'14.18"	
14	Бага хайрхан уул	Сайхан	21.1	1	48°20'48.33"	102°20'58.73"	2
				2	48°20'29.46"	102°21'18.58"	
				3	48°20'23.63"	102°21'06.14"	
				4	48°20'43.14"	102°20'47.63"	
15	Улаан мод	Тэшиг	17.1	1	50°06'42.59"	102°46'02.02"	3
				2	50°06'27.92"	102°46'15.16"	
				3	50°06'22.63"	102°46'00.90"	
				4	50°06'37.30"	102°45'47.76"	
16	Залаат суурьшил	Хангал	1.9	1	49°06'41.34"	104°13'12.94"	1
				2	49°06'39.96"	104°13'16.46"	
				3	49°06'33.27"	104°13'10.79"	
				4	49°06'34.52"	104°13'07.30"	
17	Залаат		90.8	1	48°10'21.59"	103°23'54.38"	2
				2	48°10'32.41"	103°24'39.02"	
				3	48°10'04.22"	103°24'54.29"	
				4	48°09'53.40"	103°24'09.66"	
18	Могойн гол		8.2	1	48°27'32.95"	103°31'27.24"	2
				2	48°27'33.33"	103°31'39.32"	
				3	48°27'23.82"	103°31'43.87"	
				4	48°27'21.46"	103°31'32.74"	
19	Номын булаг		103	1	47°53'15.54"	103°48'40.03"	1
				2	47°53'16.34"	103°49'58.27"	
				3	47°52'55.81"	103°49'58.73"	
				4	47°52'55.01"	103°48'40.50"	
20	Зөөлөнгийн даваа		1.9	1	48°20'44.07"	103°31'17.87"	2
				2	48°20'43.32"	103°31'26.35"	
				3	48°20'38.99"	103°31'24.46"	
				4	48°20'41.06"	103°31'16.01"	
21	Гуртын тавилан		41.1	1	49°22'33.72"	102°50'42.50"	1
				2	49°22'25.40"	102°51'00.79"	
				3	49°22'01.15"	102°50'34.92"	
				4	49°22'09.47"	102°50'16.62"	
22	Дондогийн булаг		199.1	1	48°56'24.10"	102°57'42.93"	1
				2	48°56'17.41"	102°58'32.37"	
				3	48°55'26.76"	102°58'57.83"	
				4	48°55'30.83"	102°58'37.21"	
				5	48°55'39.99"	102°57'29.24"	
23	Мэргэн хөтөл		25.6	1	48°56'06.44"	102°53'47.24"	3
				2	48°56'07.08"	102°54'22.32"	
				3	48°55'55.49"	102°54'22.80"	
				4	48°55'54.85"	102°53'47.73"	
24	Өвөр бэрх		3.4	1	49°13'05.91"	102°55'48.27"	2
				2	49°13'03.15"	102°55'55.49"	
				3	49°12'57.45"	102°55'50.40"	
				4	49°13'00.20"	102°55'43.19"	
НИЙТ			1194.3				

1. Баян-Агт сумын Гуа Улаан зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Баян-Агт суманд Хануй голын гүүрнээс Хоёр мод уруу шинээр барих хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Гуа Улаан уулын өвөрт суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Гуа Улаан суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 41.2 га

төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 21. Гуа Улаан суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	26.6	64.6
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	5.0	12.2
3	Ногоон байгууламжийн бүс	3.6	8.6
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	6.0	14.5
НИЙТ		41.2	100



Зураг 20. Баян-Агт сумын Гуа Улаан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

2. Баяннуур сумын Алдарын ар зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Баяннуур сум нь Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замаар холбогдсон бөгөөд тус авто зам дагуу Алдарын ард авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Алдарын ар суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 10.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 22. Алдарын ар суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	5.9	14.3
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	2.1	5.0
3	Ногоон байгууламжийн бүс	1.7	4.2
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.1	2.7
НИЙТ		10.8	100



Зураг 21. Баяннуур сумын Алдарын ар суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

3. Бугат сумын Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Дондогийн булгийн авто зам дагуух үйлчилгээний бүсийг хот тосгоны ангиллын дагуу авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 163.2 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, амралт, зугаалгын бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

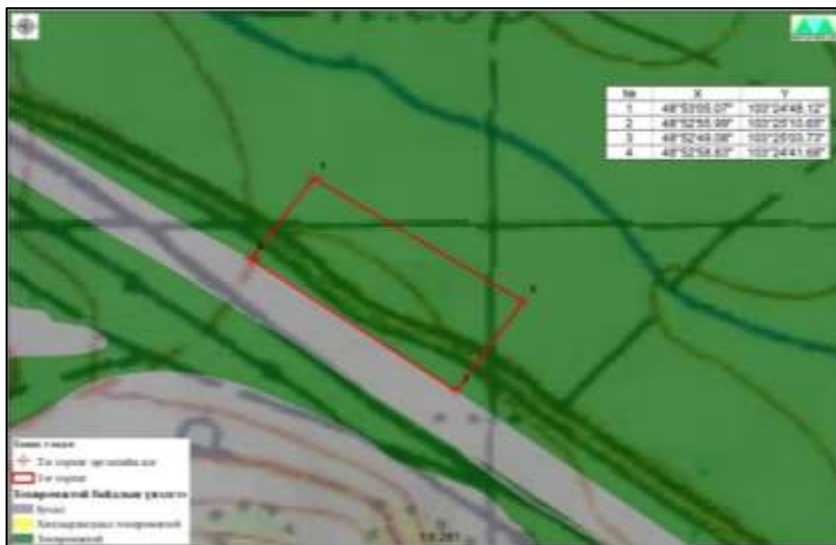
Хүснэгт 23. Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	8.4	5.1
2	Гэр хорооллын бүс	90.9	55.7
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	23.6	14.5
4	Амралт, зугаалгын бүс	13.2	8.1
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	15.2	9.3
6	Авто замын хамгаалалтын бүс	11.8	7.2
НИЙТ		163.2	100



Зураг 22. Бугат сумын Дондогийн булаг, Өрөмийн Улаан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

4. Бугат сумын Анхдагчдын хаалга зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Анхдагчдын хаалганы баруун хойно нийт 13.2 га төлөвлөсөн.



Зураг 23. Бугат сумын Анхдагчдын хаалга суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

5. Бүрэгхангай сумын Тохой нуур зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Дашинчилэн сумаас Бүрэгхангай сумын Худаг байшинтын уурхайн чиглэлд шинээр барих тусгай зориулалтын хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Тохой нуурын хойно суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Тохой нуур суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 46.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 24. Тохой нуур суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	32.9	72.2
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	7.7	16.8
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.0	10.9
НИЙТ		45.6	100

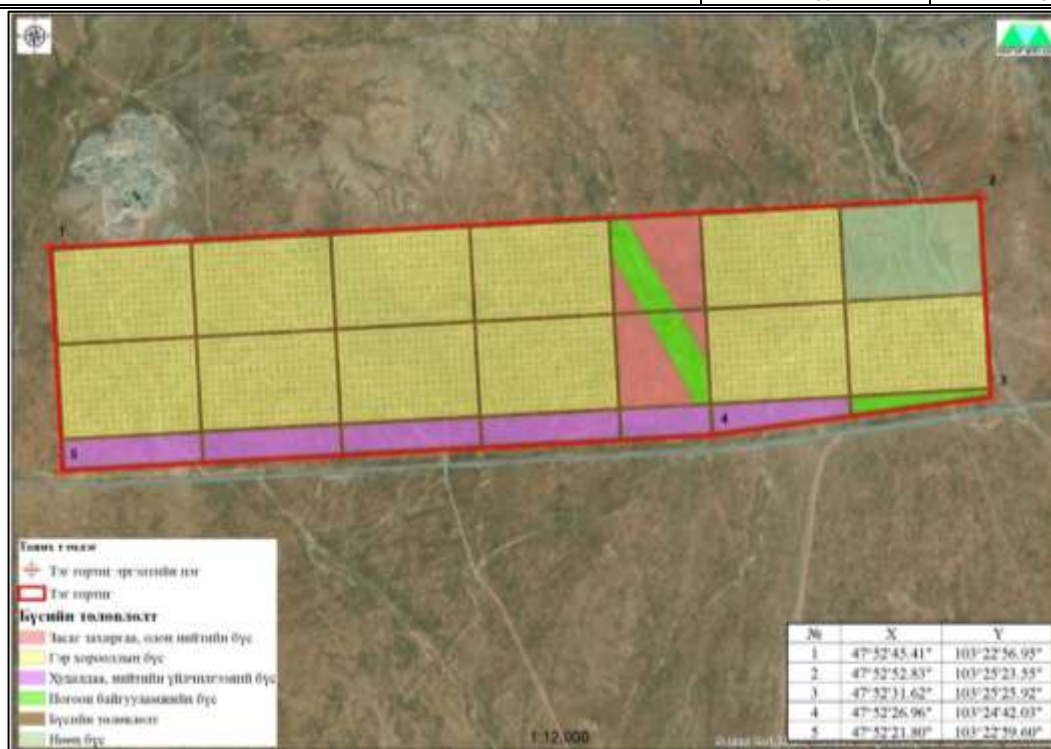


Зураг 24. Бүрэгхангай сумын Тохой нуур суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

6. Гурванбулаг сумын Авзага баг зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Гурванбулаг сумын Авзага баг нь Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замаар холбогдсон бөгөөд багийн төвийг авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Авзага багийн суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 220.1 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, нөөц бүсээр төлөвлөсөн.

Хүснэгт 25. Авзага багийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	11.4	5.2
2	Гэр хорооллын бүс	146.4	66.5
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	20.8	9.4
4	Ногоон байгууламжийн бүс	7.2	3.3
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	21.1	9.6
6	Нөөц бүс	13.3	6.0
НИЙТ		220.1	100



Зураг 25. Гурванбулаг сумын Авзага багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

7. Гурванбулаг сумын Тогоо баг зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Гурванбулаг сумын Тогоо баг нь Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замаар холбогдсон бөгөөд багийн төвийг авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Тогоо багийн суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 45.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсээр төлөвлөсөн.

Хүснэгт 26. Тогоо багийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	32.9	72.2
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	7.7	16.8
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.0	10.9
НИЙТ		45.6	100

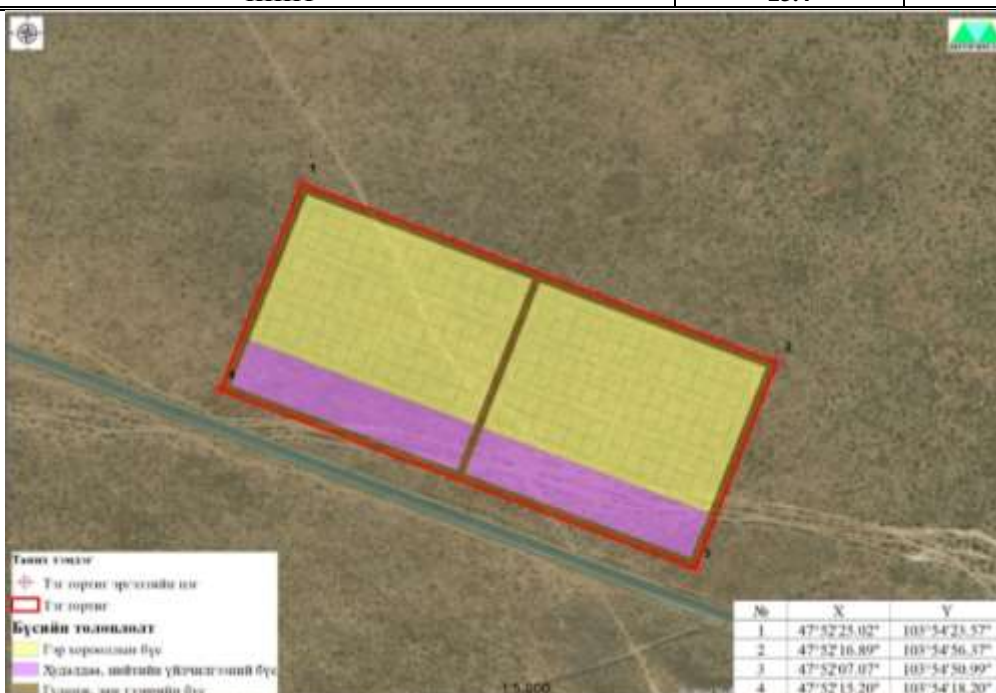


Зураг 26. Гурванбулаг сумын Тогоо багийн суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

8. Дашинчилэн сумын Хар бухын балгас зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Дашинчилэн сум нь Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замаар холбогдсон бөгөөд тус авто зам дагуу Хар бухын балгасын урд авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Хар бухын балгас суурьшлын функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 23.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 27. Хар бухын балгас суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	15.7	67.2
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	4.9	20.9
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	2.8	12.0
НИЙТ		23.4	100

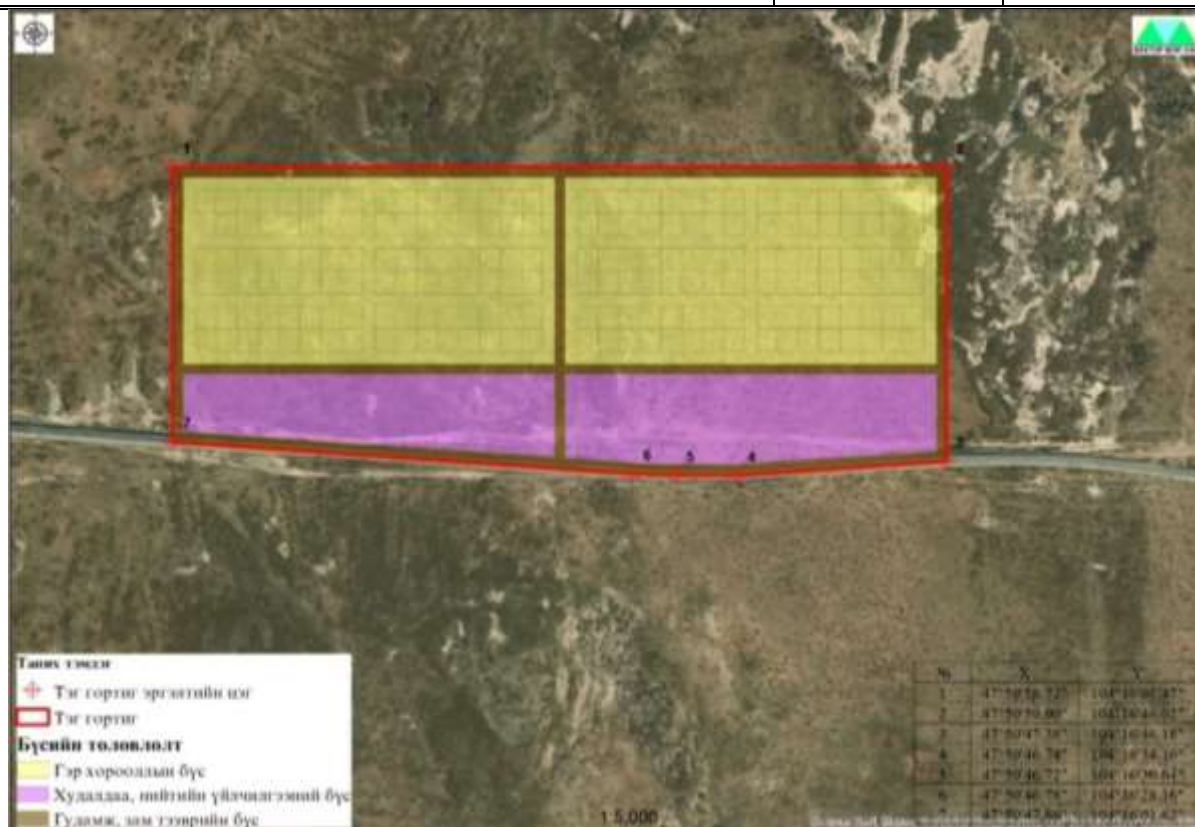


Зураг 27. Дашинчилэн сумын Хар бухын балгас суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

9. Дашинчилэн сумын Чин толгой зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Дашинчилэн сум нь Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замаар холбогдсон бөгөөд тус авто зам дагуу Цагаан нуурын баруун талд Чин толгойн өвөрт авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Чин толгой суурьшлын функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 33.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 28. Чин толгой балгас суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	20.3	60.8
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	8.5	25.4
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	4.7	14.1
НИЙТ		33.4	100



Зураг 28. Дашинчилэн сумын Чин толгой суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

10. Могод сумын Үнэгтийн адаг зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дагуу Могод сумын Үнэгтийн адагт авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Үнэгтийн адаг суурьшлын функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 50.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 29. Үнэгтийн адаг суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	31.0	61.4
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	7.4	14.6
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	6.9	13.8
4	Авто замын хамгаалалтын бүс	5.2	10.3
НИЙТ		50.4	100



Зураг 29. Могод сумын Үнэгтийн адаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

11. Орхон сумын Могойн гол зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Булган Гурванбулагийн чиглэлийн шинээр барих улсын чанартай хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Баруун Могойн голын дагуу автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Могойн голын суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 13.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 30. Могойн гол суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	11.9	86.0
2	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.9	13.7
НИЙТ		13.8	100



Зураг 30. Орхон сумын Могойн гол суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

12. Орхон сумын Тоорой зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумаас Бүрэгхангай сум руу буюу Орхон - Туулын гүүр чиглэлийн авто замыг засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Шувуутын голын хойд эрэг Тоорой орчимд автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Тоорой суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 9.7 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 31. Тоорой суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	5.8	59.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	2.2	22.6
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.7	17.1
НИЙТ		9.7	100



Зураг 31. Орхон сумын Тоорой суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

13. Орхон сумын Хөшөөт зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумаас Бүрэгхангай сум руу буюу Орхон - Туулын гүүр чиглэлийн авто замыг засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Шувуутын голын хойд эрэг Хөшөөтийн хоолойн эхэн орчимд автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Хөшөөт суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 9.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 32. Хөшөөт суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	5.6	58.4
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	2.5	26.4
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.5	15.2
НИЙТ		9.6	100



Зураг 32. Орхон сумын Хөшөөт суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

14. Сайхан сумын Бага хайрхан зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сайхан сумаас Архангай аймгийн Өлзийт сум руу шинээр барих хатуу хучилттай авто зам төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Бага хайрхан уулын өвөрт автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Бага хайрхан суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 21.1 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 33. Бага хайрхан суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	8.0	37.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	7.1	33.4
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	6.0	28.6
НИЙТ		21.1	100



Зураг 33. Сайхан сумын Бага хайрхан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

15. Тэшиг сумын Улаан мод зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Булган - Бага илбэнхийн боомтын чиглэлийн шинээр барих олон улсын чанартай хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Улаан модны орчим суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Улаан мод суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 17.1 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 34. Улаан мод суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	13.3	77.8
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	1.5	8.7
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	2.3	13.5
НИЙТ		17.1	100



Зураг 34. Тэшиг сумын Улаан мод суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

16. Хангал сумын Залаат зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Эрдэнэт

Хялганатын чиглэлийн авто замын дагуу Залаат орчимд автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Залаат авто зам дагуух суурьшлын бүсийг 1.9 га төлөвлөсөн.



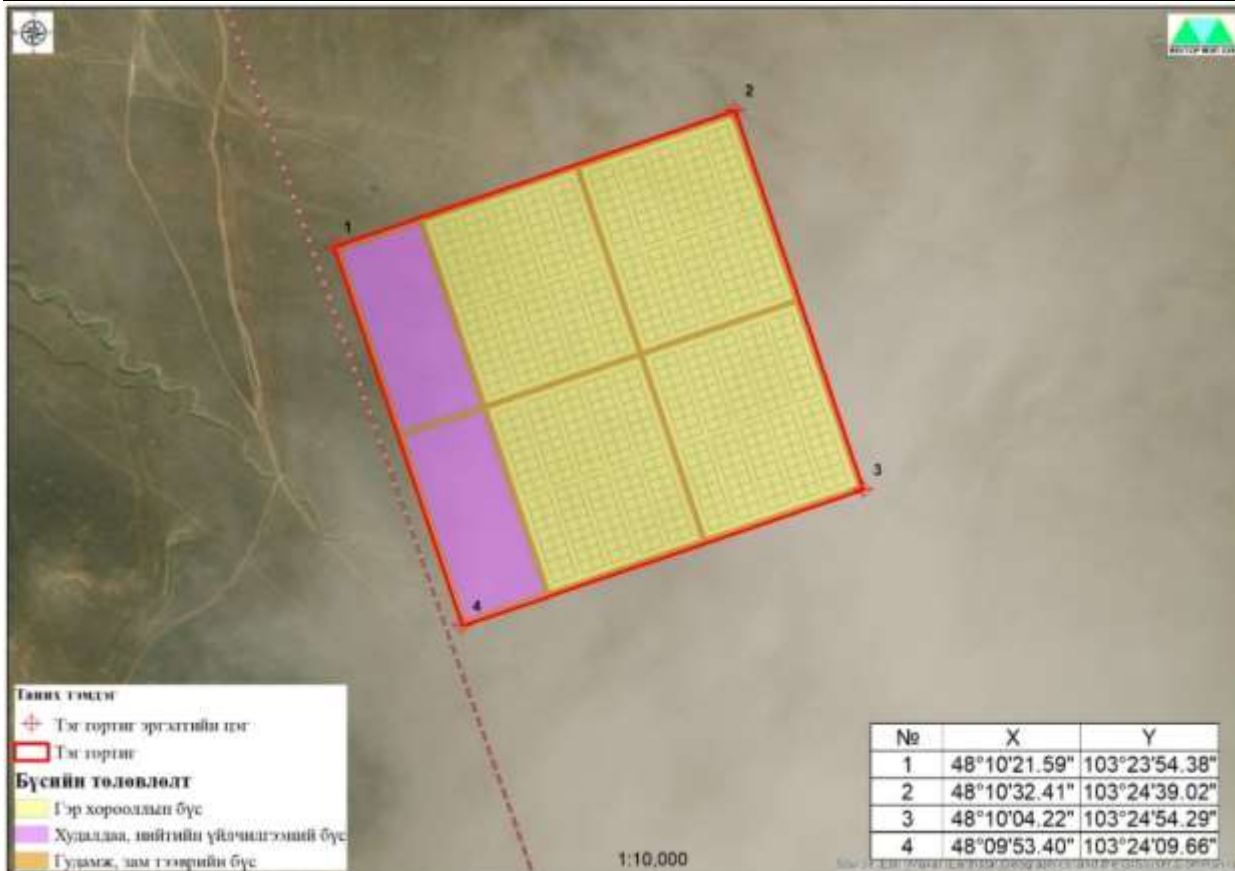
Зураг 35. Хангал сумын Залаат суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө

17. Хишиг-Өндөр сумын Залаат зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Булган Гурванбулагийн чиглэлийн шинээр барих улсын чанартай хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Залаат уулын өвөрт автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Залаат суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 90.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, гудамж, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 35. Залаат гол суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	65.9	72.5
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	17.1	18.9
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	7.8	8.6
НИЙТ		90.8	100



Зураг 36. Хишиг-Өндөр сумын Залаат суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

18. Хишиг-Өндөр сумын Могойн гол зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Булган Гурванбулагийн чиглэлийн шинээр барих улсын чанартай хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Баруун Могойн голын дагуу автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Могойн голын суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 8.2 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 36. Могойн гол суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	7.1	86.8
2	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.1	13.2
НИЙТ		8.2	100



Зураг 37. Хишиг-Өндөр сумын Могойн гол суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

19. Хишиг-Өндөр сумын Номын булаг зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Улаанбаатар Өгийнуур чиглэлийн хатуу хучилттай авто замын дагуу Хишиг-Өндөр сумын нутаг Номын булагт зам дагуух суурьшил үүсгэхээр төлөвлөсөн. Номын булгийн суурьшлын функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 103 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 37. Номын булаг суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	72.2	70.1
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	13.6	13.2
3	Ногоон байгууламжийн бүс	6.9	6.7
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	10.3	10.0
НИЙТ		103.0	100



Зураг 38. Хишиг-Өндөр сумын Номын булаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

20. **Хишиг-Өндөр сумын Зөөлөнгийн даваа зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Булган Гурванбулагийн чиглэлийн шинээр барих улсын чанартай хатуу хучилттай авто замыг төлөвлөсөн бөгөөд тус авто зам дагуу Зөөлөнгийн даваанд автозам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Зөөлөнгийн даваа суурьшлын бүсэд нийт 1.9 га төлөвлөсөн.



Зураг 39. Хишиг-Өндөр сумын Зөөлөнгийн даваа суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө

21. **Хутаг-Өндөр сумын Гуртын тавилан зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Хутаг-Өндөр сумын нутаг Гуртын гүүрний зүүн тал автозамын урд зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Гуртын тавилан суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 41.1 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 38. Гуртын тавилан суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	25.9	62.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	9.9	24.2
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.3	12.8
НИЙТ		41.1	100



Зураг 40. Хутаг-Өндөр сумын Гуртын тавилан суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

22. Хутаг-Өндөр сумын Дондогийн булаг зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Дондогийн булгийн авто зам дагуух үйлчилгээний бүсийг хот тосгоны ангиллын дагуу авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Дондогийн булаг суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 199.1 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, амралт, зугаалгын бүс, гудамж, зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 39. Дондогийн булаг суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	3.36	1.7
2	Гэр хорооллын бүс	132.14	66.4
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	24.47	12.3
4	Амралт, зугаалгын бүс	10.96	5.5
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	16.88	8.5
6	Авто замын хамгаалалтын бүс	11.29	5.7
НИЙТ		199.1	100

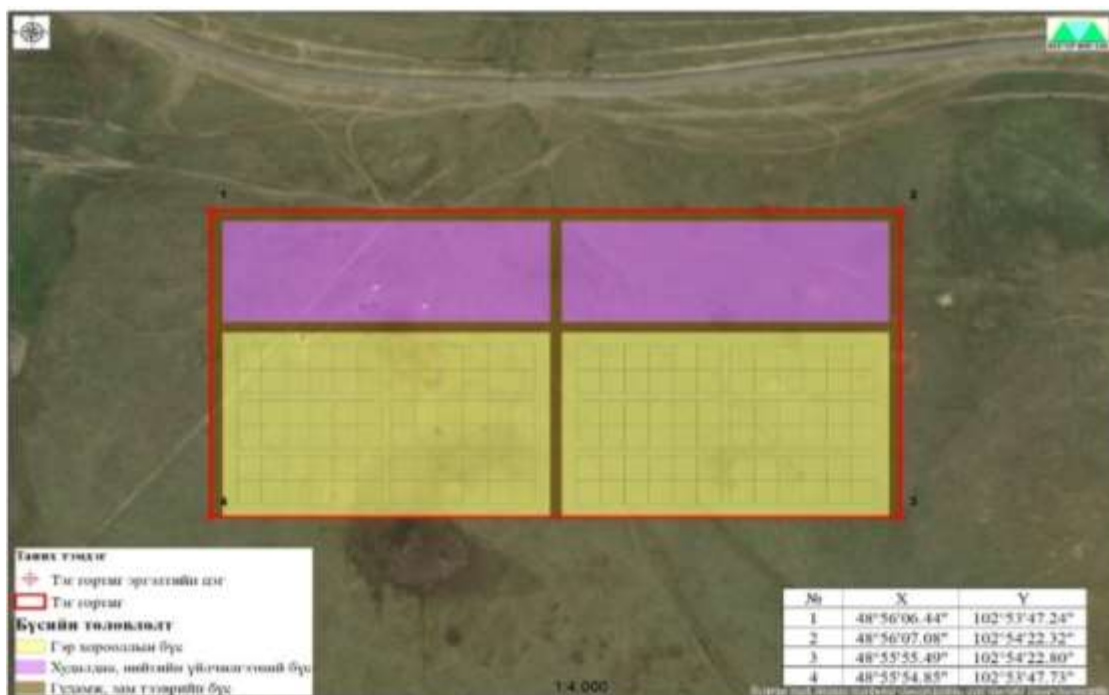


Зураг 41. Хутаг-Өндөр сумын Дондогийн булаг суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

23. Хутаг-Өндөр сумын Мэргэн хөтөл зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Мэргэн хөтөлд төв замын урд авто зам дагуух үйлчилгээний бүсийг төлөвлөсөн. Мэргэн хөтөл суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 25.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 40. Мэргэн хөтөл суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	14.6	57.2
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	8.0	31.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	2.9	11.4
НИЙТ		25.6	100



Зураг 42. Хутаг-Өндөр сумын Мэргэн хөтөл суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

24. Хутаг-Өндөр сумын Өвөр бэрх зам дагуух суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Булган Хөвсгөлийн чиглэлийн автозамын дагуу Төлбөрийн гол болон Өвөр бэрхийн голын уулзварт төв замын зүүн талд авто зам дагуух суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн. Өвөр бэрх суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг төрөлжүүлэн хувааж, тэдгээрийн ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 3.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр хорооллын бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 41. Өвөр бэрх хөтөл суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр хорооллын бүс	2.8	83.1
2	Гудамж, зам тээврийн бүс	0.6	18.3
НИЙТ		3.4	100



Зураг 43. Хутаг-Өндөр сумын Өвөр бэрх суурьшлын функциональ бүсийн төлөвлөгөө

2.2.1.6. Зуслангийн газрын суурьшлын төлөвлөгөө

Гэр бүлийн хэрэгцээнд олгогдсон зуслангийн газрыг цэгцтэй төлөвлөлттэй олгох, мөн шинээр гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газрыг Булган аймгийн 10 сумын 31 байршлын 11042.7 га газрыг гэр бүлийн зуслангийн суурьшлаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 42. Зуслангийн газрын суурьшлын төлөвлөгөө

№	Газрын нэр	Сумын нэр	Талбай /га/	Эргэлтийн цэгийн дугаар	Өргөрөг	Уртраг	Төлөвлөлтийн үе шат
1	Бага нуур	Баян-Агт	30.3	1	49°05'06.75"	101°50'12.82"	1
				2	49°04'53.47"	101°50'41.97"	
				3	49°04'42.28"	101°50'30.15"	
				4	49°04'55.56"	101°50'01.00"	
2	Баян Хайрханы өвөр		66.8	1	49°12'03.74"	102°13'34.88"	1
				2	49°11'43.72"	102°13'53.94"	
				3	49°11'28.01"	102°13'15.52"	
				4	49°11'48.03"	102°12'56.46"	
3	Австын эрээн	Бугат	11.8	1	48°52'47.13"	103°23'48.74"	1
				2	48°52'41.60"	103°23'58.43"	
				3	48°52'33.17"	103°23'39.22"	
				4	48°52'39.50"	103°23'30.15"	
4	Гангат		542.2	1	48°54'20.99"	103°21'56.85"	1
				2	48°53'43.54"	103°23'36.38"	
				3	48°53'30.00"	103°23'23.60"	
				4	48°52'44.74"	103°22'11.28"	
				5	48°53'17.04"	103°20'45.41"	
5	Зосын ам		958.6	1	49°06'59.69"	103°58'34.94"	1
				2	49°06'13.90"	104°01'45.80"	
				3	49°04'48.60"	104°00'53.70"	
				4	49°05'16.00"	103°58'58.95"	
				5	49°06'12.79"	103°58'38.99"	
6	Тосонгийн хөндий, Овоот		1826.4	1	49°03'58.07"	103°58'03.30"	1
				2	49°03'22.18"	104°00'00.90"	
		3		49°01'22.30"	103°58'47.80"		
		4		49°00'11.13"	103°57'45.94"		
		5		49°00'52.56"	103°56'56.42"		
		6		49°00'23.31"	103°55'59.87"		
		7		49°00'24.38"	103°55'53.38"		
		8		49°01'08.90"	103°55'27.59"		
		9		49°01'36.98"	103°55'34.29"		
		10		49°02'34.81"	103°57'40.26"		
		11		49°03'45.97"	103°57'43.94"		
7	Хүүхдийн Овоот толгой	132.4	1	48°53'28.98"	103°33'00.52"	1	
			2	48°53'43.29"	103°33'47.97"		
			3	48°53'43.86"	103°33'47.57"		
			4	48°53'51.07"	103°34'11.49"		
			5	48°53'39.18"	103°34'19.74"		
			6	48°53'39.50"	103°34'20.81"		
			7	48°53'29.22"	103°34'27.94"		
			8	48°53'25.53"	103°34'00.00"		
			9	48°53'24.58"	103°33'55.15"		
			10	48°53'23.84"	103°33'52.74"		
			11	48°53'22.55"	103°33'48.93"		
			12	48°53'11.04"	103°33'57.92"		
			13	48°52'59.68"	103°33'24.50"		
			14	48°53'11.20"	103°33'15.51"		
			15	48°53'10.47"	103°33'13.36"		
8	Зүрхийн ам	Бүрэгхангай	27.8	1	48°16'04.75"	103°49'00.48"	1
				2	48°15'55.48"	103°49'51.29"	
				3	48°15'47.48"	103°49'48.02"	
				4	48°15'56.76"	103°48'57.21"	
9	Өвөр цуурай		57.7	1	48°17'14.34"	103°49'25.22"	1
				2	48°17'10.93"	103°50'00.37"	
				3	48°16'45.68"	103°49'54.87"	

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

				4	48°16'49.08"	103°49'19.73"	
10	Баянхайрхан	Могод	37	1	48°13'30.76"	102°57'00.03"	1
				2	48°13'26.68"	102°57'23.72"	
				3	48°13'03.73"	102°57'14.86"	
				4	48°13'07.81"	102°56'51.17"	
11	Сүүл толгой	Могод	36.2	1	48°14'51.59"	102°58'52.87"	1
				2	48°14'58.34"	102°59'18.38"	
				3	48°14'39.08"	102°59'29.80"	
				4	48°14'32.33"	102°59'04.29"	
12	Залуугийн булаг	Орхон	3404.9	1	48°59'29.15"	103°59'59.50"	1
				2	48°59'21.20"	104°01'16.30"	
				3	48°58'19.30"	104°02'01.70"	
				4	48°58'16.55"	104°2'39.905"	
				5	48°57'44.76"	104°02'40.51"	
				6	48°57'00.48"	104°04'15.40"	
				7	48°55'55.17"	104°02'37.93"	
				8	48°55'31.28"	104°00'46.43"	
				9	48°55'53.39"	104°00'00.66"	
				10	48°56'32.67"	103°56'38.46"	
				11	48°57'40.68"	103°56'35.77"	
				12	48°57'40.67"	104°00'00.91"	
13	Залуугийн даваа	Орхон	586.8	1	48°58'34.50"	103°57'06.50"	3
				2	48°58'34.47"	104°00'00.91"	
				3	48°57'40.67"	104°00'00.91"	
				4	48°57'40.67"	103°57'08.05"	
14	Майдрын голын эх	Орхон	349.2	1	48°48'18.06"	103°25'18.59"	1
				2	48°48'21.61"	103°26'25.42"	
				3	48°48'17.57"	103°27'05.04"	
				4	48°47'29.57"	103°27'32.80"	
				5	48°47'25.82"	103°27'08.39"	
				6	48°47'27.46"	103°26'18.54"	
				7	48°47'56.79"	103°25'14.79"	
15	Яргуйт	Орхон	654.5	1	48°59'45.30"	103°57'23.50"	1
				2	48°59'29.15"	103°59'59.50"	
				3	48°58'34.47"	104°00'00.91"	
				5	48°58'34.50"	103°57'06.50"	
16	Баянцагаан	Сэлэнгэ	622.5	1	49°07'55.26"	104°00'24.24"	1
				2	49°06'38.42"	104°02'02.07"	
				3	49°06'13.90"	104°01'45.80"	
				4	49°06'59.69"	103°58'34.94"	
				5	49°07'05.19"	103°58'34.47"	
17	Бэрхийн ам	Сэлэнгэ	82.6	1	49°14'50.54"	104°03'01.06"	1
				2	49°14'17.54"	104°03'48.53"	
				3	49°14'04.44"	104°03'27.29"	
				4	49°14'37.44"	104°02'39.82"	
18	Дүгрээ нарс	Сэлэнгэ	246	1	49°29'12.27"	104°15'12.46"	1
				2	49°29'13.62"	104°16'45.87"	
				3	49°28'49.54"	104°17'04.21"	
				4	49°28'41.10"	104°17'01.81"	
				5	49°28'44.64"	104°16'46.61"	
				6	49°28'49.42"	104°16'44.53"	
				7	49°28'33.84"	104°15'20.65"	
				8	49°28'22.10"	104°14'58.22"	
				9	49°28'23.71"	104°14'53.66"	
				10	49°28'27.62"	104°14'47.16"	
19	Хүрийн хөндий	Сэлэнгэ	580.4	1	49°07'55.26"	104°00'24.24"	1
				2	49°08'38.24"	104°02'03.21"	
				3	49°08'04.36"	104°02'59.15"	
				4	49°06'38.42"	104°02'02.07"	
20	Мухар	Тэшиг	13.8	1	50°03'53.25"	102°27'22.69"	1
				2	50°03'46.08"	102°27'43.70"	
				3	50°03'37.73"	102°27'36.83"	
				4	50°03'44.90"	102°27'15.81"	
21	Тэшиг эх	Тэшиг	39.6	1	50°00'51.06"	102°37'52.85"	1

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

				2	50°00'42.40"	102°38'06.68"				
				3	50°00'18.47"	102°37'30.59"				
				4	50°00'27.13"	102°37'16.76"				
22	Хужирын булан	Хангал	20.8	1	50°09'27.01"	102°43'23.84"	1			
					2	50°09'29.28"		102°43'35.72"		
					3	50°09'27.73"		102°43'36.44"		
					4	50°09'29.85"		102°43'47.55"		
					5	50°09'17.07"		102°43'53.45"		
					6	50°09'12.68"		102°43'30.47"		
23	Чулуун			20.8	1	50°09'28.67"	102°45'39.06"	1		
					2	50°09'29.43"	102°46'18.62"			
					3	50°09'20.87"	102°46'19.02"			
					4	50°09'20.12"	102°45'39.45"			
24	Мааньт			1.3	1	50°08'18.22"	102°44'09.56"	1		
					2	50°08'18.90"	102°44'12.49"			
					3	50°08'12.73"	102°44'15.98"			
					4	50°08'12.05"	102°44'13.05"			
25	Галтай		Хангал	106.5	1	49°26'01.32"	104°23'52.25"	2		
						2	49°26'01.20"		104°24'01.60"	
						3	49°25'46.76"		104°24'45.87"	
						4	49°25'43.28"		104°25'20.20"	
					5	49°25'26.22"	104°25'16.14"			
					6	49°25'34.41"	104°23'58.62"			
26	Чулуут			456.6	1	49°14'37.35"	104°12'10.38"	1		
					2	49°14'52.86"	104°14'20.13"			
					3	49°14'29.45"	104°14'27.60"			
					4	49°14'04.68"	104°12'56.04"			
					5	49°13'25.87"	104°12'03.84"			
					6	49°13'47.80"	104°11'09.57"			
27	Бага ам	Хишиг-Өндөр	13.5	1	48°12'57.29"	103°12'54.32"	1			
					2	48°12'53.13"		103°13'04.83"		
					3	48°12'38.25"		103°12'51.65"		
					4	48°12'42.41"		103°12'41.14"		
28	Их ам			14.5	1	48°12'20.16"	103°14'32.70"	1		
					2	48°12'14.92"	103°14'48.77"			
					3	48°12'03.45"	103°14'40.41"			
					4	48°12'08.69"	103°14'24.34"			
29	Цагаан хашаат			46.1	1	48°19'42.96"	103°30'07.75"	1		
					2	48°19'43.18"	103°30'24.83"			
					3	48°19'42.08"	103°30'31.31"			
					4	48°19'31.55"	103°31'01.59"			
					5	48°19'29.43"	103°31'05.69"			
					6	48°19'21.67"	103°31'17.16"			
					7	48°19'14.74"	103°31'06.61"			
					8	48°19'22.81"	103°30'54.67"			
			9		48°19'33.30"	103°30'24.56"				
			10		48°19'33.08"	103°30'07.74"				
			11		48°19'33.46"	103°30'07.73"				
			12		48°19'33.47"	103°30'08.02"				
30	Шивэргийн эх зуслан		29.9	1	48°14'29.45"	103°18'41.50"	1			
				2	48°14'35.75"	103°19'25.39"				
				3	48°14'25.52"	103°19'28.67"				
				4	48°14'19.23"	103°18'44.79"				
31	Нарангийн энгэр	Хутаг- Өндөр	25.2	1	49°07'17.62"	102°42'06.59"	1			
				2	49°07'01.47"	102°42'16.23"				
				3	49°06'55.90"	102°41'54.60"				
				4	49°07'12.06"	102°41'44.96"				
НИЙТ			11042.7							

1. Баян-Агт сумын Бага нуур зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Баян-Агт сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газрыг Цэггэн нуурын урд эрэгт Бага нуур хэмээн төлөвлөж суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 30.3 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 43. Бага нуур зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	19.1	62.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	6.5	21.5
3	Авто замын хамгаалалтын бүс	4.8	15.7
НИЙТ		30.3	100



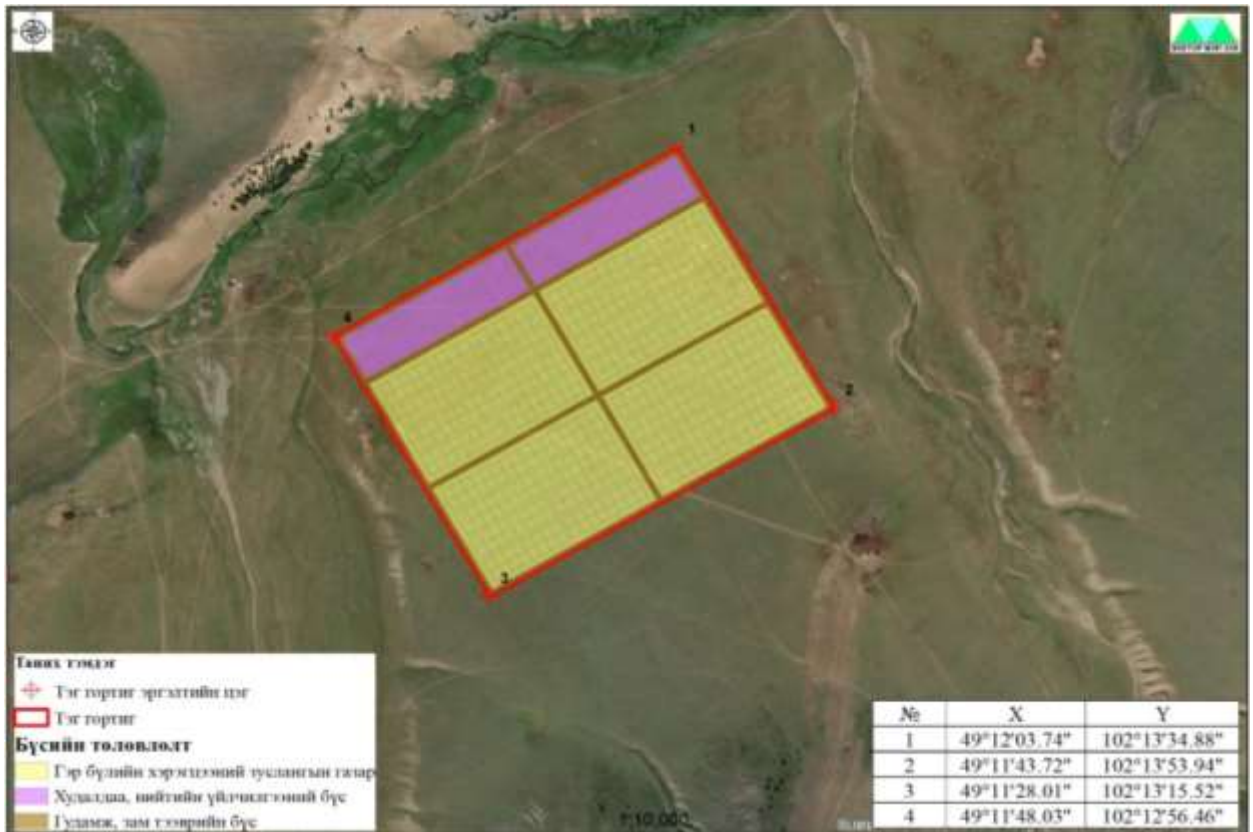
Зураг 44. Баян-Агт сумын Багануур зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

2. Баян-Агт сумын Баян Хайрханы өвөр зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Баян-Агт сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газрыг Цэггэн нуурын урд эрэгт Баян Хайрхан уулын өвөр, Чандмань уулын ард Балигийн эрэгт Баян Хайрханы өвөр хэмээн төлөвлөж суурьшлын бүсийн функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 66.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж, зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 44. Баян Хайрханы өвөр зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

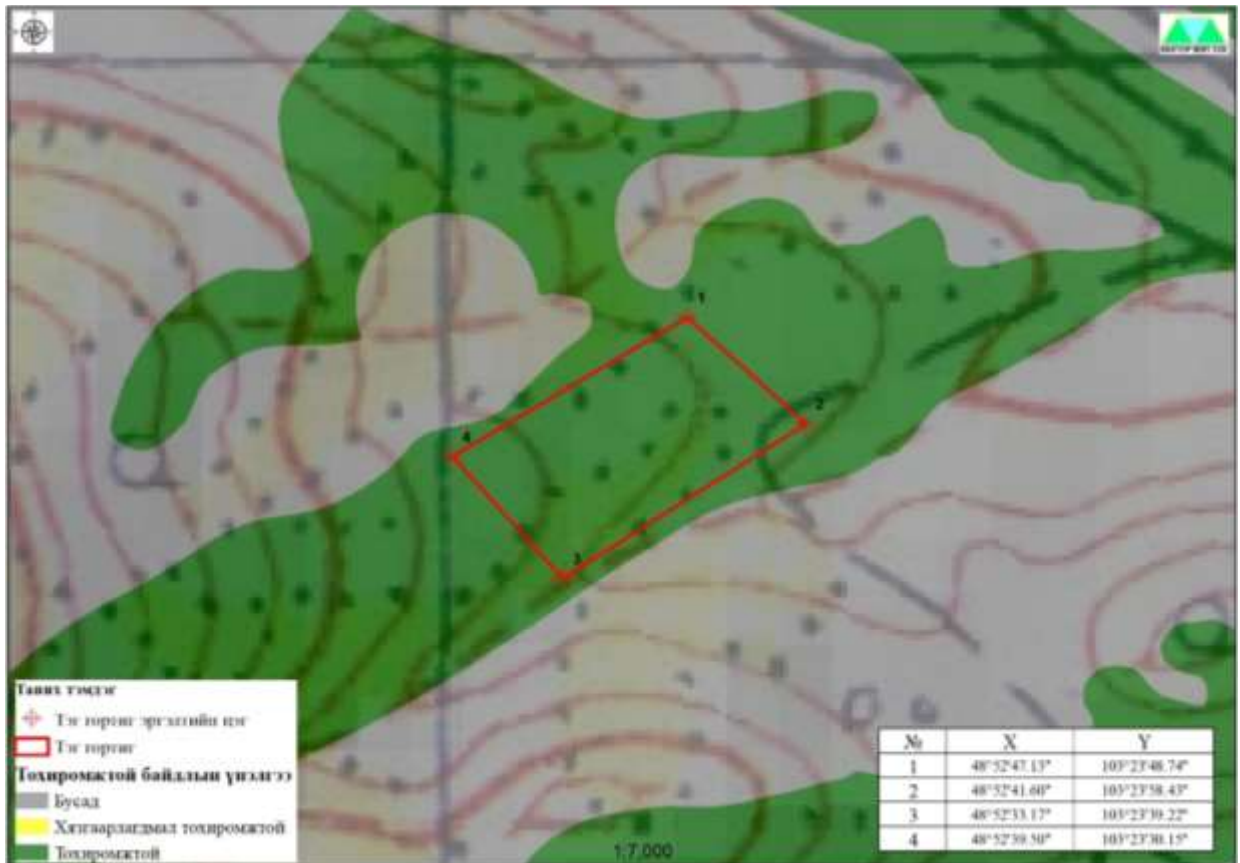
№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	49.3	73.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	10.1	15.1
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	7.4	11.1
НИЙТ		66.8	100



Зураг 45. Баян Хайрханы өвөр зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

3. Бугат сумын Австын эрээн зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Бугат сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газрыг Австын эрээний аманд 11.8 га газрыг Австын эрээн хэмээн суурьшлын бүсийг төлөвлөсөн.

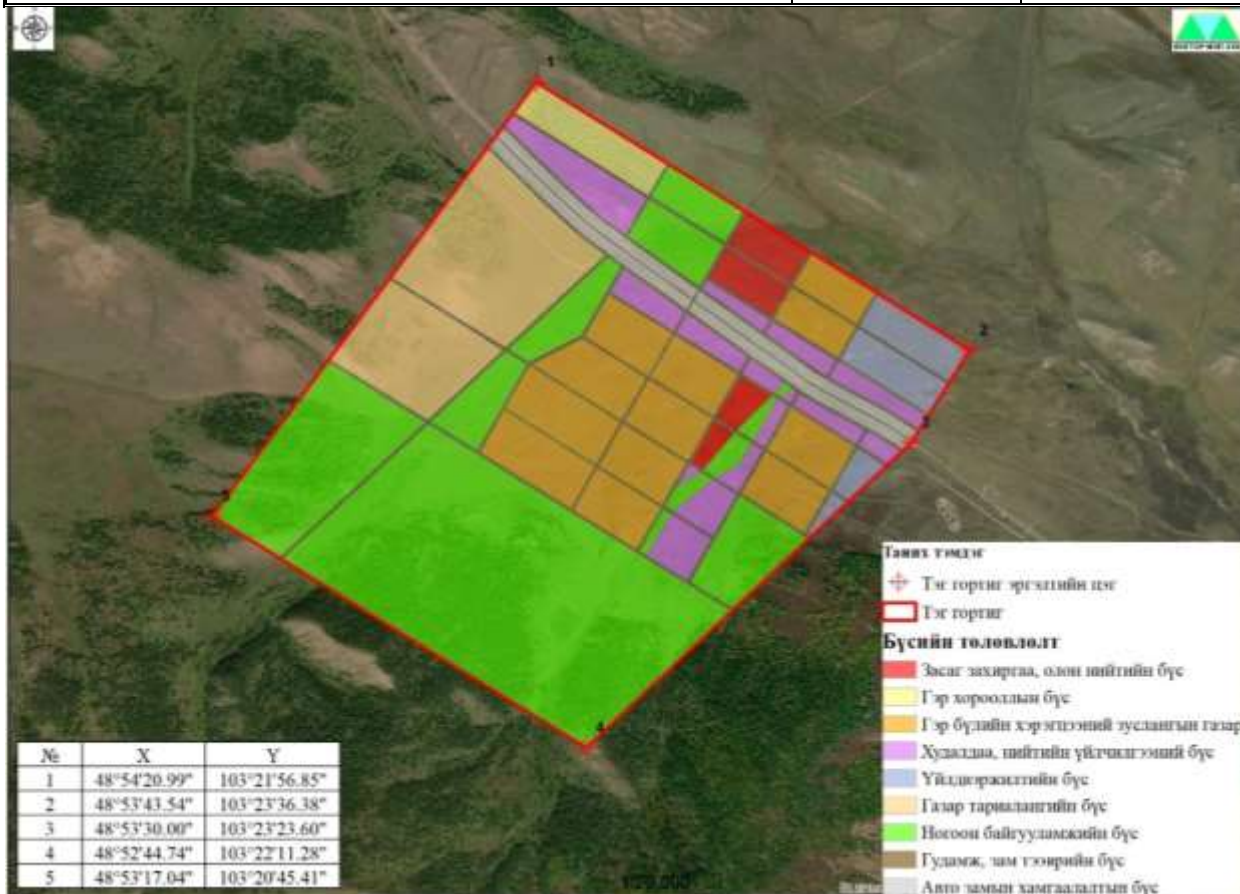


Зураг 46. Австын эрээн зуслангийн бүсийн төлөвлөгөө

4. Бугат сумын Гангат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө. Бугат сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшил үүсгэхээр Зуун модны өвөрт Гангатын ам дагуулан суурьшил үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 522 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр хорооллын бүс, гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, үйлдвэржилтийн бүс, газар тариалангийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 45. Гангат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	15.8	3.0
2	Гэр хорооллын бүс	11.4	2.2
3	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	92.9	17.8
4	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	41.5	7.9
5	Үйлдвэржилтийн бүс	19.4	3.7
6	Газар тариалангийн бүс	69.6	13.3
7	Ногоон байгууламжийн бүс	241.3	46.2
8	Гудамж, зам тээврийн бүс	7.4	1.4
9	Авто замын хамгаалалтын бүс	22.6	4.3
НИЙТ		522.0	100

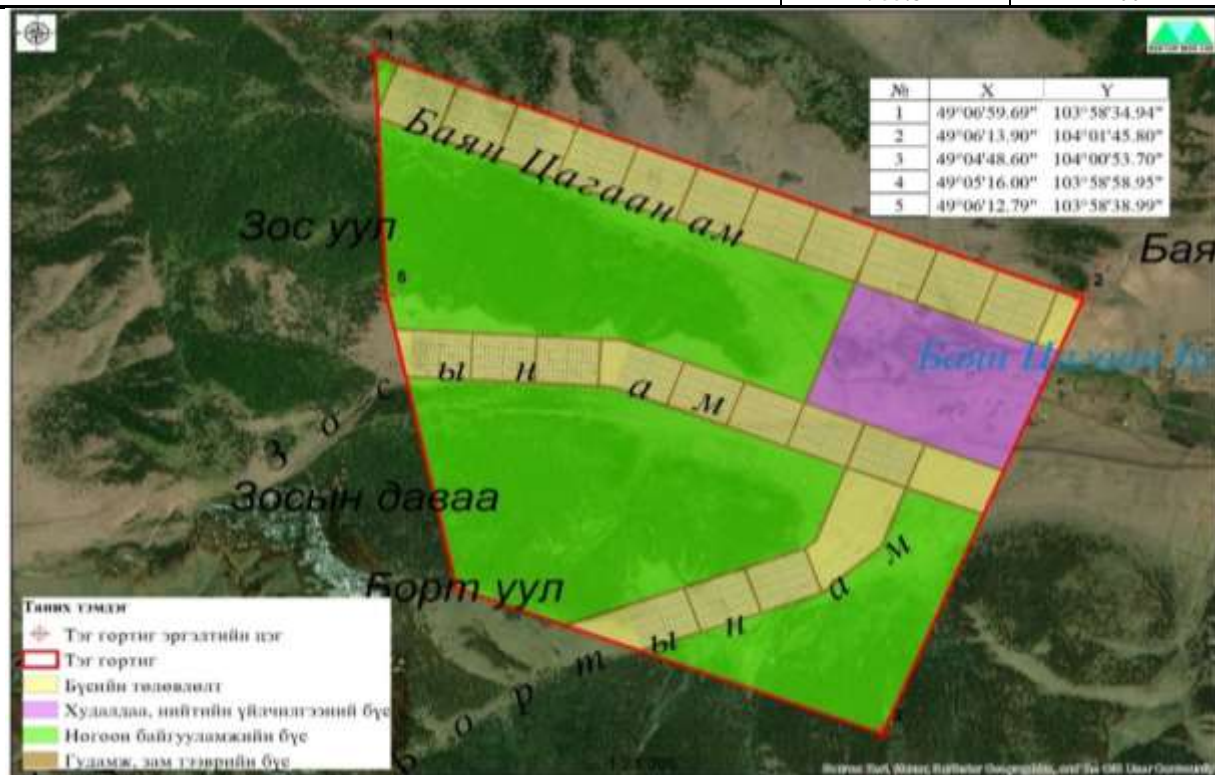


Зураг 47. Гангат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

5. Бугат сумын Зосын амны зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Бугат сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшил Баянцагааны ам, Зосын ам, Бортын амны орчимд суурьшил үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 955.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 46. Зосын амны зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	265.3	27.8
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	88.3	9.2
3	Ногоон байгууламжийн бүс	568.3	59.5
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	33.8	3.5
НИЙТ		955.8	100

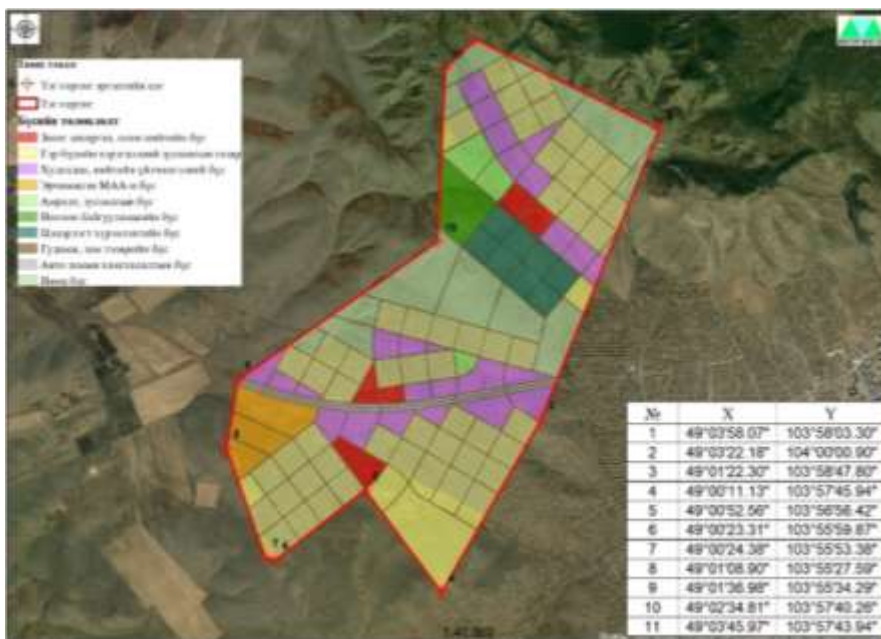


Зураг 48. Зосын амны зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

6. Бугат сумын Тосонгийн хөндий, Овоот зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Бугат сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшил Хар модны давааны урд, Зогсоол толгой, Овоот толгой, Дархит хөтөл орчмыг суурьшил үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 1826.3 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, эрчимжсэн МАА-н бүс, амралт, зугаалгын бүс, ногоон байгууламжийн бүс, цэцэрлэгт хүрээлэнгийн бүс, гудамж зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүс, нөөц бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 47. Тосонгийн хөндий, Овоот зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	58.0	3.2
2	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	770.0	42.2
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	251.1	13.7
4	Эрчимжсэн МАА-н бүс	75.0	4.1
5	Амралт, зугаалгын бүс	43.7	2.4
6	Ногоон байгууламжийн бүс	47.0	2.6
7	Цэцэрлэгт хүрээлэнгийн бүс	97.7	5.3
8	Гудамж, зам тээврийн бүс	119.7	6.6
9	Авто замын хамгаалалтын бүс	35.6	2.0
10	Нөөц бүс	328.5	18.0
НИЙТ		1826.3	100.0

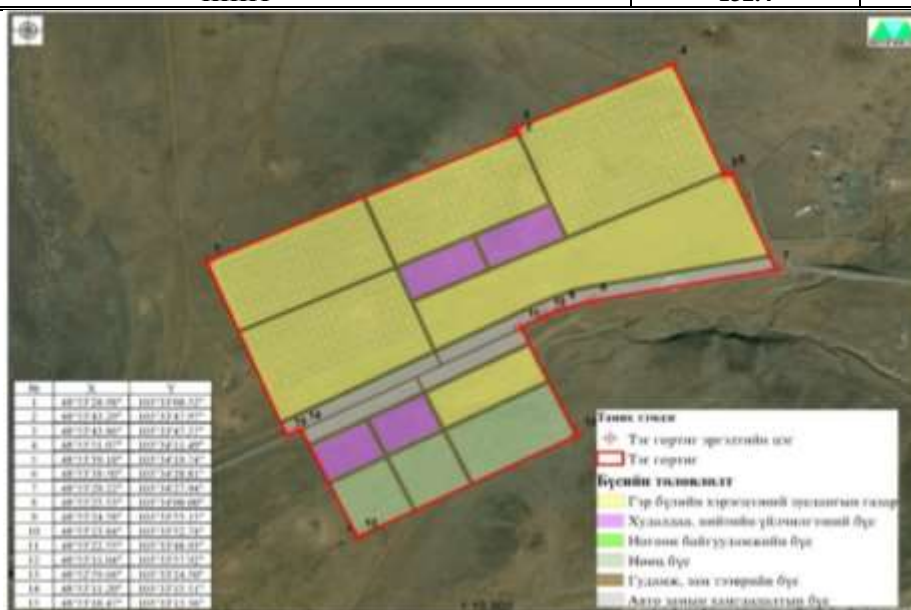


Зураг 49. Тосонгийн хөндий, Овоот зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

7. **Бугат сумын Хүүхдийн Овоот толгой зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.** Бугат сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшил Зүүн түрүүний голын зүүн талд Хүүхдийн Овоот толгойн өвөрт суурьшил үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 132.4 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламжийн бүс, нөөц бүс, гудамж зам тээврийн бүс, авто замын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 48. Хүүхдийн Овоот толгой зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	87.7	66.2
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	10.1	7.7
3	Ногоон байгууламжийн бүс	2.8	2.1
4	Нөөц бүс	14.1	10.7
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	7.7	5.8
6	Авто замын хамгаалалтын бүс	10.0	7.5
НИЙТ		132.4	100



Зураг 50. Хүүхдийн Овоот толгой зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

8. Бүрэгхангай сумын Зүрхийн ам зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Бүрэгхангай сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Зүрхийн аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 27.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 49. Зүрхийн ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	23.0	82.7
2	Ногоон байгууламж	0.8	2.9
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	4.0	14.4
НИЙТ		27.8	100

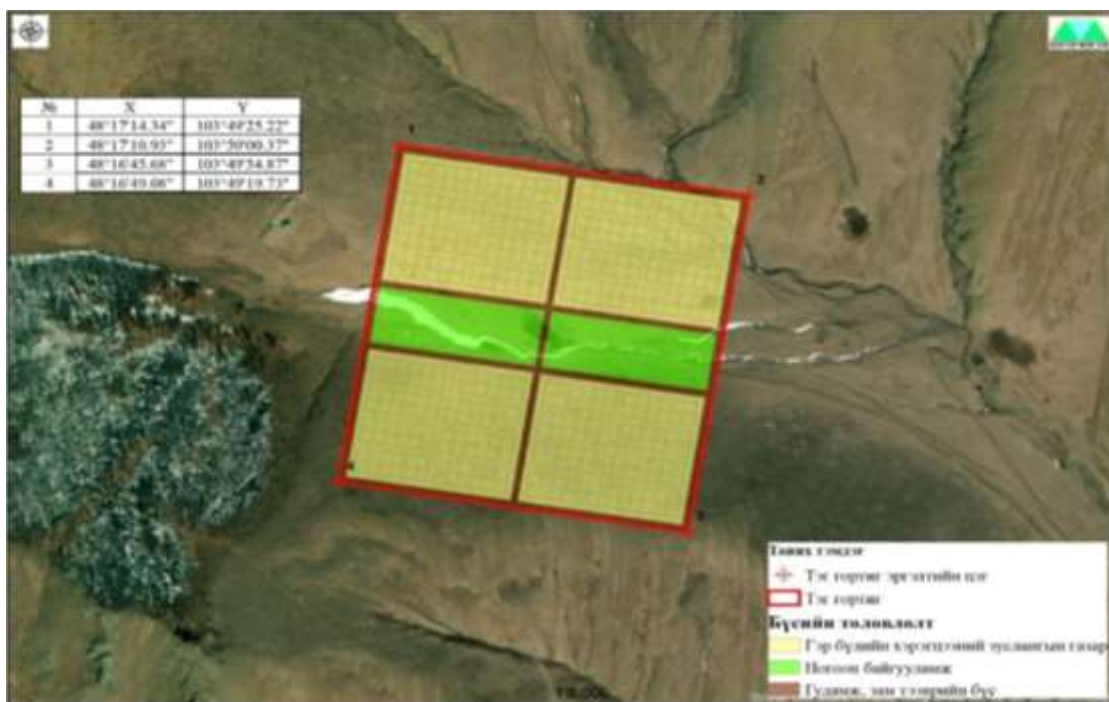


Зураг 51. Зүрхийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

9. Бүрэгхангай сумын Өвөр цуурай зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Бүрэгхангай сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Өвөр цуурайн аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 57.7 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 50. Өвөр цуурай зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	41.3	31.2
2	Ногоон байгууламж	9.0	15.5
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	7.4	12.9
НИЙТ		57.7	100



Зураг 52. Өвөр цуурай зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

10. Могод сумын Баянхайрхан зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Могод сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Баян хайрхан уулын өвөрт үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 57.7 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 51. Баянхайрхан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	25.5	69.0
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	6.4	17.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.0	13.6
НИЙТ		37.0	100



Зураг 53. Баянхайрхан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

11. Бүрэгхангай сумын Сүүл толгой зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Могод сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Баян хайрхан уулын ар Сүүл толгойн өвөрт үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 36.2 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 52. Сүүл толгой зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	26.6	73.5
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	4.7	13.1
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	4.9	13.5
НИЙТ		36.2	100

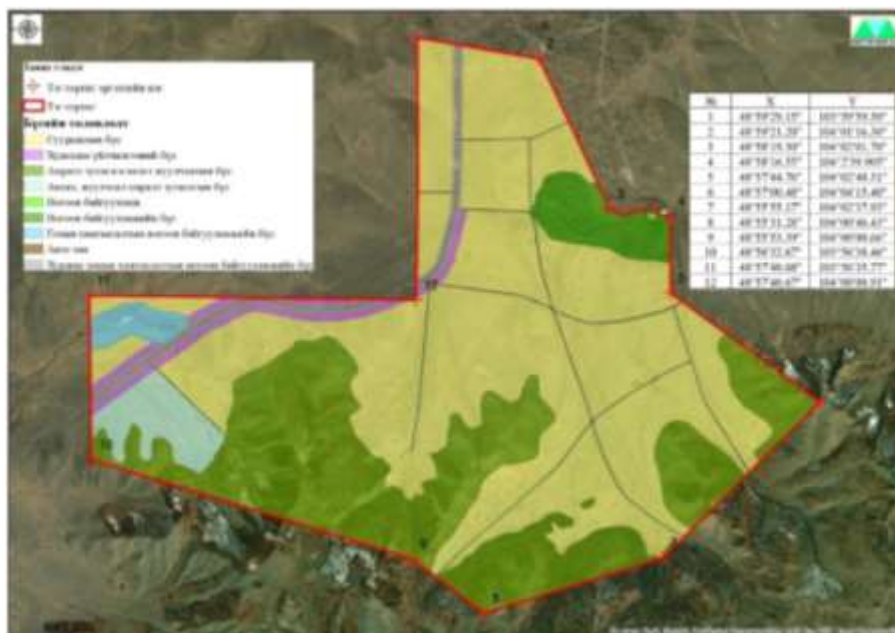


Зураг 54. Сүүл толгой зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

12. Орхон сумын Залуугийн булаг зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Залуугийн булаг, Ар мэргэний ар, Бүрэн бүст орчмыг үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 3405.2 га төлөвлөсөн бөгөөд суурьшлын бүс, худалдаа үйлчилгээний бүс, амралт зугаалга аялал жуулчлалын бүс, аялал, жуулчлал амралт зугаалгын бүс, ногоон байгууламж, ногоон байгууламжийн бүс, голын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүс, авто зам, хурдны замын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 53. Залуугийн булаг зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Суурьшлын бүс	1891.3	55.5
2	Худалдаа үйлчилгээний бүс	78.1	2.3
3	Амралт зугаалга аялал жуулчлалын бүс	1027.2	30.2
4	Аялал, жуулчлал амралт зугаалгын бүс	116.0	3.4
5	Ногоон байгууламж	26.2	0.8
6	Ногоон байгууламжийн бүс	120.4	3.5
7	Голын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүс	50.9	1.5
8	Авто зам	23.2	0.7
9	Хурдны замын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүс	71.9	2.1
НИЙТ		3405.2	100

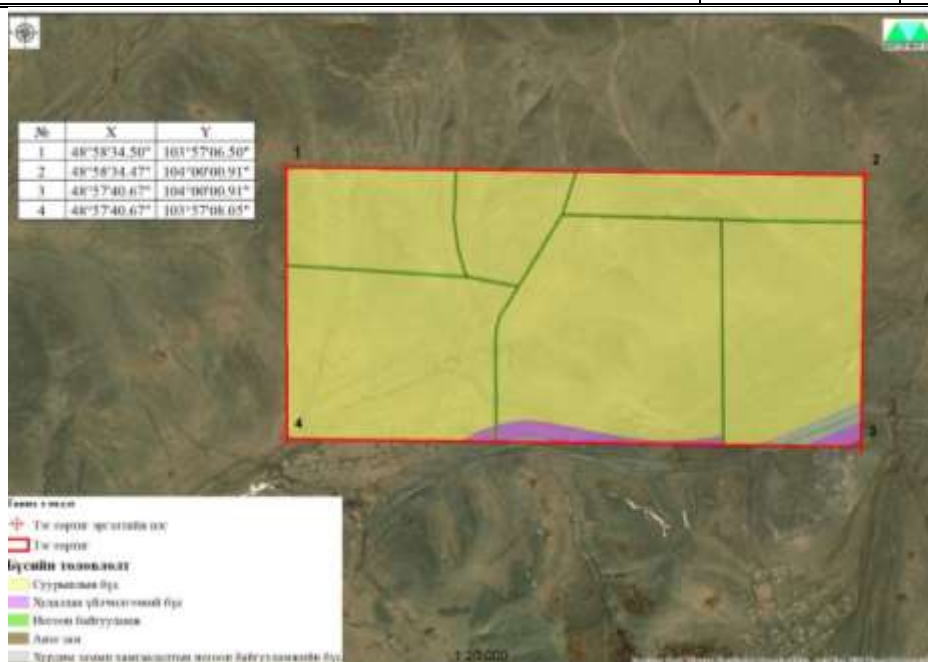


Зураг 55. Залуугийн булаг зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

13. Орхон сумын Залуугийн даваа зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Залуугийн давааны ар орчмыг төлөвлөлтийн 3-р үе шатанд буюу 2030 оноос үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 586.6 га төлөвлөсөн бөгөөд суурьшлын бүс, худалдаа үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламж, авто зам, хурдны замын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 54. Залуугийн даваа зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Суурьшлын бүс	554.7	94.6
2	Худалдаа үйлчилгээний бүс	11.8	2.0
3	Ногоон байгууламж	9.0	1.5
4	Авто зам	5.0	0.9
5	Хурдны замын хамгаалалтын ногоон байгууламжийн бүс	6.1	1.0
НИЙТ		586.6	100

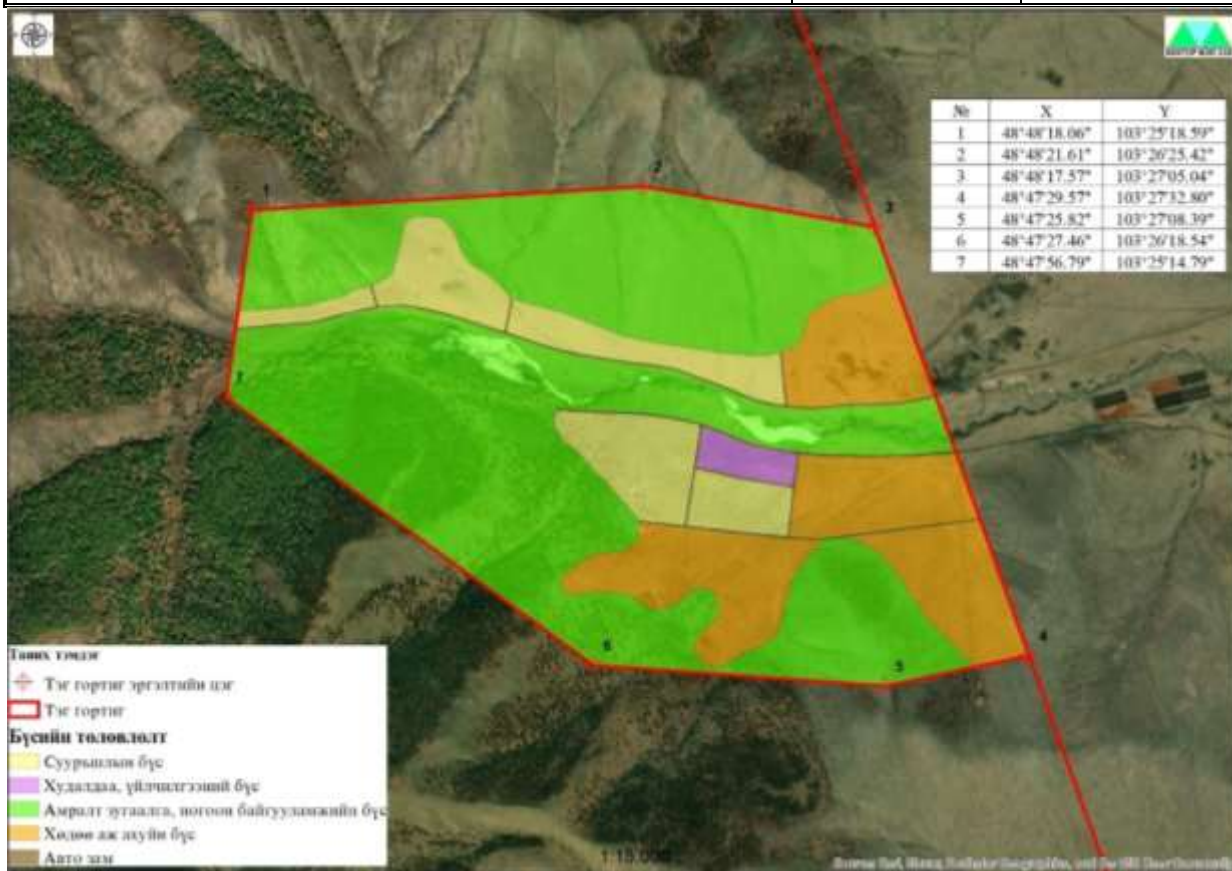


Зураг 56. Залуугийн даваа зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

14. Орхон сумын Майдарын голын эх зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Майдарын голын дагуу үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 349.2 га төлөвлөсөн бөгөөд суурьшлын бүс, худалдаа, үйлчилгээний бүс, амралт зугаалга, ногоон байгууламжийн бүс, хөдөө аж ахуйн бүс, авто зам бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 55. Майдарын голын эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Суурьшлын бүс	43.7	12.5
2	Худалдаа, үйлчилгээний бүс	4.2	1.2
3	Амралт зугаалга, ногоон байгууламжийн бүс	227.5	65.1
4	Хөдөө аж ахуйн бүс	70.1	20.1
5	Авто зам	3.8	1.1
НИЙТ		349.2	100

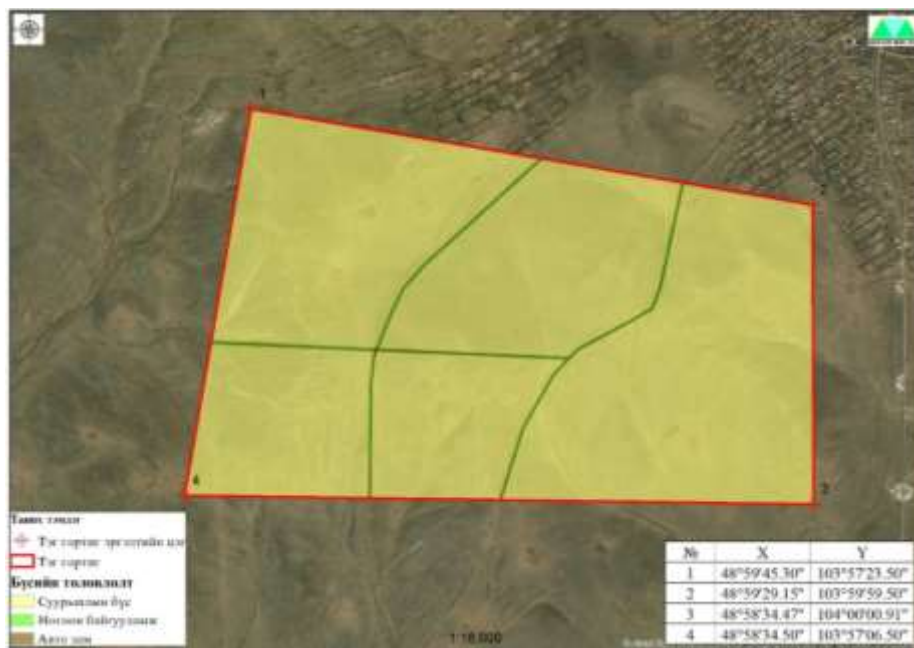


Зураг 57. Майдарын голын эх зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

15. Орхон сумын Яргуйт зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Орхон сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Ар залуугийн давааны өвөр Хайртын гүвээний орчим Яргуйт орчимд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 654.5 га төлөвлөсөн бөгөөд Суурьшлын бүс, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 56. Яргуйт зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Суурьшлын бүс	642.2	98.1
2	Ногоон байгууламж	7.7	1.2
3	Авто зам	4.6	0.7
НИЙТ		654.5	100



Зураг 58. Яргуйт зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

16. Сэлэнгэ сумын Баянцагаан зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сэлэнгэ сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Баян цагаан уулын ар Баян цагааны аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 625.3 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 57. Баянцагаан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	215.0	34.4
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	26.0	4.2
3	Ногоон байгууламжийн бүс	358.7	57.4
4	Гудамж, зам тээврийн бүс	25.6	4.1
НИЙТ		625.3	100



Зураг 59. Баянцагаан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

17. Сэлэнгэ сумын Бэрхийн ам зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сэлэнгэ сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Дээд бэрхийн аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 82.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, голын хамгаалалт ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 58. Бэрхийн ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	46.7	56.5
2	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	30.0	36.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.9	7.1
НИЙТ		82.6	100



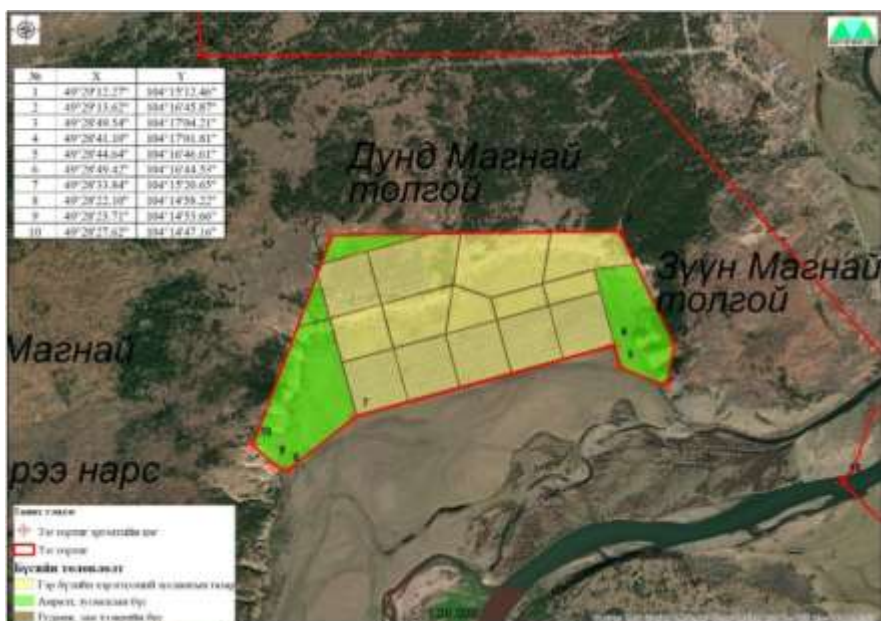
Зураг 60. Бэрхийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

18. Сэлэнгэ сумын Дүгрээ нарс зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Сэлэнгэ сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Хялганат багийн баруун урд Сэлэнгэ мөрний хойно Баруун Магнай толгой, Дунд Магнай толгой, Зүүн Магнай толгой өвөрт Дүгрээ нарс орчимд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 246 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, амралт, зугаалгын бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 59. Дүгрээ нарс зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	161.2	65.5
2	Амралт, зугаалгын бүс	71.0	28.9
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	13.7	5.6
НИЙТ		246.0	100



Зураг 61. Дүрээ нарс зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

19. Сэлэнгэ сумын Хүрийн хөндий зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Сэлэнгэ сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Зуны голын эх аманд Хүрийн хөндийд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 580.4 га төлөвлөсөн бөгөөд засаг захиргаа, олон нийтийн бүс, гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, амралт, зугаалгын бүс, ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 60. Хүрийн хөндий зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Засаг захиргаа, олон нийтийн бүс	46.1	7.9
2	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	112.1	19.3
3	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	83.7	14.4
4	Амралт, зугаалгын бүс	88.4	15.2
5	Ногоон байгууламжийн бүс	227.2	39.1
6	Гудамж, зам тээврийн бүс	22.9	4.0
НИЙТ		580.4	100



Зураг 62. Хүрийн хөндий зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

20. Тэшиг сумын Мухар зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Тэшиг сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Эрээн голын зүүн эрэг Мухарт үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 13.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 61. Мухар зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	10.1	73.5
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	2.2	16.1
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.4	10.4
НИЙТ		13.8	100

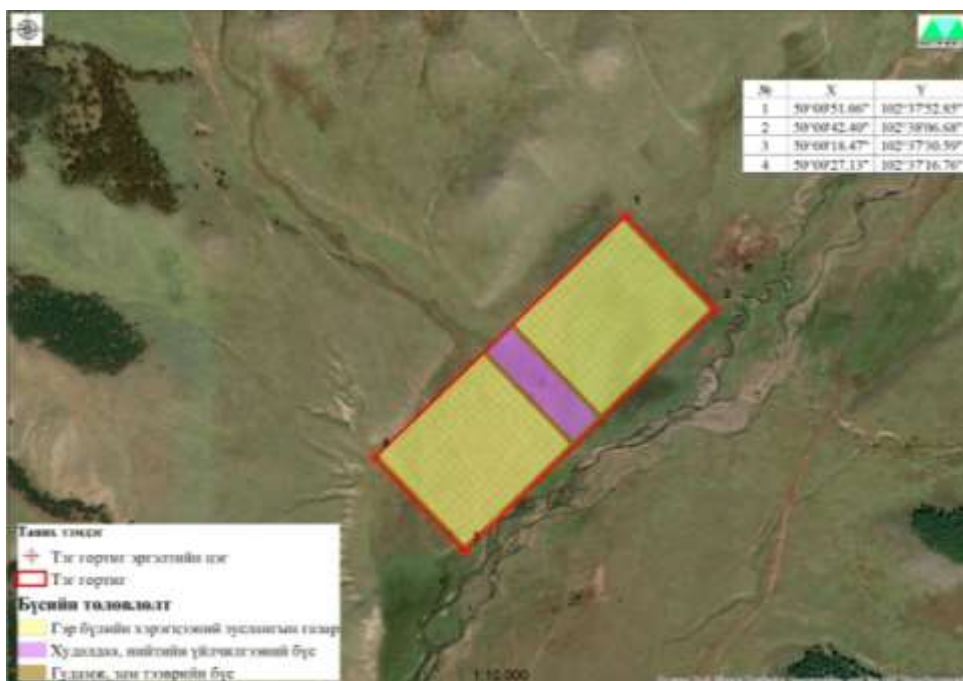


Зураг 63. Мухар зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

21. Тэшиг сумын Тэшиг эх зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Тэшиг сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Тэшиг голын эхэнд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 39.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 62. Тэшиг эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	32.4	81.8
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	3.7	9.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	3.5	8.9
НИЙТ		39.6	100



Зураг 64. Тэшиг эх зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

22. Тэшиг сумын Хужирын булан зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Сэлэнгэ сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Эрээн голын урд эрэг Хужирын буланд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 20.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 63. Хужирын булан зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	17.7	84.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	1.2	5.5
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	2.0	9.7
НИЙТ		20.8	100



Зураг 65. Хужирын булан зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

23. Тэшиг сумын Чулуун зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Тэшиг сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Эрээн голын урд эрэг Чулуунд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 20.8 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

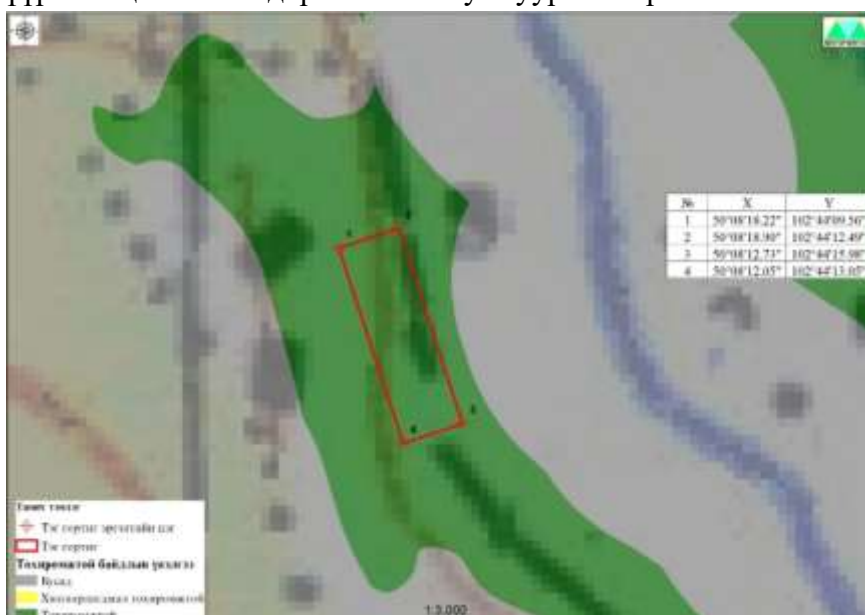
Хүснэгт 64. Чулуун зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	15.7	75.6
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	2.9	14.2
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	2.1	10.0
НИЙТ		20.8	100



Зураг 66. Чулуун зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

24. Тэшиг сумын Мааньт зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Тэшиг сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Эрээн голын Цалмаа голыг баруун эрэгт Мааньтад үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 1.3 га төлөвлөсөн.

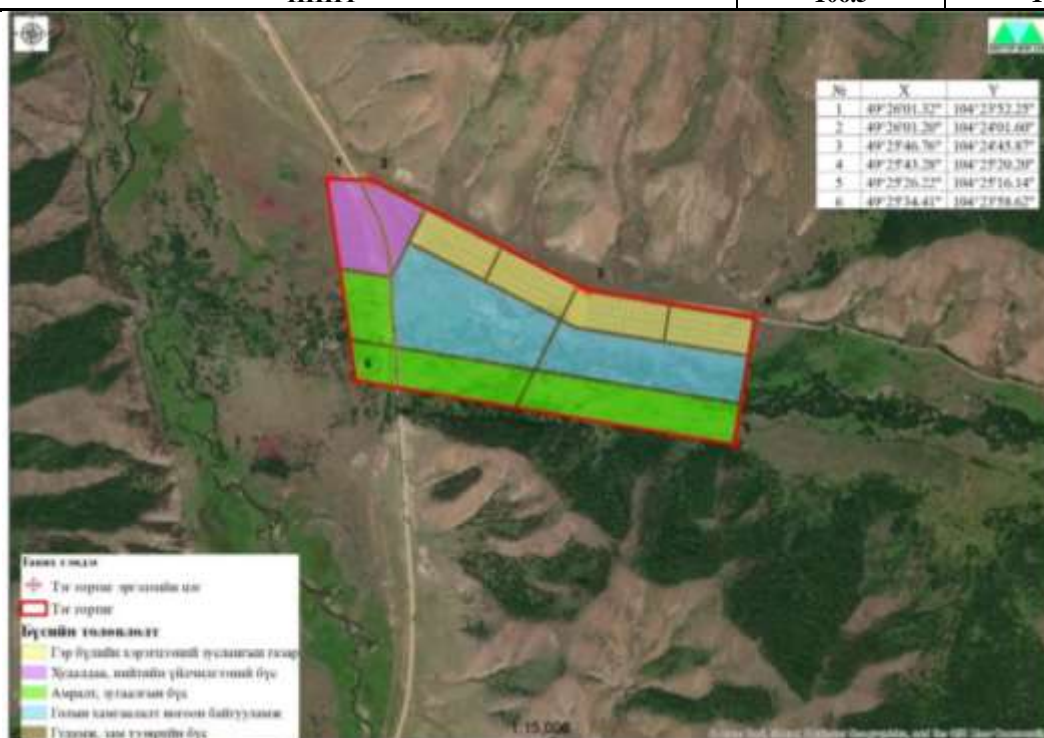


Зураг 67. Мааньт зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

25. Хангал сумын Галтай зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хангал сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Галтайн голын дагуу Галтайн эхэнд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 106.5 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, амралт, зугаалгын бүс, голын хамгаалалт ногоон байгууламж, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 65. Галтай зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	20.2	18.9
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	10.2	9.6
3	Амралт, зугаалгын бүс	30.3	28.4
4	Голын хамгаалалт ногоон байгууламж	36.2	34.0
5	Гудамж, зам тээврийн бүс	9.7	9.1
НИЙТ		106.5	100

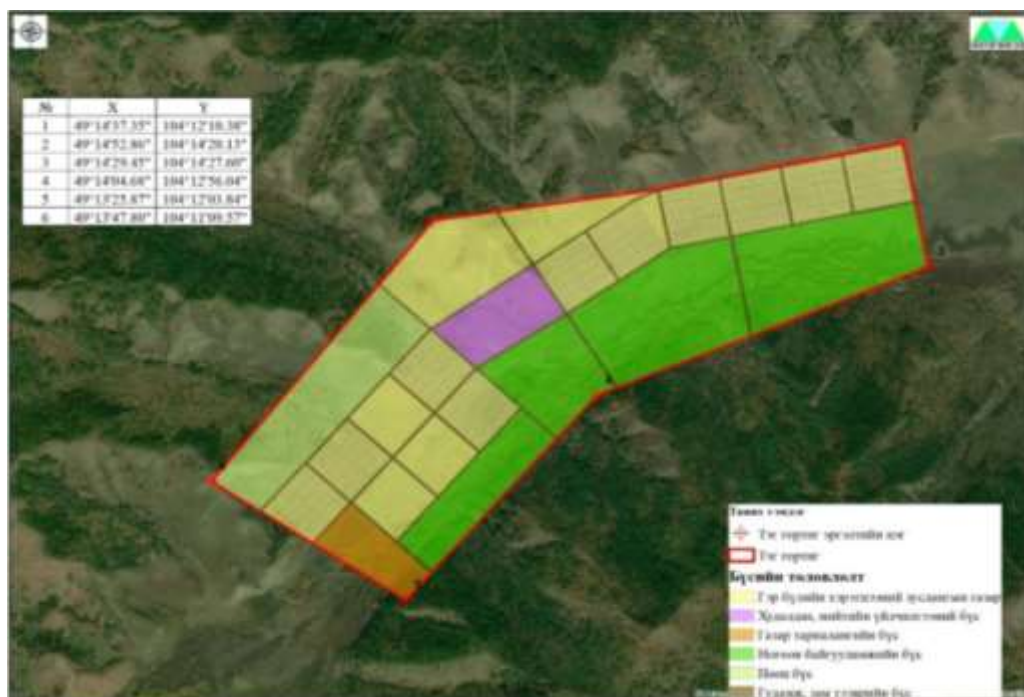


Зураг 68. Галтай зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

26. Хангал сумын Галтай зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хангал сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Чулуутын аманд Их давааны өвөрт үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 456.6 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, газар тариалангийн бүс, ногоон байгууламжийн бүс, нөөц бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 66. Чулуут зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	191.9	42.0
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	20.3	4.5
3	Газар тариалангийн бүс	15.7	3.4
4	Ногоон байгууламжийн бүс	156.4	34.3
5	Нөөц бүс	50.5	11.1
6	Гудамж, зам тээврийн бүс	21.7	4.8
НИЙТ		456.6	100



Зураг 69. Чулуут зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

27. Хишиг-Өндөр сумын Бага ам зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хишиг-Өндөр сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Бөгтөрийн нурууны өвөрт Бага аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 13.5 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 67. Бага ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	11.6	86.1
2	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.8	13.5
НИЙТ		13.5	100



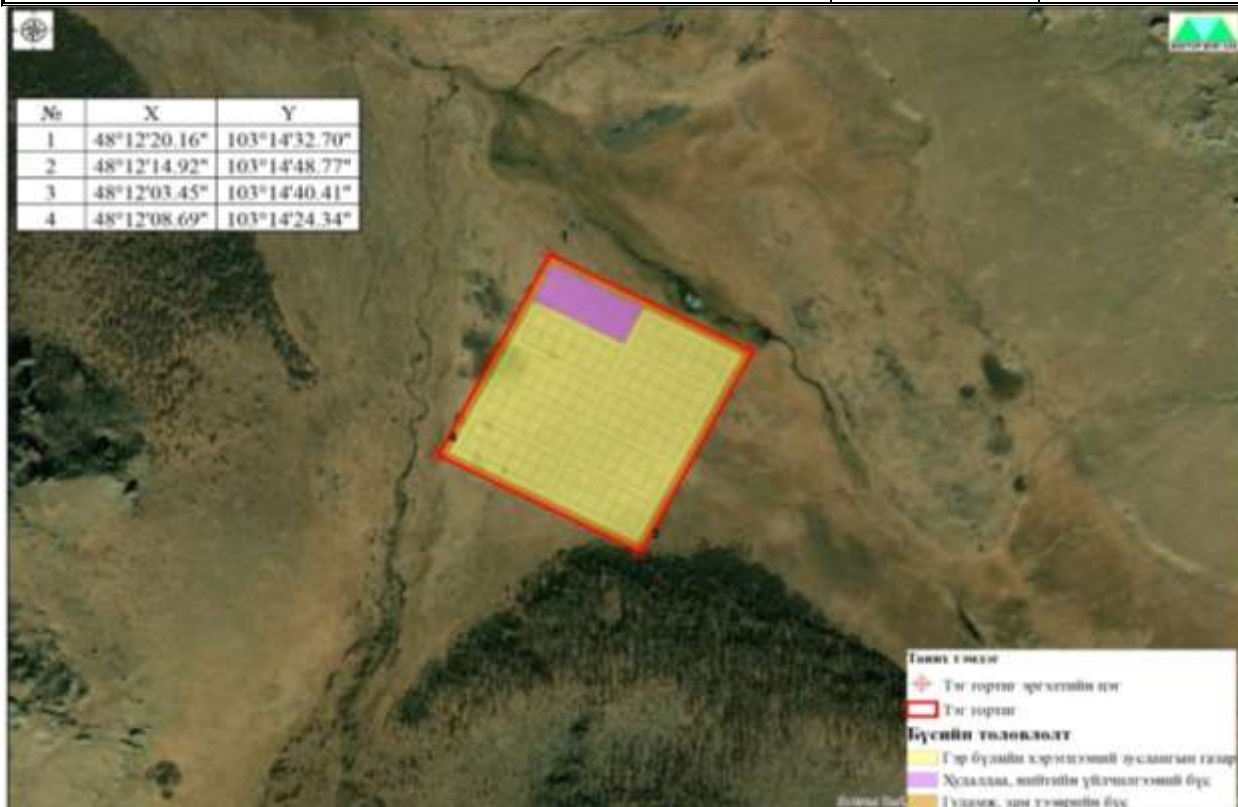
Зураг 70. Бага ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

28. Хишиг-Өндөр сумын Их ам зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Хишиг-Өндөр сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Бөгтөрийн нурууны өвөрт Их аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 14.5 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 68. Их ам зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	11.6	80.0
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	1.2	8.1
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	1.8	12.2
НИЙТ		14.5	100



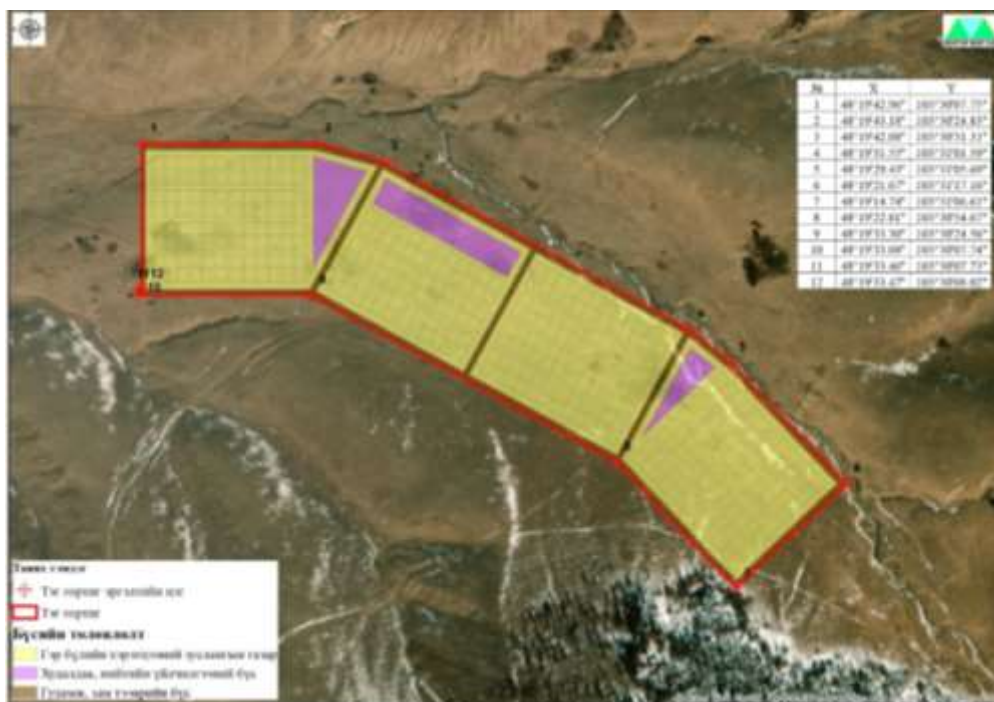
Зураг 71. Их ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

29. Хишиг-Өндөр сумын Цагаан хашаат зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө.

Хишиг-Өндөр сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Цагаан хашаатын аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 46.1 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 69. Цагаан хашаат зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	37.4	81.1
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	3.5	7.7
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	5.2	11.2
НИЙТ		46.1	100



Зураг 72. Цагаан хашаат зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

30. Хишиг-Өндөр сумын Шивэртийн эх зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хишиг-Өндөр сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Бөгтөр уулын зүүн ам Шивэртийн аманд үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 29.9 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 70. Шивэртийн эх зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	23.5	78.4
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	3.2	10.6
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	3.3	11.0
НИЙТ		29.9	100



Зураг 73. Шивэртийн ам зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө

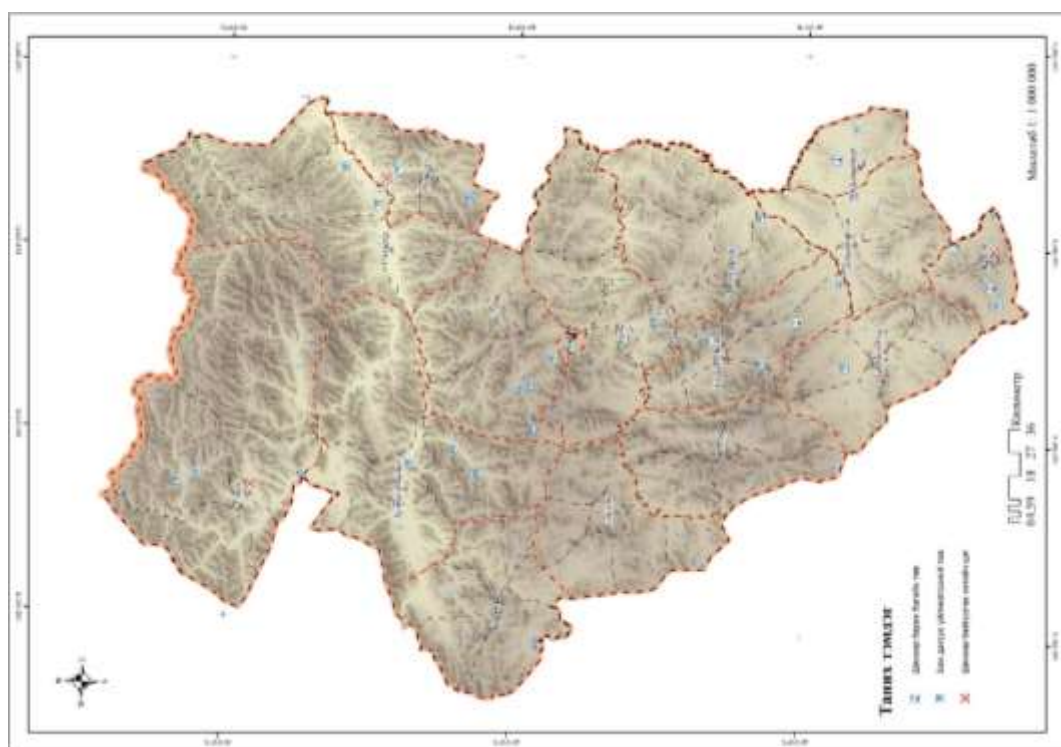
31. Хутаг-Өндөр сумын Нарангийн энгэр зуслангийн суурьшлын бүсийн төлөвлөгөө. Хутаг-Өндөр сумын гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар олгох болон түүнийг дагасан суурьшлыг Салхит уулын өвөр Урд давааны зүүн ам болох Даваатын амны Нарангийн энгэрт үүсгэхээр төлөвлөж функциональ бүсийг ерөнхий чиг, үүрэг онцлогийг тодорхойлсон. Тус суурин газрыг нийт 25.2 га төлөвлөсөн бөгөөд гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар, худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс, гудамж зам тээврийн бүсийг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 71. Нарангийн энгэр зуслангийн суурьшлын төлөвлөгөө

№	Бүсийн төрөл	Талбай /га/	Эзлэх, %
1	Гэр бүлийн хэрэгцээний зуслангийн газар	17.7	70.1
2	Худалдаа, нийтийн үйлчилгээний бүс	4.6	18.3
3	Гудамж, зам тээврийн бүс	3.0	11.8
НИЙТ		25.2	100



Зураг 74. Нарангийн энгэр зуслангийн функциональ бүсийн төлөвлөгөө



Зураг 75. Суурьшил үүсэх газрын төлөвлөгөө

2.2.2. АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН БҮС БҮХИЙ ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Булган аймгийн аялал жуулчлалын бүс бүхий газрын нөөц, нөхцөлийн төлөвлөлтийг хийж гүйцэтгэхдээ Булган аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөө баримталсан бөгөөд тус төлөвлөгөө нь 2019 онд батлагдсан. Тус мастер төлөвлөгөө нь дараах бодлогын бичиг баримтуудыг үндэслэл болгон төлөвлөсөн байна. Үүнд:

- ❖ Монгол Улсын Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого;
- ❖ Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030;
- ❖ Ногоон хөгжлийн бодлого
- ❖ Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал
- ❖ Хөгжлийн зам үндэсний хөтөлбөр
- ❖ Аялал жуулчлал хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр

Булган аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөг 5 тулгуурт менежментийн тогтолцооны загвараар боловсруулсан ба төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг бүсчлэл тус бүр дээр 3 үе шатанд хуваан авч үзсэн байна. Булган аймгийн аялал жуулчлалын дараах бүсүүдэд тэргүүлэх чиглэлээр хөгжүүлэхээр зорилтыг дэвшүүлсэн байна. Үүнд:

1. Амралт, рашаан сувиллыг хөгжүүлэх бүс
2. Түүхэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бүс
3. Байгальд түшиглэсэн адал явдалт аяллыг хөгжүүлэх бүс
4. Бүс нутгийн аялал жуулчлалыг дэмжин дамжин өнгөрөх дэд бүс
5. Амралт, чөлөөт цагийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх дэд бүс

Булган аймгийн аялал жуулчлалын салбарын хөгжлийн мастер төлөвлөгөө нь дэд бүсийн чиглэл бүрээр аялагчид, жуулчдын эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн чанартай үйлчилгээг шуурхай үзүүлж, тэдний эрэлтийг бүх талаар ханган ажиллах зорилго тавьж дараах зорилго, зорилтуудыг дэвшүүлсэн байна /Хүснэгт 72/.

Хүснэгт 72. Булган аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөний зорилго, зорилтууд

Чиглэл		Зорилгод хамаарах зорилтууд	
1. Амралт, рашаан сувиллыг хөгжүүлэх бүс	Амралт, рашаан сувиллын жишиг бүс нутаг болох	Зорилт 1.1	Аялал жуулчлалын тогтвортой хөгжлийг дэмжинэ
		Зорилт 1.2	Аялал жуулчлалын тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлно.
		Зорилт 1.3	Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлнэ.
		Зорилт 1.4	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
		Зорилт 1.5	Эдийн засгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
2. Түүхэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бүс	Нүүдэлчдийн түүх, өв соёлд түшиглэсэн аялал жуулчлалын зорилтот бүс болох	Зорилт 2.1	Аялал жуулчлалын тогтвортой хөгжлийг хангах
		Зорилт 2.2	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
		Зорилт 2.3	Эдийн засгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
		Зорилт 2.4	Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлнэ.
		Зорилт 2.5	Аялал жуулчлалын тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлно.
3. Байгальд түшиглэсэн адал явдалт аяллыг хөгжүүлэх бүс	Орон нутгийн иргэдэд тулгуурласан адал явдалт аяллын төрөлжсөн бүс бий болгох	Зорилт 3.1	Аялал жуулчлалын тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлно.
		Зорилт 3.2	Аялал жуулчлалын тогтвортой хөгжлийг дэмжинэ
		Зорилт 3.3	Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлнэ.
		Зорилт 3.4	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
		Зорилт 3.4	Эдийн засгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
4. Бүс нутгийн аялал жуулчлалыг дэмжин дамжин өнгөрөх дэд бүс	Төв болон Хангайн бүсийн аялал жуулчлалын үндсэн чиглэлийн дамжин өнгөрөх түшиц бүс болох	Зорилт 4.1	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
		Зорилт 4.2	Аялал жуулчлалын тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлно.
		Зорилт 4.3	Эдийн засгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.
		Зорилт 4.4	Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлнэ.
		Зорилт 4.5	Аялал жуулчлалын тогтвортой хөгжлийг хангана
5. Амралт, чөлөөт цагийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх дэд бүс	Аялал - рекреацийн жишиг бүс болох	Зорилт 5.1	Аялал жуулчлалын тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлно.
		Зорилт 5.2	Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлнэ.
		Зорилт 5.3	Хөрөнгө оруулалтыг дэмжинэ.
		Зорилт 5.4	Аялал жуулчлалын тогтвортой хөгжлийг хангана
		Зорилт 5.5	Эдийн засгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.

1. Амралт, рашаан сувиллыг хөгжүүлэх бүс: Хангайн нурууны зүүн хойд хэсгийн хүйтэн рашааны нөөц, ундарга бүхий Хануй болон Цагаан голын сав дагуух байгалийн өвөрмөц тогтоц болон Уран тогоо орчмын байгалийн нөөц газраас урагшаа Сайхан, Могод сумын нутгаар дамжин өнгөрөх Орхон голын ай савыг хамарсан өргөн уудам нутгийг аялал жуулчлалын дэд бүс болгон төлөвлөсөн.

Эрүүл мэнд, рашаан сувиллын аялал жуулчлалыг байгалийн үзэсгэлэнт тогтоц, адуу соёлын өв уламжлал, айраг брэндтэй төгс хослуулсан аймгийн болон бүс нутгийн аялал жуулчлалын тэргүүлэх бүс нутаг тус дэд бүсийн байршил

- Шарга нуур, Хануй болон Цагаан голын сав дагуух рашааны нөөц газар
- Хунт, Рашаант нуур орчмын нутаг дэвсгэр, Хулжийн рашааны нөөц газар
- Уран тогоо орчмын нутаг дэвсгэрийг хамарна.

2. Түүхэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх бүс: Хангайн нурууны зүүн хойд хэсгээр урсах Туул голын цутгал Хар бухын голын сав дагуух цөлжүү хээрийн байгаль, газарзүйн өвөрмөц тогтоц, нүүдлийн шувуудын төвийн бүсийн гол замнал, эрт, дунд үеийн Монголын түүхэнд холбогдох түүх, археологийн нөөц газруудыг голлох үзмэрийг хамруулсан өргөн уудам нутгийг аялал жуулчлалын дэд бүс болгон төлөвлөсөн байна.

Монгол нутагт төр улсаа байгуулж байсан эрт болон дунд үеийн түүхэнд холбогдох археологийн үнэт дурсгал, төвийн бүсийн шувуудад нэн чухал нуурууд, бүс нутгийн дамжин өнгөрөх үндсэн зам чиглэлийг холбосон аялал жуулчлалын зорилгод бүс нутаг.

- Баяннуур сум Шороон бумбагар цогцолбор – Дашинчилэн сум Цогтын цагаан байшин – Чин толгойн хэрэм – Хар бухын балгас, музей – Номын булаг – Орхон гол, - Орхон сумын буган хөшөөн цогцолбор – Булган хот – Уран тогоо – Хөвсгөл чиглэл
- Баяннуур сум Шороон бумбагар цогцолбор – Дашинчилэн сум Цогтын цагаан байшин – Чин толгойн хэрэм – Хар бухын балгас, музей – Өгийн нуурын чиглэл
- Баяннуур сум Шороон бумбагар цогцолбор – Дашинчилэн сум Цогтын цагаан байшин – Чин толгойн хэрэм – Хар бухын балгас, музей – Гурванбулаг сум – Хөгнө хан уул –Элсэн тасархай чиглэл

3. Байгальд түшиглэсэн адал явдалт аяллыг хөгжүүлэх бүс: Эг-Сэлэнгийн бэлчир, Хантай-Бүтээлийн нурууны ой хөвч, тайгын хэв шинжийг хадгалсан биологийн олон янз байдал, ховор ан амьтан, тэдгээрийн тархац газар, адал явдалт аяллын нөөц газруудын голлох үзмэрийг хармуулсан нутгийг аялал жуулчлалын дэд бүс болгон төлөвлөсөн байна.

Эг-Сэлэнгийн бэлчир, ай саваас Зэд голын сав газруг хамарсан ой хөвч, тайгын биологийн олон янз байдал, спорт загасчлал, усан аяллын бүс нутаг болно.

- Эг – Тавтын бэлчир орчмын спорт загасчлалын маршрут
- Эг-Сэлэнгийн адал явдалт усан аяллын маршрут
- Булган хот – Уран тогоо – Харгал нуур – Зэд –Хантай - Бүтээлийн нурууны ДЦГазар – Сэлэнгэ мөрний хойд бие – Сэлэнгэ сум – Эрдэнэт чиглэл
- Алтанбулаг боомт – Дархан хот – Эрдэнэт хот- Булган хот – Мөрөн хот – Хөвсгөл нуур – Ханх боомт чиглэлийн хил дамнасан аялал жуулчлал
- Бага Илэнхи Боомт – Хутаг-Өндөр сум –Булган Хот – Эрдэнэт хот чиглэлийн хил дамнасан аялал жуулчлал

4. Бүс нутгийн аялал жуулчлалыг дэмжин дамжин өнгөрөх дэд бүс: Хангайн нурууны зүүн хэсгийн Хөгнө хан уулын эко системийн өвөрмөц хэв шинжийг төлөөлөх, 280 гаруй км үргэлжлэх элсэн манхан буюу Элсэн тасархай, Тахилт нуур орчмын нутгийн

иргэдэд түшиглэсэн морь тэмээн аялал, үндсэн тэнхлэгт татагдсан нутгийн аялал жуулчлалын дэд бүс болгон төлөвлөсөн байна.

Хөгнө хан уул, Тахилт нуурын биологийн төрөл зүйлийн онцлог, Элсэн тасархай орчмын байгаль газарзүйн өвөрмөц төрх нь дамжин өнгөрөх бүсийн голлох үзмэр болно.

- Хангайн болон баруун бүсийн аялал жуулчлалын үндсэн чиглэл, дамжин өнгөрөх бүс
- Рашаант сум – Гурванбулаг сум чиглэлд аялал жуулчлалын босоо тэнхлэг үүсгэх боломжтой.

5. Амралт, чөлөөт цагийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх дэд бүс: Орхон – Сэлэнгийн ай савын уулархаг ойт хээрийн бүсийн хэв шинжийг хадгалсан байгаль, газарзүй, уур амьсгалын тааламжтай нөхцөл бүрдсэн Хангайн нурууны зүүн хойд хэсгийн үндсэн тэнхлэг, томоохон хотын аялал жуулчлалд татагдсан нутаг дэвсгэрийн дэд бүс болгоно төлөвлөсөн байна.

Эрдэнэт хот болон Хангайн бүсийн аялал жуулчлалын хойд чиглэлийн аялал-рекреацийн төвлөрсөн амралт чөлөөт цаг, энтейртаймент арга хэмжээний нөхцөл нөөцөөрөө харьцангуй давуу талаа ашиглан үнэ цэнийг бий болгоно.

- Орхон сумын Уушгийн хөндий орчмын амралтын бүс
- Хангал сумын Хялганат орчмын амралтын бүс

Булган аймгийн аялал жуулчлалын үндсэн тэнхлэгийг Монгол улсын Засгийг газраас баталсан “Аялал жуулчлалын гол чиглэл”-д тохируулан жуулчлалын гол маршрутын дагуу болон аймгийн байгаль, газарзүйн, түүх, соёлын нөөц, тэдгээрийг холбосон авто зам, орон зайн хамаарал, аялал жуулчлалд нөлөөлөх, жуулчдын сэтгэлд таалагдах байдал зэрэг олон хүчин зүйлийг харгалзан төлөвлөсөн байна.

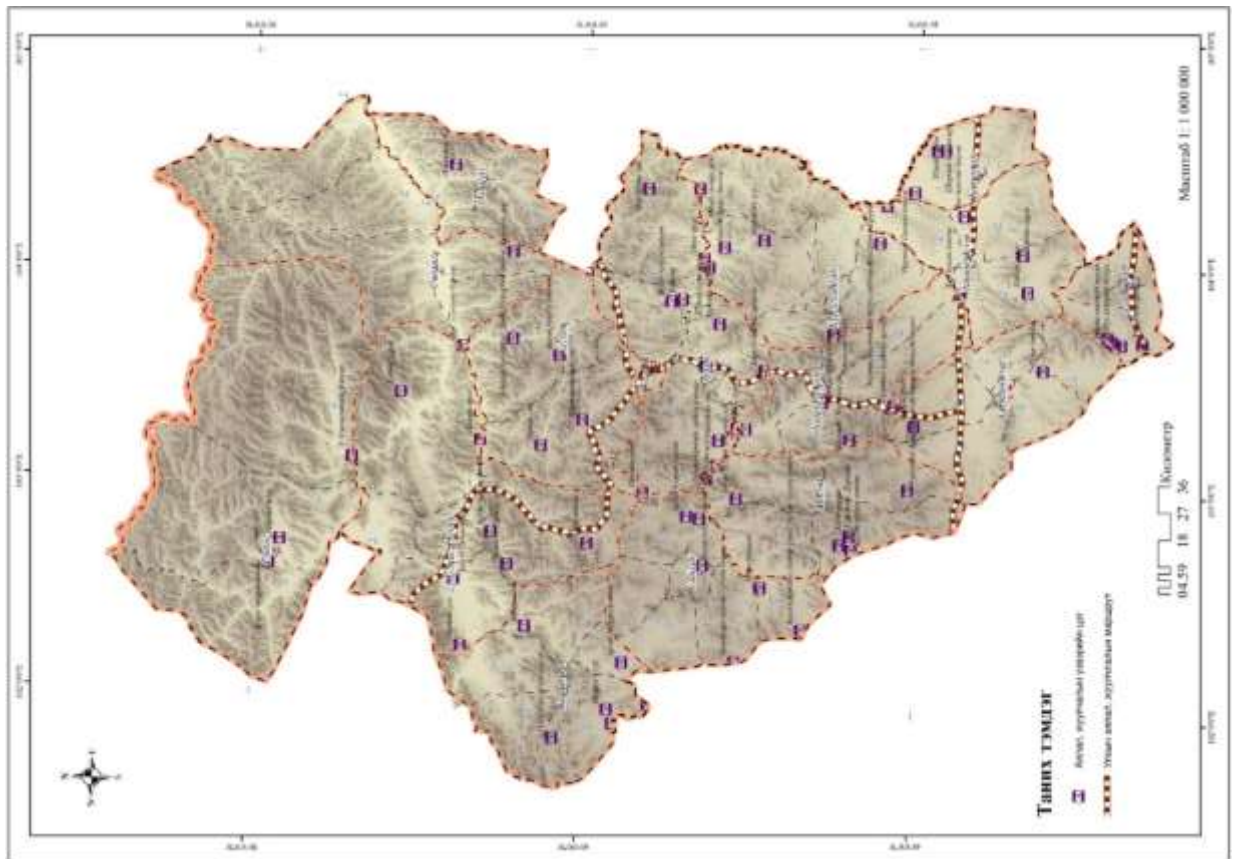
Монгол Улсын БОАЖЯ-аас баталсан “Аялал жуулчлалын гол чиглэл”-д Булган аймгаар дамжин өнгөрсөн чиглэлийг улсын маршрутаар Булаг аймгийн бие даасан аялал жуулчлалын хөгжүүлэх маршрутыг аймгийн маршрутаар орон нутгийн саналыг түшиглэн хөгжих маршрутыг орон сумын аялал жуулчлалаар тус бүр аялал рекреацийн 3 түвшинд төлөвлөсөн /Хүснэгт 73/.

Хүснэгт 73. Төлөвлөж буй аялал рекреацийн маршрут

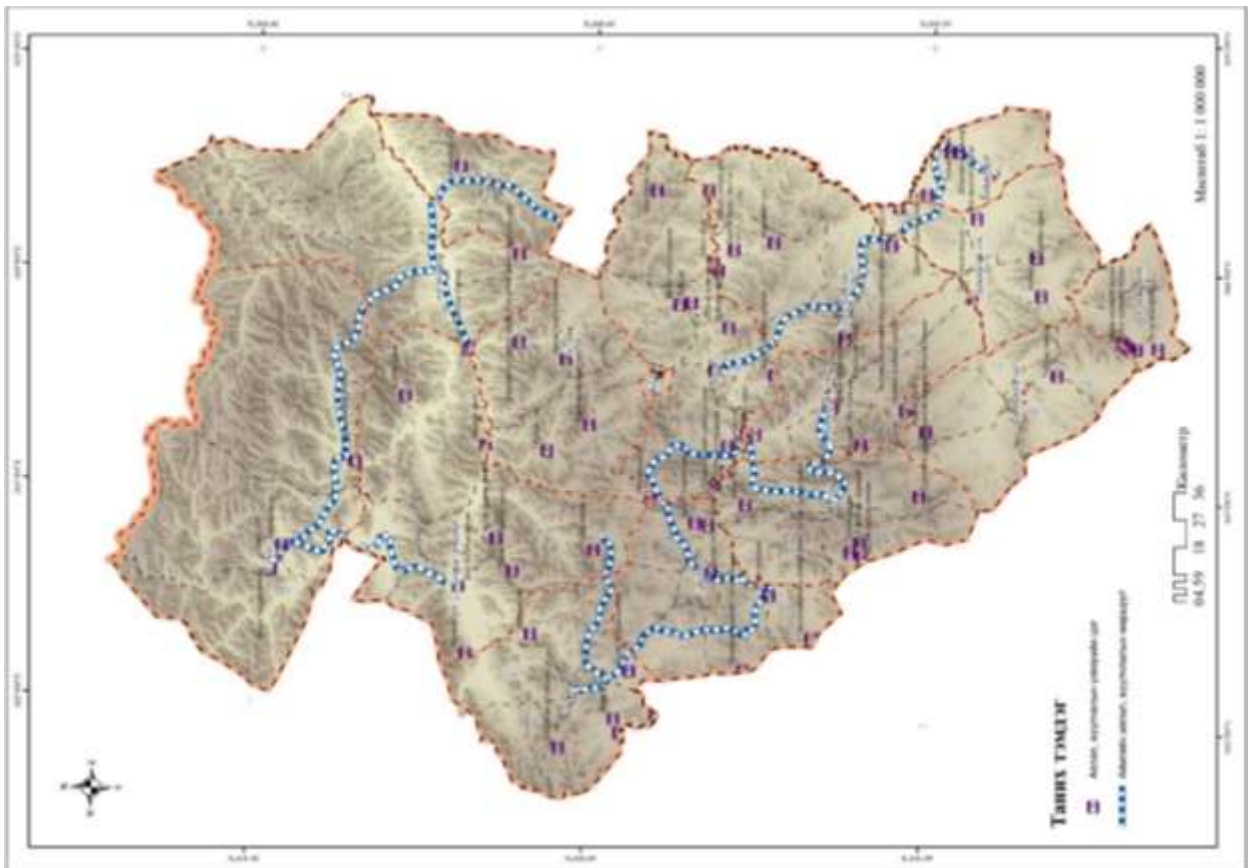
Маршрутын дугаар	Аяллын маршрутын түвшин	Төрөл	Хөтөлбөрийн нэр	Аяллын замнал	Замын урт /км/
Маршрут - 1	Улсын аялал жуулчлалын маршрут	Булган аймгаар дамжин өнгөрөх	Хөвсгөл чиглэлийн үндсэн аялал /Байгалийн аялал жуулчлал/	Улаанбаатар-Эрдэнэт хот - Булган хот - Мөрөн хот - Хөвсгөл нуур	1950
Маршрут - 2			Хангай - Хөвсгөл нуурын аялал /Байгалийн аялал жуулчлал/	Улаанбаатар-Лүн сум - Баяннуур сум - Дашинчилэн сум - Хишиг-Өндөр сум - Булган хот - Урантогоо - Мөрөн хот - Хөвсгөл нуур	1950
Маршрут - 3			Хангайн чиглэлийн аялал /Байгалийн аялал жуулчлал/	Лүн сум - Баяннуур сум - Дашинчилэн сум - Батцэнгэл сум - Ихтамир сум	150
Маршрут - 4			Хөвсгөл чиглэлийн /Байгалийн аялал жуулчлал/	Лүн сум - Баяннуур сум - Дашинчилэн сум - Өлзийт суум - Хайрхан сум - Рашаант сум	120
Маршрут - 1	Аймгийн аялал жуулчлалын маршрут	Булган аймгийн бие даасан аялал	Түүх археологийн жимээр аялахуй /Түүх, соёлын аялал жуулчлал/	Булган хот - Орхон сум - Орхон гол - Хишиг-Өндөр сум - Дашинчилэн сум - Баяннуур сум - Бүрэгхангай сум - Булган хот	275
Маршрут - 2			Рашааны бүс нутгаар аялахуй /Рашаан эмчилгээний аялал/	Булган хот - Орхон сум - Хишиг-Өндөр сум - Могод сум - Зүр үзүүр - Сайхан сум - Баян-Агт сум - Булган хот	291
Маршрут - 3			Аглаг нутгаар аялахуй /Адал явдалт аялал/	Булган хот - Хутаг-Өндөр сум - Тэшиг сум - Хутаг-Өндөр сум - Сэлэнгэ сум - Хангал сум - Эрдэнэт хот	561
Маршрут - 4			Анхдагчийн өлгий нутгаар аялахуй /Түүхэн болон байгалийн аялал жуулчлал /	Булган хот - Орхон сум - Орхон гол - Хишиг-Өндөр сум - Дашинчилэн сум - Могод сум - Зүр үзүүрийн гарам - Сайхан сум - Баян-Агт сум - Булган хот	318
Маршрут - 5			Сэлэнгэ мөрний усан аялал /Адал явдалт усан аялал/	Эгийн гол - Эг-Сэлэнгийн бэлчир - Сэлэнгэ сум	170
Маршрут - 6			Орхон голын усан аялал /Адал явдалт усан аялал/	Булган хот - Орхон сум - Өрөмийн адаг - Сээрийн адаг - Булган хот	92
Маршрут - 1	Сумын аялал жуулчлалын маршрут	Баян-Агт	Шарга нуур, Шивээт улааны цогцолбор	Хануй голоос - Шарга нуур - Улаан шивээт	37
Маршрут - 2			Цэгээн нуур, Бага нуурын рашаан	Сумын төвөөс Цэгээннуур	29
Маршрут - 3			Цагаан оломын хадны зураг, буган хөшөө	Шарга нуур - Хоёр мод	14
Маршрут - 1		Баяннуур	Шороон Бумбагар, Цогтын балгас, Чинтолгой	Сумын төв - Шороон Бумбагар - Цогтын балгас - Чинтолгой	26
Маршрут - 1		Бугат	Бичигт хад, Саадагт хад, Сэлэнгэ мөрөн	Сумын төвөөс Цац, Сэлэнгэ мөрөн	43
Маршрут - 2			Өндөр толгойн буган хөшөө, Цагаан нуга	Сумын төвөөс Цагаан нуга	59
Маршрут - 3			Хужирын голын хадны зураг, Зуун модны байгалийн үзэсгэлэнт газар	Сумын төвөөс Зуун мод	39
Маршрут - 4			Баянцагаан амралт	Сумын төвөөс Баянцагаан	28
Маршрут - 5			Өрмийн нуур	Зуун модноос Өрмрийн нуур	12
Маршрут - 1		Бүрэгхангай	Бодь мод	Сумын төв - Бодь мод - Орхон	43
Маршрут - 2			Асгатын буган чулуу хөшөө, Холчийн хөшөө, Баянтөгс уул, Гээг нуга	Сумын төв - Баянтөгс - Гээг нуга	61
Маршрут - 3			Хар бухын балгас-эмгэнт, өвгөнтын дурсгалт газар	Хар бухын балгас - Эмгэнт, өвгөнтын дурсгалт газар - Сумын төв	27

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

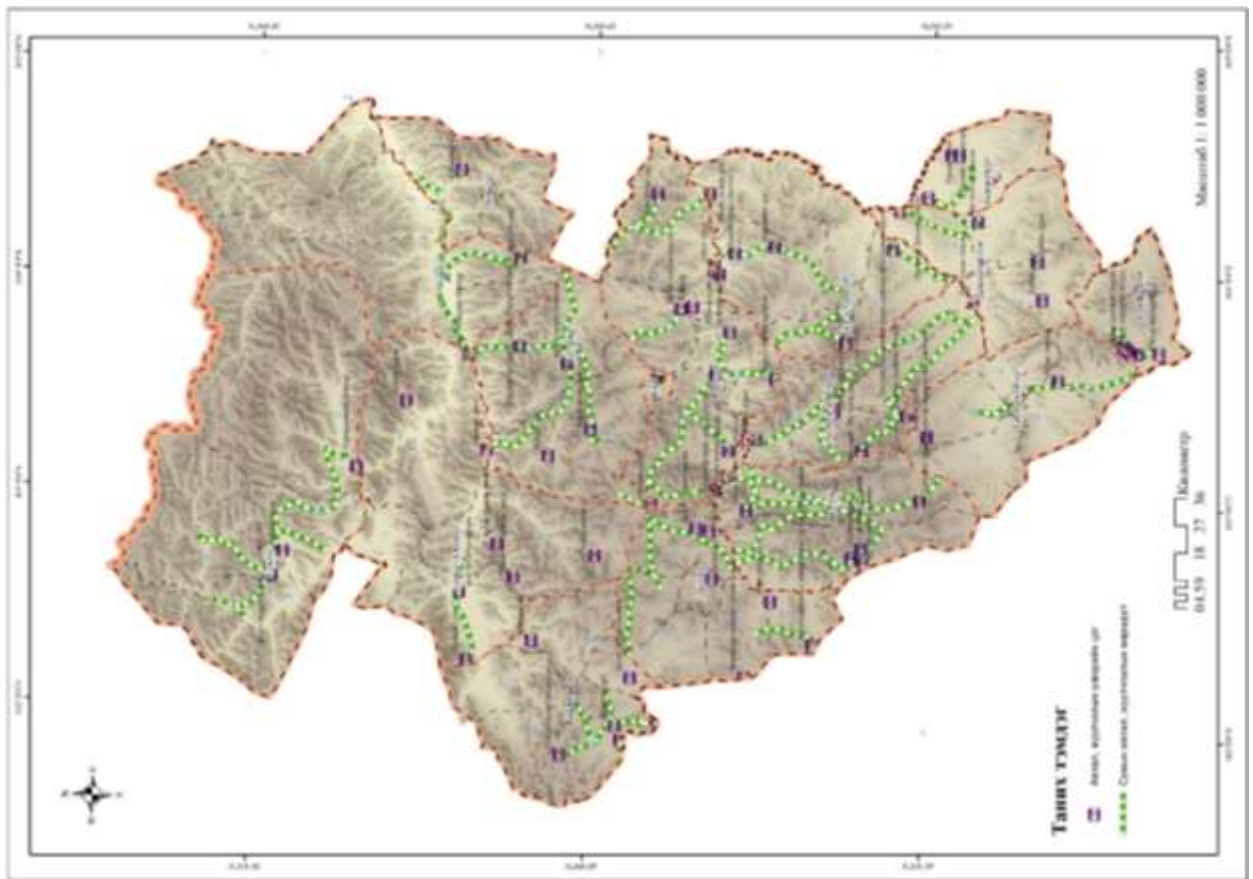
Маршрут - 4		Битүү нугийн хадны зураг, хөшөөн чулуу, Булш хиргисүүр, Агуйт уулын агуй, хадны зураг /Морин аялал/	Гээг нуга-агуйт уул	9
Маршрут - 1	Гурванбулаг	Гурванжин уулын хадны зураг, Рашаантын үзүүрийн агуй, Элсэн тасархай	Сумын төв - Элсэн тасархай	61
Маршрут - 1	Дашинчилэн	Цогтын балгас, Чин толгой, Бичигт хад	Сумын төв - Чин толгой - Цогтын балгас - Бичигт хад	40
Маршрут - 1	Могод	Хөл асгатын дурсгалт газар - Хулжийн рашаан - Нарангийн рашаан - Улаан хаалга - Ханан - Сэнжит бураат - Тээг уул -	Хөл асгатын дурсгалт газар - Хулжийн рашаан - Нарангийн рашаан - Улаан хаалга - Ханан - Сэнжит бураат - Тээг уул - Дуут хад - Орхон гол - Мухдаг	170
Маршрут - 2		Төв - Хуурай - Эрхэт уул - Дулаан хар - Цахиурт нуга - Дүгрээ нуга - төв	Төв - Хуурай - Эрхэт уул - Дулаан хар - Цахиурт нуга - Дүгрээ нуга - төв	92
Маршрут - 1	Орхон	Бага Мээж - Булган	Эрдэнэт - Бага Мээж - Булган	24
Маршрут - 2		Чингэлийн гол	Эрдэнэт - Чингэлийн гол	27
Маршрут - 3		Орхон гол	Эрдэнэт - Орхон гол	32
Маршрут - 4		Өрмийн гол Орхон голын бэлчир	Сумын төв - Өрмийн гол Орхон голын бэлчир	72
Маршрут - 5		Бийрийн гол, Орхон гол	Сумын төв - Бийрийн гол Орхон	21
Маршрут - 6		Ар булаг, Баруун могой	Сумын төв - Ар булаг -Баруун	21
Маршрут - 7		Зүрхийн могой	Сумын төв - Зүрхийн могой	18
Маршрут - 1	Рашаант	Элсэн тасархай, Хийдийн туурь	Сумын төв - Элсэн тасархай - Хөгнөхан уул	22
Маршрут - 1	Сайхан	Хавчуугийн даваа-Хийд-Хойд	Хавчуугийн даваа-Хийд-Хойд	28
Маршрут - 2		Намхайн зуслан-Нарийн өрөм	Намхайн зуслан-Нарийн Хүрэмтийн рашаан-Өрмийн нуур-Б	72
Маршрут - 3		Хануй-Өлзийт чиглэлийн зам	Хануй-Өлзийт чиглэлийн зам	23
Маршрут - 1	Сэлэнгэ	Эг-Сэлэнгэ бэлчир-Ингэт гол /Усан аяллын маршрут/	Эг-Сэлэнгэ бэлчир-Ингэт гол	43
Маршрут - 2		Бэрхийн даваа-Ходоод амрал	Сумын төв - Бэрхийн даваа-Ходоод амрал	36
Маршрут - 3		Дүгэрээ нарс-Хялганат /Усан аяллын маршрут/	Сумын төв - Дүгэрээ нарс-Хялганат	21
Маршрут - 1	Тэшиг	Байгалийн үзэсгэлэнт газар	Сумын төв - Харгал нуур - Хутаг-Өндөр	26
Маршрут - 2		Жаргалант орчмын түүхийн дурсал, чулуут	Сумын төв - Жаргалант	32
Маршрут - 3		Байгалийн үзэсгэлэнт газар	Сумын төв - Бэлчир, нарийн	32
Маршрут - 4		Байгалийн үзэсгэлэнт газар	Сумын төв - Хужирын ам - Эг-тарвагатайн бэлчир	60
Маршрут - 1	Хангал	Эргэлийн булаг	Хялганат - Эргэлийн булаг	12
Маршрут - 2		Галтай амралт	Сумын төв - Галтай	5
Маршрут - 1	Хишиг-Өндөр	Номын булаг, Бомбогор уул, Халзангийн буган хөшөө, Цогтын харуулын байр	Номын булаг - Цогтын цэргийн цамхаг - Сумын төв	52
Маршрут - 2		Номын булаг, Ар ханагын хадны зураг, Хүрээний туурь, хадны зураг, Төгрөг уул, Орхон гол	Номын булаг - Сумын төв - Орхон гол	101
Маршрут - 3		Цогтын харуулын байр, Жагаат байгалийн үзэсгэлэнт газар	Цогтын харуулын байр - Жагаат - сумын төв	50
Маршрут - 1	Хутаг-Өндөр	Би булаг, Намнан уул байгалийн нөөц газар	Сумын төв - Намнан уул	36



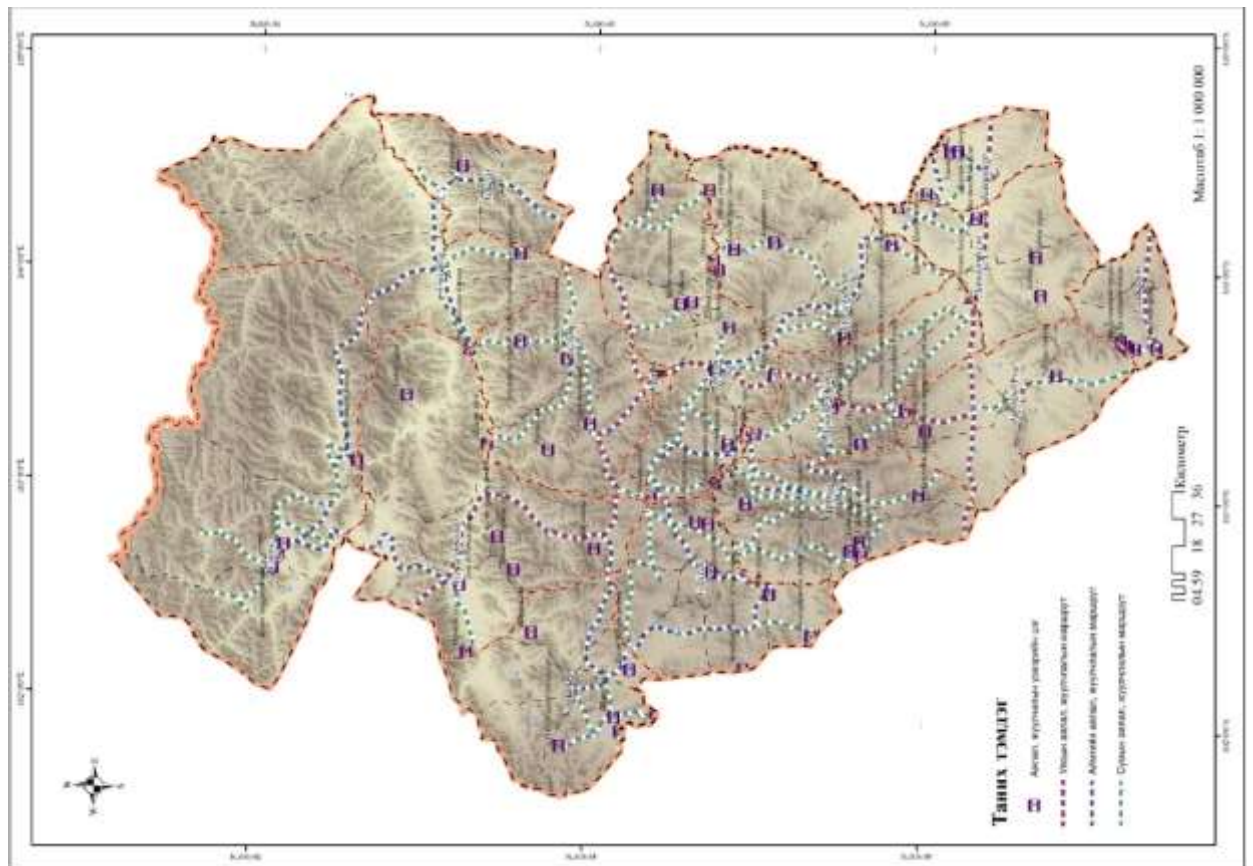
Зураг 76. Улсын аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө



Зураг 77. Аймагийн аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө



Зураг 78. Сумын аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө



Зураг 79. Булган аймгийн аялал рекреацийн маршрутын төлөвлөгөө

Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө болон иргэдийн санал, тохиромжтой байдлын үнэлгээнд үндэслэн 141 байршилд аялал жуулчлалын бүс байгуулах газар, 2 байршилд ангын отог байгуулах, 3 байршилд загасчлах спорт аяллын ангын отог, 15 байршилд рашаан, сувиллын газар, 12 отог /түр буудаллах/, 1 ахмадын сувиллын газар, 1 хүүхдийн зуслан төлөвлөсөн.

Хүснэгт 74. Амралт, рашаан сувилал, аялал жуулчлалын бүс газрын байршил

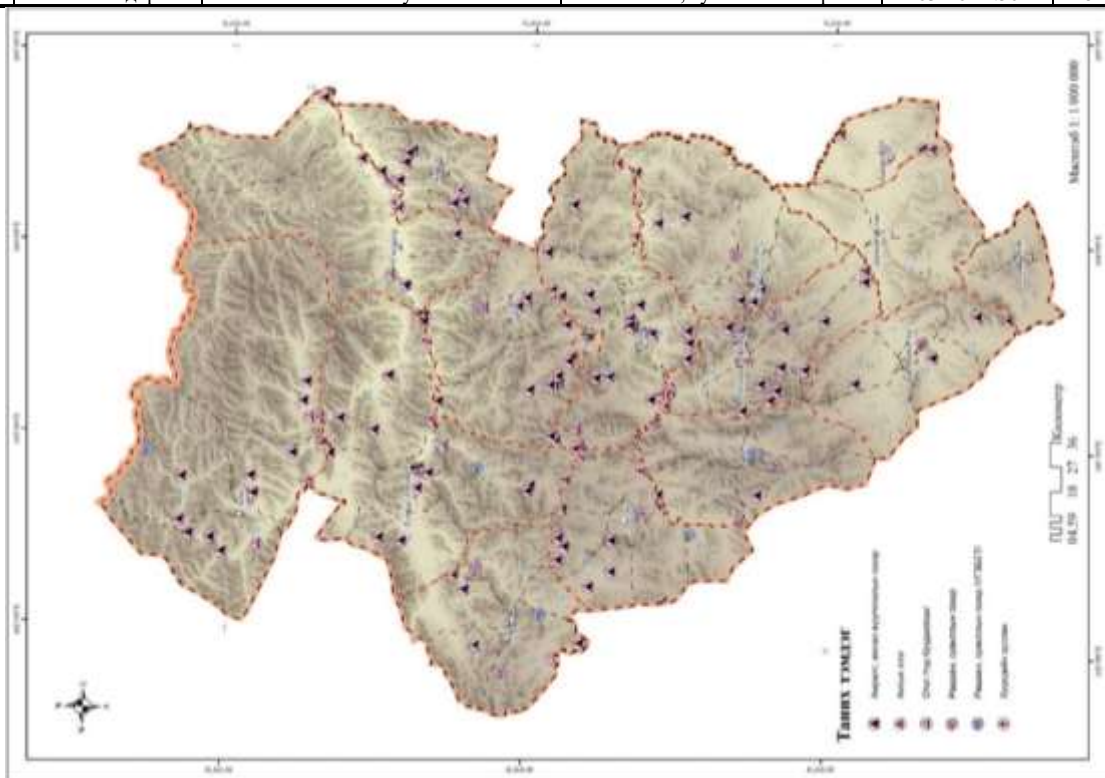
№	Сумын нэр	Газрын нэр	Төрөл	Солбицол	
				Уртраг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Шивээт улаан /Түүх соёл/	Аялал жуулчлалын газар	101°59'22.30"	48°49'13.25"
2	Баян-Агт	Баянхайрханы өвөр	Аялал жуулчлалын газар	102°14'25.48"	49°12'36.75"
3	Баян-Агт	Хануй- Балигийн бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	102°18'53.06"	49°14'52.68"
4	Баян-Агт	Балигийн хийдийн туурь орчим	Аялал жуулчлалын газар	101°57'33.43"	49°10'04.02"
5	Баяннуур	Бөөн хайлаас	Аялал жуулчлалын газар	104°29'09.60"	47°40'58.41"
6	Баяннуур	Далын булаг	Аялал жуулчлалын газар	104°29'17.29"	47°42'52.76"
7	Баяннуур	Модон үзүүр	Аялал жуулчлалын газар	104°33'40.90"	47°59'15.24"
8	Бугат	Өрмийн гол	Аялал жуулчлалын газар	102°58'13.22"	48°51'04.01"
9	Бугат	Тэмээн толгой	Аялал жуулчлалын газар	103°26'10.26"	48°52'00.05"
10	Бугат	Австын Эрэн ам	Аялал жуулчлалын газар	103°24'29.90"	48°52'51.81"
11	Бугат	Сэнгийн дөрөлж	Аялал жуулчлалын газар	103°35'32.57"	48°53'24.29"
12	Бугат	Зуун мод	Аялал жуулчлалын газар	103°18'03.59"	48°54'44.54"
13	Бугат	18-н дөрөлж	Аялал жуулчлалын газар	103°19'56.62"	48°54'54.42"
14	Бугат	Түдүүгийн давааны урд	Аялал жуулчлалын газар	103°00'38.21"	48°55'09.80"
15	Бугат	Баян даш	Аялал жуулчлалын газар	103°17'04.50"	48°55'32.00"
16	Бугат	Саарал үрээтийн өвөр	Аялал жуулчлалын газар	103°02'01.01"	48°55'50.72"
17	Бугат	Түдүүгийн давааны баруун доор	Аялал жуулчлалын газар	103°01'44.00"	48°56'06.63"
18	Бугат	Азаргын гол	Аялал жуулчлалын газар	103°17'08.34"	48°56'26.90"
19	Бугат	Бөөрөлжүүт	Аялал жуулчлалын газар	103°15'37.69"	49°00'36.84"
20	Бугат	Мааньтын гол	Аялал жуулчлалын газар	103°43'23.55"	49°01'26.02"
21	Бугат	Сумын төв	Аялал жуулчлалын газар	103°40'51.37"	49°03'07.01"
22	Бугат	Баян цагаан	Аялал жуулчлалын газар	104°00'55.57"	49°06'07.91"
23	Бугат	Цагаан нуга	Аялал жуулчлалын газар	103°11'33.54"	49°18'46.94"
24	Бугат	Цацын хотгор	Аялал жуулчлалын газар	103°37'46.80"	49°21'58.31"
25	Бугат	Эг-Сэлэнгэ бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	103°35'43.70"	49°22'01.78"
26	Бүрэгхангай	Зүрхий ам	Аялал жуулчлалын газар	103°46'55.10"	48°14'47.25"
27	Бүрэгхангай	Баян төгс	Аялал жуулчлалын газар	104°08'37.84"	48°30'06.73"
28	Бүрэгхангай	Бичигт хад	Аялал жуулчлалын газар	104°06'26.94"	48°35'27.75"
29	Бүрэгхангай	Орхон, ар тээлийн уулзвар	Аялал жуулчлалын газар	104°21'46.75"	48°39'56.94"
30	Бүрэгхангай	Гээг нуга	Аялал жуулчлалын газар	104°2'30.157"	48°40'01.27"
31	Бүрэгхангай	Бодь Модны ам	Аялал жуулчлалын газар	103°43'20.79"	48°16'11.50"
32	Бүрэгхангай	Ногоон Морьны ам	Аялал жуулчлалын газар	103°43'39.95"	48°18'50.08"
33	Гурванбулаг	Устын ам	Аялал жуулчлалын газар	103°38'59.86"	47°25'10.59"
34	Гурванбулаг	Шивэрт	Аялал жуулчлалын газар	103°39'48.68"	47°31'30.79"
35	Гурванбулаг	Цагаан толгой	Аялал жуулчлалын газар	103°27'31.24"	47°40'20.64"
36	Гурванбулаг	Дэлэнгийн ус	Аялал жуулчлалын газар	103°19'22.11"	47°55'43.79"
37	Могод	Сэнжит бураатын ам	Аялал жуулчлалын газар	102°45'32.49"	48°14'42.39"
38	Могод	Дэрстиин адаг	Аялал жуулчлалын газар	102°44'54.76"	48°34'28.80"
39	Могод	Цахиурт нуга	Аялал жуулчлалын газар	103°06'43.58"	48°35'17.21"
40	Орхон	Шинж хус	Аялал жуулчлалын газар	103°30'02.76"	48°27'35.23"
41	Орхон	Ар булаг	Аялал жуулчлалын газар	103°30'38.00"	48°28'54.27"
42	Орхон	Булагтийн хар толгой	Аялал жуулчлалын газар	103°25'53.13"	48°29'13.29"
43	Орхон	Ар булаг	Аялал жуулчлалын газар	103°34'14.51"	48°29'14.49"
44	Орхон	Наран, Тээгийн гол бирвааз /	Аялал жуулчлалын газар	103°16'46.28"	48°32'38.71"
45	Орхон	Бийрийн хавцал	Аялал жуулчлалын газар	103°13'49.98"	48°33'38.82"
46	Орхон	Цахиурт нуга	Аялал жуулчлалын газар	103°06'34.35"	48°35'44.75"
47	Орхон	Орхон голын нугын эрмэг	Аялал жуулчлалын газар	103°33'26.17"	48°36'19.65"
48	Орхон	Бийрийн гол	Аялал жуулчлалын газар	103°13'20.95"	48°36'22.40"
49	Орхон	Орхон Сээрийн бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	103°33'56.60"	48°38'38.57"
50	Орхон	Сээрийн гол	Аялал жуулчлалын газар	103°33'25.88"	48°38'45.83"
51	Орхон	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°41'47.69"	48°38'54.99"
52	Орхон	Өрмийн адаг	Аялал жуулчлалын газар	103°02'16.47"	48°38'56.30"
53	Орхон	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°35'28.83"	48°39'52.69"
54	Орхон	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°37'38.37"	48°40'43.75"
55	Орхон	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°35'42.83"	48°40'47.84"
56	Орхон	Ёлын уул-Бага Дөш уул	Аялал жуулчлалын газар	104°24'20.42"	48°43'39.61"
57	Орхон	Хавцгай хавцал	Аялал жуулчлалын газар	103°20'05.28"	48°44'43.83"
58	Орхон	Сээрийн гол, Бөхтийн эх	Аялал жуулчлалын газар	103°19'31.19"	48°47'24.29"
59	Орхон	Их Сонгинот	Аялал жуулчлалын газар	103°39'36.68"	48°47'35.51"
60	Орхон	Мааньтын гол	Аялал жуулчлалын газар	103°44'44.83"	48°49'01.07"
61	Орхон	Өрмийн цагаан нуур	Аялал жуулчлалын газар	102°57'34.11"	48°49'49.30"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

62	Орхон	Нарийн уул	Аялал жуулчлалын газар	104°11'48.75"	48°52'14.66"
63	Орхон	Бүрд	Аялал жуулчлалын газар	103°44'08.18"	48°54'33.81"
64	Орхон	Дарцаг уул /Морин аялал/	Аялал жуулчлалын газар	103°45'56.46"	48°56'24.53"
65	Орхон	Залуугийн булаг	Аялал жуулчлалын газар	103°57'13.23"	48°57'21.41"
66	Сайхан	Намхайн зулан	Аялал жуулчлалын газар	102°41'05.54"	48°34'00.32"
67	Сайхан	Нарийн хүрэмт	Аялал жуулчлалын газар	102°51'57.32"	48°38'01.77"
68	Сайхан	Тал булаг	Аялал жуулчлалын газар	102°21'16.08"	48°43'24.74"
69	Сайхан	Халтар	Аялал жуулчлалын газар	102°16'34.50"	48°47'49.35"
70	Сайхан	Өрөмийн нуур	Аялал жуулчлалын газар	102°56'11.22"	48°50'12.67"
71	Сайхан	Хийд	Аялал жуулчлалын газар	102°28'28.85"	48°52'49.98"
72	Сайхан	Бутын ангархай	Аялал жуулчлалын газар	102°48'44.87"	48°53'03.03"
73	Сайхан	Хойд хавчуу	Аялал жуулчлалын газар	102°39'30.59"	48°53'32.26"
74	Сайхан	Хойд хаг	Аялал жуулчлалын газар	102°24'20.60"	48°54'06.61"
75	Сайхан	Атаат шар чулуу	Аялал жуулчлалын газар	102°30'42.57"	48°43'33.53"
76	Сайхан	Рашаант	Аялал жуулчлалын газар	102°30'58.47"	48°54'03.56"
77	Сайхан	Өргөөт, Хэрэгсүүрийн хөндий	Аялал жуулчлалын газар	102°12'41.32"	48°32'59.68"
78	Сэлэнгэ	Хоод амралт	Аялал жуулчлалын газар	104°02'30.50"	49°15'41.91"
79	Сэлэнгэ	Эг-Сэлэнгэ бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	103°37'41.65"	49°23'09.81"
80	Сэлэнгэ	Хөх хошуу, Данган сайр	Аялал жуулчлалын газар	103°46'52.36"	49°25'38.21"
81	Сэлэнгэ	Цүцийн гол	Аялал жуулчлалын газар	104°18'17.51"	49°28'49.15"
82	Сэлэнгэ	Дух нарст нуруу	Аялал жуулчлалын газар	104°25'25.35"	49°34'38.93"
83	Сэлэнгэ	Баян уул Ваалы хад	Аялал жуулчлалын газар	104°44'01.70"	49°42'11.49"
84	Тэшиг	Эгийн гол	Аялал жуулчлалын газар	102°57'05.45"	49°40'48.99"
85	Тэшиг	Эг-Тарвагатай бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	103°05'51.63"	49°42'34.81"
86	Тэшиг	Тусгалт	Аялал жуулчлалын газар	103°16'45.48"	49°45'07.18"
87	Тэшиг	Дунд гүвээ	Аялал жуулчлалын газар	103°10'50.24"	49°45'40.07"
88	Тэшиг	Харлан	Аялал жуулчлалын газар	102°54'43.41"	49°47'36.17"
89	Тэшиг	Зан уул	Аялал жуулчлалын газар	102°42'01.35"	49°55'15.59"
90	Тэшиг	Харгал нуур	Аялал жуулчлалын газар	102°47'23.85"	49°55'54.68"
91	Тэшиг	Бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	102°23'42.88"	50°01'21.66"
92	Тэшиг	Мухар	Аялал жуулчлалын газар	102°27'49.94"	50°03'44.32"
93	Тэшиг	Нарийн	Аялал жуулчлалын газар	102°29'03.56"	50°08'00.91"
94	Тэшиг	Чулуун	Аялал жуулчлалын газар	102°46'34.84"	50°09'39.90"
95	Тэшиг	Нарст	Аялал жуулчлалын газар	102°33'07.48"	50°09'57.84"
96	Хангал	Чулуут	Аялал жуулчлалын газар	104°12'40.89"	49°14'09.22"
97	Хангал	Нарийн амны урд толгой	Аялал жуулчлалын газар	104°11'54.33"	49°16'15.00"
98	Хангал	Галтай	Аялал жуулчлалын газар	104°28'04.00"	49°24'30.63"
99	Хангал	Галтай	Аялал жуулчлалын газар	104°27'12.87"	49°25'18.02"
100	Хангал	Галтай	Аялал жуулчлалын газар	104°24'17.38"	49°25'57.31"
101	Хангал	Сэлэнгэ амралт	Аялал жуулчлалын газар	104°18'46.94"	49°27'13.50"
102	Хангал	Рашааны хөл,	Аялал жуулчлалын газар	104°08'58.04"	49°27'57.34"
103	Хангал	Эргэл	Аялал жуулчлалын газар	104°21'28.52"	49°30'49.83"
104	Хишиг-Өндөр	Хар бухын гол	Аялал жуулчлалын газар	103°53'14.14"	47°54'00.04"
105	Хишиг-Өндөр	Хонхор нуур	Аялал жуулчлалын газар	103°49'40.11"	47°54'02.65"
106	Хишиг-Өндөр	Хүрэмтийн булаг	Аялал жуулчлалын газар	103°37'49.19"	48°01'57.05"
107	Хишиг-Өндөр	Их өл	Аялал жуулчлалын газар	103°23'15.02"	48°05'45.75"
108	Хишиг-Өндөр	Марц	Аялал жуулчлалын газар	103°35'05.78"	48°09'58.34"
109	Хишиг-Өндөр	Залаат ам	Аялал жуулчлалын газар	103°23'54.65"	48°10'28.51"
110	Хишиг-Өндөр	Жагаат	Аялал жуулчлалын газар	103°16'51.95"	48°11'15.83"
111	Хишиг-Өндөр	Жагаат	Аялал жуулчлалын газар	103°13'56.28"	48°12'32.87"
112	Хишиг-Өндөр	Шивэртийн эх	Аялал жуулчлалын газар	103°18'45.57"	48°14'33.39"
113	Хишиг-Өндөр	Зайдангийн ам	Аялал жуулчлалын газар	103°10'37.17"	48°18'2.71"
114	Хишиг-Өндөр	Могойн эх	Аялал жуулчлалын газар	103°34'21.56"	48°18'52.88"
115	Хишиг-Өндөр	Цагаан хашаатын ам - Хүүхдийн зуслан	Аялал жуулчлалын газар	103°30'48.37"	48°19'28.26"
116	Хишиг-Өндөр	Хэц давааны амны эх	Аялал жуулчлалын газар	103°35'38.56"	48°21'10.81"
117	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°15'48.56"	48°32'27.85"
118	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°16'55.06"	48°33'4.84"
119	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°11'35.72"	48°33'19.23"
120	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°12'55.74"	48°33'38.05"
121	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°14'14.83"	48°33'46.98"
122	Хишиг-Өндөр	Орхон гол	Аялал жуулчлалын газар	103°15'04.94"	48°34'31.44"
123	Хутаг-Өндөр	Өрмийн нуур	Аялал жуулчлалын газар	102°56'38.50"	48°50'41.16"
124	Хутаг-Өндөр	Шант уул	Аялал жуулчлалын газар	102°46'33.52"	49°00'02.98"
125	Хутаг-Өндөр	Уран уул	Аялал жуулчлалын газар	102°44'53.65"	49°00'31.68"
126	Хутаг-Өндөр	Уул алтаат-Загас агнуур	Аялал жуулчлалын газар	103°04'40.36"	49°19'33.58"
127	Хутаг-Өндөр	Битүү нуга-Загас агнуур	Аялал жуулчлалын газар	103°06'01.76"	49°20'04.10"
128	Хутаг-Өндөр	Уртын ширгүү	Аялал жуулчлалын газар	102°49'38.94"	49°20'23.92"
129	Хутаг-Өндөр	Гүүрний урд	Аялал жуулчлалын газар	102°51'11.99"	49°22'20.07"
130	Хутаг-Өндөр	Тарвагат	Аялал жуулчлалын газар	102°44'54.30"	49°22'31.38"
131	Хутаг-Өндөр	Гүүрний баруун урд	Аялал жуулчлалын газар	102°50'11.46"	49°22'51.13"
132	Хутаг-Өндөр	Далхын тохой	Аялал жуулчлалын газар	102°50'43.19"	49°23'09.32"
133	Хутаг-Өндөр	Хайлантын адаг	Аялал жуулчлалын газар	102°50'36.60"	49°23'56.66"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

134	Хутаг-Өндөр	Улиатайн ам	Аялал жуулчлалын газар	102°28'42.80"	49°25'26.91"
135	Хутаг-Өндөр	Дэлгэр нуга	Аялал жуулчлалын газар	103°19'11.76"	49°28'43.62"
136	Хутаг-Өндөр	Даржаа булгийн дов	Аялал жуулчлалын газар	102°29'26.79"	49°29'57.21"
137	Хутаг-Өндөр	Дундахын рашаан	Аялал жуулчлалын газар	103°02'23.23"	49°31'27.48"
138	Хутаг-Өндөр	Салдарга	Аялал жуулчлалын газар	103°05'41.61"	49°38'21.46"
139	Хутаг-Өндөр	Баянгийн ар	Аялал жуулчлалын газар	102°54'54.79"	49°40'12.54"
140	Хутаг-Өндөр	Эг-Тарвагатайн бэлчир	Аялал жуулчлалын газар	103°05'57.76"	49°42'14.30"
141	Хутаг-Өндөр	Сайр толгойн гарам	Аялал жуулчлалын газар	102°45'21.82"	49°44'19.63"
142	Хангал	Чулуут - Отог	Ангын отог	104°15'56.11"	49°14'53.61"
143	Хутаг-Өндөр	Шар Чулуутын нуга	Ангын отог	103°30'07.24"	49°21'41.00"
144	Хишиг-Өндөр	Сумын төв	Ахмадын сувиллын газар	103°25'13.65"	48°18'28.58"
145	Хишиг-Өндөр	Цагаан хуст	Хүүхдийн зуслан	103°31'12.27"	48°19'12.07"
146	Сэлэнгэ	Цагаан арал	Загасчлал аялалын ангын отог	104°12'08.30"	49°28'01.75"
147	Сэлэнгэ	Цулхар	Загасчлал аялалын ангын отог	104°18'34.47"	49°29'10.20"
148	Сэлэнгэ	Ангын отог	Загасчлал аялалын ангын отог	104°45'58.74"	49°40'40.67"
149	Баян-Агт	Цагаан олом	Отог /түр буудаллах/	101°54'53.99"	48°54'34.42"
150	Баяннуур	Сумын төв	Отог /түр буудаллах/	104°29'04.32"	47°50'29.42"
151	Бугат	Шавартын гарам	Отог /түр буудаллах/	103°40'26.72"	49°10'03.42"
152	Бүрэгхангай	Бүрээ толгой	Отог /түр буудаллах/	103°50'46.35"	48°16'06.48"
153	Орхон	Холбоо толгой	Отог /түр буудаллах/	102°59'32.67"	48°50'18.29"
154	Орхон	Хүрэн булгийн даваа	Отог /түр буудаллах/	103°04'15.90"	48°50'55.04"
155	Сэлэнгэ	Харлагын шанаа	Отог /түр буудаллах/	103°50'07.25"	49°28'45.00"
156	Тэшиг	Хужиртын адаг отог	Отог /түр буудаллах/	103°06'07.46"	49°44'18.51"
157	Тэшиг	Эг отог	Отог /түр буудаллах/	102°45'55.33"	49°44'53.52"
158	Тэшиг	Эмтийн отог	Отог /түр буудаллах/	102°26'23.67"	49°54'21.62"
159	Тэшиг	Улаан чулуу	Отог /түр буудаллах/	102°27'43.71"	50°03'28.60"
160	Хутаг-Өндөр	Эх булгийн адаг	Отог /түр буудаллах/	102°58'08.39"	49°17'32.99"
161	Баян-Агт	Хануй рашаан	Рашаан, сувилал /УГЗБЕТ/	102°07'39.44"	48°57'24.18"
162	Могод	Хульжийн рашаан	Рашаан, сувилал /УГЗБЕТ/	102°58'01.90"	48°15'39.90"
163	Сайхан	Хунт рашаан нуур	Рашаан, сувилал /УГЗБЕТ/	102°33'06.53"	48°28'01.11"
164	Тэшиг	Шувууны үүр	Рашаан, сувилал /УГЗБЕТ/	102°54'36.17"	50°16'49.12"
165	Хутаг-Өндөр	Их булаг /ЗГҮАХөтөлбөр, УГЗБЕТ/	Рашаан, сувилал /УГЗБЕТ/	102°51'31.84"	49°10'44.11"
166	Баян-Агт	Бага нуур	Рашаан, сувиллын газар	101°49'52.70"	49°04'35.31"
167	Баян-Агт	Цагаан голын бэлчир	Рашаан, сувиллын газар	102°21'19.39"	49°10'24.22"
168	Баян-Агт	Цагаан голын бэлчир	Рашаан, сувиллын газар	102°20'31.20"	49°10'33.81"
169	Бугат	Баян айраг	Рашаан, сувиллын газар	103°40'09.07"	49°11'16.90"
170	Бүрэгхангай	Дэлгэр жаргалантын рашаан	Рашаан, сувиллын газар	103°57'41.90"	48°20'06.17"
171	Гурванбулаг	Яшилтын өвөр	Рашаан, сувиллын газар	103°31'49.23"	47°42'29.71"
172	Могод	Нарангийн рашаан	Рашаан, сувиллын газар	102°54'47.58"	48°11'16.67"
173	Сайхан	Долоон хайлаасны рашаан	Рашаан, сувиллын газар	102°37'49.43"	48°17'53.81"
174	Сайхан	Асгатын рашаан	Рашаан, сувиллын газар	102°39'07.12"	48°38'24.74"
175	Хишиг-Өндөр	Номын булаг	Рашаан, сувиллын газар	103°40'22.50"	48°12'00.32"

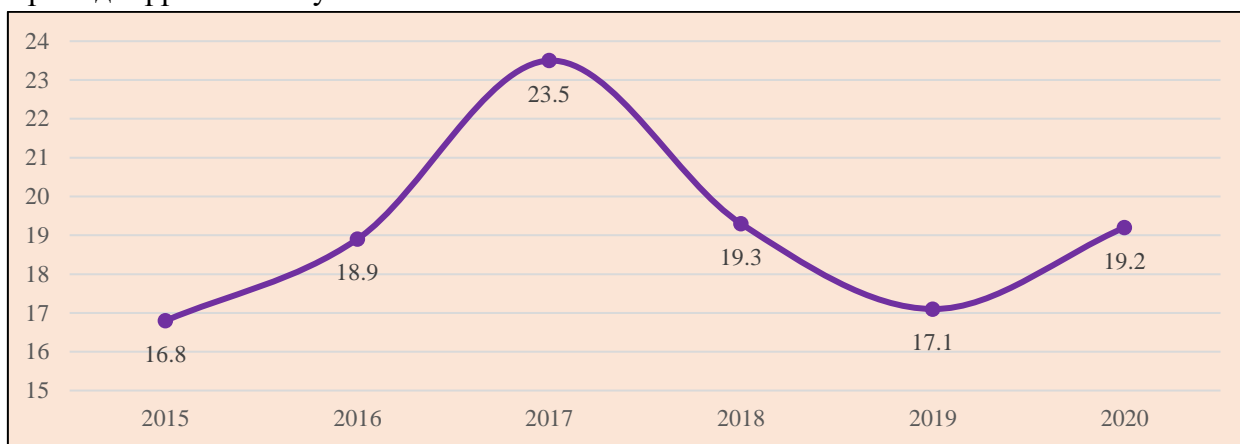


Зураг 80. Амралт, рашаан сувилал, аялал жуулчлалын бүс газрын төлөвлөлт

2.2.3. ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН БҮС БҮХИЙ ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

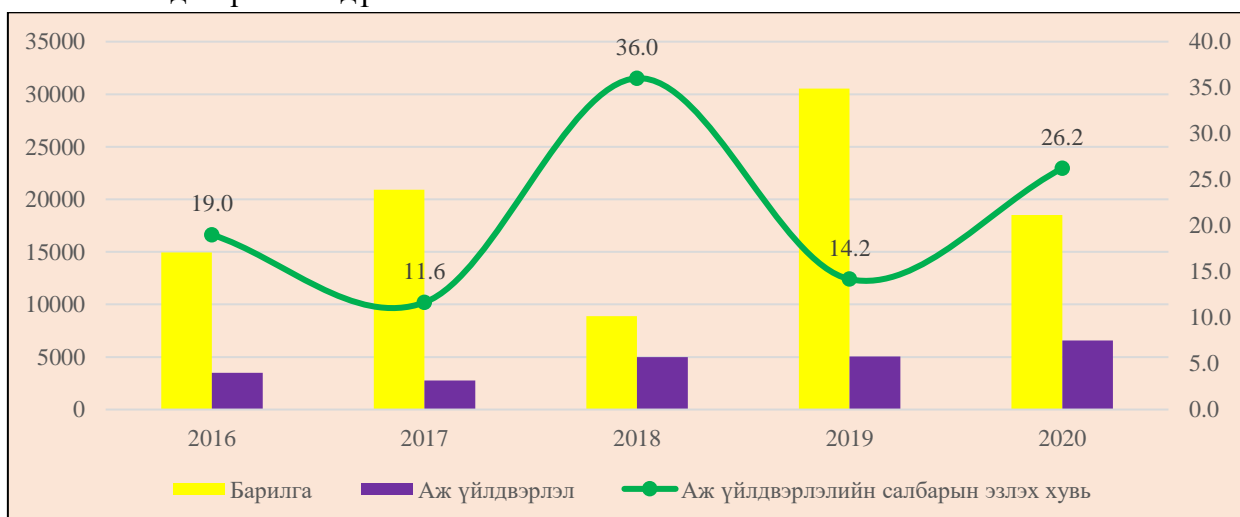
Засгийн газрын тухай хуулийн 8.5; 30.1, “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал -2030”-ын 2.1.3 дахь хэсэг, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Ногоон хөгжлийн бодлого, Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, Төрөөс аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого, Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого, улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө, Булган аймгийн Засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрийн хүрээнд Булган аймгийн үйлдвэрлэлийн газрын төлөвлөгөөг боловсрууллаа.

Булган аймгийн аж үйлдвэр, барилгын салбар 2020 оны байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 19.2 хувийг эзэлж байна.



Диаграмм 1. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд аж үйлдвэр, барилгын салбарын эзлэх хувь

2020 оны байдлаар аж үйлдвэр, барилгын салбарын нийт үйлдвэрлэлийн 26.2 хувийг аж үйлдвэрийн салбар эзэлж байна. Сүүлийн таван жилийн байдлаар аж үйлдвэрлэлийн салбар 11.6 - 26.2 хувийг эзэлж байсан барилгын салбарын бүтээн байгуулалтын ажлаас шууд хамаарч байна. Харин аж үйлдвэрлэлийн салбарын үйлдвэрлэл нь сүүлийн таван жилийн байдлаар өссөн дүнтэй байна.



Диаграмм 2. Аж үйлдвэрлэлийн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, эзлэх хувь

Булган аймагт улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд хүн амын хэрэгцээ, аж үйлдвэрлэлийн салбарын хэрэгцээ, нөөц зэргийг харгалзан аж үйлдвэрийн газрыг төлөвлөсөн. Уг төлөвлөгөөнд тусгагдсан үйлдвэрийг газрын төлөвлөгөө нь сумын төв, суурин газруудын үйлдвэржилтийн бүсийг түшиглэн байгуулагдахаар аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгасан.

Хүснэгт 75. УГЗБЕТ-нд тусгагдсан үйлдвэржилтийн газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Үйлдвэрийн нэр	Үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүн	Зорилтот зах зээл	Нийт хөрөнгө оруулалт /сая.төг/
1	Булган	Төрөл бүрийн био бэлдэц, түүхий эд бэлтгэх үйлдвэр	Төрөл бүрийн био бэлдэц, түүхий эд	Дотоод	150
2	Булган	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Мах, Махан бүтээгдэхүүн	Экспорт, дотоод	300
3	Булган	Хуурай сүүний үйлдвэр	Хуурай сүү	Экспорт, дотоод	1000
4	Булган	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэр	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	Экспорт	110
5	Дашинчилэн	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Мах, дайвар бүтээгдэхүүн, анхан шатны боловсруулалт	Дотоод	100
6	Орхон	Бетон зуурмагийн үйлдвэр	Бетон зуурмаг	Дотоод	1500
7	Сэлэнгэ	Мод боловсруулах үйлдвэр	Цэвэр модон хавтан	Дотоод	600
8	Хишиг-Өндөр	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Мах, дайвар бүтээгдэхүүн, анхан шатны боловсруулалт	Дотоод	100
9	Хутаг-Өндөр	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Мах, дайвар бүтээгдэхүүн, анхан шатны боловсруулалт	Дотоод	100

Булган аймгийн засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрт үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээг төрөлжүүлэн хөгжүүлж, өрсөлдөх чадварыг сайжруулна гэж тусгасны дагуу үйлдвэрийн газруудыг төлөвлөсөн. Мөн орон нутгаас өөрсдийн байгалийн нөөц баялагт тулгуурлан дараах хөнгөн болон хүнсний үйлдвэрийг байгуулах саналыг гаргасны дагуу төлөвлөгөөнд тусган ажилласан.

Хүснэгт 76. Орон нутгийн саналаар байгуулах үйлдвэржилтийн газрын төлөвлөгөө

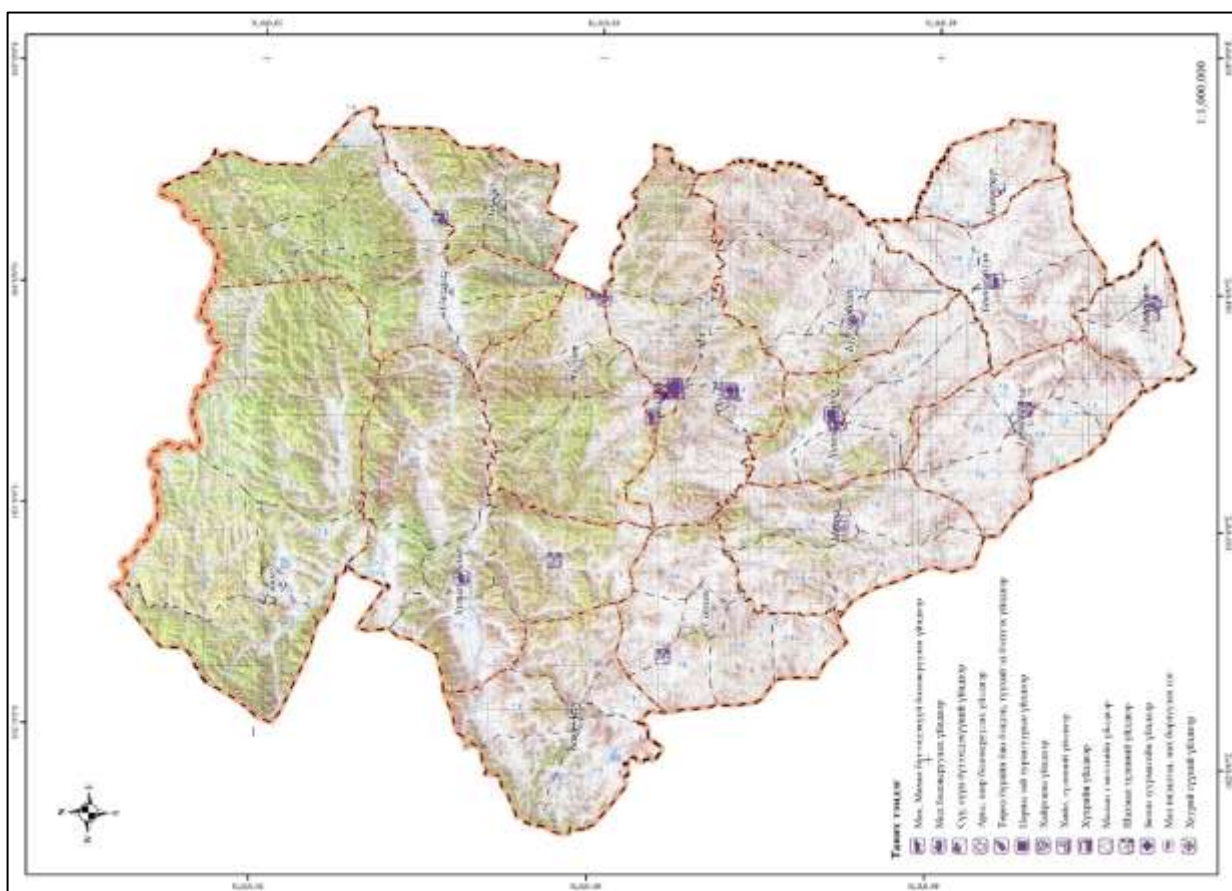
№	Сумын нэр	Үйлдвэрийн нэр	Үйлдвэрлэх бүтээгдэхүүн	Зорилтот зах зээл
1	Бугат	Хайрганы үйлдвэр	Хайрга	Дотоод
2	Бугат	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Мах, махан бүтээгдэхүүн	Дотоод
3	Бүрэгхангай	Сүү боловсруулах үйлдвэр	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	Дотоод
4	Гурванбулаг	Шахмал түлшний үйлдвэр	Шахмал түлш	Дотоод
5	Орхон	Хийн түлшний үйлдвэр	Хийн түлш	Дотоод
6	Орхон	Нарны зайн үйлдвэр	Нарны хавтан	Дотоод
7	Орхон	Хүхрийн үйлдвэр	Хүхэр	Дотоод
8	Могод	Арьс, шир боловсруулах үйлдвэр	Боловсруулсан арьс	Дотоод
9	Рашаант	Малын тэжээлийн үйлдвэр	Малын тэжээл	Дотоод
10	Рашаант	Шахмал түлшний үйлдвэр	Шахмал түлш	Дотоод
11	Сайхан	Шахмал түлшний үйлдвэр	Шахмал түлш	Дотоод
12	Сэлэнгэ	Мал нядалгаа, мах борлуулах цэг	Мах, махан бүтээгдэхүүн	Дотоод
13	Хишиг-Өндөр	Нарны зай хураагуурын үйлдвэр	Нарны хавтан	Дотоод
14	Хутаг-Өндөр	Шахмал түлшний үйлдвэр	Шахмал түлш	Дотоод

Аймгийн хэмжээнд улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө болон орон нутгийн саналын үндэслэн 23 үйлдвэрийн төлөвлөсөн ба уг үйлдвэрийн газрууд төв суурин газрын үйлдвэржилтийн бүсэд байхаар тооцон төлөвлөсөн. Хэрэгжүүлэх хугацааны хувьд тухайн үйлдвэрийн төслийн цар хүрээ, ач холбогдол, төсөл, хөтөлбөрт тусгагдсан хугацаа зэргийг харгалзан тооцов.

Хүснэгт 77. Үйлдвэрийн газрын төлөвлөгөөний үе шатны хувиар

№	Сумын нэр	Үйлдвэрийн нэр	Тайлбар	Хэрэгжүүлэх хугацаа		
				Ойрын	Дунд	Урт
				/2022-2025/	/2026-2029/	/2030-2034/
1	Бугат	Хайрганы үйлдвэр	Орон нутаг			
2	Бугат	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	Орон нутаг			

3	Булган	Төрөл бүрийн био бэлдэц, түүхий эд бэлтгэх үйлдвэр	УГЗБЕТ			
4	Булган	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	УГЗБЕТ			
5	Булган	Хуурай сүүний үйлдвэр	УГЗБЕТ			
6	Булган	Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэр	УГЗБЕТ			
7	Бүрэгхангай	Сүү боловсруулах үйлдвэр	Орон нутаг			
8	Гурванбулаг	Шахмал түлшний үйлдвэр	Орон нутаг			
9	Дашинчилэн	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	УГЗБЕТ			
10	Орхон	Бетон зуурмагийн үйлдвэр	УГЗБЕТ			
11	Орхон	Хийн түлшний үйлдвэр	Орон нутаг			
12	Орхон	Нарны зайн үйлдвэр	Орон нутаг			
13	Орхон	Хүхрийн үйлдвэр	Орон нутаг			
14	Могод	Арьс, шир боловсруулах үйлдвэр	Орон нутаг			
15	Рашаант	Малын тэжээлийн үйлдвэр	Орон нутаг			
16	Рашаант	Шахмал түлшний үйлдвэр	Орон нутаг			
17	Сайхан	Шахмал түлшний үйлдвэр	Орон нутаг			
18	Сэлэнгэ	Мод боловсруулах үйлдвэр	УГЗБЕТ			
19	Сэлэнгэ	Мал нядалгаа, мах борлуулах цэг	Орон нутаг			
20	Хишиг-Өндөр	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	УГЗБЕТ			
21	Хишиг-Өндөр	Нарны зай хураагуурын үйлдвэр	Орон нутаг			
22	Хутаг-Өндөр	Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	УГЗБЕТ			
23	Хутаг-Өндөр	Шахмал түлшний үйлдвэр	Орон нутаг			



Зураг 81. Үйлдвэрийн газрын төлөвлөгөө, байршил

2.2.4. ХОГИЙН ЦЭГ, ОРШУУЛГЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Булган аймаг нь том жижиг суурин газрууд ихтэй тул түүнийг дагасан хогийн цэгүүд ашиглагддаг байна. Суурин газрын хөрсний бохирдол нь хатуу хог хаягдал, хогийн цэгүүдээс ихээхэн хамаардаг. Аймгийн хэмжээнд газар ашиглалтын судалгаагаар 21 хогийн цэгийн 318 га газарт хатуу хог хаягдлын төвлөрүүлэн булж устгадаг байна.

Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулахдаа орон нутгийн удирдлага, холбогдох мэргэжилтэн саналыг үндэслэн төлөвлөсөн. Рашаант, Тэшиг, Хангал сумын Хялганат тосгоноос бусад сум, суурин газрууд одоогийн ашиглаж байгаа хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэх цэгийг үргэлжлүүлэн сайжруулан ашиглахаар төлөвлөсөн. Харин Рашаант, Тэшиг, Хангал сумын Хялганат тосгонд шинээр хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэн устгах цэгийн орон нутгийн саналын дагуу төлөвлөсөн.

Булган аймгийн хатуу хог хаягдлын төвлөрүүлэн, устгах цэгийг төлөвлөхдөө ландшафлын технологид үндэслэсэн. Орчин үеийн хатуу хог хаягдлын менежментийн хамгийн чухал, үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг нь эрүүл ахуйн шаардлага хангасан ландшафлын технологи гэдэгт дэлхий нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдөөд байна. Аймгийн хэмжээнд төв, суурин газрын ойролцоо 22 цэгт хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэн ландшафлын аргаар устгах газрыг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 78. Хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэн устгах газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Өргөрөг	Уртраг
1	Баян-Агт	Их булаг	49°02'27.2"	102°03'36.2"
2	Баяннуур	Өлзийн баруун энгэр	47° 47'39.9"	104°28'01.3"
3	Бугат	Цахнур толгой	49°04'38.6"	103°40'06.0"
4	Бүрэгхангай	Төвийн урд	48°14'33.4"	103°52'51.7"
5	Гурванбулаг	Дэрсний үзүүр	47°44'28.4"	103°30'37.4"
6	Дашинчилэн	Төвийн урд	47°49'25.0"	104°04'03.0"
7	Могод	Төвийн зүүн талд	48°16'58.8"	103°00'04.3"
8	Могод	Төвийн зүүн талд	48°17'44.0"	102°59'40.0"
9	Орхон	Төвийн зүүн талд	48°37'48.6"	103°33'54.6"
10	Орхон	Хар ороогийн энгэр	48°47'10.9"	103°34'18.1"
11	Рашаант	Залаагын ар	47°21'32.1"	103°59'55.2"
12	Рашаант	Хогийн жалга	47°22'46.3"	103°58'46.4"
13	Сайхан	Сайхан-Овоо багийн төв	48°47'47.3"	102°23'37.6"
14	Сайхан	Хүрэмт	48°39'32.1"	102°39'18.9"
15	Сэлэнгэ	Төвийн зүүн урд	49°27'05.5"	104°00'06.9"
16	Тэшиг	Хустын энгэр	49°56'42.8"	102°41'55.2"
17	Тэшиг	Босго	49°55'23.8"	102°42'32.3"
18	Хангал	Урт	49°11'26.9"	104°15'22.5"
19	Хангал	Хялганат	49°28'19.5"	104°20'45.8"
20	Хангал	Хавчиг ам	49°18'19.4"	104°23'57.3"
21	Хангал	Хуучин карьер	49°28'02.9"	104°21'21.2"
22	Хишиг-Өндөр	Мандал	48°17'05.8"	103°27'07.9"
23	Хутаг-Өндөр	Хантай багийн төв	49°33'23.8"	103°14'39.9"
24	Хутаг-Өндөр	Хонгор багийн төв	49°38'06.0"	102°44'33.8"
25	Хутаг-Өндөр	Хужир булан	49°23'08.4"	102°39'47.6"

Төлөвлөгөөнд тусгагдсан хатуу хог хаягдал төвлөрүүлэн устгах цэг нь дахин боловсруулах боломжгүй хог хаягдлыг устгах зориулалттай юм. Иймд төв, суурин газруудад хоёрдогч түүхий эд, дахин боловсруулах боломжтой хог хаягдлыг авах цэг бий болгох асуудлыг бодлогоор дэмжин ажиллах юм.

Аймгийн хэмжээнд хог хаягдал дахин боловсруулах үйлдвэрийг хамгийн том суурин газар болох Булган хотын хатуу хог хаягдлын цэгийг түшиглэн байгуулах төлөвлөсөн. Уг дахин боловсруулах үйлдвэрт бусад, сум суурин газруудаас хоёрдогч түүхий эдийг татан төвлөрүүлэн боловсруулахаар төлөвлөгөөнд тусгасан.

Хүрээлэн буй орчны бохирдлыг үүсгэж буй нэг хүчин зүйл бол оршуулгын газар юм. Оршуулгын газраас их хэмжээний хорт хий ялгарч байдгийг байгаль орчны нарийвчилсан үнэлгээ хийлгэн тогтоолгосон байдаг. Мэдрэгдэхгүйгээр агаарыг бохирдуулж, хүний биед

муугаар нөлөөлж байдаг хортой хий оршуулгын газруудаас ялгарч байдаг. Энэ бол хүхрийн хүчил юм. Талийгаачдыг газарт оршуулсан тохиолдолд хүний зөөлөн эд 3-5 жилд, хатуу эд 60-70 жилд задарч байдаг. Энэ задарч байх явцдаа хүхрийн хүчил, азотын хүчлийг ялгаруулдаг. Иймд аймгийн хэмжээнд одоо байгаа оршуулгын газарт хамгаалалтын бүсийг тогтоож, ойролцоох газрыг цэцэрлэгжүүлэх шаардлагатай.

Орхон аймгийн төв Эрдэнэт хот нь Бугат, Орхон, Хангал сумдтай хиллэдгээс гадна тус хотын оршуулгын газар эдгээр сумдын нутагт байрладаг. Эдгээр газруудыг Улаанбаатар хотын хэдийн хэрэгжээд эхэлсэн чандарлан оршоох зан үйлийг төлбөрт оршуулгын газруудыг жишиг болгон зохион байгуулалтад оруулах шаардлагатай байна.

Аймгийн газар ашиглалтын судалгаагаар оршуулгын газрын замбараагүй тогтолцоо бий болсон нь харагдсан ба сумын хэмжээнд баг бүрд оршуулгын газар үүссэн нь байна. Үүнийг зохион байгуулалтад оруулан одоо ашиглаж байгаа оршуулгын газраас сумын удирдлагын саналыг үндэслэн сонгон цаашид ашиглах оршуулгын газруудыг тодорхойлон төлөвлөсөн. Цаашид томоохон суурин газрын нөөцийг харгалзаж оршуулгын зориулалтаар газар олгохгүй байх бодлого барьж, шарил чандарлах үйлдвэрийг цэцэрлэгт хүрээлэнгийн хамт байгуулан, ёслол хүндэтгэл үйлдэх таатай орчин бүхий чандрыг хадгалдаг байхаар шийдэх нь зүйтэй.

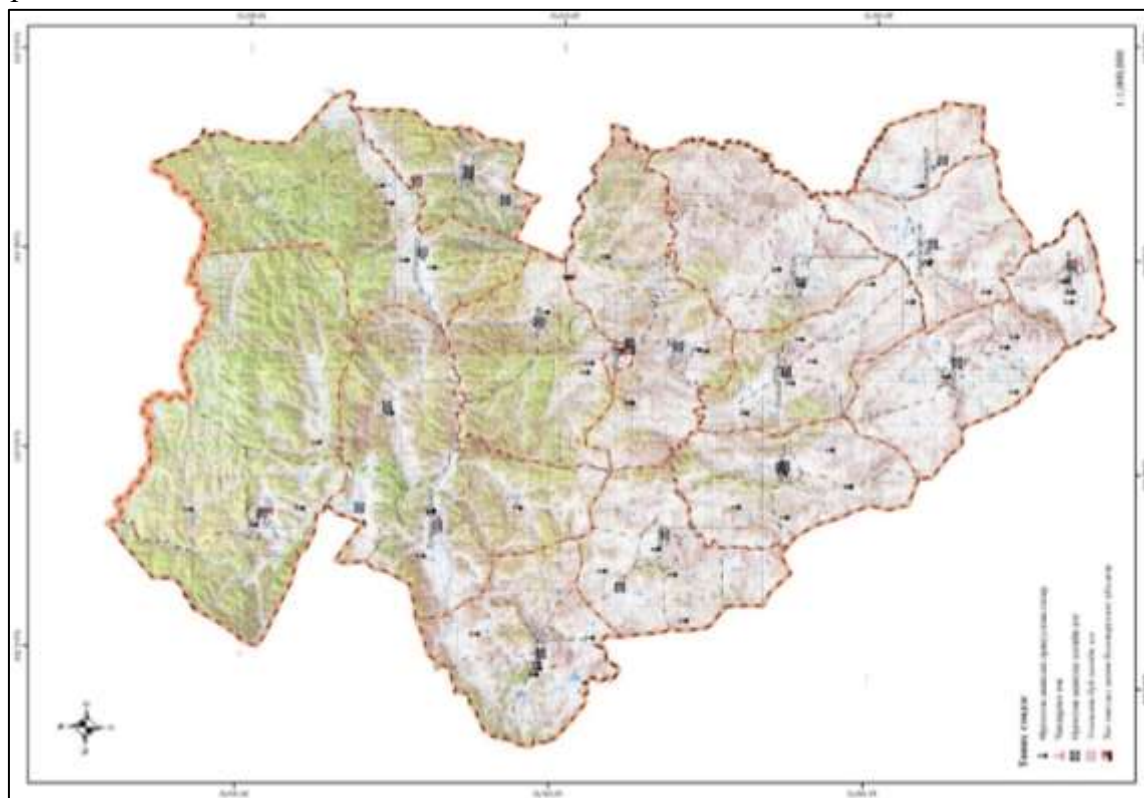
Аймгийн хэмжээнд газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд орон нутгийн саналыг үндэслэн 68 оршуулгын газар, 3 чандарлах, чандар хадгалах цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулахаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 79. Оршуулгын газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Өргөрөг	Уртраг
Уламжлалт оршуулгын газрын төлөвлөгөө				
1	Баян-Агт	Өлийн шил	49°02'59.1"	101°59'15.2"
2	Баян-Агт	Өлийн ар	49°03'15.1"	102°00'45.4"
3	Баян-Агт	Шар гуяа	49°03'43.4"	101°57'36.4"
4	Баян-Агт	Шар гуяа	49°03'43.4"	101°57'21.7"
5	Баян-Агт	Таван толгой	49°15'15.5"	102°08'33.4"
6	Баян-Агт	Алтан хонхор	48°53'14.2"	102°08'42.1"
7	Баяннуур	Борогчин ухаа	47°52'09.2"	104°20'29.7"
8	Бугат	Далгын даваа	48°54'50.1"	103°28'21.3"
9	Бугат	Нарангийн энгэр	48°55'36.5"	103°25'41.0"
10	Бугат	Зогсоол толгой	49°02'18.4"	103°58'45.7"
11	Бугат	Мааньт	49°03'33.0"	103°42'58.0"
12	Булган	Бага Өлийн зүүн	48°47'04.6"	103°31'38.6"
13	Бүрэгхангай	Модотын өвөр	48°14'39.7"	103°51'50.1"
14	Бүрэгхангай	Халцгай даваа	48°19'14.0"	103°56'20.6"
15	Гурванбулаг	Нийтийн энгэр	47°33'33.3"	103°38'09.0"
16	Гурванбулаг	Бэлчирийн магнай	47°33'26.4"	103°22'37.0"
17	Гурванбулаг	Сайхан тойром	47°35'28.7"	103°35'10.7"
18	Гурванбулаг	Хайлаастын өвөр	47°46'35.6"	103°26'30.4"
19	Дашинчилэн	Дэл гуу	47°39'09.7"	103°50'44.0"
20	Дашинчилэн	Зүрх	47°50'20.0"	103°59'13.0"
21	Дашинчилэн	Таван овоот уул	47°50'39.4"	103°58'30.9"
22	Могод	Довцог	48°04'45.3"	102°54'27.3"
23	Могод	Бор өндөр	48°08'28.3"	103°04'54.1"
24	Могод	Сумын төвийн ард	48°17'23.1"	102°57'41.8"
25	Могод	Залаа	48°26'07.8"	102°47'48.3"
26	Могод	Налгар толгой	48°16'49.8"	102°45'14.2"
27	Орхон	Шанд	48°32'47.6"	103°32'34.6"
28	Орхон	Оршуулга	48°34'26.8"	103°32'50.7"
29	Орхон	Талын толгой	48°46'49.1"	103°16'57.7"
30	Орхон	Талын толгой	48°47'05.2"	103°17'20.8"
31	Орхон	Батмөнх	48°52'11.5"	103°59'22.5"
32	Орхон	Их залуу	48°58'49.8"	103°53'34.4"
33	Орхон	Их залуу	48°58'55.2"	103°53'31.4"
34	Орхон	Их залуу	48°58'58.4"	103°53'10.4"
35	Орхон	Их залуу	48°58'58.7"	103°53'15.5"
36	Орхон	Их залуу	48°59'12.4"	103°53'20.5"
37	Орхон	Их залуу	48°59'17.6"	103°53'16.8"

38	Рашаант	Бичигтийн ар	47°22'59.4"	103°51'04.2"
39	Рашаант	Хустай толгойн өвөр	47°23'13.7"	103°48'13.4"
40	Рашаант	Аргайтын мухар	47°23'48.7"	103°54'16.8"
41	Рашаант	Овоот	47°24'38.6"	103°54'00.7"
42	Сайхан	Өргөөт	48°35'28.0"	102°14'41.0"
43	Сайхан	Цагаан хунх толгой	48°37'49.1"	102°27'50.8"
44	Сайхан	Сүүл толгой	48°41'11.5"	102°35'02.8"
45	Сайхан	Нар уул	48°51'19.1"	102°28'08.2"
46	Сэлэнгэ	Тарималын ам	49°25'20.0"	103°55'30.5"
47	Сэлэнгэ	Таван толгой	49°30'35.3"	103°57'33.5"
48	Сэлэнгэ	Баруун хайлантай	49°33'37.1"	104°14'15.7"
49	Сэлэнгэ	Сантын өвөр	49°35'26.3"	104°19'23.6"
50	Тэшиг	Наран	49°46'41.6"	103°03'24.5"
51	Тэшиг	Нарийн хөндий	49°49'27.7"	102°43'53.5"
52	Тэшиг	Харгалын баруун	49°55'48.1"	102°42'49.9"
53	Тэшиг	Овоотын энгэр	49°58'21.8"	102°38'22.1"
54	Тэшиг	Жаргалан	50°10'48.8"	102°42'31.1"
55	Хангал	Бизьяа	49°08'40.4"	104°13'25.1"
56	Хангал	Хонгор Өндөрийн өвөр	49°18'31.8"	104°22'06.1"
57	Хангал	Хялганат	49°28'40.2"	104°21'34.2"
58	Хишиг-Өндөр	Мөнгөн уул	48°12'12.4"	103°30'07.8"
59	Хишиг-Өндөр	Баясгалант	48°14'42.4"	103°36'28.4"
60	Хишиг-Өндөр	Сантын энгэр	48°16'17.3"	103°23'42.4"
61	Хишиг-Өндөр	Өвт	48°25'00.8"	103°14'50.6"
62	Хишиг-Өндөр	Өндөр толгой	48°01'23.0"	103°52'30.6"
63	Хишиг-Өндөр	Нарт уул	47°53'40.1"	103°47'33.6"
64	Хутаг-Өндөр	Өндөр толгой	49°07'55.7"	102°45'45.6"
65	Хутаг-Өндөр	Энгэр	49°24'23.5"	102°43'45.4"
66	Хутаг-Өндөр	Сумын	49°24'25.0"	102°44'18.5"
67	Хутаг-Өндөр	Нялийн үзүүр	49°26'09.1"	102°30'50.3"
68	Хутаг-Өндөр	Хантай багийн төв	49°32'54.2"	103°12'36.4"
Чандарлах, оршоох цэцэрлэгт хүрээлэнгийн төлөвлөгөө				
1	Бугат	Урт Булагийн хөндий	49°02'17.4"	103°59'04.7"
2	Орхон	Их Залуугийн өвөр	48°58'40.6"	103°54'01.6"
3	Хангал	Дэлэн	49°08'16.2"	104°13'34.2"

Аймгийн хэмжээнд оршуулгын газрыг төлөвлөгөөний ойрын буюу 2020-2024 онуудад хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн ба цаашид эдгээр газруудыг тэлж өргөжүүлэхгүй байх хэрэгтэй. Мөн шүтлэг, оршуулгын ёслолтой уялдуулан зохион байгуулалтад оруулах шаардлагатай байна.



Зураг 82. Хогийн цэг, оршуулгын газрын төлөвлөгөө

2.2.5. УУЛ УУРХАЙН ГАЗРЫН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Булган аймгийн засаг даргын 2020-2024 оны хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрт уул уурхайн олборлолтын болон барилга, авто зам, дэд бүтэц, бүтээн байгуулалтын улмаас эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх гэж тусгасны дагуу газар ашиглалтын судалгаагаар эвдэрсэн газруудыг тодорхойлон нөхөн сэргээхээр төлөвлөгөөнд тусгасан. Мөн аймгийн уул уурхайн бодлого нь уул уурхайн олборлолтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааг тогтмолжуулах хүрээнд хийгдэж байгаа тул цаашид хэрэгжүүлэх уул уурхайн томоохон төсөл хөтөлбөрүүд төлөвлөгөөнд тусгагдаагүй.

Булган аймгийн эвдэрсэн газрын тооллого, судалгааны ажлыг 2018 онд “Экотон” ХХК аймгийн Засаг даргатай гэрээ байгуулж хийж гүйцэтгэсэн. Уг тооллого судалгаагаар Бүрэгхангай, Тэшиг, Бугат, Орхон, Хишиг-Өндөр, Дашинчилэн, Сэлэнгэ, Сайхан, Баяннуур сумдын нутагт тархсан уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрсэн газрыг тоолж бүртгэсэн байна. Уг судалгаагаар аймгийн хэмжээнд 2301.9 га газар эвдрэлд орсон байна.

Эвдэрсэн газрын тооллого судалгааны ажлын үр дүнг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны мэдээллийн сангаас авч аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд ашигласан.

Булган газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний газар ашиглалтын судалгаагаар уул, уурхайн олборлолт болон авто замын бүтээн байгуулалтын улмаас эвдрэлд орсон газрыг сансрын зураг ашиглан зураглаж 2018 онд хийгдсэн эвдэрсэн газрын тооллого судалгаатай нэгтгэн боловсруулсан. Аймгийн хэмжээнд 14 сумын 243 байршилд 2973.3 га эвдэрч сүйдсэн байна. Уг эвдэрсэн газруудыг тус төлөвлөгөөнд нөхөн сэргээлт хийхээр тусгалаа. Нөхөн сэргээлтийг техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлтийг үе шаттайгаар хийхээр тусгалаа.

Хүснэгт 80. Эвдэрсэн газрын судалгаа, сумдаар

№	Сумын нэр	Эвдсэн газрын байршил	Эвдэрсэн газрын талбай, га
1	Баяннуур	9	28.8
2	Бугат	19	45.5
3	Бүрэгхангай	37	1798.8
4	Гурванбулаг	12	49.4
5	Дашинчилэн	18	170.7
6	Могод	5	9.4
7	Орхон	28	550.4
8	Рашаант	8	21.6
9	Сайхан	7	35.3
10	Сэлэнгэ	11	37.8
11	Тэшиг	9	68.8
12	Хангал	20	13.0
13	Хишиг-Өндөр	4	9.9
14	Хутаг-Өндөр	56	133.7
НИЙТ		243	2973.3



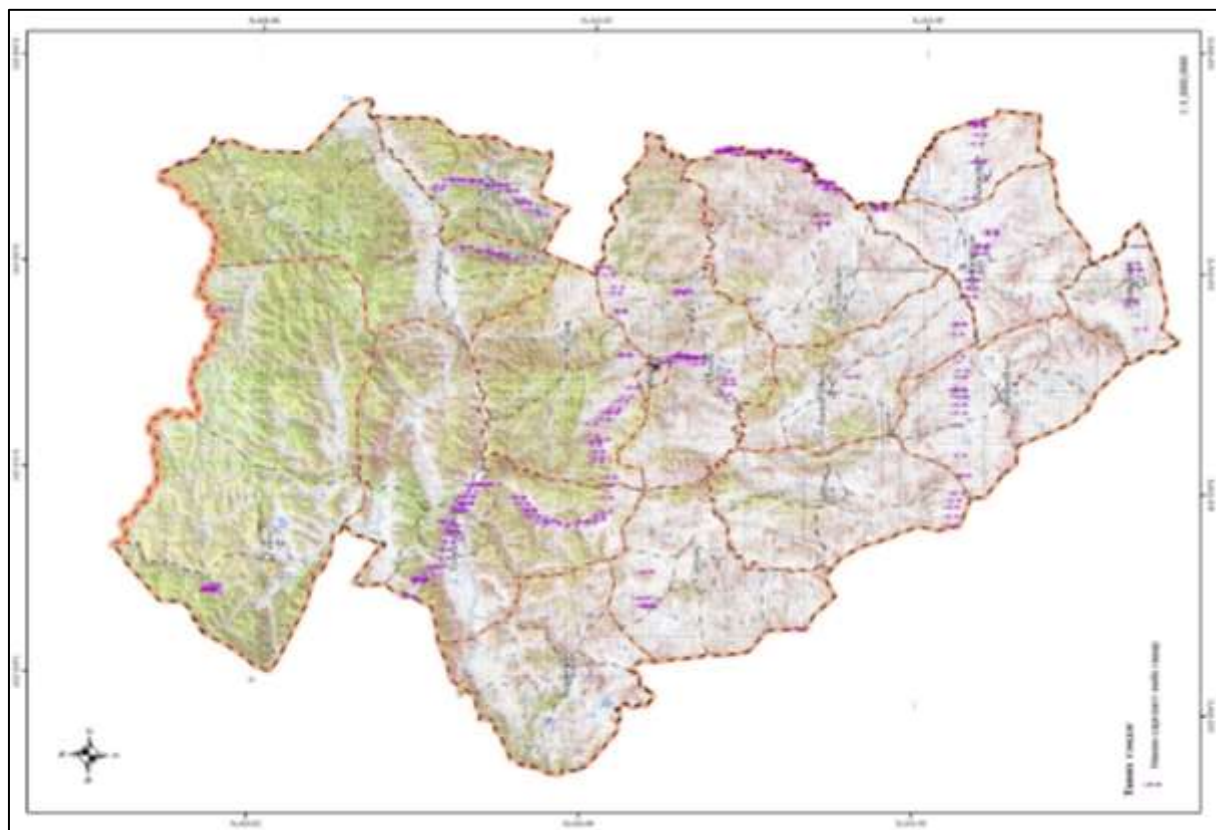
Зураг 83. Уул, уурхайн улмаас эвдрэлд орсон газар, Бүрэгхангай сум “Туул голын голдирол”



Зураг 84. Өмнө ашиглагдаж байсан суурин газрын балгас, Орхон сум “Өлзийт”



Зураг 85. Уул, уурхайн улмаас эвдрэлд орсон газар, Хишиг-Өндөр сум “Мөнгөн уул”



Зураг 86. Нөхөн сэргээх газрын төлөвлөгөө

Аймгийн газар ашиглалтын судалгаагаар тогтоогдсон нөхөн сэргээх шаардлагатай газрын 12.9 хувь буюу 382.9 га газар хатуу хучилттай авто замын бүтээн байгуулалтын улмаас, 70.6 хувь буюу 2098.4 га газар уул, уурхайн олборлолтын улмаас эвдэрч сүйдсэн газар байна. Үлдсэн 16.5 хувь 492.1 га газар нь Орхон сумын нутагт байрлах хуучнаар Өлзийт суурины туурь байна.

Хүснэгт 81. Нөхөн сэргээлт хийх шаардлагатай газрын байршил

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Талбай, га	Байршил	
				Уртраг	Өргөрөг
1	Баяннуур	Салхитын урд зам дагуу	0.3	104°41'13.6"	47°50'18.7"
2	Баяннуур	Салхитын урд зам дагуу	1.2	104°40'31.8"	47°50'11.1"
3	Баяннуур	Салхитын урд зам дагуу	1.4	104°40'25.2"	47°50'06.4"
4	Баяннуур	Салхитын урд зам дагуу	0.7	104°39'51.7"	47°50'05.9"
5	Баяннуур	Алдарын толгод ар	0.4	104°37'33.9"	47°49'50.9"
6	Баяннуур	Хар нүдэн	7.1	104°35'09.8"	47°50'30.3"
7	Баяннуур	Сүүл ухаа ар	2.0	104°30'06.1"	47°50'06.7"
8	Баяннуур	Сүүл ухаа ар	3.3	104°30'29.4"	47°49'51.6"
9	Баяннуур	Борогчин ухаа	12.3	104°20'00.1"	47°51'48.8"
10	Бугат	Зоон ам	6.0	103°35'19.3"	48°53'40.7"
11	Бугат	Зоон ам	4.1	103°35'01.6"	48°53'39.6"
12	Бугат	Тэмээн толгой	2.4	103°26'13.5"	48°52'07.7"
13	Бугат	Бага хотгор	1.2	103°23'32.5"	48°53'19.6"
14	Бугат	Ар ганга амны адаг	1.2	103°22'17.5"	48°54'00.4"
15	Бугат	Нүхтийн амны адаг	5.3	103°20'08.5"	48°55'16.9"
16	Бугат	Бэрхийн амны адаг	1.5	103°19'12.8"	48°55'36.6"
17	Бугат	Бэрхийн амны адаг	2.1	103°18'53.9"	48°55'50.4"
18	Бугат	Дунд нарийн ам	3.6	103°17'06.9"	48°57'15.6"
19	Бугат	Доод хар эрэг ам	3.9	103°15'45.1"	48°59'28.8"
20	Бугат	Гүдэмбийн адаг	2.7	103°12'28.5"	48°59'13.7"
21	Бугат	Эрээн жалга	1.2	103°10'51.4"	48°58'45.4"
22	Бугат	Бага цагаан хуст амны адаг	0.8	103°09'51.4"	48°58'46.0"
23	Бугат	Нургын шил	1.0	103°07'50.6"	48°58'05.0"
24	Бугат	Маанын эрээний адаг	0.3	103°06'07.6"	48°58'09.9"
25	Бугат	Маанын эрээний адаг	2.3	103°05'07.1"	48°58'17.2"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

26	Бугат	Саарал үрээтийн өвөр	1.6	103°00'49.1"	48°55'48.3"
27	Бугат	Дондогийн булаг	1.5	102°58'42.0"	48°56'10.2"
28	Бугат	Хүрэн булаг	2.9	103°11'22.7"	48°57'17.3"
29	Бүрэгхангай	Худаг байшинт	37.8	104°15'15.8"	48°18'29.0"
30	Бүрэгхангай	Тосонгийн гольдрол	267.8	104°31'58.2"	48°25'31.3"
31	Бүрэгхангай	Тосонгийн гольдрол	14.8	104°32'33.8"	48°26'42.6"
32	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	69.8	104°32'05.9"	48°28'51.0"
33	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	22.6	104°32'36.4"	48°29'05.7"
34	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	7.9	104°32'31.9"	48°28'53.7"
35	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	0.6	104°32'41.9"	48°28'44.8"
36	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	2.4	104°32'39.2"	48°28'41.2"
37	Бүрэгхангай	Улаан уул	6.4	104°32'04.2"	48°32'56.2"
38	Бүрэгхангай	Улаан уул	3.5	104°31'47.4"	48°33'05.6"
39	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	2.7	104°33'23.3"	48°35'02.7"
40	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	4.5	104°33'14.7"	48°34'59.5"
41	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	20.7	104°32'51.5"	48°35'32.0"
42	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	31.6	104°32'36.7"	48°35'54.0"
43	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	3.5	104°32'49.3"	48°36'21.7"
44	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	0.7	104°32'46.1"	48°36'41.0"
45	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	1.9	104°32'48.2"	48°36'36.4"
46	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	3.6	104°32'25.5"	48°36'38.5"
47	Бүрэгхангай	Ар тамсаг	6.0	104°32'46.0"	48°37'02.9"
48	Бүрэгхангай	Өгөөмөр	45.9	104°30'35.1"	48°24'14.3"
49	Бүрэгхангай	Өгөөмөр	2.7	104°30'28.1"	48°23'54.1"
50	Бүрэгхангай	Өгөөмөр	67.0	104°30'13.0"	48°23'15.0"
51	Бүрэгхангай	Өгөөмөр	1.1	104°29'58.6"	48°23'23.1"
52	Бүрэгхангай	Өгөөмөр	11.6	104°30'20.0"	48°22'22.3"
53	Бүрэгхангай	Их тохойрол	45.7	104°28'41.8"	48°21'06.6"
54	Бүрэгхангай	Их тохойрол	120.1	104°27'08.5"	48°21'01.8"
55	Бүрэгхангай	Туулын зүүн дэнж	483.9	104°23'45.8"	48°18'24.5"
56	Бүрэгхангай	Туулын зүүн дэнж	0.1	104°24'12.3"	48°18'48.6"
57	Бүрэгхангай	Туул голын голдирол	30.3	104°24'14.1"	48°18'30.7"
58	Бүрэгхангай	Туул голын голдирол	5.2	104°23'59.6"	48°17'39.5"
59	Бүрэгхангай	Туулын зүүн дэнж	3.5	104°22'53.8"	48°17'05.4"
60	Бүрэгхангай	Тохойрол	4.9	104°22'21.0"	48°16'55.4"
61	Бүрэгхангай	Тохойрол	6.0	104°22'07.9"	48°16'49.4"
62	Бүрэгхангай	Баруун Зах цаг	455.1	104°20'57.0"	48°15'16.0"
63	Бүрэгхангай	Худаг байшинт	4.6	104°12'26.2"	48°18'14.0"
64	Бүрэгхангай	Худаг байшинт	1.3	104°12'58.6"	48°18'14.9"
65	Бүрэгхангай	Нэргүй сайр	0.9	103°51'25.2"	48°30'36.7"
66	Гурванбулаг	Долоодын Цагаан толгой	3.8	103°36'28.7"	47°53'25.7"
67	Гурванбулаг	Хариатын өвөр	4.4	103°17'25.0"	47°53'33.0"
68	Гурванбулаг	Банзан хүрэн	9.5	103°09'12.9"	47°52'44.5"
69	Гурванбулаг	Шийрийн хөндий	2.0	103°03'43.5"	47°51'49.4"
70	Гурванбулаг	Хараатын хөтөл	5.7	103°30'52.3"	47°53'02.0"
71	Гурванбулаг	Шар толгой	2.4	103°27'26.2"	47°52'59.5"
72	Гурванбулаг	Шар толгой	0.2	103°27'14.1"	47°53'03.4"
73	Гурванбулаг	Шар толгой	0.3	103°27'24.8"	47°53'07.3"
74	Гурванбулаг	Засмал ар	0.8	103°25'30.3"	47°52'48.7"
75	Гурванбулаг	Жинст	13.5	103°23'10.7"	47°52'53.0"
76	Гурванбулаг	Бага цагаан толгой	2.7	103°20'56.0"	47°52'55.1"
77	Гурванбулаг	Хараатын шил	4.1	103°32'34.1"	47°52'41.3"
78	Дашинчилэн	Нарийн ам	2.4	103°53'01.7"	47°51'26.8"
79	Дашинчилэн	Нарийн ам	0.2	103°53'01.9"	47°51'29.7"
80	Дашинчилэн	Төмст толгой	2.2	103°55'13.3"	47°51'09.6"
81	Дашинчилэн	Таван овоотын ар	1.9	103°57'30.5"	47°51'05.1"
82	Дашинчилэн	Таван овоотын ар	2.3	103°57'38.8"	47°51'06.4"
83	Дашинчилэн	Таван овоотын ар	0.4	103°57'38.2"	47°51'00.2"
84	Дашинчилэн	Бор үзүүр	2.6	103°59'53.5"	47°50'38.1"
85	Дашинчилэн	Сүүл Овоотын баруун хойно	2.1	104°04'56.7"	47°49'43.5"
86	Дашинчилэн	Сүүл Овоотын зүүн хойно	3.9	104°06'17.6"	47°49'36.8"
87	Дашинчилэн	Сүүл Овоотын зүүн хойно	2.6	104°06'55.4"	47°49'25.1"
88	Дашинчилэн	Сүүл Овоотын зүүн хойно	2.1	104°07'15.0"	47°49'25.5"
89	Дашинчилэн	Доргонот улаан ухаа	107.1	104°17'50.7"	48°08'20.5"
90	Дашинчилэн	Доргонот улаан ухаа	7.1	104°16'43.9"	48°07'53.5"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

91	Дашинчилэн	Доргоног улаан ухаа	5.6	104°17'09.4"	48°07'58.9"
92	Дашинчилэн	Доргоног улаан ухаа	4.1	104°17'12.0"	48°08'13.3"
93	Дашинчилэн	Бүдүүн ухаа	5.3	104°10'49.8"	47°47'45.7"
94	Дашинчилэн	Бүдүүн ухаа	18.0	104°10'13.5"	47°47'38.7"
95	Дашинчилэн	Бүдүүн ухаа	0.8	104°11'16.9"	47°47'46.4"
96	Могод	Жаал Цагаан толгойн баруун талд	0.5	102°58'49.2"	47°52'51.7"
97	Могод	Цагаан хөтөл	4.5	102°49'56.2"	47°53'44.9"
98	Могод	Үнэгтийн хөндийн баруун	1.1	102°52'19.4"	47°53'53.4"
99	Могод	Үнэгтийн хөндийн зүүн дээр	1.0	102°54'58.2"	47°53'46.1"
100	Могод	Үнэгтийн сайрын баруун дээр	2.2	102°56'47.6"	47°53'31.3"
101	Орхон	Чандагат уулын зүүн зам дагуу	6.8	103°33'41.5"	48°45'46.2"
102	Орхон	Чандагат уулын зүүн зам дагуу	2.3	103°34'44.7"	48°45'01.9"
103	Орхон	Засмал зам дагуу	0.9	103°35'12.4"	48°43'56.5"
104	Орхон	Засмал зам дагуу	4.8	103°34'59.4"	48°42'39.7"
105	Орхон	Засмал зам дагуу	0.2	103°35'21.5"	48°43'23.9"
106	Орхон	Засмал зам дагуу	0.3	103°35'26.0"	48°43'18.0"
107	Орхон	Залаа уулын зүүн зам дагуу	0.3	103°34'37.3"	48°41'25.5"
108	Орхон	Залаа уулын зүүн зам дагуу	2.6	103°34'31.7"	48°41'47.4"
109	Орхон	Хужирт булан засмалын зүүн талд	1.1	103°35'01.5"	48°41'33.1"
110	Орхон	Засмал зам дагуу	1.1	103°34'56.3"	48°43'05.5"
111	Орхон	Залаа уулын урд	11.7	103°33'09.6"	48°40'19.6"
112	Орхон	Хужирт булан засмалын зүүн талд	1.3	103°34'57.2"	48°41'19.4"
113	Орхон	Жаргалант нуга	5.1	103°34'49.3"	48°40'25.8"
114	Орхон	Жаргалант нуга	2.0	103°34'59.5"	48°40'16.8"
115	Орхон	Залуугийн даваа	7.2	103°59'52.3"	48°57'34.4"
116	Орхон	Орсын булаг	2.5	103°57'34.4"	48°56'52.1"
117	Орхон	Залуугийн гол	2.4	103°54'16.6"	48°55'12.6"
118	Орхон	Залуугийн гол	0.5	103°52'33.0"	48°55'34.1"
119	Орхон	Бүрдийн овооны ар	1.0	103°47'56.8"	48°54'42.0"
120	Орхон	Бүрдийн овооны ар	0.8	103°47'17.8"	48°54'35.9"
121	Орхон	Айраг уул	1.5	103°53'28.4"	48°43'33.6"
122	Орхон	Айраг уул	0.2	103°53'35.4"	48°43'32.0"
123	Орхон	Думбатын гол	0.8	103°52'39.6"	48°43'58.4"
124	Орхон	Думбатын гол	0.1	103°52'38.2"	48°43'55.9"
125	Орхон	Айраг уул	0.7	103°53'13.9"	48°42'44.0"
126	Орхон	Өлзийт	54.9	103°29'04.3"	48°34'55.1"
127	Орхон	Өлзийт	407.8	103°24'45.2"	48°35'21.6"
128	Орхон	Өлзийт	29.4	103°27'39.9"	48°34'42.7"
129	Рашаант	Үнэгтийн ар	4.5	103°44'49.5"	47°20'34.3"
130	Рашаант	Адуун чулууны өвөр	2.3	103°51'50.9"	47°22'11.4"
131	Рашаант	Адуун чулууны өвөр	1.9	103°52'45.0"	47°22'21.6"
132	Рашаант	Мөрөгцөг толгой	9.7	104°07'24.3"	47°21'06.6"
133	Рашаант	Баруун тээгийн урд засмал ар	1.1	104°02'39.5"	47°22'02.1"
134	Рашаант	Баруун тээгийн урд засмал ар	0.7	104°02'39.3"	47°21'58.3"
135	Рашаант	Холбоогийн ар	0.8	104°01'14.7"	47°21'33.9"
136	Рашаант	Холбоогийн ар	0.7	104°00'46.3"	47°21'45.6"
137	Сайхан	Баян хайрхан	2.9	102°20'14.2"	48°20'45.8"
138	Сайхан	Сайхан уул	1.7	102°24'54.4"	48°47'56.2"
139	Сайхан	Сайхан уул	0.9	102°25'00.1"	48°48'10.6"
140	Сайхан	Сайхан уул	2.2	102°24'54.3"	48°48'21.5"
141	Сайхан	Сайхан уул	1.2	102°25'11.7"	48°48'30.5"
142	Сайхан	Сайхан уул	0.9	102°27'03.8"	48°49'18.2"
143	Сайхан	Эрээний ихэр уул	25.5	102°34'30.0"	48°48'37.5"
144	Сэлэнгэ	Ингэтийн давааны адаг	0.9	104°02'15.3"	49°11'14.4"
145	Сэлэнгэ	Нам давааны эх	0.1	104°02'00.5"	49°14'28.5"
146	Сэлэнгэ	Дээд хоод уулын баруун замын баруун талд	0.5	104°02'52.7"	49°16'16.7"
147	Сэлэнгэ	Мөст товогийн амны адаг	0.1	104°03'29.2"	49°17'11.3"
148	Сэлэнгэ	Мөст товогийн амны адаг	0.2	104°03'26.8"	49°17'10.0"
149	Сэлэнгэ	Дээд битүү амны адаг	0.1	104°04'03.9"	49°19'25.5"
150	Сэлэнгэ	Доод битүүгийн адаг	0.1	104°04'08.8"	49°19'37.8"
151	Сэлэнгэ	Ханан Хаалгач уулын зүүн	0.1	104°05'12.8"	49°22'37.2"
152	Сэлэнгэ	Ханан Хаалгач уулын зүүн	0.1	104°05'14.8"	49°22'35.7"
153	Сэлэнгэ	Ингэт, ийгийн бэлчир	0.2	104°04'11.4"	49°24'17.5"
154	Сэлэнгэ	Хандгайт	35.4	104°28'49.6"	50°13'57.8"
155	Тэшиг	Цагаан шар	0.3	102°25'15.9"	50°07'31.4"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

156	Тэшиг	Цагаан шар	1.2	102°25'25.9"	50°07'38.3"
157	Тэшиг	Цагаан шар	1.0	102°25'37.5"	50°07'32.9"
158	Тэшиг	Цагаан шар	4.1	102°25'47.0"	50°07'24.8"
159	Тэшиг	Цагаан шар	8.6	102°26'53.3"	50°06'42.5"
160	Тэшиг	Цагаан шар	0.7	102°26'01.4"	50°07'09.3"
161	Тэшиг	Ногоон толгой	6.7	102°24'49.1"	50°06'29.0"
162	Тэшиг	Цагаан жалга	10.9	103°46'37.0"	50°06'03.1"
163	Тэшиг	Цагаан жалга	35.5	103°45'39.1"	50°07'18.4"
164	Хангал	Сумын төвийн баруун урд	1.1	104°22'53.1"	49°18'26.8"
165	Хангал	Чулуутын адаг засмал дагуу	1.0	104°22'36.4"	49°17'22.8"
166	Хангал	Өндөр уулын зүүн засмал дагуу	1.2	104°22'57.3"	49°16'15.0"
167	Хангал	Өндөр уулын зүүн засмал дагуу	0.7	104°22'54.0"	49°16'10.0"
168	Хангал	Зөөхий зам дагуу	0.8	104°21'10.4"	49°14'26.4"
169	Хангал	Үхэр өвөлжөөний толгод өвөр	0.8	104°17'58.7"	49°12'13.2"
170	Хангал	Үхэр өвөлжөөний толгод өвөр	0.5	104°17'51.0"	49°12'03.6"
171	Хангал	Хөшөөтийн зүүн	1.8	104°14'34.6"	49°08'56.7"
172	Хангал	Гүндэн уулын баруун зам дагуу	0.8	104°15'38.6"	49°10'42.0"
173	Хангал	Галт уулын өвөр зам дагуу	0.4	104°18'43.3"	49°13'07.3"
174	Хангал	Туулай уулын баруун зам дагуу	0.5	104°24'13.1"	49°25'09.6"
175	Хангал	Нарстын баруун	0.3	104°24'05.3"	49°22'32.4"
176	Хангал	Туулай уулын баруун зам дагуу	0.3	104°24'07.6"	49°24'36.8"
177	Хангал	Туулай уулын баруун зам дагуу	0.6	104°24'10.5"	49°24'15.6"
178	Хангал	Цулхар	1.4	104°21'21.2"	49°28'02.8"
179	Хангал	Цулхар	0.3	104°22'22.3"	49°27'36.0"
180	Хангал	Галтай адаг зам дагуу	0.3	104°24'07.9"	49°26'01.8"
181	Хангал	Мойлт уулын зүүн засмалын баруун	0.1	104°23'42.5"	49°21'11.7"
182	Хангал	Мойлт уулын зүүн засмалын баруун	0.1	104°24'03.8"	49°21'06.5"
183	Хангал	Мойлт уулын зүүн засмалын баруун	0.0	104°24'02.7"	49°20'60.0"
184	Хишиг-Өндөр	Байшинт толгой	3.4	103°45'19.4"	47°53'13.2"
185	Хишиг-Өндөр	Байшинт толгой	0.7	103°45'27.3"	47°53'13.6"
186	Хишиг-Өндөр	Нартын өвөр	4.2	103°42'35.5"	47°53'43.0"
187	Хишиг-Өндөр	Мөнгөн уул	1.6	103°30'20.4"	48°12'22.7"
188	Хугаг-Өндөр	Мэргэн хөтөлийн зүүн	3.6	102°55'05.3"	48°56'23.1"
189	Хугаг-Өндөр	Мэргэн хөтөлийн өвөр	1.6	102°51'01.4"	48°56'30.1"
190	Хугаг-Өндөр	Тал булагийн хөндийн ар	7.5	102°50'04.8"	48°57'35.3"
191	Хугаг-Өндөр	Тал булагийн хөндийн ар	1.3	102°48'57.1"	48°57'40.3"
192	Хугаг-Өндөр	Модот уул	0.7	102°47'55.5"	48°59'17.5"
193	Хугаг-Өндөр	Шант уул	1.8	102°48'12.2"	49°00'24.8"
194	Хугаг-Өндөр	Шант уул	3.0	102°48'06.4"	49°00'37.7"
195	Хугаг-Өндөр	Ар хөндий	1.0	102°46'47.0"	49°02'31.5"
196	Хугаг-Өндөр	Шар хүнгүй	3.3	102°47'08.9"	49°04'06.1"
197	Хугаг-Өндөр	Цагаан хөтөл	1.5	102°47'45.3"	49°05'49.9"
198	Хугаг-Өндөр	Цагаан хөтөл	2.5	102°48'14.5"	49°06'38.6"
199	Хугаг-Өндөр	Цагаан хөтөл	3.7	102°47'33.4"	49°08'04.5"
200	Хугаг-Өндөр	Уньт	3.5	102°49'09.0"	49°09'13.3"
201	Хугаг-Өндөр	Уньт	1.8	102°49'10.2"	49°09'17.7"
202	Хугаг-Өндөр	Өвөр хамар амны адаг	11.3	102°50'27.9"	49°10'00.8"
203	Хугаг-Өндөр	Өвөр хамар амны адаг	0.8	102°51'13.6"	49°10'12.6"
204	Хугаг-Өндөр	Их төлбөрийн гол	1.0	102°52'39.1"	49°11'20.3"
205	Хугаг-Өндөр	Бүрдэн	2.3	102°54'09.4"	49°12'07.5"
206	Хугаг-Өндөр	Бүрдэн	3.8	102°54'35.8"	49°12'19.4"
207	Хугаг-Өндөр	Бага булаг	4.1	102°57'49.0"	49°18'39.0"
208	Хугаг-Өндөр	Бага булаг	1.1	102°57'57.1"	49°19'08.8"
209	Хугаг-Өндөр	Агуйт уулын ар	0.5	102°58'10.5"	49°16'35.9"
210	Хугаг-Өндөр	Хангайн толгой	3.9	102°39'03.5"	49°25'13.0"
211	Хугаг-Өндөр	Хуурайн хавчиранг	4.5	102°41'14.7"	49°24'32.6"
212	Хугаг-Өндөр	Хуурайн хавчиранг	1.6	102°41'11.5"	49°24'45.7"
213	Хугаг-Өндөр	Сумын төвийн зүүн хойно	0.1	102°43'52.0"	49°23'34.8"
214	Хугаг-Өндөр	Сумын төвийн зүүн хойно	0.1	102°44'36.0"	49°24'05.5"
215	Хугаг-Өндөр	Сумын төвийн зүүн хойно	0.1	102°44'36.9"	49°24'03.2"
216	Хугаг-Өндөр	Сумын төвийн зүүн хойно	0.4	102°43'26.8"	49°23'59.4"
217	Хугаг-Өндөр	Цагаан бургас	5.5	102°46'55.1"	49°24'59.3"
218	Хугаг-Өндөр	Цагаан бургас	3.4	102°47'03.9"	49°25'14.0"
219	Хугаг-Өндөр	Цагаан бургас	8.0	102°45'59.6"	49°23'57.2"

220	Хутаг-Өндөр	Далхын тохой	0.9	102°50'30.2"	49°23'04.2"
221	Хутаг-Өндөр	Далхын тохой	3.0	102°51'24.9"	49°23'26.4"
222	Хутаг-Өндөр	Далхын тохой	2.5	102°49'52.6"	49°23'23.2"
223	Хутаг-Өндөр	Гуртын тавилан	3.9	102°50'35.4"	49°22'24.5"
224	Хутаг-Өндөр	Нуур булгийн ар	2.4	102°52'10.2"	49°21'33.5"
225	Хутаг-Өндөр	Нуур булгийн ар	0.2	102°52'20.5"	49°21'32.8"
226	Хутаг-Өндөр	Нуур булгийн ар	0.8	102°52'37.1"	49°21'42.9"
227	Хутаг-Өндөр	Нуур булаг	0.9	102°54'28.1"	49°21'18.2"
228	Хутаг-Өндөр	Нуур булаг	3.6	102°54'15.2"	49°21'11.4"
229	Хутаг-Өндөр	Цагаан булан	0.3	102°57'54.3"	49°20'03.8"
230	Хутаг-Өндөр	Цагаан булан	0.5	102°57'29.3"	49°20'17.4"
231	Хутаг-Өндөр	Цагаан булан	0.2	102°55'44.6"	49°20'46.4"
232	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	2.9	102°25'24.9"	49°31'35.3"
233	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	5.8	102°25'14.5"	49°31'26.1"
234	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	1.0	102°30'45.3"	49°29'16.0"
235	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	0.1	102°30'35.8"	49°29'21.9"
236	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	1.3	102°30'18.8"	49°29'34.6"
237	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	1.2	102°30'15.9"	49°29'40.1"
238	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	0.4	102°30'06.9"	49°29'38.4"
239	Хутаг-Өндөр	Намнангийн ар	1.8	102°29'25.1"	49°29'58.0"
240	Хутаг-Өндөр	Хар модны дов	0.9	102°32'11.1"	49°28'10.2"
241	Хутаг-Өндөр	Зүүн бэл	1.6	102°34'21.5"	49°25'59.9"
242	Хутаг-Өндөр	Байшинт уулын өвөр	6.6	102°33'37.9"	49°26'49.7"
243	Хутаг-Өндөр	Зүүн бэл	1.6	102°36'34.5"	49°25'27.7"
НИЙТ			2973.3		

Эдгээр эвдэрсэн газруудад техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх шаардлагатай. Техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийх ажлыг дараах Монгол улсын хууль, дүрэм, журам, норм, стандарт, арга аргачлалд заасны дагуу хийж гүйцэтгэнэ.

Үүнд:

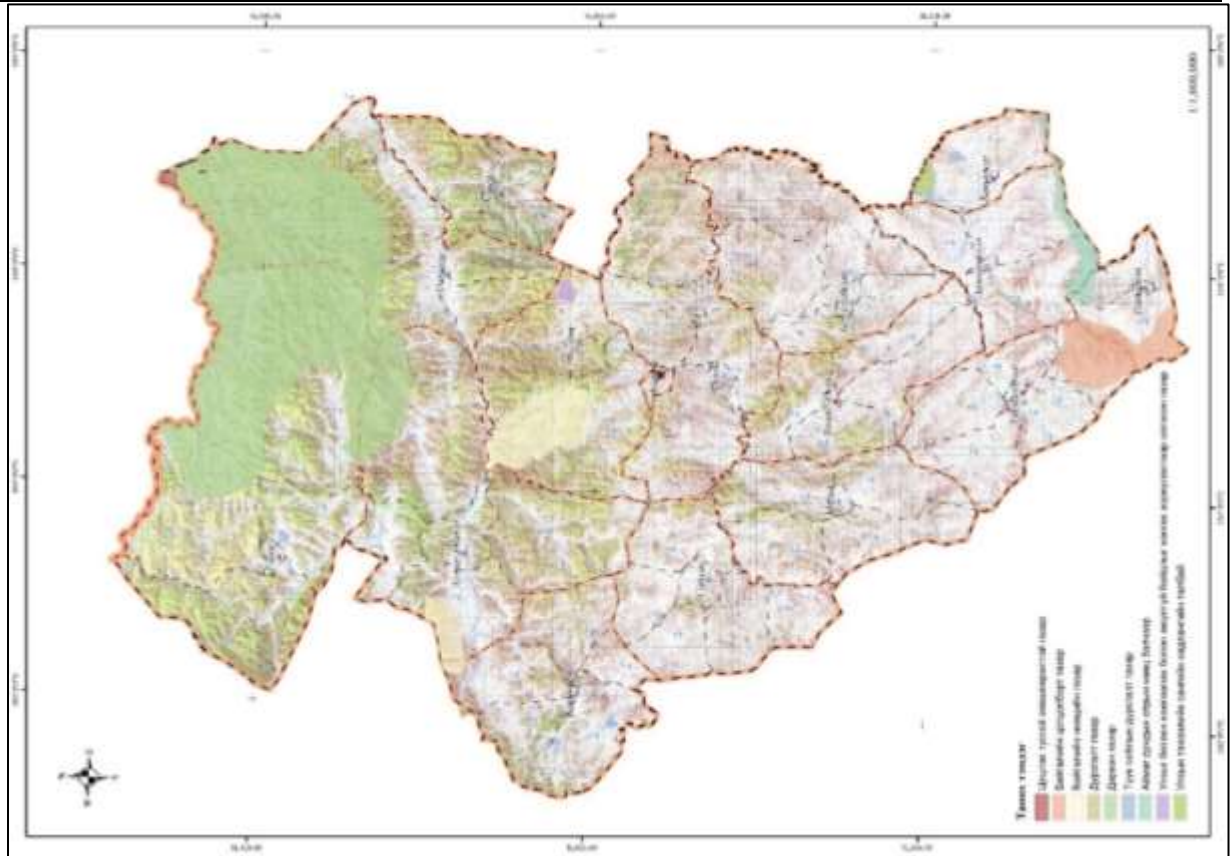
- Ашигт малтмалын тухай хууль
- Газрын хэвлийн тухай хууль
- Байгаль орчныг хамгаалах тухай
- Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль
- "Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Нэр томъёо, тодорхойлолт" MNS 5914:2008, (MNS 17.5.1.13-80-ын оронд);
- "Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал" MNS 5915:2008, (MNS 17.5.1.18:1983-ын оронд);
- "Газар шорооны ажлын үед шимт хөрс хуулалт, хадгалалт" MNS 5916:2008, (MNS 4917:2000 болон MNS 4920:2000 -ын оронд);
- "Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. Техникийн ерөнхий шаардлага" MNS 5917:2008, (MNS 17.5.1.19-92, MNS 4915-2000 болон MNS 4916-2000 -ын оронд);
- "Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн ерөнхий шаардлага" MNS 5918:2008, (MNS 4918:2000 болон MNS 4919:2000 -ын оронд)

Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд бусад салбарын төлөвлөлттэй уялдуулан нэн тэргүүнд ашигт малтмал хайх олборлохыг хориглож цуцлах шаардлагатай уул уурхай хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл бүхий газруудыг тогтоож өгсөн байна. Эдгээр тусгай зөвшөөрөл бүхий газруудад оруулсан хөрөнгө оруулалт, учруулсан хохирлын хэмжээг тооцоолон нөхөн олговрын хэмжээг тогтоох, мөн бусад төрлийн газар ашиглалтын онцлог зэргийг харгалзан төсөл боловсруулах шаардлагатай.

Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд ашигт малтмал хайх, олборлохыг хориглож цуцлах шаардлагатай 2116.5 га газар тусгасныг аймгийн ГЗБЕТ-нд тусгасан. /Хүснэгт 82/.

Хүснэгт 82. Хайх, олборлохыг хориглож цуцлах шаардлагатай тусгай зөвшөөрөлтэй газар

№	Сумын нэр	ТЗ-ийн дугаар	Талбайн нэр	Төрөл	Эзэмшигч	Талбай /га/
1	Сэлэнгэ	MV-014992	Хандгайт	Ашиглалтын зөвшөөрөлтэй	Монресорсиз	1771.5
2	Сэлэнгэ	MV-015465	Хандгайт	Ашиглалтын зөвшөөрөлтэй	Шарнарст	254.9
3	Сэлэнгэ	MV-015496	Тарвагатайн гол	Ашиглалтын зөвшөөрөлтэй	Микмайнинг	90.0
НИЙТ						2116.5



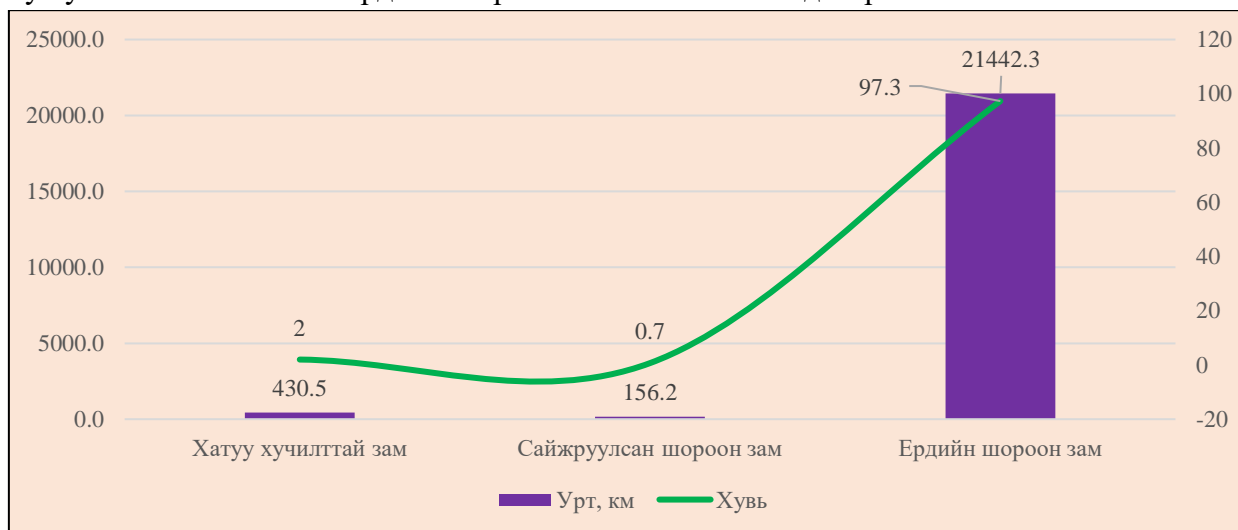
Зураг 87. Ашигт малтмал хайгуул, олборлолт явуулахыг хориглох, цуцлах тусгай зөвшөөрөлтэй газар (УГЗБЕТ)

2.3. ЗАМ, ШУГАМ СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

2.3.1. АВТО ЗАМЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

2.3.1.4. Авто замын газрын ашиглалт, үнэлгээ

Булган аймгийн 2020 оны газрын нэгдмэл сангийн тооллогоор зам, шугам сүлжээний газрын 75.6 хувь буюу 16.4 мян.га газрыг авто замын газар эзэлж байна. Үүний 97.3 хувь буюу 21.4 мян.км замыг ердийн шороон зам эзэлж байна /диаграмм 4/.



Диаграмм 3. Авто замын төрөл, эзлэх хувь

Одоогийн байдлаар Булган аймгаар хэвтээ тэнхлэгийн Эрдэнэт–Булган–Мөрөн чиглэлийн 210 км авто зам, Улаанбаатар–Өгий нуур чиглэлийн 141.8 км авто зам, Улаанбаатар–Арвайхээр чиглэлийн 45 км хатуу хучилттай авто зам тус тус дайран өнгөрдөг бөгөөд хөдөлгөөн ихтэй ашиглагдаж байна. Мөн Булган – Хишиг-Өндөр – Гурванбулаг чиглэлийн 133.7 км босоо тэнхлэгийн авто замын төслийн 33.4 км зам баригдан ашиглалтад ороод байна.

Хүснэгт 83. Булган аймгийн авто зам, сумдаар

№	Сумын нэр	Хатуу хучилттай зам		Сайжруулсан шороон зам		Ердийн шороон зам		Нийт	
		Урт /км/	Хувь	Урт /км/	Хувь	Урт /км/	Хувь	Урт /км/	Хувь
1	Баян-Агт					2127.7	100.0	2127.7	100.0
2	Баяннуур	28.5	2.5			1122.0	97.5	1150.5	100.0
3	Бугат	57.7	5.2			1055.8	94.8	1113.5	100.0
4	Булган	13.8	100.0					13.8	100.0
5	Бүрэгхангай					1994.0	100.0	1994.0	100.0
6	Гурванбулаг	48.1	2.7			1733.7	97.3	1781.9	100.0
7	Дашинчилэн	33.4	1.6			1999.0	98.4	2032.4	100.0
8	Могод	13.7	1.0			1321.5	99.0	1335.3	100.0
9	Орхон	62.5	4.6	28.7	2.1	1254.7	93.2	1345.9	100.0
10	Рагшаант	45.0	6.7			627.7	93.3	672.7	100.0
11	Сайхан			17.1	0.9	1822.2	99.1	1839.3	100.0
12	Сэлэнгэ			43.2	3.7	1134.8	96.3	1177.9	100.0
13	Тэшиг					839.5	100.0	839.5	100.0
14	Хангал	0.1		49.6	8.8	515.7	91.2	565.4	100.0
15	Хишиг-Өндөр	18.1	0.9			1909.9	99.1	1928.0	100.0
16	Хутаг-Өндөр	109.6	5.2	17.6	0.8	1984.1	94.0	2111.3	100.0
НИЙТ		430.5	2.0	156.2	0.7	21442.3	97.3	22029.0	100.0

Булган аймгийн хэмжээнд сүүлийн 5 жилд 34.0 хувь буюу 4682-оор өссөн ба авто замын хөдөлгөөний эрчим үүнийг дагаад өссөн байна.



Диаграмм 4. Тээврийн хэрэгслийн тоо, өсөлтийн хувь

Аймгийн хэмжээнд авто замын эрчим нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор монгол орны хэмжээнд өргөн хэрэглэгддэг ердийн шороон замын сүлжээ нягт үүсгэж нэмэгдэж байна. Ердийн шороон зам нь орон нутгийн ач холбогдол багатай боловч иргэдийн өдөр тутмын амьдралд хамгийн их ашиглагддаг замын хэлбэр юм. Шороон замын тархалтын хувьд авч үзвэл сум хооронд, аймгийн төвөөс сумын төв рүү чиглэсэн тээврийн замууд, байгалийн нөөц ашиглагч аж ахуйн нэгжүүд, аялал жуулчлалын томоохон газруудад голчлон ашиглагдаж байна. Мөн малчдын өвөлжөө, хаваржааны хооронд үүссэн шороон замууд багтаж байна.

Хүмүүсийн өдөр тутмын амьдралд машин, техникийн хэрэглээ нэмэгдэхийн хэрээр энэ нь авто замын сүлжээ, түүнтэй холбоотой сөрөг үр дагавруудыг ихээхэн нэмэгдүүлж байна. Швейцарын хөгжлийн агентлагийн Цөлжилтийг сааруулах төслийн тайланд шороон замыг хүний хүчин зүйлээс шалтгаалж цөлжилтөд нөлөөлж буй зүйлсийн нэг үзүүлэлт болгон тэмдэглэсэн байдаг.

Ердийн шороон замын байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөлөл

Ердийн шороон зам нь хөрсний эвдрэл, агаарын тоосжилт үүсгэж буй томоохон эх үүсвэрийн нэг юм. Автомашины дугуйны нөлөөгөөр хөрсөн бүрхэвчинд хэд хэдэн нөлөөлөл үүснэ. Автомашины жингээс үүсэх даралтын улмаас хөрсний дээд хэсгийн үе давхаргууд даралтад өртөж, хөрсний эзлэхүүн жин нэмэгдэж, нягт ихэсдэг. Үүний улмаас хөрсний чийгийн агууламж буурах, хөрсний сүвэрхэг шинж чанар муудаж, ургамлын үндэс өсөж хөгжих, хур тунадасны ус нэвчих, хөрсний исэлдэн ангижрах, давсжих, шавар үүсэх зэрэг хими-биологийн үйл явц явагдаж нөхцөл боломжид сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Мөн дугуйны хөдөлгөөнөөс нарийн ширхэгт жижиг хэсгүүд агаар дэгдэх, дугуйнаас үүсэх даралтаар том ширхэгт хайрга чулуу замын хажуу руу шахагдан далан үүсгэх, хөрсний тодорхой хэсгүүд хийсэн эвдрэлд орох зэрэг шууд нөлөөллүүдийг үүсгэдэг байна.

Иймээс шороон замаас үүдэлтэй хөрсний эвдрэл, доройтлыг хөрсний хими-физик шинж чанарт гарч буй өөрчлөлт болон тухайн бүс нутгийн хөрсний алдралын хэмжээгээр тодорхойлох шаардлагатай юм.

Шороон замын үйл ажиллагаагаар үүсэж буй хөрсний эвдрэлийн гол хэлбэр нь дугуйны

мөрөөр үүссэн замын мөр юм. Замын хөндлөн огтлолоос харахад харахад дунджаар замын мөрний гүн 8-15 см байна (Доктор Д.Даваадорж)¹.

¹ “Хил орчмын бүс нутгийн шороон замын эвдрэлийн судалгаа” PhD Д.Даваадорж



Диаграмм 5. Шороон замын хөндлөн огтлол

Ердийн шороон замын ашиглалтаас шалтгаалан хөрсний өнгөн хэсэг авто машины дугуйн нөлөөгөөр алдарч, замын 2 хэсгээр далан үүсгэж, замын хил хязгаар болдог. Шороон замын суулт, хөндлөн огтлол нь ашиглалтын хэлбэр, эрчим, тухайн хөрсний шинж чанартай шууд хамааралтай. Замын хөндлөн огтлол буюу өргөн нь зам ашиглаад элэгдэлт доройтолд орон, замын ховил үүсэж орхигддогтой холбоотой. Учир нь жолооч нар аль болох ховил багатай газрыг сонгодог нь эрүүл газар дахин шинээр зам үүсгэх нөхцөл болдог байна.



Зураг 88. Баян-Агт сумаас Булган сум явдаг төв зам

Шороон замын өргөн нь ашиглалтын хэлбэр, эрчмээс хамаараад дунджаар 3-100 метр өргөнтэй байна.

Автомашин, техник хэрэгслийн дугуй нь хөрсөнд даралт учруулж, хөрсний эзлэхүүн жинд маш хүчтэй сөргөөр нөлөөлдөг байна. Ялангуяа шороон замын нөлөөгөөр замын өнгөн хэсэг техникийн дугуйн даралтад маш их өртдөг бөгөөд шороон замын мөрнөөс доош 5-10 см-ын гүнд хамгийн их нягтардаг байна.

Шороон замын ашиглалт нь хөрсийг дарж нягтруулснаар хөрсний бүтэц алдагдаж, хөрсөнд нягтшил үүсэж сүвэрхэг байдал нь энгийн хөрстэй харьцуулахад ихээхэн багасдаг нь тогтоогдсон. Ингэснээр шороон зам орчимд хөрсний ус шингээх чадвар муудаж улмаар замын ховил дагасан усны эвдрэлд орж доройтох шалтгаан болдог.

Шороон замын нөлөөллийн үр дүнд ойт хээрийн бүсэд 1 га талбайгаас ойролцоогоор 408.5 кг хөрс алдагддаг байна. Мөн шороон замын автомашины хөдөлгөөнөөр агаарт дэгдсэн нарийн ширхэгт тоос замын ойр орчимд 40-120 метр хүртэл тархах боломжтой байна.

Булган аймгийн 2021 оны газрын нэгдмэл сангийн тоо бүртгэлийн үндэслэн шороон замын нөлөөлөлд орсон газрыг тооцон үзэхэд нийт газар нутгийн 2.1 хувь буюу 100.9 мян.га газар шороон замын нөлөөгөөр доройтсон байна. Ердийн шороон замын нөлөөгөөр

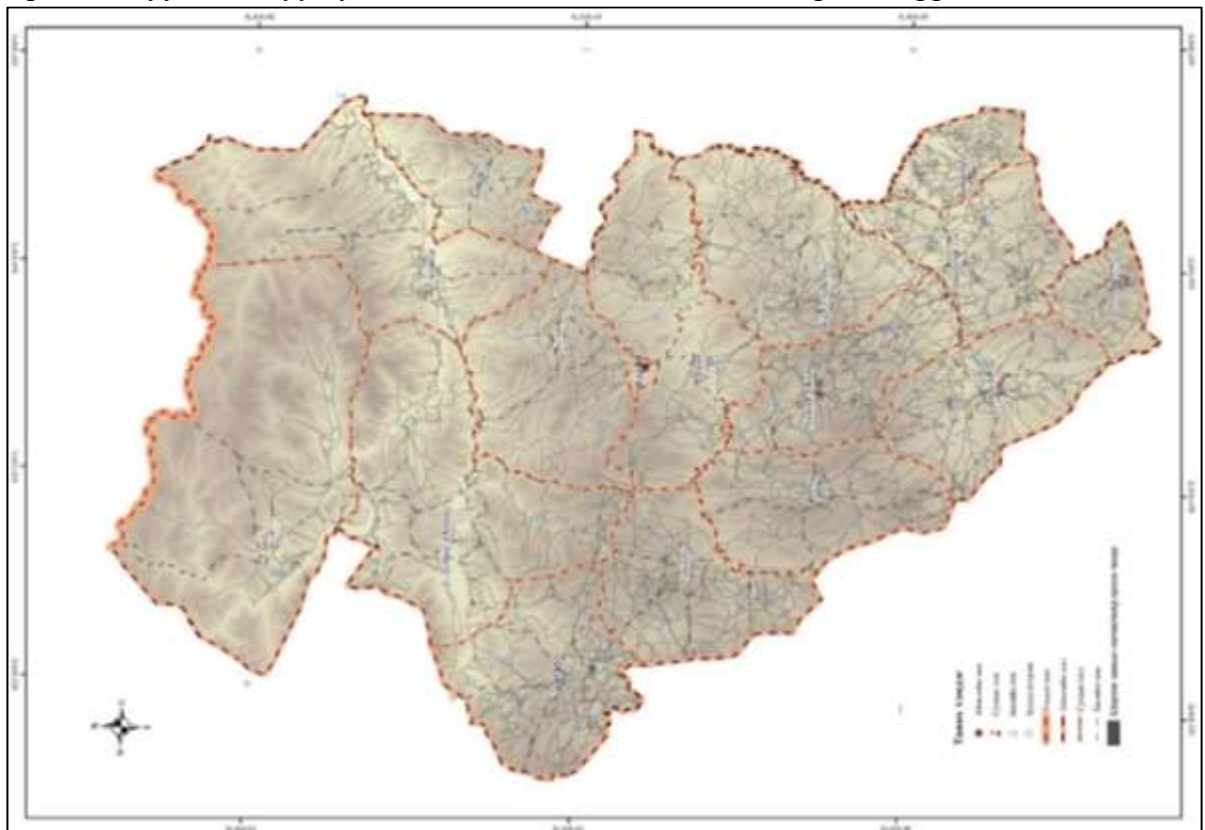
доройтсон газрын судалгааг гаргахдаа Монгол улсын их сургуулийн доктор Д.Даваадорж PhD “Хил орчмын бүс нутгийн шороон замын эвдрэлийн судалгаа”-г ашиглан тооцон гаргасан.

Хүснэгт 84. Шороон замын нөлөөлөлд орсон газар, сумдаар

№	Сумын нэр	Нийт газар нутаг, га	Нөлөөлөлд өртсөн талбай, га		Шороон замын нөлөөлөлд орсон талбай, га	Эзлэх,%
			Өнгөн хөрс алдрал	Тоосжилт		
1	Баян-Агт	307,584.3	1,980.3	8,222.4	10,202.6	3.3
2	Баяннуур	100,514.7	670.4	4,348.3	5,018.7	5
3	Бугат	320,658.1	632.6	4,175.8	4,808.4	1.5
4	Булган	8,920.3	3.2	21.7	24.9	0.3
5	Бүрэгхангай	349,284.9	2,182.5	7,819.2	10,001.7	2.9
6	Гурванбулаг	268,507.5	1,227.5	6,723.4	7,950.9	3
7	Дашинчилэн	231,210.5	1,346.3	7,746.5	9,092.8	3.9
8	Могод	283,042.0	1,228.5	5,157.9	6,386.4	2.3
9	Орхон	399,651.1	1,002.0	4,942.5	5,944.4	1.5
10	Рашаант	98,333.5	375.8	2,473.6	2,849.4	2.9
11	Сайхан	276,636.7	1,775.6	7,180.0	8,955.6	3.2
12	Сэлэнгэ	484,759.6	679.4	4,473.2	5,152.6	1.1
13	Тэшиг	773,958.4	502.8	3,308.7	3,811.5	0.5
14	Хангал	163,353.7	308.7	2,035.8	2,344.5	1.4
15	Хишиг-Өндөр	243,720.7	1,663.7	7,391.4	9,055.1	3.7
16	Хутаг-Өндөр	562,843.8	1,532.2	7,863.3	9,395.5	1.7
НИЙТ		4,872,979.7	17,111.5	83,883.6	100,995.1	2.1

Булган аймгийн сумдын хувьд хээрийн бүсийн Баяннуур, Гурванбулаг, Хишиг-Өндөр, Рашаант, Дашинчилэн, Сайхан сумдын нийт газар нутгийн 3-5 хувь нь шороон замын нөлөөгөөр доройтсон бол ойт хээрийн сумд болох Тэшиг, Сэлэнгэ, Хангал, Бугат, Хутаг-Өндөр сумдын 0.5-1.7 хувь доройтсон байна.

Иймд Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд сумдын суурин газруудыг аймгийн төв, болон ойр байрших магистрал замтай холбох цаашид сум хооронд замуудыг хатуу хучилттай зам болгон төлөвлөх шаардлага үүсэж байна.



Зураг 89. Булган аймгийн ердийн шороон замын нөлөөгөөр доройтсон газар

2.3.1.5. Авто замын сүлжээний төлөвлөгөө

Булган аймгийн авто замын газрыг төлөвлөхдөө Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого “Алсын хараа 2050”, МУ-ын засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр, улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө, Булган аймгийн засаг даргын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөр болон бусад холбогдох баримт бичгүүдийг саналыг үндэслэж тусгалаа.

Булган аймгийн авто замын газрыг төлөвлөхдөө улсын бодлого болон орон нутгаас гарсан саналыг үндэслэсэн боловч аймгийн хэмжээнд босоо тэнхлэгийн авто замын төлөвлөлтийн нэн түрүүнд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөгөөнд тусгагдсан Хутаг-Өндөр – Бага-Илэнх чиглэлийн олон улсын чанартай авто зам, Булган – Гурванбулаг чиглэлийн улсын чанартай авто зам, орон нутгийн саналаар төлөвлөгөөнд тусгасан Гурванбулаг – Тарнын гүүр чиглэлийн авто замууд багтаж байна. Булган аймгийн босоо тэнхлэгийн авто зам нь Бага-Илэнх – Тэшиг – Хутаг-Өндөр – Булган – Орхон – Хишиг-Өндөр – Гурванбулаг – Тарнын гүүр хүртэл 460.8 км авто зам юм. Энэхүү босоо тэнхлэг нь монгол улсын “Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”-д тусгагдсаны дагуу Арвайхээр – Гурвантэс – Шивээ хүрэнгийн боомт хүрч хангай бүсийн ОХУ, БНХАУ-тай худалдаа, эдийн засгийн сүлжээнд авто замаар холбогдох чухал ач холбогдолтой юм.

Монгол улсын Засгийн газрын 2018 оны 384 тогтоолоор улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөг баталсан. Уг төлөвлөгөөгөө төлөвлөгдсөн авто замуудыг дараах хоёр үе шаттай төлөвлөсөн байна. Үүнд:

- **2017-2020 он.** Нэн тэргүүн ээлжид хэвтээ тэнхлэгийн замын сүлжээг барьж дуусгаж аймгийн төвүүдийг хатуу хучилттай замаар нийслэлтэй холбох, ХАА-н бүтээгдэхүүний экспортын ойрын ирээдүй, зах зээлийн боломж, улс бүс нутгийн чанартай рашаан сувилал, аялал жуулчлалын зам тээврийн нөхцөлийг эн тэргүүнд сайжруулах хэрэгцээ, шаардлагыг харгалзан олон улсын болон улсын чанартай мөн тусгай зориулалтын замуудыг барих.
- **2020-2024 он.** Эдийн засгийн бүс, бүс хоорондын босоо тэнхлэгийн замыг барих ажлыг эрчимжүүлэх, бүс доторх болон бүс хооронд аймгийн төвүүдийг хатуу хучилттай замаар холбож, бүсүүдийн дотоод болон бүс хоорондын нийгэм, эдийн засгийн харилцааны таатай орчныг бүрдүүлэх, олон улс хоорондын зам тээврийн сүлжээтэй нэгдэж холбогдох, хил залгаа орнуудын бүс нутаг, мужуудтай хамтын ажиллагаа, зах зээлийн харилцаанд оролцох хилийн боомтуудыг ойролцоох аймаг, сумын төвүүд, хэвтээ босоо тэнхлэгийн замуудтай холбох.

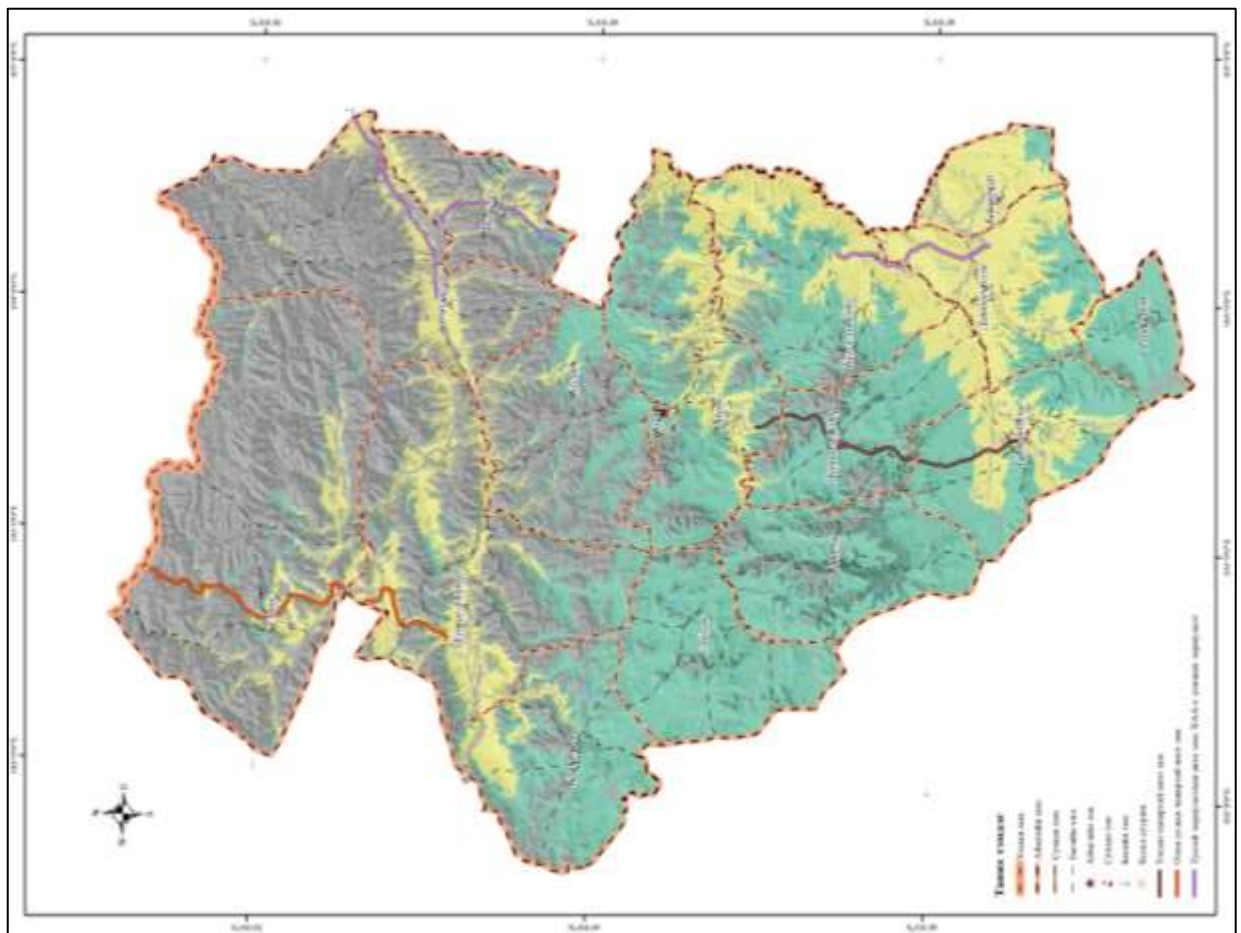
Булган аймгийн хэмжээнд тус төлөвлөгөөнд 5 чиглэлийн авто замууд баригдахаар төлөвлөгдсөний 2 чиглэлийн замууд эхний үе шат буюу 2017-2020 онд баригдахаар төлөвлөгдсөн боловч тодорхой шалтгаануудын улмаас баригдаагүй байна. Уг төлөвлөгдөн замуудын аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний эхний үе шат буюу 2020-2025 онд барьж байгуулахаар төлөвлөгөөнд тусгав /Хүснэгт 85.

Хүснэгт 85. Улсын ГЗБЕТ-ний хэрэгжилтийн хоёрдугаар үе шатанд баригдах авто зам.

Авто замын чиглэл	Авто замын сүлжээгээр холбогдох замнал /холбогдох хот,суурин, ордууд, хатуу хучилттай замын нэр/	Замын ангилал, зориулалт	Хэрэгжих хугацаа	Авто замын урт /км/	Замын ангилалд шилжих газрын хэмжээ,га
Хутаг-Өндөр-Бага-Илэнх боомт	Булган аймгийн Хутаг-Өндөр - Тэшиг - Бага-Илэнх боомт	Олон улсын чанартай авто зам	2022-2025	136	1360

Булган - Гурванбулаг	Булган - Орхон - Хишиг-Өндөр - Гурванбулаг	Улсын чанартай авто зам	2022-2025	103.4	1034
Хялганат-Эрдэнэт	Хялганат - Хангал-Эрдэнэт	Үйлдвэрийн тусгай зориулалтын авто зам	2022-2025	51.8	518
Дашинчилэн - худаг байшинтын уурхай	Худаг байшинтын уурхай - Хар бухын гүүр - Дашинчилэн	Уул уурхайн хөгжлийг дэмжих байгаль орчныг хамгаалах	2022-2025	58.8	588
Сэлэнгэ - Цагааннуур	Сэлэнгэ - Цагаан нуур	ХАА-н хөгжлийг дэмжих	2022-2025	66.4	664

Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд орон нутгийн санал, төв, суурин газруудын ачаа эргэлтийн сайжруулах, аялал жуулчлал, хөдөө аж ахуйн самбарын хөгжүүлэх зорилгоор хатуу хучилттай болон засаж сайжруулах авто зам, давааг төлөвлөсөн. Аймгийн хэмжээнд авто замын газрын төлөвлөхдөө хэвтээ чиглэлийн А-0902, А-27 чиглэлийн авто замуудад холбохоор тусгасан.



Зураг 90. Авто замын төлөвлөгөө (УГЗБЕТ)

Хүснэгт 86. Төлөвлөж буй авто зам

№	Замын чиглэл	Замын төрөл	Замын урт, км	Тайлбар	Хэрэгжүүлэх үе шат			Санхүүжилтийн эх үүсвэр	Нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сая.төг
					Ойрын 2025 он	Дунд 2029 он	Урт 2034 он		
1	Хутаг-Өндөр - Бага илбэнх	Олон улсын чанартай авто зам	136.0	УГЗБЕТ				Улсын төсөв	149601.5
2	Булган - Гурванбулаг	Улсын чанартай авто зам	103.4	УГЗБЕТ				Улсын төсөв	113722.1
3	Гурванбулаг - Тарнын гүүр		44.8	Орон нутгийн санал				Улсын төсөв	49269.7
4	Дашинчилэн - Худаг байшинтын уурхай	Тусгай зориулалтын авто зам	58.8	УГЗБЕТ				Улсын төсөв	64633.9
5	Сэлэнгэ - Цагааннуур		66.4	УГЗБЕТ				Улсын төсөв	73079.0
6	Эрдэнэт- Хялганат		51.8	УГЗБЕТ				Улсын төсөв	56967.2
7	Булган - Бийрийн голын уурхай		25.8	Орон нутгийн санал				Бусад	28381.6
8	Бүрэгхангай "Өлзийт овоо" - Эрдэнэт		95.0	Орон нутгийн санал				Бусад	104490.4
9	Бугат - Булган		48.4	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	53190.4
10	Бугат - Эрдэнэт		24.6	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	27113.6
11	Бүрэгхангай - Тохой нуур	28.1	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	30893.0	
12	Бүрэгхангай - Хишиг-Өндөр	40.3	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	44350.8	
13	Могод - Үнэгтийн адаг	44.1	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	48489.7	
14	Могод - Хишиг-Өндөр	58.4	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	64202.3	
15	Баян-Агт - А0902 зам	71.3	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	78406.3	
16	Сайхан - Дондогийн булаг	42.3	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	46506.3	
17	Сайхан - Архангай аймгийн Өлзийт	45.0	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	49455.5	
18	Сайхан сум -А0902 зам	42.8	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	47095.1	
19	Сэлэнгэ - Эрдэнэт	45.3	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв, бусад	49830.0	
20	Хануй гол - Хоёр мод	25.2	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	27718.7	
21	Хоёр мод - Шивээт улаан	11.7	Орон нутгийн санал				Орон нутгийн төсөв	12917.5	

22	Сэлэнгэ "Баянцагаан"	Засаж, сайжруулах авто зам	5.4	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	108.3
23	Баян-Агт "Бороохой"		4.7	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	94.4
24	Бугат - Баянцагаан		22.4	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	448.8
25	Бүрэгхангай - Тариа "Үтрэм"		29.9	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв, бусад	598.9
26	Цулхар - Галтай эх		4.5	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	90.6
27	Дашинчилэн - Рашаант		60.0	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	1200.9
28	Орхон - Туулын гүүр		66.7	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв, бусад	1334.3
29	Сайхан сум - Хануй гол гүүр		49.5	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	989.3
30	Хангал - Чулуутын эх		20.8	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	415.7
31	Сэлэнгэ - Тэшиг		124.7	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	2494.6
32	Сэлэнгэ - Эг Сэлэнгэ бэлчир - Бугат		69.6	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	1392.0
33	А1002 зам - ШШГА		24.5	Орон нутгийн санал			Бусад	490.3
34	Хантай - Гуртын гүүр		40.6	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	811.4
35	Хараат баг - А27 зам		14.3	Орон нутгийн санал			Бусад	285.5
36	Цулхар - 4-р подъём		7.2	Орон нутгийн санал			Бусад	143.2
37	Цулхар - Эвэрт	17.1	Орон нутгийн санал			Орон нутгийн төсөв	341.1	

**Авто замын барьж байгуулах өртгийг тооцохдоо өнөөгийн байдлаар авто замын төсөл, хөтөлбөрүүдийн өртгийг жишиг болгон тооцсон.*

Төлөвлөлтийн ойрын буюу 2020-2025 онд улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан болон МУ-ын бүсчилсэн хөгжлийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан босоо тэнхлэгийн олон улс, улсын чанартай авто зам, тусгай зориулалтын авто замуудыг тусгасан. Босоо тэнхлэгийн авто зам бүрэн ашиглалтанд орсоноор А0301 улсын чанартай авто замын Цэцэрлэг, Арвайхээр чиглэлрүү салдаг зангилаа болох Элсэн тасархай, тарнын гүүртэй холбогдох юм.

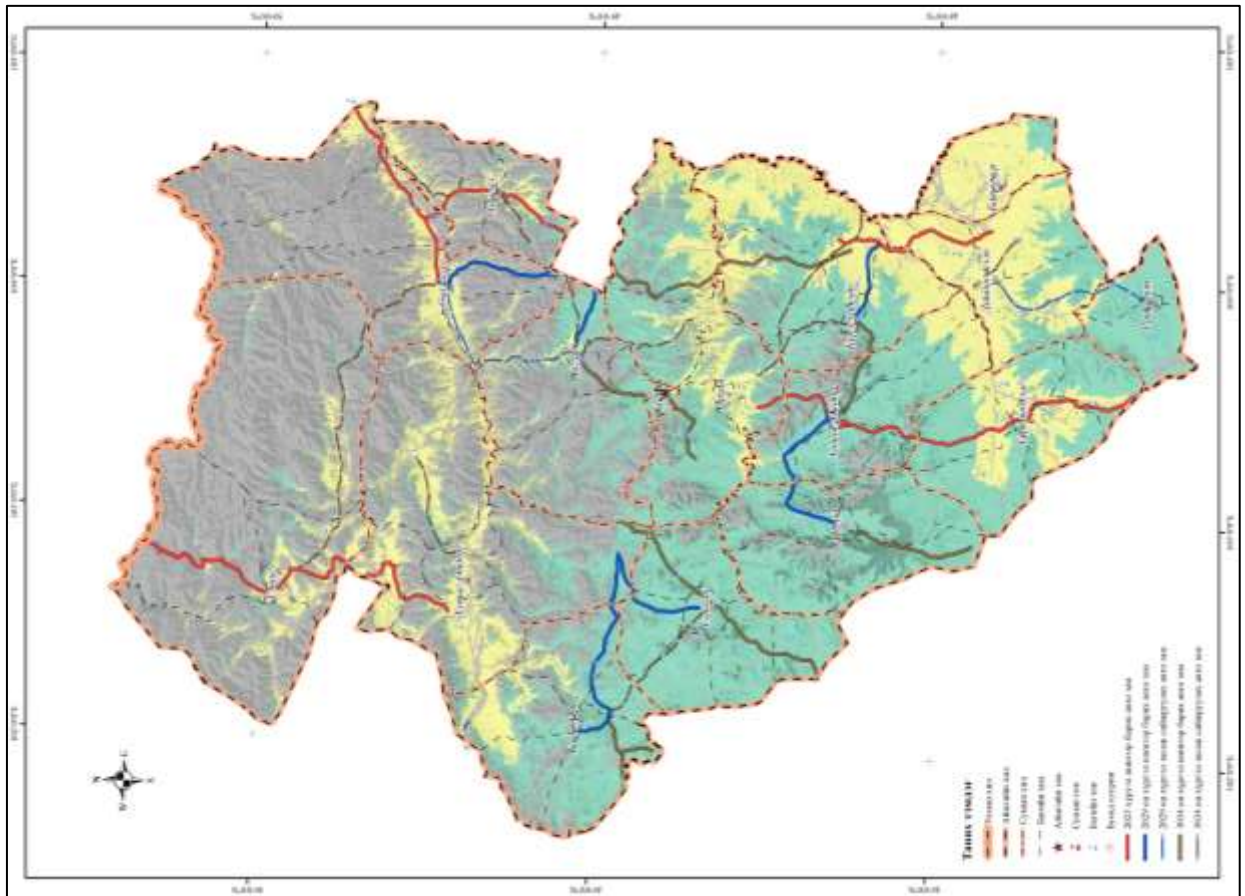
Эхний үе шатад тусгагдсан 6 чиглэлийн 461.2 км урт авто замын төсвийг төсөөлөхдөө улсын төсвөөс 50.7 тэрбум төгрөгөөр санхүүжүүлэхээр тооцон гаргасан.

Төлөвлөлтийн дунд буюу 2026-2029 онд орон нутгийн удирдлага болон холбогдох газар, хэлтэс, мэргэжилтэн, иргэдээс гарсан саналыг үндэслэн төв, суурин хооронд, суурин газраас улсын чанартай замтай холбогдох орон нутгийн чанартай авто зам болон засаж сайжруулах авто замуудыг тусгасан. Үүнд одоогоор хатуу хучилтай авто замаар холбогдоогүй Баян-Агт, Бугат, Бүрэгхангай, Сайхан, Сэлэнгэ, Могод сумдын улсын чанартай авто зам руу болон төлөвлөлтийн ойрын буюу 2022-2025 онд баригдах авто зам руу холбохоор төлөвлөсөн.

Мөн орон нутгаас гаргасан саналын дагуу 8 чиглэлийн авто замыг засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн. Төлөвлөлтийн дунд хугацаанд 6 чиглэлийн 270.5 км урт авто замыг улс, орон нутаг, бусад эх үүсвэрийн төсвийн 297.5 тэрбум төгрөгөөр шинээр барьж байгуулахаар, 8 чиглэлийн 190.3 км авто замыг орон нутаг болон бусад эх үүсвэрийн төсвийн 3.8 тэрбум төгрөгөөр засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн.

Төлөвлөлтийн урт буюу 2030-2034 онд орон нутгаас гарсан саналын дагуу Орхон сумын Бийрийн голын уурхай, Бүрэгхангай сумын Өлзийт овооны уурхай тусгай зориулалтын авто зам, төв, суурин хооронд ачаа эргэлтийг сайжруулах, хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх зорилгоор төлөвлөгдсөн орон нутгийн чанартай хатуу хучилттай авто замуудыг төлөвлөсөн. Үүнд: Бугат – Булган чиглэлийн авто зам, Бүрэгхангай – Хишиг-Өндөр чиглэлийн авто зам, Могод – А27 чиглэлийн авто зам, Сайхан – Дондогийн булаг /А0902/ чиглэлийн авто зам - Сайхан – Архангай аймгийн Өлзийт сум чиглэлийн авто зам, Хануй гүүр – Шивээт улаан чиглэлийн авто замууд орж байна. Мөн 8 чиглэлийн засаж, сайжруулах авто замыг төлөвлөсөн.

Мөн орон нутгаас гаргасан саналын дагуу 6 чиглэлийн авто замыг засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн. Төлөвлөлтийн урт хугацаанд 9 чиглэлийн 377.7 км тусгай зориулалт болон орон нутгийн чанартай авто замыг улс, орон нутаг, бусад эх үүсвэрийн төсвийн 415.5 тэрбум төгрөгөөр шинээр барьж байгуулахаар, 6 чиглэлийн 371.7 км авто замыг орон нутаг болон бусад эх үүсвэрийн төсвийн 7.4 тэрбум төгрөгөөр засаж, сайжруулахаар төлөвлөсөн.



Зураг 91. Авто замын газрын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх хугацаа.

2.3.1.6. Авто замын гүүр, засаж, сайжруулах давааны газрын төлөвлөгөө

Орон нутгийн удирдлага, холбогдох хэлтэс, газар, мэргэжилтэн, иргэдээс гаргасан саналын үндэслэн аймгийн хэмжээнд том, жижиг гол дээгүүр шинээр барих гүүр, гарам, байгалийн хүнд нөхцөлтэй даваануудыг засаж сайжруулахаар газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусган ажилласан. Ингэд авто замын төлөвлөлттэй уялдуулан ажилласан. Үүнд:

- Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Дашинчилэн – Худаг байшинтын уурхай чиглэлийн хатуу хучилттай авто зам дагуу хар бухын гол дээр шинээр гүүр барих
- Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Эрдэнэт – Хялганат чиглэлийн авто зам дагуу зөөхийн голын гүүрийг засварлах
- Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Сэлэнгэ – Цагааннуур чиглэлийн авто зам дагуу Шавартын гол, Харцайн гол, Их хайлантай гол, Ацын гол, Баян гол, Цүүцийн голууд дээр гүүр, гармыг шинээр барьж байгуулах. Мөн Хулстайн гурван даваа засварлахаар тусгасан.
- Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Хутаг-Өндөр – Бага-Илэнх чиглэлийн олон улсын чанартай авто зам дагуу Жаргалантын гол, Улаан буланд гүүр, гарам шинээр барих, Тэшигийн давааг засварлахаар тусгасан.

Мөн төлөвлөгөөнд тусгагдсан орон нутгийн чанартай авто зам дагуу байгалийн хүнд нөхцөлтэй даваа, гармуудыг төлөвлөж өгсөн.

Булган аймгийн хэмжээнд төлөвлөгдсөн авто замын чиглэлээс гадуур иргэд, малчдын өдөр тутмын амьдралд ашиглагддаг шороон зам дагуу байгалийн хүнд нөхцөлтэй даваа, гармуудыг засварлахаар тусгах ажилласан. Үүнээс гадна Булган аймаг нь том, жижиг

голын сүлжээ, ус намгархаг газар ихтэй тул том жижиг гүүрэн байгууламжуудыг төлөвлөн ажилласан.

Аймгийн хэмжээнд төлөвлөлтийн хугацаанд нийт 193 авто замын барилга байгууламжийг засварлах болон шинээр тавиар төлөвлөсөн. Үүнд засварлах гарам 17, засварлах зам 11, засварлах даваа 125, засварлах гүүр 2, шинээр барих гүүр 38, төлөвлөсөн байна.

Хүснэгт 87. Авто замын гүүр, засварлах даваа, гарам

№	Сумын нэр	Засварлах гарам	Засварлах зам	Засварлах даваа	Засварлах гүүр	Шинээр барих гүүр	Нийт
1	Баян-Агт		1	11		2	14
2	Баяннуур					1	1
3	Бугат	7		5			12
4	Бүрэгхангай	4		13		1	18
5	Гурванбулаг	1	1	3			5
6	Дашинчилэн			2		1	3
7	Могод	3	2	19			24
8	Орхон	1	2	16		1	20
9	Рашаант		2	2			4
10	Сайхан			6		1	7
11	Сэлэнгэ			6		8	14
12	Тэшиг		2	10	1	14	27
13	Хангал			11	1	3	15
14	Хишиг-Өндөр	1		7			8
15	Хутаг-Өндөр		1	14		6	21
	НИЙТ	17	11	125	2	38	193

Аймгийн хэмжээнд ой хээрийн бүс буюу уулархаг сумдад байгалийн саад бартаа, голын сүлжээ ихтэй тул даваа, гарам засварлах, том жижиг гүүр барих санал илүү гарч байна. Жишээлбэл Сэлэнгэ суманд засварлах даваа 6, шинээр барих гүүр 8, Хутаг-Өндөр суманд засварлах даваа 15, шинээр барих гүүр 6, Тэшиг суманд засварлах даваа 10, шинээр барих гүүр 14 байна.

Хүснэгт 88. Авто замын гүүр, засварлах даваа, гармын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Төрөл	Уртраг	Өргөрөг	Хэрэгжүүлэх үе шат		
						Ойр /2022-2025/	Дунд /2026-2029/	Урт /2030-2034/
1	Баян-Агт	Хөтөл усны гарам	Засварлах авто зам	102°04'49.8"	48°59'10.1"			
2		Нарангийн дөрөлж	Засварлах даваа	102°03'21.5"	48°56'02.0"			
3		Мод даваа	Засварлах даваа	102°29'41.2"	48°59'34.5"			
4		Далтын даваа	Засварлах даваа	102°29'20.3"	48°59'42.2"			
5		Доод өлийн даваа	Засварлах даваа	102°24'15.0"	49°08'17.3"			
6		Салхитийн даваа	Засварлах даваа	102°00'22.3"	49°08'22.5"			
7		Хэц даваа	Засварлах даваа	101°53'12.3"	49°08'07.4"			
8		Улаалзайн даваа	Засварлах даваа	101°48'45.6"	49°09'04.0"			
9		Нам даваа	Засварлах даваа	101°50'16.4"	49°09'13.3"			
10		Өвгөдийн даваа	Засварлах даваа	101°57'56.1"	49°19'46.7"			
11		Шар хадны даваа	Засварлах даваа	102°07'59.2"	49°15'03.8"			
12		Сүүжийн даваа	Засварлах даваа	102°33'01.0"	49°05'10.0"			
13		Цагаан гол	Шинээр барих гүүр	102°21'24.5"	49°10'53.6"			
14		Сэлэнгэ гол	Шинээр барих гүүр	102°04'50.9"	49°22'25.9"			
15	Баяннуур	Бор булан	Шинээр барих гүүр	104°25'24.4"	48°00'15.0"			
16	Бугат	Хүнгүйн гарам	Засварлах гарам	103°30'01.6"	49°01'37.5"			
17		Мааньтын голын гарам	Засварлах гарам	103°44'58.1"	49°02'05.8"			
18		Уул Алтаатын бэлчрийн гарам	Засварлах гарам	103°11'01.4"	49°8'21.3"			
19		Зүүн Бартын гарам	Засварлах гарам	103°25'43.4"	49°11'04.0"			
20		Бартын голын адгийн гарам	Засварлах гарам	103°19'14.7"	49°18'51.8"			
21		Арцатын голын гарам	Засварлах гарам	103°34'56.0"	49°19'45.3"			

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

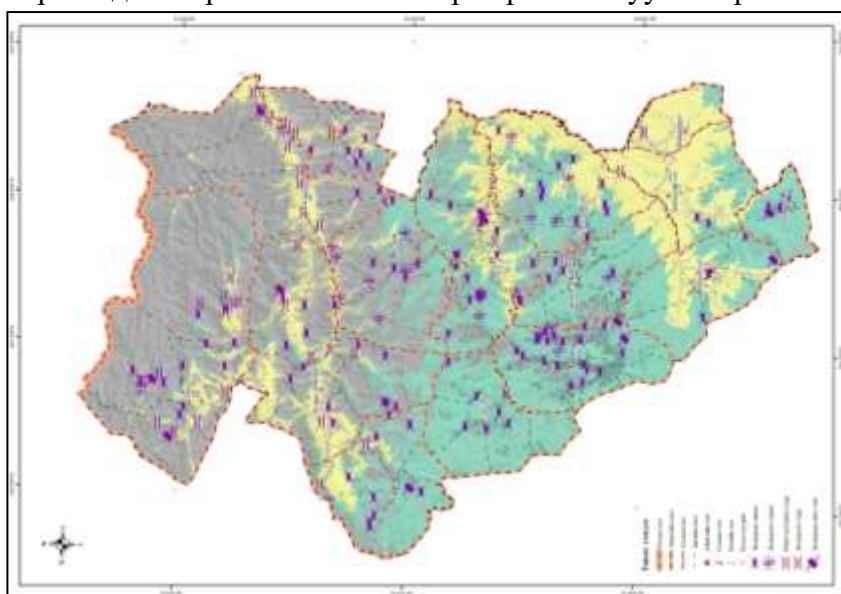
22		Хужрын адгийн гарам	Засварлах гарам	103°38'43.1"	49°21'04.7"			
23		Чулуутын даваа	Засварлах даваа	103°32'53.0"	48°58'41.7"			
24		Нам даваа	Засварлах даваа	103°27'36.3"	49°01'44.9"			
25		Баян Булгийн даваа	Засварлах даваа	103°30'52.6"	49°04'50.8"			
26		Зосын даваа	Засварлах даваа	103°57'42.6"	49°05'31.2"			
27		Гүенгийн даваа	Засварлах даваа	103°32'52.4"	49°10'14.5"			
28	Бүрэгхангай	Сайн түрүүний гарам	Засварлах гарам	104°07'20.9"	48°19'41.9"			
29		Шавартын гарам	Засварлах гарам	103°50'59.2"	48°22'37.7"			
30		Түлүүжингийн гарам	Засварлах гарам	103°51'45.4"	48°29'17.3"			
31		Ар тээлийн гарам	Засварлах гарам	104°23'31.6"	48°34'40.6"			
32		Гөнгөөгийн даваа	Засварлах даваа	103°54'31.8"	48°09'38.5"			
33		Гангын даваа	Засварлах даваа	103°57'10.0"	48°10'11.7"			
34		Бага Өлийн даваа	Засварлах даваа	104°05'22.7"	48°10'60.0"			
35		Халзангийн даваа	Засварлах даваа	103°44'41.4"	48°14'40.8"			
36		Цагаан даваа	Засварлах даваа	103°53'24.7"	48°15'50.2"			
37		Шавартын даваа	Засварлах даваа	103°50'51.0"	48°17'33.7"			
38		Өлийн даваа	Засварлах даваа	104°14'44.3"	48°18'40.2"			
39		Сайхан Дугуй даваа	Засварлах даваа	104°12'01.5"	48°22'22.3"			
40		Баруун даваа	Засварлах даваа	104°02'18.9"	48°26'27.6"			
41		Өндөр даваа	Засварлах даваа	103°59'49.2"	48°26'44.9"			
42		Зүүн даваа	Засварлах даваа	104°04'39.1"	48°27'05.2"			
43		Булштын даваа	Засварлах даваа	104°01'19.3"	48°31'55.9"			
44		Хамар даваа	Засварлах даваа	104°25'38.7"	48°38'06.9"			
45		Орхон голын гарам	Шинээр барих гүүр	104°05'08.0"	48°39'23.4"			
46		Гурванбулаг	Их мухар	Засварлах авто зам	103°37'03.2"	47°26'00.1"		
47			Хөл нь гацаагийн	Засварлах гарам	103°32'16.5"	47°42'15.7"		
48	Улаан чулуут		Засварлах даваа	103°45'50.4"	47°33'26.0"			
49	Яшилт хөтөл		Засварлах даваа	103°30'60.0"	47°42'56.3"			
50	Бэрхийн Өл даваа		Засварлах даваа	103°14'20.2"	47°44'05.5"			
51	Дашинч Могод	Сүмийн амын даваа	Засварлах даваа	103°50'33.1"	47°43'06.5"			
52		Өлийн даваа	Засварлах даваа	103°52'48.5"	47°46'08.6"			
53		Сайргамгын гарам	Шинээр барих гүүр	104°10'16.5"	48°06'11.9"			
54		Дэлэн булгийн арын жалга	Засварлах авто зам	103°05'33.6"	48°04'22.8"			
55		Дуутын хөтлийн арын жалга	Засварлах авто зам	103°12'01.1"	48°06'09.2"			
56		Хуучин багийн төв	Засварлах гарам	103°00'12.3"	48°21'32.7"			
57		Баян голын гарам	Засварлах гарам	103°09'10.1"	48°23'28.0"			
58		Нарангийн гарам	Засварлах гарам	103°06'51.8"	48°26'06.7"			
59		Замын хөтөл	Засварлах даваа	103°00'07.6"	48°04'50.1"			
60		Урд Зайдан даваа	Засварлах даваа	103°10'24.5"	48°09'45.3"			
61		Ангархай даваа	Засварлах даваа	102°52'25.4"	48°10'35.2"			
62		Асгатын даваа	Засварлах даваа	102°52'56.6"	48°14'01.7"			
63		Хойд Зайдан даваа	Засварлах даваа	103°09'48.8"	48°14'53.5"			
64	Рапааны даваа	Засварлах даваа	102°55'03.6"	48°14'55.3"				
65	Цагаан Овооны даваа	Засварлах даваа	102°48'09.2"	48°15'05.2"				
66	Таширын даваа	Засварлах даваа	103°04'36.9"	48°15'52.5"				
67	Булгийн даваа	Засварлах даваа	102°46'43.4"	48°17'55.9"				
68	Халзан даваа	Засварлах даваа	103°03'37.7"	48°20'30.6"				
69	Хэлтгий даваа	Засварлах даваа	102°54'09.4"	48°21'38.7"				
70	Бургастын даваа	Засварлах даваа	103°05'50.8"	48°22'44.8"				
71	Хамар даваа	Засварлах даваа	103°03'46.0"	48°24'26.2"				
72	Урд Намын даваа	Засварлах даваа	103°07'35.8"	48°25'02.0"				
73	Суваргын өндөр даваа	Засварлах даваа	102°55'58.2"	48°25'09.5"				
74	Хойд намын даваа	Засварлах даваа	103°04'24.8"	48°26'45.1"				
75	Бөргийн хөтөл	Засварлах даваа	103°04'26.0"	48°27'18.9"				
76	Өвгөдийн даваа	Засварлах даваа	102°57'51.8"	48°30'45.4"				
77	Өлийн даваа	Засварлах даваа	102°59'41.7"	48°32'22.1"				
78	Орхон	Бор нуга	Засварлах авто зам	103°50'47.1"	48°41'33.3"			
79		Цохионы өвөр	Засварлах авто зам	103°53'27.6"	48°42'14.3"			
80		Бийрийн гол	Засварлах гарам	103°12'54.1"	48°42'23.0"			
81		Ар булгийн даваа	Засварлах даваа	103°33'46.0"	48°28'44.6"			
82		Улаан даваа	Засварлах даваа	103°22'36.7"	48°32'56.6"			
83		Өлийн даваа	Засварлах даваа	103°36'53.0"	48°38'07.0"			
84		Хамар даваа	Засварлах даваа	103°46'20.4"	48°38'13.3"			
85		Хужиртын эх	Засварлах даваа	103°21'17.8"	48°41'14.5"			
86		Хужиртын эх	Засварлах даваа	103°19'51.8"	48°42'15.1"			
87		Өвөр булгийн даваа	Засварлах даваа	103°21'58.8"	48°42'21.4"			
88		Агуйт даваа	Засварлах даваа	103°49'49.4"	48°42'21.4"			

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

89	Рацлант	Ар булгийн даваа	Засварлах даваа	103°21'04.2"	48°42'58.3"		
90		Дүнхэн даваа	Засварлах даваа	103°19'08.2"	48°44'54.2"		
91		Өлийн даваа	Засварлах даваа	103°27'42.6"	48°45'39.1"		
92		Хамрын даваа	Засварлах даваа	103°36'50.0"	48°48'13.3"		
93		Өлийн даваа	Засварлах даваа	103°36'22.3"	48°49'06.6"		
94		Сүүл өндөр уулын хойно	Засварлах даваа	103°05'40.4"	48°50'23.7"		
95		Нам даваа	Засварлах даваа	103°56'03.8"	48°50'25.5"		
96		Мэргэн дөрөлж	Засварлах даваа	104°00'11.7"	48°55'33.1"		
97		Зүрхийн могойн гол	Шинээр барих гүүр	103°42'06.6"	48°38'39.2"		
98		Хуяг сайр зам	Засварлах авто зам	104°01'18.8"	47°23'03.0"		
99		Зүүн хөтөл ус хөтөл	Засварлах авто зам	103°55'05.9"	47°27'11.9"		
100		Улаан чулуут даваа	Засварлах даваа	103°57'19.6"	47°27'31.1"		
101		Улаан шивээт даваа	Засварлах даваа	103°56'43.3"	47°24'33.3"		
102	Сайхан	Өндөр даваа	Засварлах даваа	102°31'11.2"	48°34'02.1"		
103		Зайдан	Засварлах даваа	102°28'47.4"	48°39'45.1"		
104		Арзгарын даваа	Засварлах даваа	102°41'36.3"	48°42'31.2"		
105		Цохион дөрөлж	Засварлах даваа	102°29'24.3"	48°45'16.8"		
106		Долоогийн даваа	Засварлах даваа	102°54'34.3"	48°50'10.1"		
107		Намын даваа	Засварлах даваа	102°35'30.9"	48°36'33.4"		
108		Орхон гол Сөргийн гарам	Шинээр барих гүүр	102°42'48.6"	48°34'54.2"		
109	Сэлэнгэ	Бухын даваа	Засварлах даваа	103°57'07.1"	49°07'20.7"		
110		Хар Модотын даваа	Засварлах даваа	104°01'49.6"	49°08'56.0"		
111		Нам даваа	Засварлах даваа	104°00'27.8"	49°14'38.7"		
112		Хулстайн гурван даваа	Засварлах даваа	104°32'12.7"	49°39'37.9"		
113		Хулстайн гурван даваа	Засварлах даваа	104°32'59.9"	49°40'28.1"		
114		Хулстайн гурван даваа	Засварлах даваа	104°33'13.0"	49°40'35.4"		
115		Манхан овоо	Шинээр барих гүүр	103°47'13.6"	49°24'27.0"		
116		Олон булаг	Шинээр барих гүүр	103°52'19.6"	49°28'49.8"		
117		Шавартын гол	Шинээр барих гүүр	104°08'47.3"	49°29'36.7"		
118		Харцайн	Шинээр барих гүүр	104°03'59.4"	49°29'38.9"		
119		Их Хайлантай	Шинээр барих гүүр	104°18'27.9"	49°32'58.6"		
120		Ацын гүүр	Шинээр барих гүүр	104°24'59.7"	49°34'52.4"		
121		Баянголын гүүр	Шинээр барих гүүр	104°28'49.5"	49°38'00.3"		
122	Цүүцийн гүүр	Шинээр барих гүүр	104°40'02.1"	49°42'12.3"			
123	Тэшиг	Эгийн гол	Засварлах авто зам	102°21'47.1"	50°02'29.7"		
124		Улаан булан	Засварлах авто зам	102°44'46.8"	50°07'10.4"		
125		Төнгөлөгийн гүүр	Засварлах гүүр	103°01'38.6"	49°46'10.6"		
126		Шаварт ам	Засварлах даваа	102°59'58.2"	49°45'57.8"		
127		Товхор наран уул	Засварлах даваа	102°50'26.1"	49°48'21.9"		
128		Мандахын даваа	Засварлах даваа	103°13'40.0"	49°48'25.6"		
129		Далтын даваа	Засварлах даваа	102°59'16.1"	49°53'18.2"		
130		Хужиртын даваа	Засварлах даваа	103°10'54.6"	49°55'34.5"		
131		Баясгалангийн даваа	Засварлах даваа	102°33'49.0"	49°58'44.5"		
132		Халзан даваа	Засварлах даваа	102°50'22.1"	49°59'15.6"		
133		Ар баясгалангийн даваа	Засварлах даваа	102°30'31.7"	49°59'39.2"		
134		Тэшигийн даваа	Засварлах даваа	102°43'20.3"	50°04'05.7"		
135		Хайчийн даваа засах	Засварлах даваа	102°47'50.1"	50°12'14.1"		
136	Тусгалт	Шинээр барих гүүр	103°16'40.1"	49°45'16.4"			
137	Хужрын адаг	Шинээр барих гүүр	103°15'56.0"	49°46'16.0"			
138	Хүрд	Шинээр барих гүүр	103°26'06.8"	49°47'25.3"			
139	Цагаан арлын адаг гүүр	Шинээр барих гүүр	102°40'06.9"	49°48'07.2"			
140	Хужрын төвийн хойд гарам	Шинээр барих гүүр	103°12'16.1"	49°48'28.5"			
141	Улиастайн голын	Шинээр барих гүүр	103°18'23.7"	49°48'56.8"			
142	Хужирт голын эх гүнзгий гар	Шинээр барих гүүр	103°15'26.7"	49°55'06.0"			
143	Эмээлчирийн	Шинээр барих гүүр	102°27'43.3"	49°55'07.8"			
144	Тавтын голын гүүр	Шинээр барих гүүр	102°23'38.5"	50°00'59.1"			
145	Нарийны гүүр	Шинээр барих гүүр	102°46'43.3"	50°05'21.2"			
146	Эрэн гол	Шинээр барих гүүр	102°27'05.2"	50°05'29.6"			
147	Эрэн гол	Шинээр барих гүүр	102°43'33.4"	50°09'37.7"			
148	Хавчиранга гүүр	Шинээр барих гүүр	102°40'33.9"	50°09'39.3"			
149	Жаргалант гол	Шинээр барих гүүр	102°43'35.4"	50°10'16.3"			
150	Хангал	Зөөхийн гол	Засварлах гүүр	104°24'14.5"	49°21'33.2"		
151		Цувраагийн даваа	Засварлах даваа	104°10'55.1"	49°11'50.8"		
152		Мэргэний хөндий	Засварлах даваа	104°22'04.8"	49°12'41.4"		
153		Галт даваа	Засварлах даваа	104°15'57.9"	49°14'01.9"		
154		Сангийн даваа	Засварлах даваа	104°33'05.4"	49°14'57.0"		
155		Их даваа	Засварлах даваа	104°12'30.7"	49°15'06.8"		

156		Ажнэйн даваа	Засварлах даваа	104°34'51.8"	49°16'32.6"		
157		Тавхайн даваа	Засварлах даваа	104°17'12.8"	49°17'12.3"		
158		Хавчиг хөтөл	Засварлах даваа	104°25'29.3"	49°18'02.7"		
159		Булгийн даваа	Засварлах даваа	104°22'33.0"	49°19'48.1"		
160		Цагаан хустын даваа	Засварлах даваа	104°09'49.1"	49°22'22.8"		
161		Анын даваа	Засварлах даваа	104°17'15.6"	49°26'57.3"		
162		Уянгын булаг	Шинээр барих гүүр	104°23'43.0"	49°31'05.8"		
163		Доод эвэрт	Шинээр барих гүүр	104°26'35.2"	49°33'05.6"		
164		Дунд эвэрт	Шинээр барих гүүр	104°28'11.4"	49°34'06.5"		
165	Хишиг-Өндөр	Омтын гарам засах	Засварлах гарам	103°28'54.8"	48°08'58.1"		
166		Өлийн даваа	Засварлах даваа	103°22'15.2"	48°04'49.6"		
167		Намнангийн даваа	Засварлах даваа	103°31'01.3"	48°07'51.1"		
168		Зөөлөн даваа	Засварлах даваа	103°31'20.1"	48°20'48.6"		
169		Тэмээ - Зөөхий	Засварлах даваа	103°34'50.5"	48°22'46.9"		
170		Шархын даваа	Засварлах даваа	103°28'05.4"	48°24'29.3"		
171		Шивэрт даваа	Засварлах даваа	103°19'04.5"	48°31'40.5"		
172		Далт даваа	Засварлах даваа	103°19'59.0"	48°32'06.8"		
173		Гамын хөтөл	Засварлах авто зам	103°21'45.7"	49°34'18.2"		
174	Хутаг-Өндөр	Нам даваа	Засварлах даваа	102°36'32.1"	49°03'25.3"		
175		Цагаан даваа	Засварлах даваа	102°37'52.3"	49°05'41.9"		
176		Цаст даваа	Засварлах даваа	102°56'29.7"	49°06'32.9"		
177		Цагаан даваат уул	Засварлах даваа	102°38'09.0"	49°06'38.8"		
178		Тасархайн даваа	Засварлах даваа	103°00'55.3"	49°13'41.1"		
179		Зосын даваа	Засварлах даваа	102°29'17.1"	49°19'39.4"		
180		Долоон даваа	Засварлах даваа	103°16'03.1"	49°20'07.8"		
181		Өрөлтийн даваа	Засварлах даваа	102°35'20.3"	49°21'00.8"		
182		Цагаан бургастын даваа	Засварлах даваа	103°04'30.4"	49°27'16.3"		
183		Цуурайн даваа	Засварлах даваа	102°51'03.6"	49°27'50.3"		
184		Оц онгийн даваа	Засварлах даваа	103°15'35.4"	49°27'52.0"		
185		Цагаан бургааны даваа	Засварлах даваа	102°46'07.7"	49°31'09.8"		
186		Батлан уул	Засварлах даваа	102°59'22.3"	49°32'29.1"		
187		Моностын даваа	Засварлах даваа	103°18'11.3"	49°33'34.2"		
188		Улаан шороотын гүүр	Шинээр барих гүүр	102°57'03.9"	49°14'36.2"		
189		Төлбөрийн голын гүүр	Шинээр барих гүүр	102°58'10.6"	49°20'52.1"		
190		Цагаан голын гүүр	Шинээр барих гүүр	102°29'39.6"	49°22'43.9"		
191		Дунд хайлант булаг	Шинээр барих гүүр	102°54'42.8"	49°25'59.8"		
192		Хуурайн ам	Шинээр барих гүүр	103°39'23.0"	49°29'51.9"		
193		Багийн төв	Шинээр барих гүүр	103°15'34.0"	49°32'55.5"		

Аймгийн хэмжээнд байгалийн бартаа саад ихтэй зам, даваа, гарам болон том, жижиг голыг гатлах авто замын гүүр шинээр барих болон засварлах 193 байршил төлөвлөснөөс газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний ойрын буюу 2020-2025 оны хугацаанд 50 байршилд, дунд буюу 2026-2029 оны хугацаанд 64 байршилд, урт буюу 2030-2034 оны хугацаанд 79 байршилд засварлах болон шинээр барьж байгуулахаар төлөвлөсөн.



Зураг 92. Авто замын гүүр, засаж, сайжруулах давааны төлөвлөгөө

2.3.1.7. Авто тээврийн зам дагуу үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө

Зам, тээврийн хөгжлийн яамнаас авто тээврийн салбарыг хөгжүүлэх чиглэлээр шат дараатай арга хэмжээнүүдийг авч, нэгдсэн зохион байгуулалтад оруулан ажиллаж байна. Энэ хүрээнд зорчигч, тээвэрчдийн хэрэгцээ шаардлагыг хангах үйлчилгээ буюу зоогийн газар, тээврийн хэрэгслийн зогсоол, дэд бүтэц зэрэг асуудлыг зохицуулж, шийдвэрлэх зорилгоор авто тээврийн үйлчилгээний цогцолборыг төлөвлөж байна. Энэхүү цогцолбор нь зорчигч, тээвэрчдийн ая тухтай зорчих, үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэх юм.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан зорилтыг хэрэгжүүлэхийн тулд авто тээврийн салбарт хэрэгжүүлэх дэд бүтцийг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд бий болгох, аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжих бодлого баримтлах нь зүйтэй юм.



Зураг 93. Авто тээврийн үйлчилгээний цогцолборын загвар

Авто тээврийн үйлчилгээний цогцолборыг орон нутгийн саналын дагуу улсын чанартай авто зам дагуу болон төлөвлөлтийн хугацаанд шинээр баригдах олон улсын болон улсын чанартай авто зам дагуу төлөвлөсөн.

Аймгийн хэмжээнд одоо ашиглагдаж байгаа улсын чанартай А0903, А27, А0302 авто замуудын дагуу Бугат, Хутаг-Өндөр, Дашинчилэн, Баяннуур, Гурванбулаг, Рашаант сумдад байгуулагдах зам дагуу үйлчилгээний цэгүүд газар зохион байгуулалтын ойрын үе шатанд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

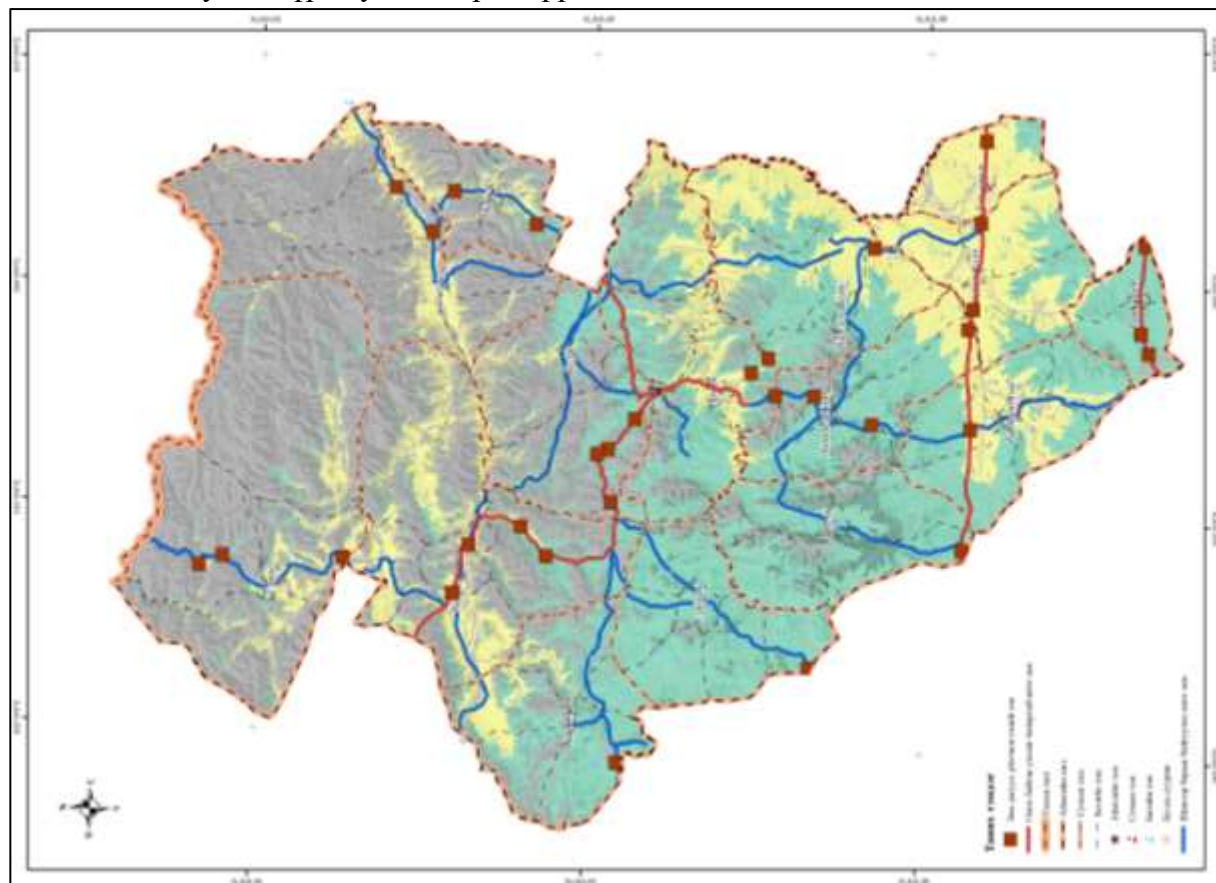
Хүснэгт 89. Зам дагуух үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Уртраг	Өргөрөг	Хэрэгжүүлэх үе шат		
					2022-2025	2026-2029	2030-2034
1	Баян-Агт	Гуй Улаан уул	101°54'37.3"	48°54'36.0"			
2	Баяннуур	Алдарын ар	104°37'46.2"	47°50'01.3"			
3	Бугат	Анхдагчдын хаалга	103°24'44.7"	48°52'52.5"			
4	Бугат	Түлүүгийн даваа	103°02'45.2"	48°56'53.1"			
5	Бугат	Ханжаргалант багийн төв	103°16'36.3"	48°57'36.3"			
6	Бугат	Чочиртын гүүр	103°15'21.2"	48°59'33.4"			
7	Бүрэгхангай	Тохой нуур	104°09'59.2"	48°10'07.5"			
8	Гурванбулаг	Авзага багийн төв	103°23'39.3"	47°52'25.9"			
9	Дашинчилэн	Чин толгой	104°16'40.3"	47°50'54.3"			
10	Дашинчилэн	Хар бухын балгас	103°54'35.6"	47°52'15.2"			
11	Могод	Үнэгтийн адаг	102°52'31.5"	47°53'31.5"			
12	Орхон	Могойн гол	103°31'31.4"	48°27'41.5"			
13	Орхон	Тоорой	103°41'04.6"	48°29'03.2"			
14	Орхон	Хөшөөт	103°37'18.3"	48°32'04.9"			

15	Рашаант	Элсэн тасархай	103°43'49.4"	47°20'32.5"		
16	Рашаант	Тээг	104°11'12.0"	47°21'22.3"		
17	Рашаант	Бичигт хад	103°48'49.6"	47°21'58.7"		
18	Сайхан	Хайрхан	102°21'03.9"	48°20'35.0"		
19	Сэлэнгэ	Дүрээ нарс	104°13'16.7"	49°29'43.1"		
20	Сэлэнгэ	Дух нарс	104°24'58.1"	49°36'23.0"		
21	Тэшиг	Сүж	102°46'16.9"	49°44'57.1"		
22	Тэшиг	Улаан мод	102°46'00.9"	50°06'34.0"		
23	Тэшиг	Жаргалант	102°43'11.6"	50°10'44.0"		
24	Хангал	Урт	104°15'20.9"	49°11'05.3"		
25	Хангал	Галтайн адаг	104°23'58.9"	49°25'53.8"		
26	Хишиг-Өндөр	Номын булаг	103°49'26.8"	47°53'10.2"		
27	Хишиг-Өндөр	Залаат	103°24'25.6"	48°10'15.0"		
28	Хишиг-Өндөр	Зөөлөнгийн даваа	103°31'30.0"	48°20'40.8"		
29	Хутаг-Өндөр	Уньт баг	102°48'10.4"	49°08'19.4"		
30	Хутаг-Өндөр	Өвөр бэрх	102°55'47.0"	49°13'01.6"		
31	Хутаг-Өндөр	Гуртын гүүр	102°50'42.1"	49°22'20.5"		
32	Хутаг-Өндөр	Би булаг	102°37'39.3"	49°25'01.4"		

Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд зам дагуух үйлчилгээний цогцолборыг төлөвлөхдөө давхар хот тосгон, бусад суурины газрын төлөвлөгөөнд жижиг суурьшлын бүс болгон төлөвлөж өгсөн.

Аймгийн төлөвлөлтийн үндсэн дээр зам дагуу үйлчилгээний цогцолбор байгуулах газрууд суурьшлын бүс үүсэх тул сумын газар зохион байгуулалтын тухайн жилийн төлөвлөгөөнд тухай бүрд тусган хэрэгжүүлэх юм.



Зураг 94. Зам дагуух үйлчилгээний цогцолборын төлөвлөгөө

2.3.2. ТӨМӨР ЗАМЫН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Булган аймгийн төмөр замын газрын төлөвлөгөөг боловсруулахдаа “Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого”, улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө, Засгийн газрын тогтоолоор трасс нь батлагдсан замууд болон бусад холбогдох баримт бичгүүдийг үндэслэн төлөвлөв.

“Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого” түүний хэрэгжилтийн байдлаас дүгнэлт хийхэд төмөр зам барих ажил ихээхэн хэмжээний хөрөнгө мөнгө, цаг хугацаа шаарддаг тул төлөвлөгөөний хугацаанд бүрэн хэрэгжих эсэх нь тодорхойгүй байна. Иймд төмөр замын газрыг төлөвлөхдөө батлагдсан трассын дагуу шаардагдах газрыг тохиромжтой байдлын үнэлгээнд нийцүүлэн тооцоолж газар ашиглалтаас чөлөөлөн төлөвлөсөн.

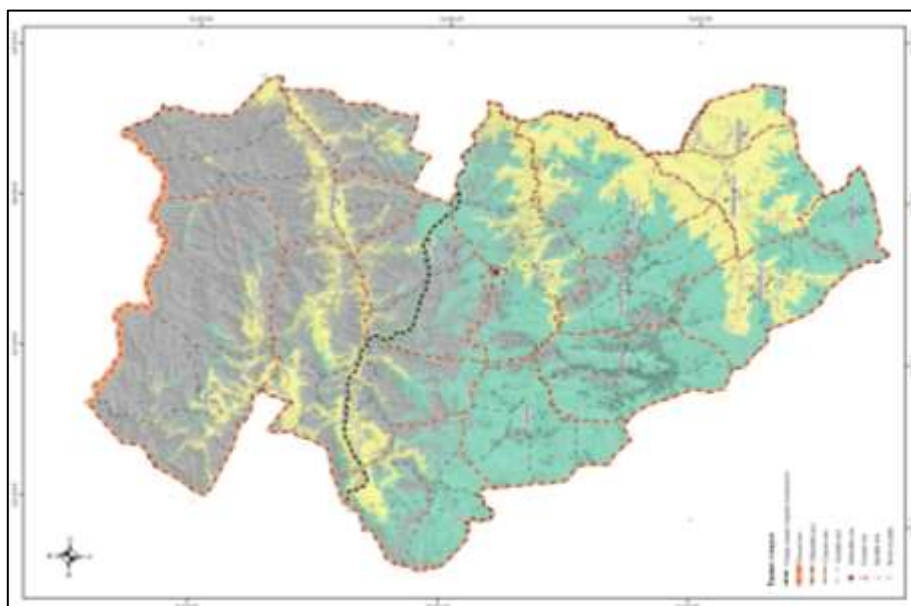
Аймгийн хэмжээнд улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Эрдэнэт – Овоот чиглэлийн 187.1 км төмөр замын газар төлөвлөгдсөн. Дээрх төмөр чиглэлийн төмөр замын баригдах хугацааг одоогоор товлох боломж байхгүй байна.

Хүснэгт 90. Төмөр замын газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Замын чиглэл	Замын урт, км	Талбай, га
1	Хутаг-Өндөр	Эрдэнэт - Овоот	74.6	275.0
2	Орхон		13.1	919.6
3	Бугат		76.5	157.1
4	Баян-Агт		22.9	897.5
НИЙТ			187.1	2249.2

Төмөр замын газрыг тооцохдоо газрын нэгдмэл сангийн тоо бүртгэл хөтлөх журамд заагдсаны дагуу Сүхбаатар хотоос Замын-Үүд хүртэлх төмөр замын өргөнтэй адилтган замаас захаас хоёр тийш 60 метрээр тооцон гаргасан.

Эрдэнэт – Овоот чиглэлийн төмөр зам нь нийт 542 км баригдах ба үүний 34.5 хувь буюу 187.1 км төмөр зам Булган аймгийн нутгаар дайран өнгөрч байна. Уг төмөр замыг цаашдаа ОХУ-тай Арц суурин боомтоор холбох төлөвлөж байгаа бөгөөд улмаар ОХУ-ын тал Арц сууринаас Трансс сибирийн төмөр замтай Тува улсын Кызелийн боомтоор холбогдоно. Ингэснээр ОХУ, Монгол, БНХАУ-ын Эдийн засгийн коридорын нэг хэсэг болох юм байна. Эрдэнэт-Овоотын төмөр зам ашиглалтад орсноор Хөвсгөл, Булган, Орхон аймгийн ашигт малтмалын орд газруудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах боломжтой болох юм” гэж байна.



Зураг 95. Төмөр замын газрын төлөвлөгөө

2.3.3. ШУГАМ, СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Булган аймгийн шугам, сүлжээний газрын төлөвлөлтийг УИХ-ын 2015 оны 63 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төрөөс эрчим хүчний талаар бодлого 2015-2030”, Засгийн газрын 2017 оны 142 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Хөгжлийн зам” үндэсний хөтөлбөр үндэслэл болгон улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан болон орон нутгийн саналыг үндэслэн төлөвлөсөн.

2.3.3.4. Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын газрын төлөвлөгөө

Булган аймаг нь “Эрдэнэт булганы цахилгаан түгээх сүлжээ”-тай холбогдож аймгийн төв болон сумдын суурин газрууд цахилгаан эрчим хүчний системд багтдаг ба бүх сум нь дотоодын эрчим хүчний системд холбогдсон.

Аймгийн хэмжээнд бүх сум, суурин газруудыг холбосон нийт 1662.8 км цахилгаан дамжуулах шугамын 4089.8 га газар байна. Эрчим хүчний салбарын зориулалтаар ашиглагдаж буй газрууд нь талбайн хувьд бага жин дарах боловч ихээхэн хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийгдсэн газрууд тул үнэ цэнэ, ач холбогдол өндөртэй, нийгэм эдийн засгийн хувьд чухал үүрэг гүйцэтгэж буй газарт тооцогдоно. Зах зээлийн зарчмаар тус газрыг хөрөнгө оруулалттай уялдуулан үнэлж бүртгэх тогтолцоо одоогоор Монгол улсад хараахан бүрдээгүй байна. Иймд эрчим хүчний газрын хэмжээг тооцохдоо газрын нэгдмэл сангийн тоо бүртгэл хөтлөх журамд заасны дагуу тооцон гаргасан.

Аймгийн хэмжээнд улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Улаанбаатар – Архангай – Завхан Тэлмэн чиглэлийн, Хутаг-Өндөр – Сэлэнгэ чиглэлийн, Орхоны УЦС-аас Эрдэнэт, Заамар чиглэлийн 100-600 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугам төлөвлөгдсөнийг газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусган ажилласан.

Хүснэгт 91. Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын төлөвлөгөө /УГЗБЕТ/

Төлөвлөсөн эрчим хүчний шугамын чиглэл	Хүчин чадал	Шугамын трасс дайрах сумд	Булган аймгийн нутагт		Нийт шугамд эзлэх, %
			Урт, км	Хувь	
Улаанбаатар-Архангай-Завханы Тэлмэн /830 км/	600кВ	Баяннуур	29.0	3.5	16.0
		Гурванбулаг	52.9	6.4	
		Дашинчилэн	50.6	6.1	
БУ.Сэлэнгэ-Хутаг-Өндөр 78 км	110кВ	Бугат	8.3	10.6	100.0
		Сэлэнгэ	27.5	35.3	
		Хутаг-Өндөр	41.8	53.6	
Заамар-Бу.Орхоны төлөвлөсөн УЦС 38 км	110кВ	Бүрэгхангай	37.7	99.2	99.7
		Орхон	0.2	0.5	
Бу.Орхоны төлөвлөсөн УЦС-Эрдэнэт-38 км	220кВ	Бүрэгхангай	3.7	9.7	81.05
		Орхон	27.1	71.3	

Төрөөс эрчим хүчний талаар баримтлах бодлогод “Бүс нутгийн эрчим хүчний системийг дамжуулах чадал өндөр цахилгаан дамжуулах шугамаар холбож, эрчим хүчний нэгдсэн систем байгуулах” гэж заасны дагуу аймгийн хэмжээнд бага хүчин чадлын эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамаар холбогдсон Баян-Агт, Тэшиг сумдыг төлөвлөлтийн ойрын хугацаанд эрчим хүч дамжуулах шугамын хүчин чадлыг нэмэгдүүлж 35 кВ-ын шугамаар холбогдохоор төлөвлөсөн. Мөн орон нутгийн саналыг үндэслэн болон шинээр үүсэх суурьшлын бүс, уурхай, хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн бүс зэрэг эрчим хүч шаардлагатай газруудад эрчим хүч дамжуулах агаарын шугам барьж байгуулахаар төлөвлөсөн.

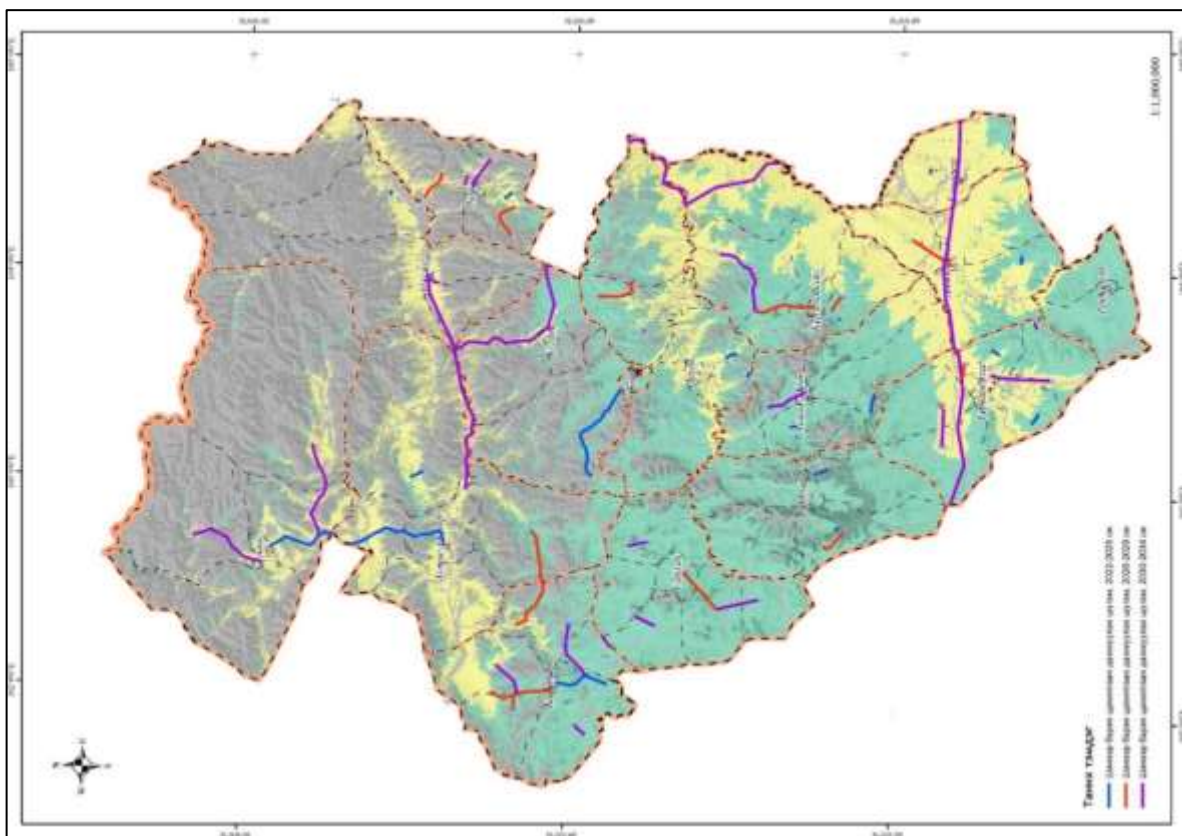
Хүснэгт 92. Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугамын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Шугамын чиглэл	Шугамын урт, км	Төрөл
1	Баян-Агт	Шарга баг	5.1	ЦДАШ
2		Хануй рашаан - Баян-Агт	19.2	ЦДАШ
4		Баян-Агт - Үтрэм	22.9	ЦДАШ
5		Баянзүрх баг	5.0	ЦДАШ

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

6		Баянхайрхан баг	13.0	ЦДАШ
7		Хануй - Дулаанхаан баг	20.2	ЦДАШ
8		Халтар баг	0.3	ЦДАШ
9		Уньт - Цагаан гол	19.3	ЦДАШ
10		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	4.5	ЦДАШ
11	Баяннуур	Шинээр байгуулах багийн төв	0.6	ЦДАШ
13		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.0	ЦДАШ
14	Бугат	Булган - Түдүүгийн дава	37.3	ЦДАШ
16		Эрдэнэт -Эгийн гол УЦС	57.0	ЦДАШ
19	Бүрэгхангай	Сумын төв - үтрэм	21.0	ЦДАШ
20		Бумбат багийн төв	6.5	ЦДАШ
21		Цахт багийн төв	27.5	ЦДАШ
25		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	1.0	ЦДАШ
27	Гурванбулаг	Агьт багийн төв	5.1	ЦДАШ
28		Тогоо багийн төв	13.3	ЦДАШ
29		Хөгнө багийн төв	20.6	ЦДАШ
30		Бэрх багийн төв	0.4	ЦДАШ
31		Авзага багийн төв	1.6	ЦДАШ
32		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	4.3	ЦДАШ
33		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.3	ЦДАШ
34		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	3.6	ЦДАШ
35	Дашинчилэн	Доргонт багийн төв	16.2	ЦДАШ
38		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	3.1	ЦДАШ
39	Могод	Багийн төвөөс - Бураат сэнж	10.1	ЦДАШ
40		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	1.7	ЦДАШ
41		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	5.4	ЦДАШ
44	Орхон	Орхон голын эрэг	0.9	ЦДАШ
45		Халиун багийн төв	17.5	ЦДАШ
46		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	4.9	ЦДАШ
47		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	0.8	ЦДАШ
48		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.2	ЦДАШ
49	Сайхан	Сумын төв – Угалз баг	17.0	ЦДАШ
50		Угалз баг - Мануулт баг	14.7	ЦДАШ
51		Сайхан-Овоо баг - Хульж баг	7.4	ЦДАШ
52		Ундрах багийн төв	7.1	ЦДАШ
53		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.1	ЦДАШ
54	Сэлэнгэ	Сэлэнгэ - Таримал ам	3.7	ЦДАШ
56		Эрдэнэт -Эгийн гол УЦС	1.5	ЦДАШ
57		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	1.4	ЦДАШ
58		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.1	ЦДАШ
59	Тэшиг	Тэшиг - Эрэн баг	28.5	ЦДАШ
60		Тэшиг - Хужирт баг	34.3	ЦДАШ
61		Хутаг-Өндөр - Тэшиг /35/	24.7	ЦДАШ
62	Хангал	Сөрт	3.4	ЦДАШ
63		Цулхараас-Галтай	10.6	ЦДАШ
64		Барчингаас-Чулуут	14.6	ЦДАШ
65		Хангал - Сэвсүүл	11.6	ЦДАШ
67		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	3.6	ЦДАШ
68	Хишиг-Өндөр	Жаргалант багийн төв	14.5	ЦДАШ
69		Тээг багийн төв	0.8	ЦДАШ
71		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	6.4	ЦДАШ
72		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	2.7	ЦДАШ
74	Хутаг-Өндөр	Уньт - Цагаан гол	18.8	ЦДАШ
75		Хутаг-Өндөр - Тэшиг /35/	39.1	ЦДАШ
79		Төлөвлөгдөж буй Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	4.8	ЦДАШ
НИЙТ			652	

Булган аймгийн иргэд, сум, орон нутгийн удирдлагын саналыг үндэслэн 14 сумын 79 чиглэлийн 652.0 км урт цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг шинээр барьж байгуулахаар төлөвлөсөн.

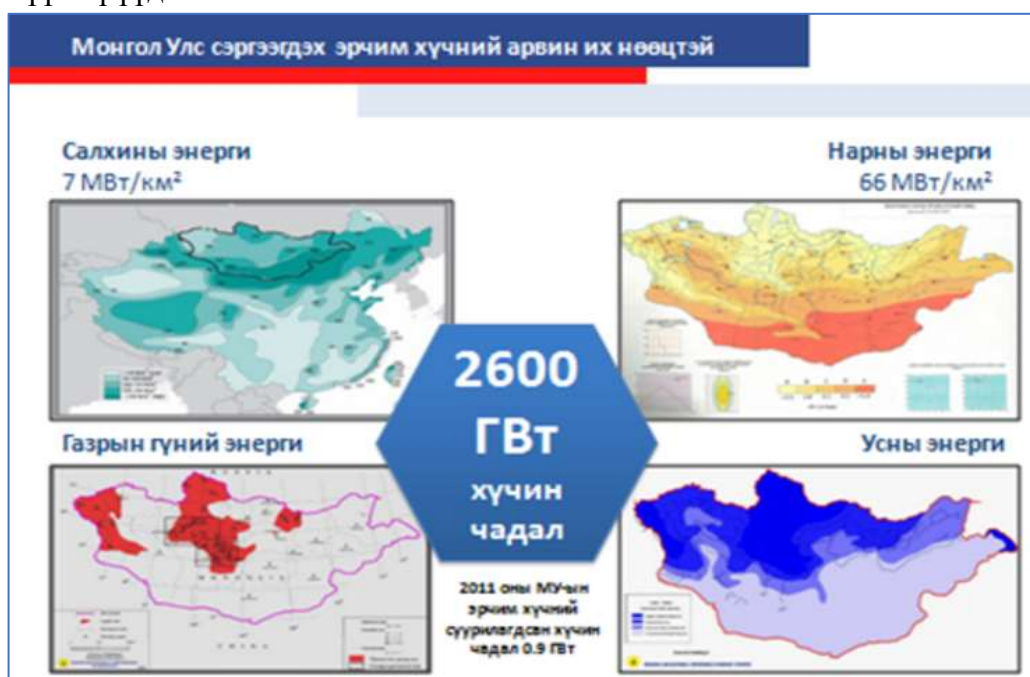


Зураг 96. Цахилгаан дамжуулах шугамын газрын төлөвлөгөө

2.3.3.5. Сэргээгдэх эрчим хүчний станцын газрын төлөвлөгөө

Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал – 2030, Ногоон хөгжлийн бодлого, Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үндэсний хөтөлбөрүүдэд нийт эрчим хүч үйлдвэрлэлд сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувийг нэмэгдүүлнэ гэж тусгасан.

Сэргээгдэх эрчим хүчний судалгаанаас үзэхэд Монгол оронд дараах төрлийн сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцтэйг тогтоосон байна. Үүнд: Усны эрчим хүч, нарын эрчим хүч, салхины эрчим хүч, газрын гүний эрчим хүч, биомасс болон сэргээгдэх эрчим хүчний бусад эх үүсвэрүүд гэсэн байна.



Зураг 97. Монгол улсын сэргээгдэх эрчим хүчний нөөцийн судалгаа

Судалгаанаас үзэхэд Булган аймгийн хэмжээнд хамгийн тохиромжтой сэргээгдэх эрчим хүчний нөөц голын сүлжээ ихтэй тул усны эрчим хүч байна. Үүний дагуу улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд сэргээгдэх эрчим хүчний станцыг төлөвлөсөн уг төлөвлөгөөнд авч тусгасан.

1960-аад онд Оросын "Gidroenrgioiproikt" хүрээлэн, Монголын Хөдөө аж ахуйн яамны судлаачид Ховд, Сэлэнгэ, Эг, Орхон болон Туул голуудын урьдчилсан техник эдийн засгийн судалгаа хийж байсан. Уг судалгааны дагуу Булган аймгийн хэмжээнд Эг, Сэлэнгэ, Орхон голуудын дагуу усан цахилгаан станц байгуулах боломжтой газруудыг тогтоосон байна.

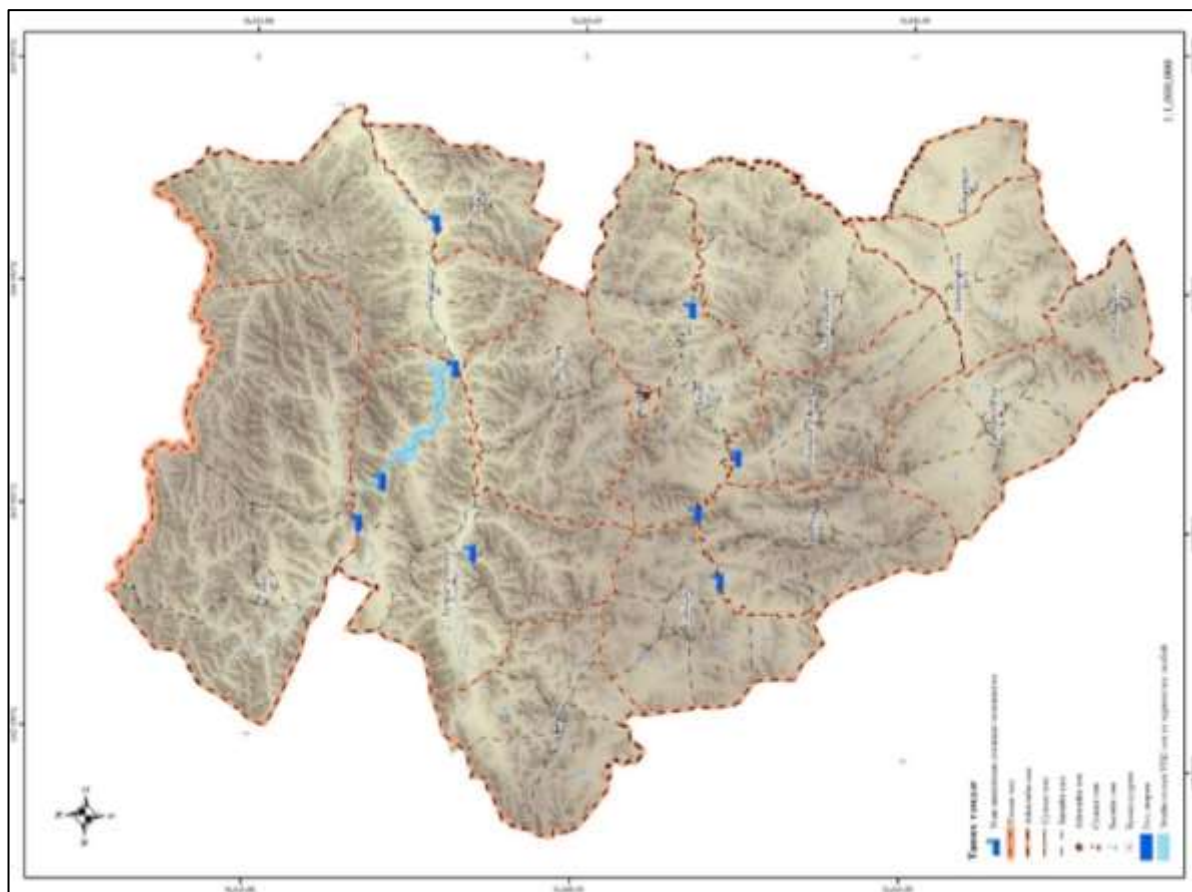
Мөн орон нутгаас гарсан саналын дагуу Орхон гол дагуу 2 усан цахилгаан станц, далан байгуулахаар төлөвлөгөөнд тусгалаа.

Монгол улсын нийт эрчим хүчний хэрэглээнийхээ 20 хувийг хоёр хөрш орноосоо импортлон авдаг ба эдгээр усан цахилгаан станцууд баригдан ашиглалтад орсноор дотоодын эрчим хүч үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх маш чухал ач холбогдолтой юм. Гэвч усан цахилгаан станц барих ажил нь их хэмжээний хөрөнгө мөнгө, цаг хугацаа зарцуулсан бүтээн байгуулалтын ажил тул төлөвлөлтийн хугацаанд бүрэн хэрэгжиж дуусах эсэх эргэлзээтэй юм. Иймд Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд усан цахилгаан станцыг төлөвлөхдөө тодорхой хугацаа заагаагүй бөгөөд нийт төлөвлөлтийн хугацаагаар хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн.

Хүснэгт 93. Усан цахилгаан станцын газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	УСЦ-ын нэр	Санал	Уртраг	Өргөрөг	Хэрэгжих хугацаа
1	Орхон	Орхон - Могод	Орон нутаг	103°01'33.4"	48°39'19.6"	Урт /2030-2034/
2	Орхон	Орхон гол	УГЗБЕТ	103°54'13.9"	48°40'58.5"	
3	Сайхан	Орхон-Говь	УГЗБЕТ	102°44'13.8"	48°34'55.7"	
4	Сэлэнгэ	Сэлэнгэ гол Бүрэн	УГЗБЕТ	104°16'05.8"	49°27'59.2"	
5	Хишиг-Өндөр	Орхон тээлийн гол	Орон нутаг	103°16'15.0"	48°32'14.5"	
6	Хутаг-Өндөр	Сэлэнгэ гол Хутаг -Өндөр	УГЗБЕТ	102°49'37.9"	49°20'15.7"	
7	Хутаг-Өндөр	Эгийн гол	УГЗБЕТ	103°37'59.0"	49°24'09.0"	
8	Хутаг-Өндөр	Эгийн гол Хантайн	УГЗБЕТ	103°07'54.4"	49°37'07.2"	
9	Хутаг-Өндөр	Эгийн гол Цамбын хийдийн	УГЗБЕТ	102°56'52.5"	49°41'17.2"	

Төлөвлөгөөнд тусгагдсан сэргээгдэх эрчим хүчний усан цахилгаан станцуудаас тэргүүлэх ач холбогдолтой нь Эгийн голын усан цахилгаан станцын төсөл юм. Уг төсөл нь төрөөс эрчим хүчний талаар баримтлах бодлого, хөтөлбөр төлөвлөгөөнд тусгагдсан. Уг төсөл нь 315 МВт хүчин чадалтай станц бөгөөд гадаадын зээл тусламжаар 501 тэрбум төгрөгөөр баригдахаар техник эдийн засгийн үндэслэл /ТЭЗҮ /боловсруулагдсан байна. Эгийн голын усан цахилгаан станцын төсөл хэрэгжсэнээр төвийн эрчим хүчний системийн горим ажиллагааг тохируулах, ОХУ-аас авах импортын эрчим хүчийг бууруулах ач холбогдолтой юм.



Зураг 98. Усан цахилгаан станцын газрын төлөвлөгөө

2.3.3.6. Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станц, шугамын газрын төлөвлөгөө

Булган аймгийн засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөр болон орон нутгийн иргэдийн саналыг үндэслэн холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугам, хүлээн авах станцын газрыг төлөвлөсөн. Аймгийн хэмжээнд бүх сумд өндөр хурдны мэдээлэл, холбоо дамжуулах сүлжээнд холбогдсон ба нийт 1328.7 км холбоо мэдээлэл дамжуулах шугам байна.

Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд өндөр хурдны үндэсний сүлжээгээр орон зай, цаг хугацааны ялгаваргүйгээр цахим үйлчилгээг найдвартай хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор холбоо мэдээлэл дамжуулах шугамыг орон нутгийн саналд үндэслэн төлөвлөсөн.

Одоогийн байдлаар Хялганат тосгоноос бусад суурин газрууд холбоо мэдээлэл дамжуулах сүлжээнд холбогдсон байна. Булган аймгийн Мэдээлэл холбоо сүлжээ ХХК, Мобиком ХХК-ны ирүүлсэн саналын дагуу Булган – Мөрөн чиглэлийн холбоо мэдээлэл дамжуулах агаарын шугамыг уг трассын дагуу газар доогуур шугам болгох, Дашинчилэн – Бүрэгхангай – Төв аймаг /Заамар/ чиглэлийн холбоо мэдээлэл дамжуулах шугамын шинээр барьж байгуулахаар тус тус төлөвлөсөн.

Иймд төлөвлөгөөнд орон нутгийн саналыг үндэслэн 7 сумын нутагт 3 чиглэл 247.0 км урттай 10 кВ-ийн хүчдэлтэй, XLPE тусгаарлагчтай, хөнгөн цагаан судалтай, сувагт кабелин шугамыг барьж байгуулахаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 94. Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах шугамын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Шугамын чиглэл	Шугамын урт, км	Хэрэгжүүлэх хугацаа
1	Булган	Булган - Мөрөн	4.5	2026-2029
2	Бугат		44.6	2026-2029

3	Хутаг-Өндөр		108.2	2026-2029
4	Бүрэгхангай	Дашинчилэн - Бүрэгхангай - Төв аймаг /Заамар/	43.1	2022-2025
5	Дашинчилэн		12.6	2022-2025
6	Хишиг-Өндөр		13.2	2022-2025
7	Хангал	Хангал - Хялганат	20.7	2022-2025
НИЙТ			247.0	

Булган аймгийн Засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрийн 3.4.30 заалтын “Багийн төвүүдийг үүрэн телефоны сүлжээнд хамруулж, нутаг дэвсгэрийн хэмжээгээр үүрэн холбоо, өндөр хурдны интернэт ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.” дагуу аймгийн хэмжээнд холбоо, мэдээлэл дамжуулах станцын газрыг төлөвлөсөн.

Уг газрын төлөвлөхдөө одоо байгаа мэдээлэл, холбоо дамжуулах станцын газрын судалгааг үндэслэн нийт нутаг дэвсгэрт үүрэн холбооны сүлжээг сайжруулахаар тооцон төлөвлөсөн.

Одоогийн байдлаар аймгийн хэмжээнд 16 сумын нутагт 46 үүрэн холбооны мэдээлэл холбоо дамжуулах, хүлээн авах станц байна. Иймд нийт нутаг дэвсгэрийн хамруулсан үүрэн холбооны сүлжээ байгуулах тулд байгалийн бартаа саад болон станцын хүлээн авах, дамжуулах хүчин чадлын тооцон шаардлагатай газруудад шинээр холбоо мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах 145 станцыг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 95. Холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станцын төлөвлөгөө.

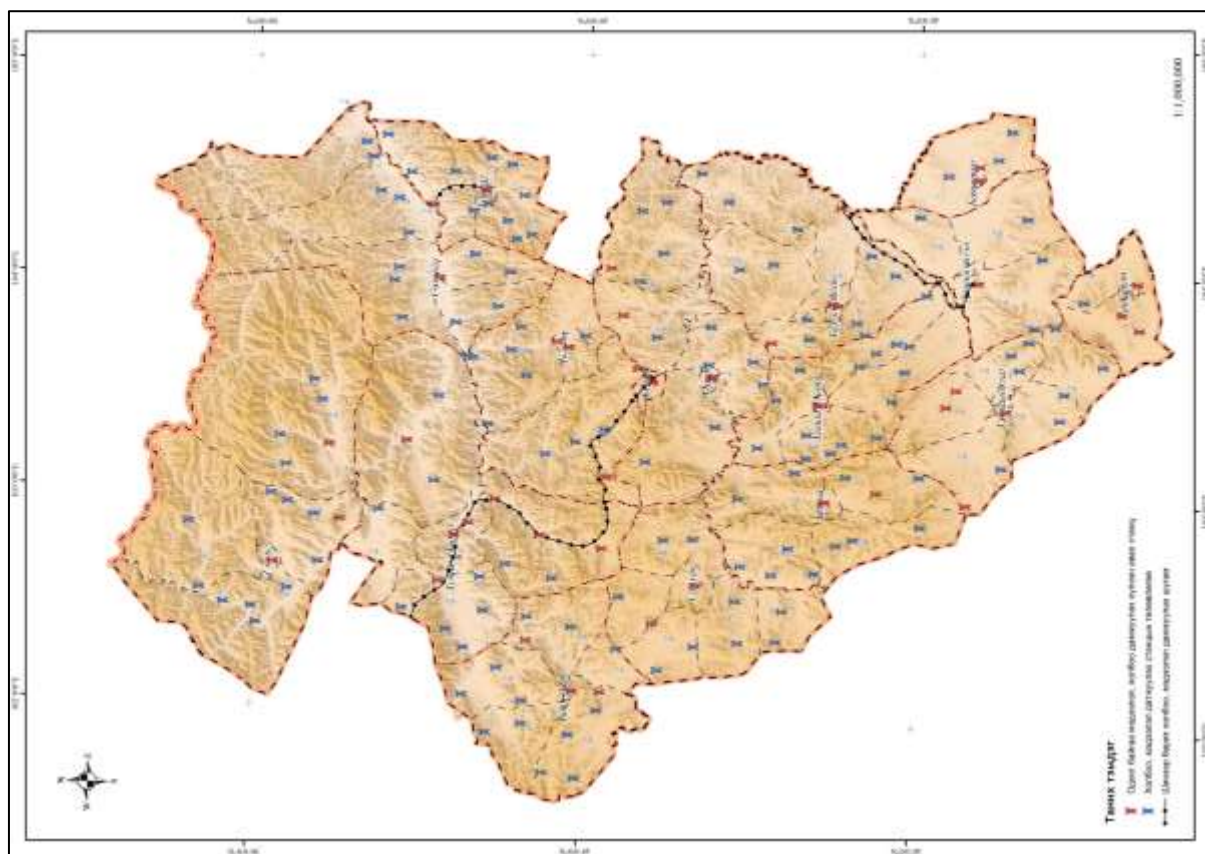
№	Сумын нэр	Газрын нэр	Уртраг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Баян Цагаан агт	102°01'37.1"	48°57'10.9"
2		Бөх уул	101°42'54.2"	49°00'47.4"
3		Ар Булагийн Гөзгор уул	102°24'06.8"	49°02'20.1"
4		Хөшиг уул	101°44'10.8"	49°06'44.8"
5		Хадат хошуу	102°26'31.3"	49°10'24.1"
6		Баянзүрх уул	101°57'15.8"	49°10'48.9"
7		Ноён толгой	102°03'34.2"	49°10'49.0"
8		Хэрээт	102°12'23.1"	49°15'36.8"
9		Наран уул	101°54'33.4"	49°17'21.0"
10		Сант Гөзгор толгой	102°04'43.1"	49°21'48.8"
11		Хайрхан уул	101°54'38.4"	49°02'14.4"
12	Баяннуур	Түмэн уул	104°39'19.3"	47°43'48.4"
13		Шахайт уул	104°31'44.9"	47°46'14.0"
14		Баян Улаан уул	104°27'27.0"	47°55'17.9"
15	Бугат	Ханжаргалант багийн төв	103°18'06.4"	48°57'06.2"
16		Дархитын нуруу	103°43'32.8"	49°00'49.8"
17		Хэрээт толгой	103°14'31.2"	49°02'27.2"
18		Улаан Шороот хошуу	103°11'03.7"	49°07'50.6"
19		Хушт булуу уул	103°32'23.0"	49°11'29.1"
20		Дээд Боом хошуу	103°45'33.4"	49°12'35.1"
21		Бичигт хад	103°39'23.4"	49°14'16.7"
22		Даршт толгой	103°19'04.2"	49°18'23.3"
23		Хуурай толгой	103°37'05.1"	49°21'22.1"
24		Цац толгой	103°37'38.8"	49°22'11.6"
25	Бүрэгхангай	Хуцын Өндөр овоот толгой	103°55'29.0"	47°59'03.4"
26		Хавтгай Хар уул	104°00'45.9"	48°04'49.0"
27		Шандын Гөзгор уул	104°05'58.2"	48°09'09.5"
28		Улаан Дэл уул	103°44'47.2"	48°10'09.2"
29		Сантын Гөзгор уул	103°47'59.4"	48°11'42.0"
30		Ямаатын Хадан хошуу	103°43'32.5"	48°20'18.8"
31		Хахаачийн хөтөл	103°48'43.8"	48°20'46.8"
32		Сайхан дугуй	104°13'2.6"	48°22'37.0"
33		Бичигтийн Гөзгор уул	104°03'24.1"	48°26'55.6"
34		Шар Чулуут уул	104°01'53.5"	48°33'04.7"
35		Алтан овоо	104°20'08.1"	48°35'08.5"
36		Цоохор морьт	104°27'47.8"	48°40'01.7"
37	Гурванбулаг	Бага Халзан уул	103°37'02.5"	47°26'55.4"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

38		Борной уул	103°29'40.5"	47°33'55.0"
39		Их Бэлчир уул	103°22'45.5"	47°34'37.5"
40		Арцат уул	103°47'18.1"	47°35'40.7"
41		Түлүүгийн Овоот толгой	103°43'19.6"	47°40'27.5"
42		Залаа толгой	103°35'53.4"	47°42'06.1"
43		Модот Цагаан толгой	103°39'56.9"	47°43'36.4"
44		Худагийн Өндөр уул	103°09'44.3"	47°45'07.3"
45	Дашинчилэн	Бүдүүн уул	104°05'32.6"	47°38'14.4"
46		Ямаат уул	103°47'05.9"	47°39'29.2"
47		Их Яргай уул	104°16'05.7"	47°40'54.1"
48		Өндөр улаан уул	104°16'31.0"	48°00'23.3"
49	Могод	Оцон Овоо уул	102°49'42.6"	48°11'43.6"
50		Модот гозгор	103°06'32.1"	48°13'19.2"
51		Цагаан Овоот	102°48'07.0"	48°14'49.6"
52		Тамчиг уул	102°40'20.6"	48°18'36.2"
53		Домбо уул	103°07'25.8"	48°22'24.8"
54		Салхит	102°47'02.1"	48°23'22.3"
55		Дөрвөлжин толгой	102°39'46.2"	48°26'21.5"
56		Ухаа Морьт уул	102°41'46.1"	48°32'03.9"
57		Шанд Гозгор уул	103°00'07.4"	48°32'44.8"
58		Хайлааст уул	103°06'45.7"	47°59'57.6"
59		Өвгөн уул	102°53'29.0"	47°59'36.9"
60	Орхон	Овоот уул	103°31'03.9"	48°28'31.6"
61		Хуурай Нүхт уул	103°37'09.5"	48°30'26.8"
62		Дэргэр Овоот толгой	103°19'19.3"	48°37'06.5"
63		Хамар уул	103°46'18.8"	48°38'06.2"
64		Баян Хонгор уул	103°36'00.0"	48°38'25.9"
65		Ханхарын уул	104°19'56.6"	48°46'23.3"
66		Цагаан Чулуутын овоо	104°06'08.8"	48°46'55.1"
67		Хар Модотын даваа	103°43'20.2"	48°47'53.5"
68		Баян Зүрх толгой	103°09'28.3"	48°49'42.0"
69		Ангархай Шар уул	104°17'39.6"	48°50'47.7"
70		Баян Суурь уул	103°58'21.4"	48°51'04.7"
71	Рашаант	Их Аргал уул	103°54'09.2"	47°30'30.9"
72	Сайхан	Мануулт толгой	102°30'01.3"	48°24'13.9"
73		Дэл уул	102°21'44.3"	48°25'13.9"
74		Угалз уул	102°21'04.9"	48°32'03.7"
75		Асгат Улаан уул	102°32'21.3"	48°32'45.6"
76		Өндөр толгой	102°19'42.4"	48°39'58.2"
77		Хар Чулуут уул	102°48'54.2"	48°40'35.9"
78		Урд Номгон уул	102°48'25.8"	48°46'02.1"
79		Тахилтын овоо	102°13'12.8"	48°46'27.9"
80		Рашаант уул	102°32'42.8"	48°53'50.3"
81		Хуримтын овоо	102°18'28.7"	48°53'57.9"
82		Сэлэнгэ	Нам даваа	104°00'38.1"
83	Хэц толгой		103°51'18.6"	49°16'52.3"
84	Зүр хүзүү		104°05'31.2"	49°21'06.0"
85	Цац толгой		103°37'38.8"	49°22'11.6"
86	Манхан толгой		103°46'42.8"	49°24'27.0"
87	Шаварын эрээн		104°11'03.7"	49°33'11.4"
88	Намсрай уул		103°47'47.3"	49°34'08.4"
89	Нарст толгой		104°01'42.6"	49°34'53.4"
90	Овоот уул		104°20'44.9"	49°34'53.7"
91	Жаргалант уул		103°58'07.3"	49°35'37.3"
92	Тоглоомт толгой		104°22'45.2"	49°38'16.3"
93	Хустайн Гурван даваа		104°32'08.8"	49°39'41.8"
94	Баян Цагаан уул		104°36'15.0"	49°40'51.8"
95	Манхтайн даваа		104°44'58.1"	49°44'25.9"
96	Тэшиг	Хясаантын үзүүр	103°24'45.4"	49°48'22.1"
97		Хавтгай уул	102°40'09.6"	49°48'35.9"
98		Хар толгой	102°53'09.6"	49°49'32.9"
99		Оргилуун	103°30'23.1"	49°49'54.2"
100		Баян бор толгой	102°32'31.3"	49°54'05.1"
101		Улаан Үзүүр уул	102°56'39.2"	49°54'20.7"
102		Улаан толгой	103°06'45.9"	49°54'50.7"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

103		Онгоны овоо	103°14'48.6"	49°56'00.8"
104		Баян зүрх уул	102°58'48.2"	49°57'22.0"
105		Элстий	102°22'46.5"	49°59'37.1"
106		Хариугийн өндөр	102°27'14.5"	50°00'30.6"
107		Ар хүзүүт	102°28'06.7"	50°05'38.3"
108		Нарст уул	102°32'03.0"	50°10'00.2"
109		Бадам нямбуу, Сөргийн зүүн	102°50'20.7"	50°12'06.7"
110	Хангал	Цуурай	104°10'53.4"	49°10'51.9"
111		Наадмын толгой	104°21'35.8"	49°12'14.4"
112		Овоохойт	104°09'40.8"	49°13'36.8"
113		Хамар даваа	104°30'03.3"	49°14'29.1"
114		Чулуут	104°14'37.6"	49°15'15.3"
115		Хөх даваа	104°31'52.8"	49°18'15.7"
116		Хонгор Өндөр уул	104°19'17.1"	49°18'45.5"
117		Хандгайт дунд	104°17'22.3"	49°21'26.0"
118		Галтай	104°28'10.8"	49°24'43.5"
119		Сант толгой	104°27'56.8"	49°32'40.8"
120		Майхан толгой	104°38'08.4"	49°37'07.8"
121	Хишиг-Өндөр	Хуцын Өндөр овоот толгой	103°55'29.0"	47°59'03.4"
122		Урд Салхит уул	103°42'03.2"	48°02'09.6"
123		Суварга уул	103°34'58.1"	48°02'54.2"
124		Банзар толгой	103°42'29.7"	48°04'29.8"
125		Таяа уул	103°27'02.8"	48°05'07.7"
126		Чойров уул	103°17'24.1"	48°07'46.9"
127		Дулаан Хар уул	103°39'59.9"	48°08'05.8"
128		Шар Чулуут уул	103°36'15.3"	48°11'06.9"
129		Бөгтөр уул	103°15'15.5"	48°14'08.6"
130		Арцан уул	103°12'48.4"	48°16'03.4"
131		Баян Хангай уул	103°17'41.2"	48°20'28.6"
132		Ар Булагт уул	103°11'17.5"	48°20'31.7"
133		Сүүл Өндөр уул	103°35'08.8"	48°21'51.5"
134		Сахалт уул	103°26'49.4"	48°26'06.3"
135		Их Залаа толгой	103°13'56.6"	48°29'21.5"
136	Хутаг-Өндөр	Цагаан Даваат уул	102°37'11.9"	49°06'06.1"
137		Ар Нарийн Гозгор уул	102°40'46.6"	49°14'33.3"
138		Хар Ямаат уул	102°27'52.5"	49°18'23.0"
139		Хүүш уул	102°36'58.4"	49°19'09.4"
140		Эрдэнэ уул	102°17'37.6"	49°21'48.0"
141		Их Наран уул	102°22'22.0"	49°25'03.0"
142		Цант уул	103°26'24.2"	49°27'18.9"
143		Ар Хөндлөн уул	103°03'09.6"	49°27'53.6"
144		Тэмээт уул	102°27'55.3"	49°33'13.0"
145		Баян уул	102°54'58.5"	49°37'51.1"



Зураг 99. Холбоо мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станц, шугамын газрын төлөвлөгөө

2.3.3.7. Цэвэр ус дамжуулах шугамын төлөвлөгөө

Монголын говьд уул уурхайн салбарын хөгжил эрч хүчээ авч, түүнийг дагасан томоохон бүтээн байгуулалтын ажлууд эхэлснээр энэ бүс нутгийн усны хэрэгцээ эрс нэмэгдэх бөгөөд хүн амын суурьшилт, хотжилттой холбоотойгоор ахуйн усны чанарт тавигдах шаардлага ч нэмэгдэнэ. Говийн бүсийн үйлдвэрийн районы усны хэрэгцээг бүс нутгаас нь найдвартай хангах боломжгүй тул Монгол орны хойд чиглэлийн гол мөрний урсцыг говийн бүсийн үйлдвэрийн районд шилжүүлэн авч ашиглах шаардлага зайлшгүй гарч байгаа юм.

Говийн усны асуудлыг зохистойгоор шийдвэрлэх асуудал нь томоохон бүтээн байгуулалтаар шийдвэрлэгдэх боломжтой бөгөөд ийм ч учраас үндэсний мэргэжилтнүүд санал санаачлаг гарган “Орхон-говь” төслийг боловсруулсан.

Уг төсөл нь 2013 оноос Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төслийн хүрээнд судалгаа, шинжилгээ болон бусад ажлууд нь хийгдэж байгаа.

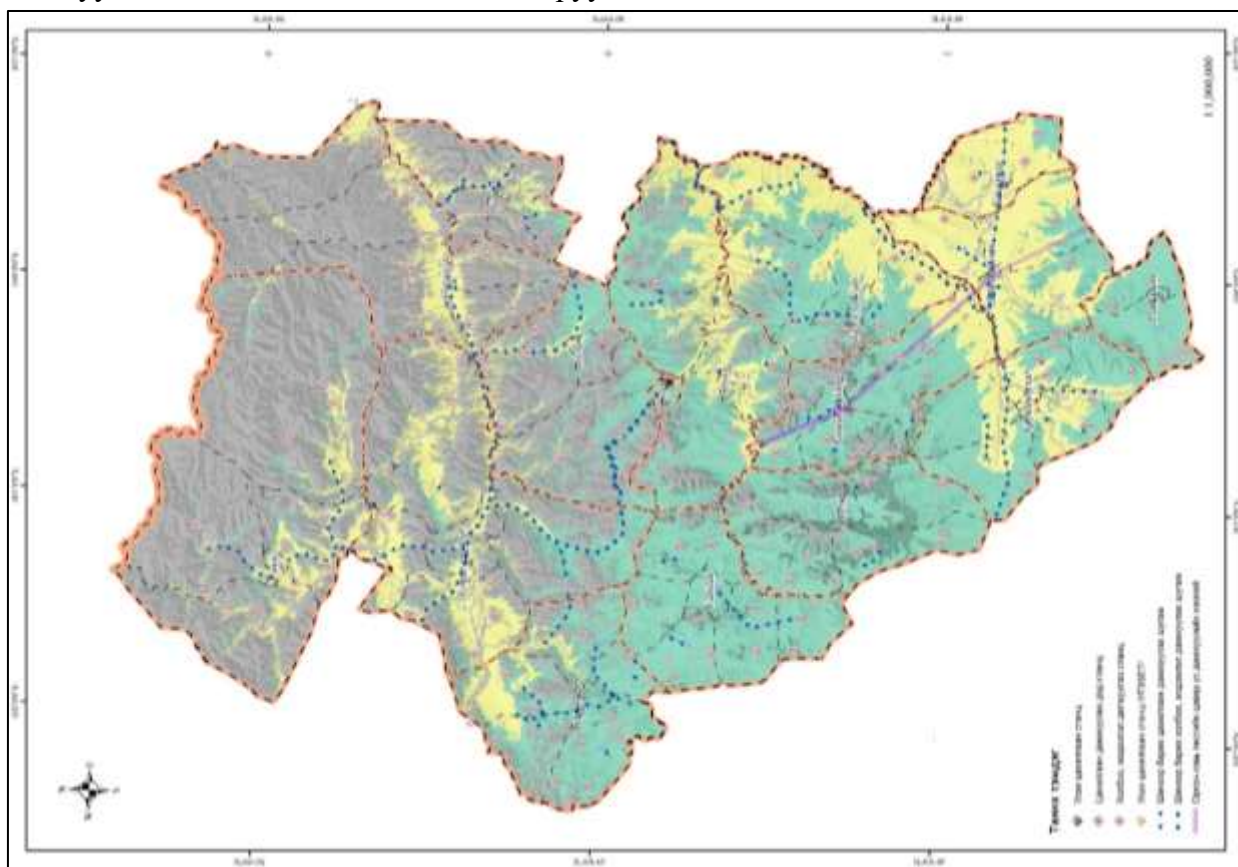
Орхон-Говь төсөл нь Орхон гол дээр 70 метр өндөр 300 метр урт бетон боомт барьж, хаврын шар усны болон үерийн усыг хуримтлуулан далд яндан хоолойгоор дамжуулж, Булган, Төв, Дундговь аймгуудаар дамжуулан, Говийн бүсийг усаар хангах зорилготой юм. Энэ зорилгын үүднээс Булган хотоос баруун урд зүгт 35 км-т буюу, Улаанбаатар хотоос 300 км-т 800 сая м³ багтаамжтай усан сан байгуулах юм. Мөн хуримтлагдсан үерийн усыг өмнө зүгт дамжуулан шахах шугам хоолой, насос станц, туслах барилга байгууламжууд байгуулагдана. Энэхүү төсөл нь Таван Толгой, Оюу Толгойн нүүрсний уурхай, Мандалговь, Даланзадгад зэрэг хотууд болон 8 сумын төв зэрэг шугам хоолойн дагуу байрлах бүс нутагт ус түгээх юм.

Орхон-Говь төслийг хэрэгжүүлснээр дараах үр дүн гарахаар тооцоолсон байна. Үүнд:

- Голын өөрийнх нь экологийн тэнцвэрт байдал бий болох;

- Даланзадгад, Мандалговь хотуудын ус хангамжийн асуудал шийдэгдэнэ;
- Оюу-Толгой, Таван Толгойн томоохон 2 уурхайн ус хангамж сайжирна;
- Нийт 50 мянган хүн ам бүхий 8 сумын төвийн ус хангамж бүрэн шийдэгдэнэ;
- Ус гаргалгааны 50 цэг байгуулах замаар нийт 100 мянган га талбай усжуулах, 135 мянган мал усаар хангах боломж бүрдэх бөгөөд бүс нутгийн эдийн засгийг тогтворжуулах, хөгжлийн асуудлуудыг шийдвэрлэх, суурин амьдралд шилжихэд тус дөхөм болно;
- 25 мВт суурилагдсан хүчин чадалтай Усан Цахилгаан Станц баригдана;

Дээрх төсөл одоогоор зогсонги байдалд байгаа тул төлөвлөлтийн хугацаанд хэрэгжиж дуусах эсэх тодорхойгүй боловч МУ-ын стратегийн ач холбогдол бүхий төсөл тул төлөвлөгөөнд уг төслийн урьдчилсан тооцоогоор гаргасан чиглэлийн дагуу цэвэр ус дамжуулах хоолойн төлөвлөгөөг боловсрууллаа.



Зураг 100. Шугам, сүлжээний газрын төлөвлөгөө

2.3.3.8. Шугам, сүлжээний газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь

Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд шугам, сүлжээний газрын төлөвлөгдсөн арга хэмжээг үе шатанд хуваан тусгасан. Ингэхдээ тусгагдсан арга хэмжээний цар хүрээ, орон нутгийн санал, бусад бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан хугацаа зэргийг харгалзан тусгасан.

Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний ойрын буюу 2022-2025 онуудад 259.9 км цахилгаан болон холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугам, 41 холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станцыг шинээр барьж байгуулахаар, төлөвлөлтийн дунд 2026-2029 онуудад 347.9 км цахилгаан болон холбоо, мэдээлэл дамжуулам шугам, 47 холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станцыг шинээр барьж байгуулахаар тус тус тусгасан.

Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө болон улсын хэмжээний бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан усан цахилгаан станц, түүнийг дагасан өндөр хүчин чадлын цахилгааны шугам, Орхон-говь төслийн цэвэр ус дамжуулах хоолойн төслүүд их хэмжээний хөрөнгө, хугацаа шаарддаг тул төлөвлөгөөнд урт хугацаанд хэрэгжүүлэхээр тусган оруулсан. Мөн төлөвлөлтийн урт буюу 2030-2034 онуудад 570 км цахилгаан болон холбоо, мэдээлэл дамжуулам шугам, 57 холбоо, мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станцыг шинээр барьж байгуулахаар тусгасан.

Аймгийн хэмжээнд төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээний өртгийг тооцохдоо тухайн арга хэмжээний жишиг үнэ тооцох аргачлалын дагуу тооцон гаргасан. Зарим төлөвлөгдсөн ажлын жишиг үнэ тооцох аргачлал байхгүй тохиолдолд улсын хэмжээнд өмнө нь хийгдэж байсан ижил төстэй ажлын үнийг баримжаа болгон өртгийн төсөөллийн тооцон гаргасан /Хүснэгт 96/.

Шугам сүлжээний газрын төлөвлөгдсөн нийт арга хэмжээ барьж байгуулахад 160.4 тэрбум төгрөг болох төсөөлөлтэй байна. Үүнд шинээр барьж байгуулах усан цахилгаан станцын төсөл, Орхон-говь төслийн цэвэр дамжуулах хоолойн төсөвт өртгийг тооцоогүй. Эдгээр төслүүд их хэмжээний судалгаа, шинжилгээний үндсэн дээр ТЭЗҮ боловсруулагддаг тул тухайн бичиг баримтад тусгагдсан өртгөөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Төлөвлөгөөнд тусгагдсан төслүүдээс Эгийн голын усан цахилгаан станцын ТЭЗҮ боловсруулагдсан ба уг бичиг баримтад тусгагдсанаар уг цахилгаан станцыг 508.0 тэрбум төгрөгөөр барихаар тооцоологдсон байна.

Хүснэгт 96. Шугам сүлжээний газрын төлөвлөгөө, хэрэгжүүлэх үе шат, хөрөнгө оруулалтын зардал

№	Сумын нэр	Хэмжих нэгж	Тайлбар	Хөрөнгө оруулалтын үе шат						Нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сая.төг
				Ойрын 2025 он		Дунд 2029 он		Урт 2034 он		
				Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	
Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам										
1	Баян-Агт	км	УГЗБЕТ, Орон нутгийн саналаар	19.2	847.3	47.5	1604.1	42.8	1144.0	3595.4
2	Баяннуур	км		2.0	54.5	0.6	14.8	29.0	9733.3	9802.5
3	Бугат	км		37.3	1643.4			65.4	21590.3	23233.7
4	Бүрэгхангай	км		1.0	27.0	27.5	1109.4	68.9	12814.9	13951.3
5	Гурванбулаг	км		7.9	211.3	7.2	191.1	89.1	18730.4	19132.7
6	Дашинчилэн	км		3.1	82.4	16.2	432.7	50.6	16978.1	17493.1
7	Могод	км		7.1	190.0	10.1	270.3			460.3
8	Орхон	км		8.0	213.8	17.5	467.0	28.2	9214.1	9894.8
9	Сайхан	км				19.1	509.8	29.2	778.5	1288.3
10	Сэлэнгэ	км		3.4	91.6			32.7	8540.7	8632.3
11	Тэшиг	км		24.7	660.2			62.9	2276.3	2936.5
12	Хангал	км		3.6	95.7	25.3	675.2	15.0	400.1	1171.0
13	Хишиг-Өндөр	км		9.0	241.4	0.8	22.5	14.5	387.9	651.8
14	Хутаг-Өндөр	км		43.9	1852.5	18.8	827.4	41.8	12155.7	14835.6
НИЙТ				170.3	6211.1	190.6	6124.2	570.0	114744.1	127079.4
Усан цахилгаан станц										
1	Орхон	Ширхэг	Орхон-Могод					1		Тухайн төслийн өртгөөр
2	Орхон	Ширхэг	Орхон					1		
3	Сайхан	Ширхэг	Орхон-говь					1		
4	Сэлэнгэ	Ширхэг	Бүрэн					1		
5	Хишиг-Өндөр	Ширхэг	Орхон-Тээлийн гол					1		
6	Хутаг-Өндөр		Сэлэнгэ гол Хутаг-Өндөр					1		
7	Хутаг-Өндөр		Эгийн гол					1		
8	Хутаг-Өндөр		Эгийн гол Хантай					1		
9	Хутаг-Өндөр		Эгийн гол Цамбын хийд					1		
НИЙТ								9		
Холбоо мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах шугам										
1	Бугат	км				4.5	205.6			205.6

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

2	Булган	км	Орон нутгийн саналаар			44.6	2024.5		2024.5	
3	Бүрэгхангай			43.1	1955.0				1955.0	
4	Дашинчилэн			12.6	574.2				574.2	
5	Хангал			20.7	940.8				940.8	
6	Хишиг-Өндөр			13.2	598.6				598.6	
7	Хутаг-Өндөр					108.2	4913.1		4913.1	
НИЙТ				89.6	4068.5	157.3	7143.2		11211.7	
Холбоо мэдээлэл дамжуулах, хүлээн авах станц										
1	Баян-Агт	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар	3	457.5	3	457.5	5	762.5	1677.5
2	Баяннуур	Ширхэг		1	152.5	2	305			457.5
3	Бугат	Ширхэг		3	457.5	2	305	5	762.5	1525
4	Бүрэгхангай	Ширхэг		3	457.5	4	610	5	762.5	1830
5	Гурванбулаг	Ширхэг		3	457.5	3	457.5	2	305	1220
6	Дашинчилэн	Ширхэг		1	152.5	2	305	1	152.5	610
7	Могод	Ширхэг		4	610	3	457.5	4	610	1677.5
8	Орхон	Ширхэг		4	610	3	457.5	4	610	1677.5
9	Рашаант	Ширхэг		1	152.5					152.5
10	Сайхан	Ширхэг		3	457.5	3	457.5	4	610	1525
11	Сэлэнгэ	Ширхэг		3	457.5	5	762.5	6	915	2135
12	Тэшиг	Ширхэг		4	610	4	610	6	915	2135
13	Хангал	Ширхэг		3	457.5	4	610	4	610	1677.5
14	Хишиг-Өндөр	Ширхэг		2	305	5	762.5	8	1220	2287.5
15	Хутаг-Өндөр	Ширхэг		3	457.5	4	610	3	457.5	1525
НИЙТ				41.0	6252.5	47.0	7167.5	57.0	8692.5	22112.5
Цэвэр ус дамжуулах шугам										
1	Орхон-говь төсөл	км	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан					130.3		Тухайн төслийн өртөгөөр
НИЙТ					16532.1		20434.9		123436.6	160403.6

2.3.4. АГААРЫН ТЭЭВРИЙН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Булган аймгийн хэмжээнд агаарын тээврийн газар газрын нэгдмэл сангийн 2021 шинэчилсэн бүртгэлээр 131 га газар байна. Үүнд Булган аймгийн нисэх буудал, Хутаг-Өндөр сумын бага оврын нисэх онгоц хөөрөх буух зурвас багтаж байна.

Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулахдаа Засгийн газрын 2018 оны 120-р тогтоолоор батлагдсан “Ерөнхий зориулалтын нисэхийг хөгжүүлэх хөтөлбөр”, улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө, Зам тээвэр хөгжлийн яамны санал, орон нутгийн саналын хүрээнд бага оврын нисэх онгоц хөөрөх, буух газрыг төлөвлөсөн.

Ерөнхий зориулалтын нисэх гэж агаарын тээвэрлэгчдийн үзүүлдэг зорчигч тээврийн тогтмол хуваарьт нислэгээс бусад иргэний агаарын тээврийн нислэгийг ерөнхий зориулалтын нисэх гэж ойлгож болно.

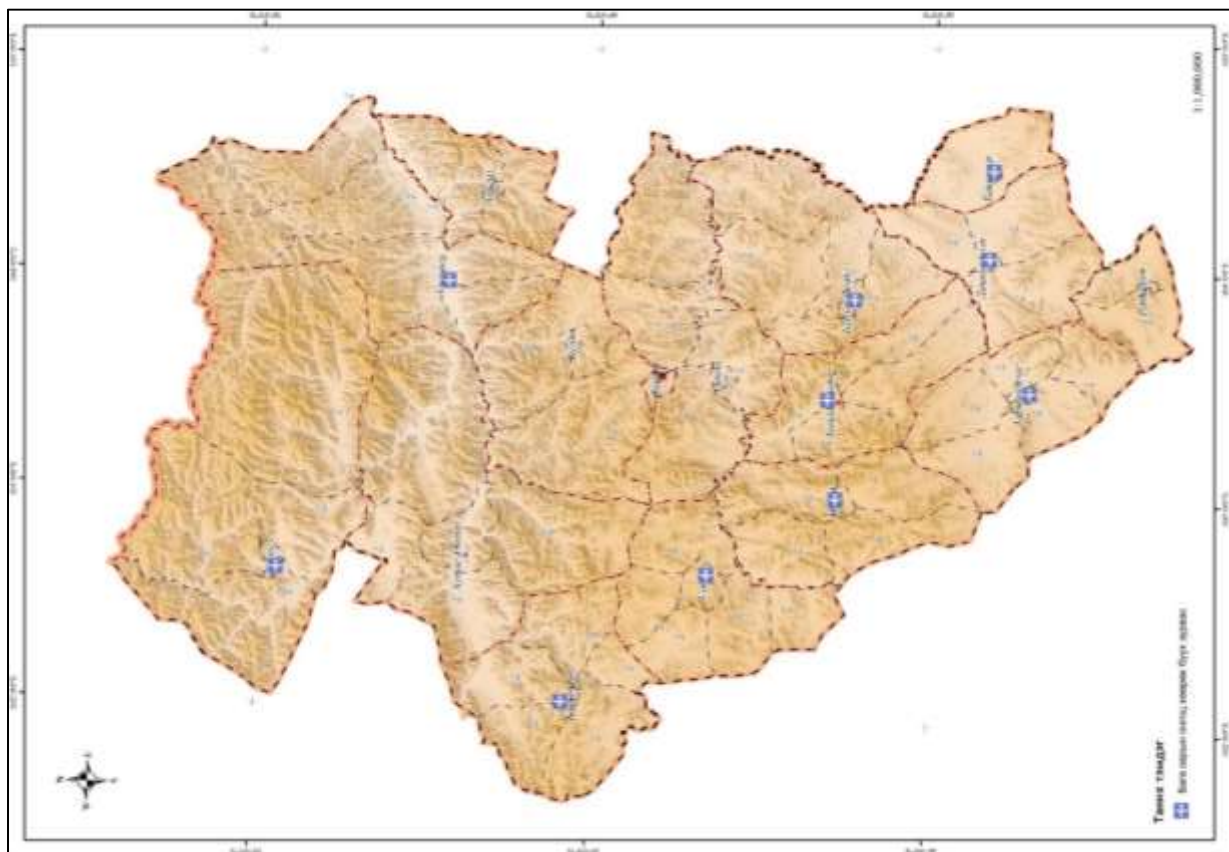
Ерөнхий зориулалтын нисэхийн салбарыг уул уурхайн компанийн захиалгат нислэг, агаараас зураг авалт, эмнэлгийн яаралтай тусламж, зам, тээврийн сүлжээний эргүүл, хяналт, ой, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх эргүүл, эрэн хайх, авран туслах ажиллагаа, хөдөө аж ахуй, хортон шавж устгал, ан амьтны тооллого, тэдгээрийн нүүдэл, суурьшлын судалгаа, цаг агаарын тандалт, судалгаа, агаар, хүрээлэн буй орчны тандалт, аялал жуулчлал, эйр такси, бизнесийн болон хувийн нислэг зэрэг олон чиглэлээр хөгжүүлэх нь нийгэм, эдийн засгийн чухал ач холбогдолтой юм.

Иймд аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд ерөнхий зориулалтын нисэх үйлчилгээг хөгжүүлэх, түүний олон талт үйл ажиллагааг дэмжих үүднээс орон нутгийн саналыг үндэслэн 10 суманд ерөнхий зориулалтын нисэх онгоц хөөрөх буух зурвас байгуулахаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 97. Ерөнхий зориулалтын нисэх онгоц хөөрөх, буух зурвасын газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Уртгаг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Хараатын ар	102°03'19.6"	49°05'17.5"
2	Баяннуур	Сумын төвийн баруун урд	104°04'16.5"	47°50'41.4"
3	Бүрэгхангай	Сумын төвийн урд	103°53'13.8"	48°14'38.2"
4	Гурванбулаг	Жаргалантын ар	103°28'49.8"	47°43'12.2"
5	Дашинчилэн	Сумын төв	104°04'16.5"	47°50'41.4"
6	Могод	Сумын төвийн зүүн хойно	102°59'49.8"	48°17'27.9"
7	Сайхан	Хүрэмтийн хөндий	102°38'43.1"	48°40'04.9"
8	Сэлэнгэ	Ихэт ингэтийн тал	103°55'35.6"	49°27'04.5"
9	Тэшиг	Сумын төв	102°37'46.6"	49°56'43.5"
10	Хишиг-Өндөр	Наадмын хөндий	103°26'22.5"	48°19'13.4"

Ерөнхий зориулалтын нисэх онгоц хөөрөх, буух зурвасыг төлөвлөхдөө зурвас, хамгаалалтын бүс нийлээд 10 га байхаар тооцон төлөвлөсөн. Хэрэгжүүлэх хугацааны хувьд агаарын тээврийн салбарын хөгжил манай улсын хэмжээнд төдийлөн хөгжөөгүйн дээр өртөг өндөртэй тул нийт төлөвлөлтийн хугацаагаар тооцон гаргасан.



Зураг 101. Агаарын тээврийн газрын төлөвлөгөө.

2.4. ОЙН САНГИЙН ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Булган аймгийн ойн сангийн газрыг төлөвлөхдөө “Тэр бум мод” үндэсний хөтөлбөр, улсын газар зохион байгуулалтын, ерөнхий төлөвлөгөө, аймгийн засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөр болон орон нутгийн саналыг үндэслэн төлөвлөсөн.

Булган аймгийн газрын нэгдмэл сангийн шинэчилсэн бүртгэлээр 1.4 сая.га ойн сан бүхий газар тоологдсон байна. Үүнд тусгай хамгаалалттай газар болон улсын хилийн зурвас газрын ойн сангийн газар тоологдоогүй. Аймгийн хэмжээнд нийт ойн сангийн газрыг тооцон үзвэл 1.9 сая.га газар байна.

Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд ойн сангийн газрыг төлөвлөхдөө ойн арга хэмжээний төлөвлөгөө, ойжуулалт хийх газрын төлөвлөгөө, ойн нөхөрлөлд олгох газрын төлөвлөгөөг боловсруулан гаргасан.

2.4.1. ОЙН САНГИЙН АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Ойн аж ахуйн арга хэмжээнд мод, сөөгийн үр, боргоцой бэлтгэх, боловсруулах, чанарын шинжилгээ хийх, тарьц, суулгац ургуулах, ойжуулалт, ой нөхөн сэргээлт, хамгаалалтын ногоон зурвас, модлог ургамлын цэцэрлэг байгуулах, ой зохион байгуулалт, ойн дагалт баялаг ашиглах, хөнөөлт шавж, өвчин, түймрээс урьдчилан сэргийлэх, тэдгээртэй тэмцэх, ойд арчилгаа, цэвэрлэгээ хийх зэрэг ажлууд орно.

Ой зохион байгуулалтын ажлын нэг зорилго нь ойн талбай, нөөц, бүрэлдэхүүн, чанар, төлөв байдал, өөрчлөлтийг судалж тогтоосны үндсэн дээр ойн санд хэрэгжүүлэх шаардлагатай ойн аж ахуйн арга хэмжээг төлөвлөж өгөх явдал юм.

Булган аймгийн ойн сангийн газрын төлөвлөгөөг боловсруулахдаа одоогийн ойн сан, ой зохион байгуулалтын ажилтай уялдуулан боловсруулсан. Ойн сангийн газрын

өөрчлөлтөөс харахад ой хээрийн түймэр, хөнөөлт хортон шавж өвчнөөс шалтгаалан ой сангийн газар их хэмжээгээр доройтож байна. Иймд ойн арга хэмжээний төлөвлөгөөнд ойн хөгжлийн төвийн мэдээллийн санд үндэслэн ойн түймрээс сэргийлэх, ойн хортон шавжтай тэмцэх арга хэмжээг төлөвлөсөн.

2.4.1.4. Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх арга хэмжээний төлөвлөлт

Ойн аж ахуйн арга хэмжээний салшгүй нэг хэсэг нь ойн хөнөөлт шавж, өвчинтэй тэмцэх ажил юм. Ойг хөнөөлт шавжаас хамгаалах ажлын зорилго нь ойн хөнөөлт шавжийн тархалт, зүйлийн бүрэлдэхүүн, гол хөнөөл учруулж буй шалтгааныг тогтоосны үндсэн дээр тэмцлийн ажлыг технологийн дагуу нарийн хяналттай гүйцэтгэх явдал юм. Эрдэмтдийн судалгаагаар манай улсад 700 гаруй зүйлийн хөнөөлт шавж тэмдэглэгдээд байгаагаас 7 баг, 56 овог, 168 төрөл, 400 орчим зүйлийн шавж жил бүр их, бага хэмжээгээр ойд хөнөөл учруулж байна. Эдгээрээс их хэмжээний газар нутаг хамран тархсан Сибирийн хүр, Якобсоны төөлүүрч, Бургасны бийрэн сүүлт, Энгийн бийрэн сүүлт, Шинэсний шилмүүс хуйлагч эрвээхэй, Шинэсний холтосч том цох, Алтайн ба нарийн сахалт эвэрт цох, Шинэсний урын ялаа, Зургаан шүдэт холтосч цох, Нарсны мөлгөр цох, Нарсны үрийн давирхайч, Сибирийн хатан ногоон жулга, Шинэсний шөвгөр хошуут зэрэг 40 гаруй зүйлийн онцгой аюулт гоц хөнөөлт шавж Хангай, Хэнтий, Хөвсгөл, Алтайн уулархаг мужийн аль их ойтой хэсэгт нэлээд хэмжээгээр тархаж чийг, хур тунадсаар дутмаг, хуурайшилт ихтэй жил богино хугацаанд үй олноороо үржин их хэмжээний ой модыг хөнөөн сүйтгэсээр байна.

Булган аймгийн ойн санд навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжийн зүйлийн бүрэлдэхүүн, тархалтын цар хүрээ, биологи-экологийн онцлогийг тогтоох судалгааны ажлыг 2012-2018 онуудад жил бүр хавар намрын улиралд 2 удаагийн давтамжтайгаар явуулж байсан. Одоогийн байдлаар Булган аймгийн ойн санд ойн хөнөөлт шавжийн нөлөөгөөр доройтолд орсон 32.2 мян.га талбай бүртгэгдсэн байна.

Ойн хөнөөлт шавжаас хамгаалах арга хэмжээг урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх гэсэн 2 хэлбэрээр явуулдаг. Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролт, хөнөөлийн байдал зэргийг цаг алдалгүй тооцоолж мэдэх, улмаар цаашдын арга хэмжээг төлөвлөх, тэмцлийн ажлыг зохион байгуулахад судалгааны арга чухал ач холбогдолтой байдаг.

Ойн хөнөөлт шавжийн судалгааг дотор нь ажиглалт, тоймчилсон, нарийвчилсан судалгаа гэж ангилна. Манай орны ойн аж ахуйн практикт эдгээр судалгааг хэрэгжүүлэх нь ойг хөнөөлт шавжаас хамгаалах асуудлыг шийдвэрлэхэд чухал юм.

Ажиглалт судалгааг ойн хөнөөлт шавж, өвчний тархалт, голомт үүсэж болзошгүй ойг байнгын хяналтдаа авч байх зорилгоор орон нутгийн байгаль орчны мэргэжилтэн, инженер, техникч, байгаль хамгаалагч нар гүйцэтгэж хөнөөлт шавж, өвчин илэрсэн нөхцөлд мэдээлэл өгнө.

Орон нутгаас ирсэн мэдээллийн дагуу Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Ойн судалгаа хөгжлийн төв УТҮГ-аас шуурхай арга хэмжээ авч ойн хөнөөлт шавж, өвчинтэй тэмцэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

Тоймчилсон судалгаанаас үзэхэд сүүлийн жилүүдэд хуурайшилт, ойн түймэр зэргээс шалтгаалан хөнөөлт шавж, өвчний хуучин голомтууд сэргэн тархалт тэлэгдэх хандлагатай байна. Судалгааны ажлыг ойн хөнөөлт шавж, өвчний хор хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэхийн тулд жил бүр зохион байгуулах шаардлагатай.

Нарийвчилсан судалгааг ойн зонхилогч хөнөөлт шавжийн биологийн онцлог шинж, тархалтын цар хүрээ, олшролын үе шатыг тогтоон улмаар ойн хөнөөлт шавжаас хамгаалах арга хэмжээг өөрийн орны цаг уурын онцлогт тохируулан боловсруулах зорилгоор явуулдаг.

Манай орны хувьд хөнөөлт шавжийн үржин олширч, хор хөнөөл учруулах экологийн нөхцөл харьцангуй өндөр байгаа юм.

Судалгаанаас үзэхэд ойн хөнөөлт шавж нь гол төлөв 10-30 хэмийн налууд ургасан 16-20 метр өндөр, 20-28 см диаметртэй, IY-Y бонитетийн, 0.5-0.6 өтгөрөлтэй шинэсэн ойд үлэмж хэмжээгээр тархан хохирол учруулж байна. Ойг хөнөөлт шавжаас хамгаалах ойн аж ахуйн арга хэмжээ нь ойг хамгаалах үндсэн арга юм.

Булган аймгийн нийт ойн сангийн газрын 1.7 хувь нь хөнөөлт шавж, хортон тархсан байна. Сумдаар авч үзвэл Гурванбулаг, Орхон, Сайхан сумдын ойн сангийн газрын 13-27 хувь нь хөнөөлт шавж, хортон тархсан байна.

Хүснэгт 98. Ойн хөнөөлт шавж, хортон тархсан газар

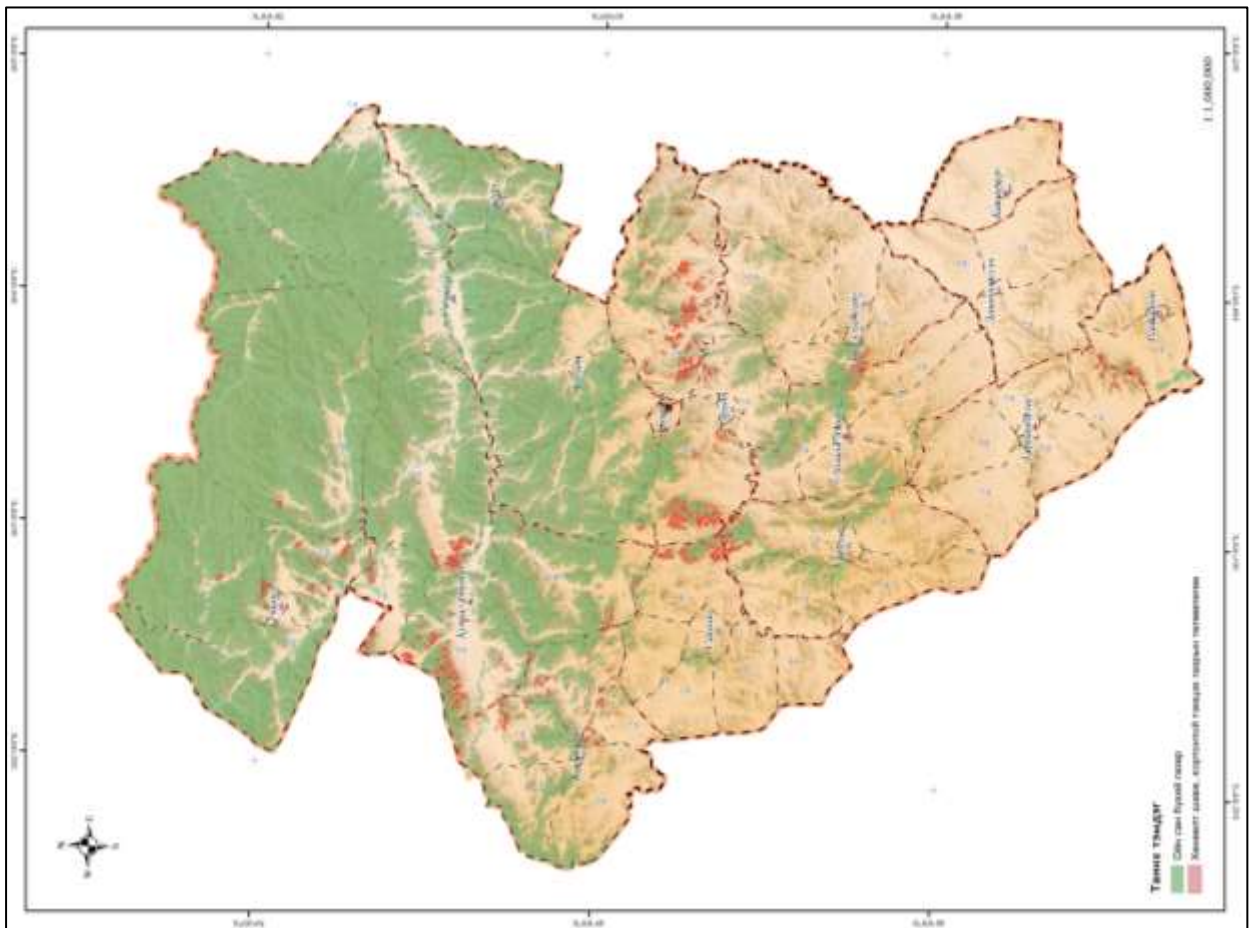
№	Сумын нэр	Ойн сан бүхий газар, га	Хөнөөлт шавж, хортонд тархсан газар, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	77,806.5	3,076.6	4
2	Баяннуур	783.8		
3	Бугат	191,960.4	248.3	0.1
4	Булган	594.0		
5	Бүрэгхангай	25,451.8	1,467.2	5.8
6	Гурванбулаг	2,816.9	782.4	27.8
7	Дашинчилэн	112.5		
8	Могод	30,014.7	1,424.7	4.7
9	Орхон	78,384.4	10,451.7	13.3
10	Рашаант	3,844.1	358.4	9.3
11	Сайхан	14,665.2	2,027.1	13.8
12	Сэлэнгэ	399,167.9		
13	Тэшиг	649,766.3	3,754.8	0.6
14	Хангал	110,199.3	136.9	0.1
15	Хишиг-Өндөр	33,643.0	438.0	1.3
16	Хутаг-Өндөр	304,699.4	8,073.0	2.6
НИЙТ		1,923,910.2	32,239.2	1.7

Судалгаагаар тогтоогдсон хөнөөлт шавжийн тархалтыг хязгаарлах, хөнөөлийг багасгах, голомтыг арилгах зорилгоор тэмцлийн арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг. Тэмцлийн арга хэмжээг гүйцэтгэх аргыг дотор нь агротехник, хими, биологи, физик-механик, хорио цээрийн гэж ангилна.

- Агротехникийн буюу агро экологийн арга нь тарьц, суулгацыг ургуулах үед хөнөөлт шавжид тохиромжгүй нөхцөл бүрдүүлж, ургамлын өсөлт хөгжилтөд тохиромжтой нөхцөлийг бий болгоно. Энэ аргыг мод үржүүлгийн газарт болон ойжуулалтын ажлын үед хэрэглэдэг. Тархсан хөнөөлт шавжийн зүйл ангийг тогтоосны үндсэн дээр дээрх ажлыг явуулна.
- Химийн арга нь ихэвчлэн янз бүрийн химийн бодисыг ашиглан их хэмжээгээр гарч ирсэн хөнөөлт шавжийг богино хугацаанд тархалтыг хязгаарлахад зориулагдана. Одоогоор химийн аргыг хэрэглэхээс нийтээр татгалзаад байна.
- Физикийн арга нь цахилгаан энерги, их бага температур, өндөр хүчдэл зэргийг хэрэглэн хөнөөлт шавжийн орчныг хувиргах юм уу хөнөөлт шавжийг шууд устгах зориулалттай байдаг.
- Механик арга нь янз бүрийн механик ажиллагаагаар хөнөөлт шавжтай тэмцэх явдал юм. Жишээлбэл: цох баригч, хүрэнцэр баригч, наалдуулах бүслүүр гэх мэт.
- Биологийн арга нь хөнөөлт шавжийн байгалийн дайсан паразит ба махчин шавж идэштэн шувуу, сүүн тэжээлтэн, шавжид өвчин үүсгэгч нян вирус, мөөг мэтийг хэрэглэн тэмцэх юм.

- Хорио цээрийн арга хэмжээ нь аюултай хөнөөлт өвчин, шавжийг гадаад орноос өөрийн оронд нэвтрүүлэхгүй байх, орон нутаг дотор нөгөөд тархаахгүй байх арга хэмжээ орно. Манай оронд ойн навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжтай тэмцэхэд хими, механик, биологийн аргыг хэрэглэдэг. Үндсэн голомт илэрсэн нутгуудад суурин ба нарийвчилсан судалгааг явуулж хөнөөлт шавжийн тоо толгойн хэлбэлзэл, улирлын ба хоногийн идэвх, хөгжлийн үе шатыг нарийвчлан тогтоож цаашид дэс дараалалтай тэмцэл хийх зохион байгуулалтын арга хэмжээний төсөл төлөвлөгөө боловсруулна. Юуны өмнө хөнөөлт шавжийн хөгжлийн үе шат, өсөх буурах хандлага, ашигтай шавжийн үйлчилгээний хэмжээ, цаг уурын урьдчилсан мэдээ, хүйсийн харьцаа зэрэг чухал үзүүлэлтийг тогтоосны үндсэн дээр дараагийн жилүүдийн тэмцэх ажлын төлөвлөгөөг боловсруулна. Аймаг, сумын засаг дарга нар ойн хөнөөлт шавж өвчнөөс сэргийлэх, тэдгээртэй тэмцэх хөтөлбөр боловсруулж түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлыг жил бүр орон нутгийн төсөвт тусгаж байх хэрэгтэй.

Аймгийн хэмжээнд төлөвлөлтийн хугацаанд ойн хөнөөлт шавж, хортон тархсан газарт түүнтэй тэмцэх арга хэмжээг зохион байгуулахаар төлөвлөсөн.



Зураг 102. Ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэх газрын төлөвлөгөө

2.4.1.5. Ойн түймэртэй тэмцэх арга хэмжээний төлөвлөгөө

Монгол орны ойн экосистемд сөрөг нөлөө үзүүлдэг томоохон хүчин зүйл нь ой хээрийн түймэр юм. Иймээс ойн санд ихээхэн хэмжээний экологийн болон эдийн засгийн хохирол учруулж байгаа ойн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх талаар тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлага тулгарч байна.

Ойг түймэрт өртөх байдлыг харгалзан шаталтын зэрэг тогтоодог. Ой, хээрийн түймрийн шаталтын зэрэглэлийг зөв тогтоох нь түймрийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх,

түүнтэй тэмцэх, учирсан хохирлыг тооцох, шуурхай арилгах, шатсан ойг зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх үндэслэл болдог.

Түймрийн эрчмийг тодорхойлохдоо нэг талаас модны гэмтлийн зэрэг нөгөө талаас галын ул мөрийг тооцоолон сул, дунд, хүчтэй, нэн хүчтэй эрчимтэй гэсэн 4 бүлэгт хувааж тус бүрийнх нь хамарсан талбай модны төрлийг тогтооно.

Сул эрчимтэй түймэрт өвслөг болон сөөглөг ургамлын ихэнх хувь нь шатахаас гадна 1 метр хүртэлх өндөртэй зулзаган модод өртдөг. Түймэрт нэрвэгдсэн ойн талбайн модны нөөцийн 15 хүртэл хувь цаашид ургах боломжгүй шатсан ой хамаарна.

Дунд эрчимтэй түймэрт дээрх өвслөг, сөөглөг ургамал, зулзаган моддоос гадна 5-6 метр хүртэлх өндөртэй ширэнгэ, том моддын титмийн өндрийн хагас хувь хүртэл шатдаг байна. Модны нөөцийн 16-45 хувь шатсан ой хамаарна.

Хүчтэй эрчимтэй түймэрт өвслөг, сөөглөг ургамал, зулзаган мод, ширэнгэн ташинга шатахаас гадна модны нөөцийн 46-45 хүртэл хувь шатсан ойн талбай хамаарна.

Нэн хүчтэй эрчимтэй түймэрт том мод оройгоо хүртэл шатаж мөхдөг байна. Модны нөөцийн 75-аас дээш хувь нь шатсан ойн талбай хамаарна.

Ойн түймрийн шаталтын зэрэглэлийг тогтоохдоо Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн Сайдын 2013 оны 106 дугаар тушаалаар батлагдсан “Ой, хээрийн түймрээс учирсан хохирлыг тооцох журам”-ыг баримтална.

Булган аймгийн хэмжээнд түймэрт өрсөн нийт ойн сангийн 11.5 хувь буюу 221.7 мян.га ой модоор бүрхэгдсэн газар түймэрт өрсөн байна. Энэхүү түймэрт өрсөн газрыг нөхөн сэргээж ойжуулах, цэвэрлэгээний мод огтлолт хийхээр төлөвлөгөөнд тусгасан. Ой хээрийн түймэрт өртсөн газрыг төлөвлөх боломжгүй тул урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний төлөвлөлтийг аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусган ажилласан.

Орон нутгийн удирдлага ойн түймэртэй тэмцэх, түүнээс сэргийлэх талаар хөтөлбөр боловсруулж, түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлыг жил бүр орон нутгийн төсөвт тусган хэрэгжүүлж ажиллах нь ойн түймрээс сэргийлэхэд нэн чухал ач холбогдолтой юм.

Түймрийн аюултай үе болох жил бүрийн 3 сарын 20-ны өдрөөс 6 сарын 10-ны өдөр, 9 сарын 20-ны өдрөөс 11 сарын 10-ны өдөр хүртэлх хугацаанд ил задгай гал түлэхгүй байх, зайлшгүй тохиолдлоор түлсэн гал, асаасан чүдэнз, татсан тамхины гал, цог нурмыг бүрэн унтраах.

Ойн түймрээс урьдчилан сэргийлэх: Гал түймрийн аюултай үед ойд мод бэлтгэх, ойн дагалт баялаг ашиглах, аялал зугаалгаар явах, бусад ажлыг гүйцэтгэхдээ тухайн нутаг дэвсгэрийн байгаль хамгаалагчид мэдэгдэж гал түймэр гаргахгүй байх талаар баталгаа өгөх.

Ойн гал түймрийг илрүүлсэн, гал түймрийн тухай мэдээ хүлээн авсан бол сумын болон багийн засаг дарга нар өөрийн хүч хэрэгслийг зохион байгуулан бага дээр нь даруй унтраах арга хэмжээ авах, холбогдох байгууллагад мэдэгдэх. Ойн түймэр гарахаас урьдчилан сэргийлж, ухуулга, сурталчилгааны ажлыг эрчимтэй явуулах.

Харлуулсан зурвас татах: Түймрийн аюул ихтэй залуу, зулзаган мод бүхий галын онц аюултай объектын дагуу 1-2.5 метр өргөн түймрийн хамгаалалтын харлуулсан зурвас татна.

Харуулын цамхаг байгуулах: Энэ нь ойд гарсан түймрийг илрүүлэх зорилгоор тухайн газар нутгийн байдлыг ажиглахын тулд хийгддэг өндрийн байгууламж юм. Ийм цамхгийг мод ба төмрөөр хийнэ. Ойн түймэр их гардаг түймрийн аюул ихтэй газруудад түймрийн цамхаг босгох хэрэгтэй. Уулын биш харьцангуй тэгш газрын ой доторх цамхгийн өндөр 25-35 метр байх хэрэгтэй.

Харин уулын ойд нутаг дэвсгэрийн хамгийн өндөрлөг цэг дээр 10 метр хүртэл өндөртэй цамхаг байгуулна. Цамхаг хоорондын зай ойролцоогоор 10-12 км буюу 10-20 мянган га талбай тутамд 1 цамхаг байвал тохиромжтой. Ажиглалтын цамхагт газар нутгийн схем зураг, холбооны хэрэгсэл, дуран, цаг бүртгэлийн дэвтэр зэрэг байна.

Машин ба морин эргүүл: Түймрийн аюултай хавар, намрын хуурайшилтын үед зам харилцааг судалсны үндсэн дээр чиглэл чиглэлд тусгай маршрут гарган машин болон морин эргүүл ажиллуулах нь чухал юм.

Сурталчилгааны ажил: Хүн ам ихээр суурьшсан газар ой, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлсэн анхааруулга, сэрэмжлүүлэг, сурталчилгаа бүхий самбар хийж байрлуулах нь чухал юм.

-Зөвлөмж, санамж хэвлэж тараах

-Түймрээс урьдчилан сэргийлэх сургалт, семинар зохион байгуулах

-Түймрээс урьдчилан сэргийлэх сурталчилгааг хүн бүрд хүргэж түймэртэй тэмцэх бэлтгэлийг хангуулах хэрэгтэй.

-Ой хээрийн түймэртэй тэмцэхэд зайлшгүй шаардлагатай багаж хэрэгслээр хангагдах хэрэгтэй.

Түймрийг илрүүлэх арга: Хавар намрын гал түймрийн аюултай үед байнгын жижүүр, морин болон машин эргүүл гаргаж тэднээс болон ард иргэдээс ойн түймэр илрүүлсэн тухай мэдээ авсан тохиолдолд сум, багийн засаг дарга богино хугацаанд хүн хүчийг зохион байгуулж түймрийг унтраах, холбогдох байгууллагад яаралтай мэдээлэх хэрэгтэй.

Түймрийг унтраах арга хэмжээ: Түймрийн мэдээг хүлээн авсан засаг дарга нь өөрийн эрхийн хүрээнд хүн хүч, техник хэрэгслийг зохион байгуулж түймэр унтраах төлөвлөгөө, шийдвэр гаргасан байна.

Түймэр унтраахад түймрийн тархалтыг зогсоох, цурванд оруулах, цурванд оруулсан галыг унтраах, цурваас дахин гал гарахаас сэргийлж харуул манаа ажиллуулах гэсэн үе шатаар тэмцэх хэрэгтэй.

Түймрийн тархалтыг зогсоох: Энэ үе шат нь шаталтын дөлийг цохиураар цохих, шороо, ус цацах, цурванд оруулах гэх мэт олон янзын аргаар түймрийн давшилтыг зогсооно.

Түймрийг тусгаарлах буюу цурванд оруулах: Түймрийн дөлийг зогсоосны дараа шатсан талбайг тойруулан 0.3-0.5 метр өргөн харлуулсан зурвасаар түймрийг тусгаарлана.

Цурванд оруулсан галыг унтраах: Хамгаалах зурвас татсаны дараа цурав дотор шатаж байгаа мод, хожуул, бут, сөөг зэрэг галын эх үүсвэрийг цурвын захаас эхлэн төв рүү нь гал унтраагч багаж, хүрз болон бусад гар багажаар унтраана.

Түймрийг дахин сэргэхээс сэргийлж харуул, манаа тавих: Энэ нь шатсан талбайн захаар 10 метр орчим өргөн газарт хяналт тавьж зурвас давж унасан оч, галыг унтраана.

2.4.1.6. Ойжуулалт, ойг нөхөн сэргээх арга хэмжээний төлөвлөгөө

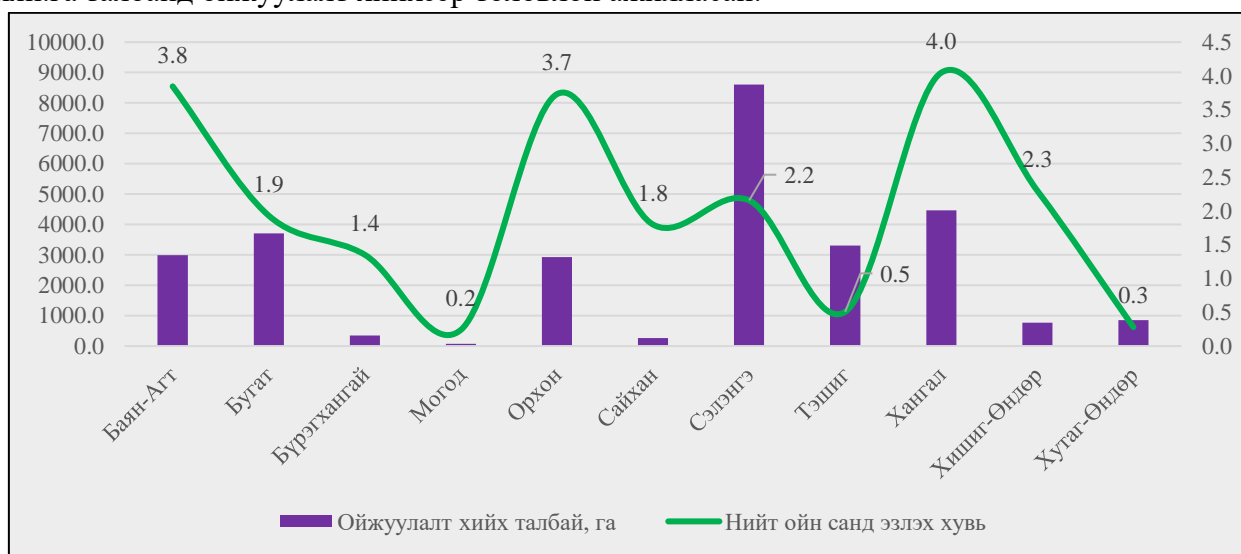
Булган аймаг нь Бүрэнгийн нуруу, Эрчимийн нуруу, Бүтээлийн нурууны өврийг эс тооцвол үндсэндээ бие биеэс тусгаар, уулын арыг барьж ургасан тасархай ойтой. Хүн ам харьцангуй нягт суурьшсан болохоор түймрийн нөлөө ихтэй. Тиймээс ч мод огтлолт болон түймрийн дараа шилмүүст модны оронд хус улиангар зэрэг навчит мод орлон хурдан ургадаг.

Ойжуулалт, ойг нөхөн сэргээх арга хэмжээний зорилго нь ойн нөөцийг арвижуулах, ойн удмын санг хамгаалах, уур амьсгалыг зөөлрүүлэх, ойн хамгаалалтын ач холбогдлыг алдагдуулахгүй байх явдал юм. Үүний тулд ойн түймэр, хөнөөлт шавж, өвчинд нэрвэгдсэн болон мод бэлтгэсэн талбайд нэн түрүүнд мод тарьж ургуулах, нөхөн сэргээх ажлыг хийх

хэрэгтэй. Ойг нөхөн сэргээх арга хэмжээг зориудаар ойжуулах, байгалийн сэргэн ургалтад туслах гэсэн 2 хэлбэрээр хийдэг.

Ойжуулалт: Ойд их хэмжээний талбайг хамруулан огтлолт хийснээс болон түймрийн улмаас хөрсний гадаргын температур өндөр болж, хөрсний өнгөн хэсгийн чийгийн хангамж үлэмж хэмжээгээр багасах, өвслөг ургамал ихээр урган өсвөр ургац шинээр гарч ирэхэд саад учруулснаас ойн сэргэн ургах үйл явц удааширч бараг ахиж сэргэхгүй байдалд хүрдэг. Иймд ширэгжилд явагдахаас өмнө зориудаар ойжуулах ажлыг гүйцэтгэх хэрэгтэй байдаг.

Аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний ажлын хүрээнд ойжуулалт хийх талбайг тогтоосон бөгөөд энд тармаг модтой талбай, шатсан талбай, мод бэлтгэсэн талбай хамаарна. Ойжуулалт хийх ойн газрыг төлөвлөхдөө байгалийн аясаар сэргэн ургалт явагдаагүй буюу хангалтгүй ургалттай мод бэлтгэсэн болон шатсан талбайг сонгон ойжуулалт хийхээр төлөвлөсөн. Булган аймгийн 10 сумын ойн сангийн хэмжээнд 28.3 мян.га талбайд ойжуулалт хийхээр төлөвлөн ажилласан.



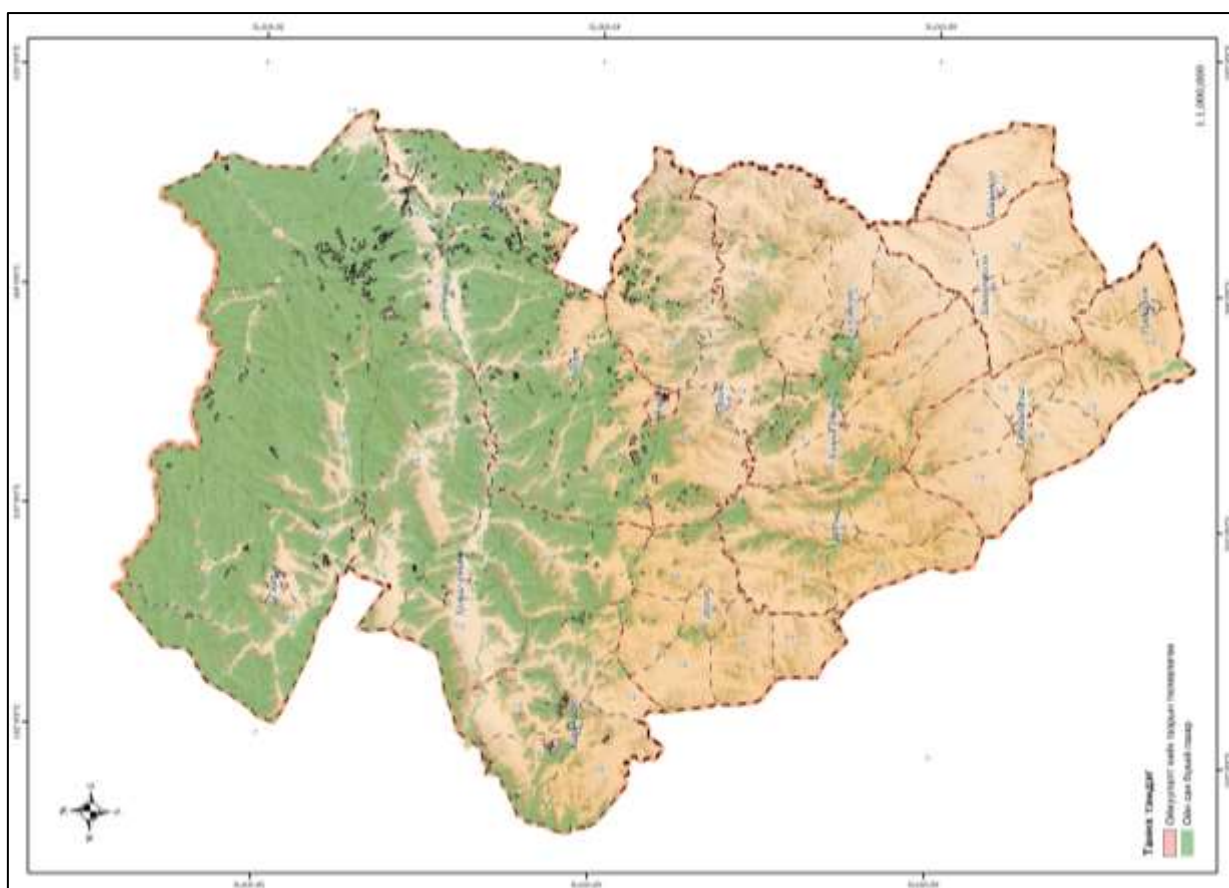
Диаграмм 6. Ойжуулалт хийх газрын төлөвлөгөө, сумдаар

Эдгээр газарт үндсэн төрлийн шилмүүст, навчит ойг зориудаар нөхөн сэргээх шаардлагатай. Мод бэлтгэсэн, түймэрт шатсан газрыг ойжуулах ажлыг тайгажуу бүслүүрийн шинэсэн ойн үндсэн хэв шинжүүдэд шинэсний 3 настай тарьцаар, 9 дүгээр сараас эхлэн 10 дугаар сарын эхний 10 хоногт багтаан гүйцэтгэх хэрэгтэй. Тайгархаг бүслүүрийн шинэсэн ойн мод бэлтгэсэн, түймэрт шатсан газарт мөн шинэсний 3 настай тарьцаар ойжуулах ба тарьцыг хавар суулгахад бусад хугацаанаас илүү сайн үр дүн өгнө. Тайгархаг бүслүүрийн нарсан ойн мод бэлтгэсэн, түймэрт шатсан талбайг ойжуулахад мод үржүүлгийн газрын ил хөрсөнд болон хүлэмжид ургуулсан нарсны 2 настай тарьцыг шилжүүлэн суулгана. Ойжуулалтад зориулж хөрс боловсруулж, үр тарьц суулгах ажлыг хуурайсаг-элдэв өвст тайгархаг болон тайгажуу бүслүүрийн ойн нөхцөлд 0.7 метр өргөн, 8-10 см гүн зурвас шангийн ёроолд, нугын элдэв өвст тайгархаг ойн хэв шинжүүдэд 1.0-1.2 метр өргөн, 8-10 см гүн зурвас шангийн ёроолд, тайгын бүслүүрт 0.8 метр өргөнтэйгөөр хөрсний 8-10 см үеийг байранд нь эргүүлэн сийрүүлж зурваслан боловсруулсан хөрсөнд тус тус гүйцэтгэх шаардлагатай. Мод бэлтгэсэн, шатсан газрын орчны өөрчлөгдлийг нарийн тооцож ойн өндрийн бүслүүрүүдэд ойжуулалтын ажлыг өвөрмөгц арга, технологиор явуулах нь уг ажлын эцсийн дүнг дээшлүүлж, өндөр бүтээмжтэй ойг хугацаа алдалгүй ургуулах боломжтой.

Булган аймгийн хэмжээнд нийт ойн сангийн газрын 1.5 хувь 28.3 мян.га газрыг ойжуулахаар төлөвлөсөн. Нийт ойн санд тусгай хамгаалалттай болон улсын хилийн зурвас газрын ойн хамруулан тооцсон.

Хүснэгт 99. Ойжуулалт хийх газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Ойн сан бүхий газар, га	Ойжуулалт хийх талбай, га	Нийт ойн санд эзлэх, %
1	Баян-Агт	77,806.5	2,991.8	3.8
2	Баяннуур	783.8		
3	Бугат	191,960.4	3,706.6	1.9
4	Булган	594.0		
5	Бүрэгхангай	25,451.8	344.0	1.4
6	Гурванбулаг	2,816.9		
7	Дашинчилэн	112.5		
8	Могод	30,014.7	72.2	0.2
9	Орхон	78,384.4	2,923.9	3.7
10	Рашаант	3,844.1		
11	Сайхан	14,665.2	263.8	1.8
12	Сэлэнгэ	399,167.9	8,608.4	2.2
13	Тэшиг	649,766.3	3,303.4	0.5
14	Хангал	110,199.3	4,461.6	4
15	Хишиг-Өндөр	33,643.0	773.8	2.3
16	Хутаг-Өндөр	304,699.4	850.6	0.3
НИЙТ		1,923,910.2	28,300.0	1.5

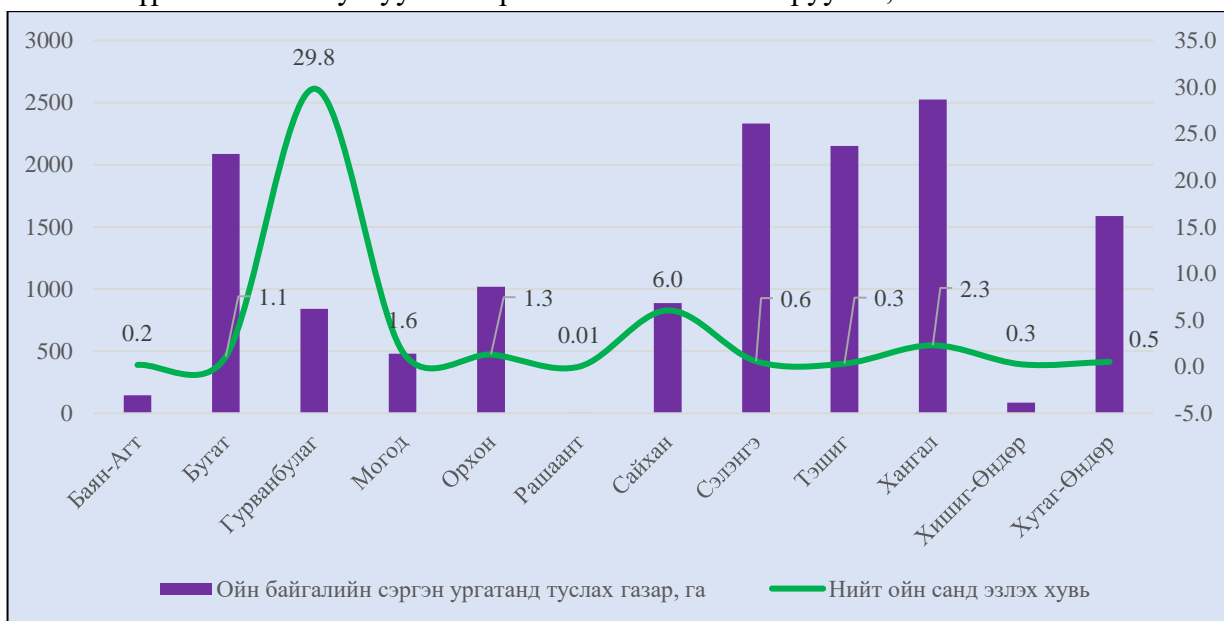


Зураг 103. Ойжуулах газрын төлөвлөгөө

Ойн байгалийн сэргэн үргалтад туслах арга хэмжээ: Мод бэлтгэсэн, ойн түймэр, хөнөөлт шавжид нэрвэгдсэн ойд үлдсэн болон түүний зэрэгцээ ойгоос үр цацагдах буюу хожуулаас ургал эрхтнээр дахин ой бий болох явцыг ойн байгалийн сэргэн ургалт гэх бөгөөд байгалийн аясаар сэргэх боломжгүй газарт ойг нөхөн сэргэхэд үзүүлэх хүний

зориудын дэмжлэгийг ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах ажил гэнэ. Энэ ажлыг дараах хэлбэрээр явуулна. Үүнд:

- Ойн зах, мод бэлтгэсэн, шатсан талбайд модны цухуйлц өсөж томроход өвслөг ургамлын өрсөлдөөнийг арилгах зорилгоор анжсаар шан татах. Ийм газарт модны үр байгалийн аясаар унаж чөлөөтэй ургах нөхцөл бүрдүүлэх;
- Мод бэлтгэсэн, шатсан талбайд гараар үр цацаж орхих;
- Мод бэлтгэсэн, шатсан талбайд гар аргаар 40x40 см-ээс 1x1 метр хэмжээтэй талбарын ширэг бүхий хөрсний өнгөн хэсгийг хуулж модны үр цацах буюу байгалийн аясаар үр унаж ургах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Хөгшин мод ихтэйгээс тэжээлийн талбай хүрэлцээгүй болж ойн дараачийн үр удмыг бүрдүүлэх цухуйлц зулзаган мод гарч ирэхгүй үед хөгшин модноос тодорхой хэмжээний цэвэрлэгээний огтлолт хийх;
- Дунд насны шигүү модонд сийрэгжүүлэх арчилгаа хийх замаар дараагийн насны ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах;
- Мод бэлтгэлийн талбайд үрийн мод үлдээх нь ойн сэргэн ургалтад туслах ажлын нэг чухал хэсэг;
- Хөрсний гадаргууг хагалан бэлтгэх. Үр тархан ургах нөхцөлийг бүрдүүлэхийн тулд их үрийн жилийг угтуулан хөрсийг хагалан боловсруулах;



Диаграмм 7. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах газар, нийт ойн санд эзлэх хувь

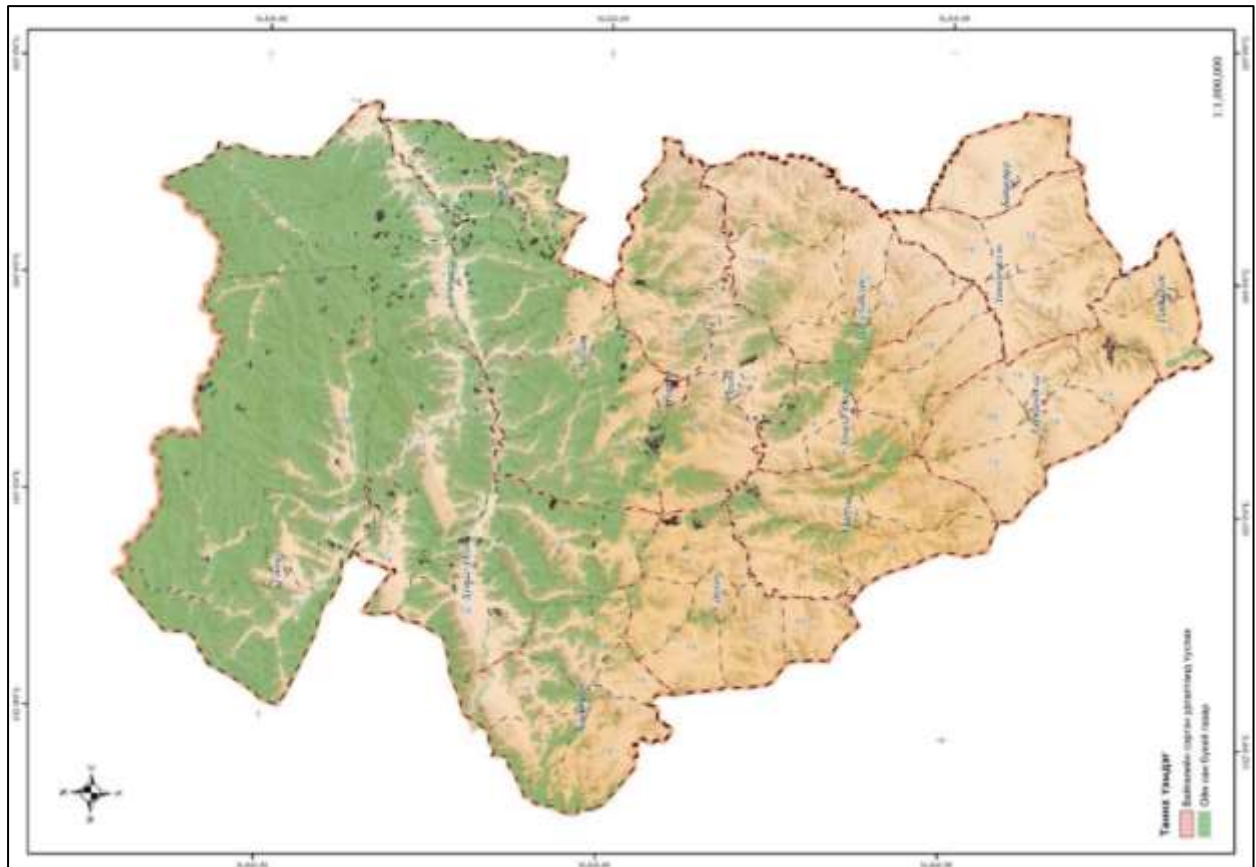
Булган аймгийн хэмжээнд нийт ойн сангийн 0.7 хувь буюу 14.1 мян.га газарт ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслахаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 100. Байгалийн сэргэн ургалтад туслах ойн газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Ойн сан бүхий газар, га	Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах газар, га	Нийт ойн санд эзлэх, %
1	Баян-Агт	77,806.5	144.7	0.2
2	Баяннуур	783.8		
3	Бугат	191,960.4	2,087.9	1.1
4	Булган	594.0		
5	Бүрэгхангай	25,451.8		
6	Гурванбулаг	2,816.9	840.4	29.8
7	Дашинчилэн	112.5		
8	Могод	30,014.7	479.9	1.6
9	Орхон	78,384.4	1,018.2	1.3
10	Рашаант	3,844.1	0.4	0.01

11	Сайхан	14,665.2	885.9	6
12	Сэлэнгэ	399,167.9	2,331.9	0.6
13	Тэшиг	649,766.3	2,150.7	0.3
14	Хангал	110,199.3	2,524.1	2.3
15	Хишиг-Өндөр	33,643.0	85.9	0.3
16	Хутаг-Өндөр	304,699.4	1,586.6	0.5
НИЙТ		1,923,910.2	14,136.4	0.7

Ойн байгалийн сэргэн ургалтыг дэмжих ажлын гол зорилго нь ойн түймэр, ойн хөнөөлт шавж, өвчинд нэрвэгдсэн талбай болон мод бэлтгэсэн талбайн ойн орчны нөхцөл өөрчлөгдөхөөс өмнө уг ойн аясаараа сэргэн ургах нөхцөлийг бүрдүүлэх явдал юм.



Зураг 104. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах арга хэмжээний төлөвлөгөө

2.4.2. ОЙ АШИГЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

УИХ-ын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-д ой, амьтан, ургамал зэрэг байгалийн нөөц баялгийг судлах, хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөөн сэргээхэд чиглэсэн арга хэмжээг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй цогц байдлаар шийднэ гэж заасан байдаг. Иймд ойн сангийн газрыг хамгаалахаас гадна зохистой ашиглах төлөвлөгөө боловсруулан төлөвлөсөн.

Булган аймгийн ойн сангийн газрын “Ойн тухай хууль”-ийн дагуу ашиглалт, хамгаалалтын бүсийн ой гэж ангилдаг. Хамгаалалтын бүсийн ойд цармын бүслүүрийн ой, тусгай хамгаалалттай газрын болон сургалт, судалгааны зориулалттай ой, ногоон бүс, хориотой зурвасын ой, заган ой, баян бүрдийн ой, 100 га хүртэлх хэмжээний төгөл ой, бут, сөөг, 30 хэмээс илүү налуу газрын ой хамаарна.

Хамгаалалтын бүсийн ойд зам, гүүр барих, ус, эрчим хүч, холбооны шугам татах болон түймрээс хамгаалах шороон зурвас гаргах, ойн хэвийн өсөлт, нөхөн сэргэлтийг дэмжихэд чиглэгдсэн арчилгаа, цэвэрлэгээний арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, ойн дагалт баялгийг ашиглахаас бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

Ашиглалтын бүсийн ойд хамгаалалтын бүсэд хамрагдаагүй үлдсэн бүх ойг хамааруулна. Ашиглалтын бүсийн ойгоос иргэн, нөхөрлөл, аж ахуйн нэгж, байгууллага, мод бэлтгэх, ойн дагалт нөөцийг тусгасан менежментийн төлөвлөгөөний дагуу ашиглах эрхтэй. Булган аймгийн ойн сангийн 13.6 хувь буюу 258941.7 га талбай ашиглалтын бүсийн ойд хамаарч байна.

Хүснэгт 101. Ойн ашиглалт, хамгаалалтын бүс

№	Ойн бүс	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Хамгаалалтын бүсийн ой	1,647,625.8	86.4
2	Ашиглалтын бүсийн ой	258,941.7	13.6
НИЙТ		1,906,567.5	100

Ойн ашиглалтын бүсэд ойн ашиглах нөөц тогтоосноор түүнд үндэслэн мод огтлолтын ажлыг ой зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгасан явуулдаг. Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд ашиглалтын бүсийн ойд арчилгаа болон цэвэрлэгээний мод огтлолт явуулах төлөвлөсөн.

Ойн аж ахуйн нэгэн чухал арга хэмжээ нь цэвэрлэгээний огтлолт юм. Ойн цэвэрлэгээ гэж ойн түймэр, хөнөөлт шавж, өвчинд нэрвэгдсэн, хүчтэй салхи, их цасанд өртөн амьдрах чадваргүй болж үхжиж унасан хуурай мод, гишүү, мөчир, мод бэлтгэлийн талбайн үлдэгдлийг цэвэрлэх замаар ойг хамгаалах, ойн төлөв байдлыг сайжруулахад чиглэгдсэн арга хэмжээ юм.

Ойн цэвэрлэгээ нь ойн түймэр, хөнөөлт шавж, өвчинд нэрвэгдсэн, хүчтэй салхи, их цасанд өртөн амьдрах чадваргүй болж үхжиж унасан хуурай мод, гишүү, мөчир, мод бэлтгэлийн талбайн үлдэгдлийг ойгоос гаргах, ойн түймэр, хөнөөлт шавж, өвчинд нэрвэгдэж хатсан цаашид ургах чадваргүй болсон ойн модыг огтлох замаар ойг цэвэрлэх, ойг эрүүлжүүлэхэд чиглэгдсэн цэвэрлэгээний огтлолт хийх гэсэн 2 төрлөөр хийгддэг.

Ойн цэвэрлэгээг ашиглалтын болон хамгаалалтын бүсийн суларч доройтсон, хатсан модтой бүх насны ойд хийнэ. Ойн цэвэрлэгээний үед “Ойн цэвэрлэгээний болон үндсэн ашиглалтын огтлолт, арчилгаа, цэвэрлэгээнд тавигдах ерөнхий шаардлага” стандартыг мөрдөнө.

Цэвэрлэгээний ажлаар түймэр, хөнөөлт шавж, салхи, цасны нөлөөгөөр их хэмжээгээр унасан мод, үзүүр, ёзоор, мөчир гишүүг авч ойг цэвэрлэнэ. Цэвэрлэгээний

ажлын үед унасан модны 30 хувийг талбайд үлдээж ойн амьтан, бичил организмын амьдрах орчин бүрдэх нөхцөлийг хангана.

Ойн цэвэрлэгээний огтлолтыг түүвэрлэн огтлох, харьцангуй хавтгайруулан огтлох гэсэн 2 хэлбэрээр явуулна.

Цэвэрлэгээний түүвэрлэн огтлолт нь ойн эрүүл ахуйн нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор өвчин, хөнөөлт шавжид нэрвэгдэж доройтсон, хатаж байгаа болон хатсан модыг түүвэрлэн авах огтлолт юм.

Цэвэрлэгээний харьцангуй хавтгайруулан огтлолт гэж түймэр, хөнөөлт шавж, өвчин, хүчтэй салхи, цас зэрэг байгалийн давагдашгүй хүчин зүйлд нэрвэгдэн их хэмжээгээр үхэж, биологийн тогтворт байдлаа алдсан ой модыг бүрэн солих, нэлэнхийд нь ойжуулах зорилгоор хийх огтлолтыг хэлнэ.

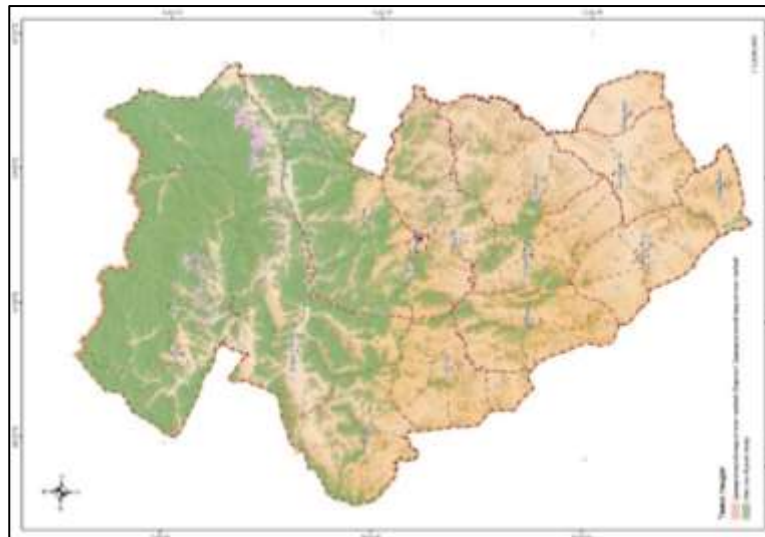
Булган аймгийн ойн санд 254158 га талбайд 8168760 м³ хатсан мод, 2697730 м³ унанги мод бүртгэгдсэн байна. Газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний хүрээнд ашиглалтын бүсийн ой бүхий 5 сумын хэмжээнд 398 байршилд 26.1 мян.га талбай ойн түймэр, хөнөөлт шавж, хортон идэгдсэн ойд цэвэрлэгээ, арчилгааны мод огтлолт хийхээр төлөвлөсөн.

Хүснэгт 102. Цэвэрлэгээний огтлолт хийх ойн төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Байршил	Ойн талбай, га
1	Бугат	49	2,828.7
2	Сэлэнгэ	58	10,758.6
3	Тэшиг	182	7,618.7
4	Хангал	90	4,358.5
5	Хутаг-Өндөр	19	609.8
НИЙТ		398	26,174.4

Ойд цэвэрлэгээний ажил хийснээр иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын ахуйн хэрэгцээний болон түлшний хэрэгцээг хангах боломжтой. Ойн цэвэрлэгээний ажлыг арчилгаа, цэвэрлэгээний эрх бүхий мэргэжлийн байгууллагаас гадна ойн нөхөрлөл, иргэн гэрээ байгуулан хийж гүйцэтгэнэ. Харин ойн цэвэрлэгээний огтлолтыг зөвхөн арчилгаа, цэвэрлэгээний эрх бүхий ойн мэргэжлийн байгууллага гүйцэтгэнэ.

Тухайн жилд хийх арчилгаа, цэвэрлэгээний ажлын хэмжээг “Ойн менежмент төлөвлөгөө”-г үндэслэн Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн Төрийн захиргааны төв байгууллага аймаг, нийслэл тус бүрээр тогтооно. Аймаг, нийслэлийн Байгаль хамгаалах газар тогтоосон хэмжээнд багтаан тухайн жилд хийх арчилгаа, цэвэрлэгээний ажлын талбай, огтлолтын хэлбэрийг хэсэглэл, ялгарал тус бүрээр сонгож төлөвлөнө.



Зураг 105. Ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслах арга хэмжээний төлөвлөгөө

2.4.3. МОД ТАРИХ, ОЙН ЗУРВАС БАЙГУУЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Монгол улсын ерөнхийлөгчийн санаачилгаар хэрэгжиж байгаа “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд аймгийн хэмжээнд мод тарих, ойн зурвас байгуулах газруудыг орон нутгийн саналыг үндэслэн төлөвлөсөн. Булган аймгийн тариалангийн газрын тохиромжтой байдлын үнэлгээгээр нийт газар нутгийн 0.2 хувь ойн сангийн газарт тохиромжгүй бол 52 хувь нь тохиромжтой болон хязгаарлагдмал тохиромжтой байна.

Булган аймгийн хэмжээнд тариалан, бэлчээрийн газрыг салхины эвдрэлээс хамгаалах, элсний нүүдлээс хамгаалах, ус, булгийн эхийг хамгаалах зорилгоор хамгаалалтын ойн зурвас байгуулахаар төлөвлөсөн. Мөн улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө болон орон нутгийн саналын дагуу мод тарих, таримал ой байгуулах газрыг тусгасан.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд Булган аймгийн хувьд 20 сая мод тарьж ургуулахаар тусгагдсан. Тус тарих модонд аймгийн хэмжээнд шилмүүст, навчит модноос шалтгаалан 15-20 мян.га талбай шаардлагатай байна. Мод тарих газрыг улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө болон орон нутгийн саналыг үндэслэн аймгийн хэмжээнд 80 байршилд 8653.0 га газарт мод тарихаар төлөвлөж байна.

Хүснэгт 103. Мод тарих газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Байршил	Талбай, га
1	Баян-Агт	2	30.8
2	Баяннуур	6	108.0
3	Бугат	10	2095.2
4	Бүрэгхангай	3	68.7
5	Дашинчилэн	7	802.2
6	Могод	18	1343.7
7	Орхон	5	17.3
8	Рашаант	4	684.5
9	Сайхан	1	23.1
10	Сэлэнгэ	10	316.1
11	Хангал	4	37.9
12	Хишиг-Өндөр	3	2154.5
13	Хутаг-Өндөр	7	971.0
НИЙТ		80	8653.0

Ойн зурвас гэдэг нь байгаль уур амьсгалын нөхцөлийг хүмүүсийн амьдрал, үйлдвэрлэлд ашигтайгаар өөрчлөх зорилгоор ойг тарьж ургуулахыг хэлнэ. Ойн зурвасын ажил нь таримал ойгоос модлог болон бусад бүтээгдэхүүнийг ашиглах зорилгоор бус харин түүний байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийг ашиглах чиглэлээр хийгддэгээрээ ойжуулалтын ажлаас ялгарна. Ойн зурвас тодорхой хэмжээний зайд салхины хүчийг өөрчлөн бууруулснаар хөрсний гадаргуу ба ургамлаас ууршин алдагдах чийгийг бууруулна. Үүнээс гадна ойн зурвас нь хөрсний гадаргуугаар цасыг харьцангуй жигд хуваарилж хунгарлуулах тул хөрсийг хөлдөлтөөс хамгаална.

Хамгаалалтын ойн зурвас нь өөрийн үүрэг зориулалтаасаа хамаарч дараах үндсэн хэлбэрүүдэд хуваагдан.

- Талбай хамгаалах ойн зурвас: хуурай халуун салхинаас тариалангийн талбайг хамгаалах, хөдөө аж ахуйн таримал ургамал ургах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор тариалангийн талбай, услалтын системд ойн зурвас байгуулна.

- Ус тохируулах ойн зурвасыг энгэр хажуу налуу газруудад газрын налуугийн хөндлөн чиглэлд байгуулдаг. Энэ зурвасын үндсэн зориулалт нь цас борооны усны урсах хөдөлгөөнийг сааруулж хөрсөнд аль болох ихээр шингээж хөрсийг угаан урсгаж эрэг ганга гарч эвдрэхээс хамгаалах явдал юм.

- Ганга, гуу жалгыг хамгаалах ойн зурвасыг нэгэнт бий болсон ганга жалгыг ихэсгэхгүй байж бэхжүүлэх зорилгоор эрэг гангын налуу хажуу ёроолд хөндлөн чиглэлтэй ойн зурвас байгуулна.

- Усан санг хамгаалах ойн зурвасыг усан сангийн гадаргаас ус уурших, шороогоор дүүрэхээс хамгаалж усан сангийн барилга байгууламжийг бэхжүүлэх зорилгоор байгуулна.

- Услах системийг хамгаалах ойн зурвасыг услагдах талбайг салхины хорт нөлөөнөөс хамгаалах, суваг шуудуу намагжих, хог ургамал ургаж суваг шуудууг таглах эвдлэхээс хамгаалах зорилгоор байгуулна.

- Элс хамгаалах ойн зурвас нь элс бүхий талбайн хэмжээг ихэсгэхгүй байх, элс салхинд үлээгдэж бэлчээр, хадлан тариалан, суурины талбайг дарахаас хамгаалах, элсийг зохистой ашиглах зорилгоор байгуулна.

- Хадлан бэлчээрийн талбай хамгаалах ойн зурвас нь бэлчээр, хадлангийн талбайн ургацыг нэмэгдүүлэх тохиромжтой нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор байгуулна.

Ойн зурвас байгуулах ажлыг манай орны нөхцөлд тарьц, суулгацаар тэгэхдээ ихэнх тохиолдолд суулгацаар хийх нь үр дүнтэй. Мод үржүүлгийн талбайгаас тарьц суулгацыг навч шилмүүс унаж өсөлт зогссоны дараа болон хавар шүүс хөдлөхөөс өмнө ухаж авна. Намар ухсан тарьц суулгацыг тусгайлан ухсан шуудуунд булж, үртэс сүрлээр хучиж хадгална. Манай орны нөхцөлд тарьц суулгацыг хавар ухаж богино хугацаанд суулгах нь үр дүнтэй. Мод сөөгийг суулгах ажлыг хавар газар гэсэмэгц 5-7 хоногт багтаан шуурхай явуулах нь зүйтэй.

Салхи ихтэй нутгуудад суулгацын үндэсний хүзүүвчийг газрын гадаргуугаас 7-8 см, хавар суулгах тарьцыг 3-4 см, намар суулгах бол 4-5 см дор суулгана. Мод сөөгийг аль болохоор эгнээнд нь тэгш жигд суулгавал үзэмжтэй байхаас гадна арчилгаа явуулахад дөхөмтэй байна.

Ойн зурваст суулгасан мод үхэж хорогдсон тохиолдолд нөхөн суулгалт хийнэ. Суулгалтыг технологийн дагуу хийж арчилгаа шаардлагын дагуу явуулсан үед эхний жилийн амьдралд 100.0 хүрэх тохиолдол ч бий. Иймээс ойн зурваст нөхөн сэргээлт хийх арга хэмжээг 2 дахь жилийн ургалтын байдлаар тооцох нь ашигтай. Ойт хээрийн бүсэд хоёр дахь жилийн намрын тооллогоор суулгасан мод, сөөгний 15.0 хувь хээрийн бүсэд 20 хувь, говь хээрийн бүсэд 25 хувь хүртэлх хэмжээгээр хорогдсон байвал нөхөн сэргээх арга хэмжээг авна. Хэрэв ойт хээрийн бүсэд ойн зурваст суулгасан мод сөөгний амьдралд 50 хувиас доогуур, их хэмжээгээр үхэж үрэгдсэн байвал нөхөн тарилт хийхгүйгээр уг ажлыг эхнээс нь шинээр ахин явуулах нь зүйтэй.



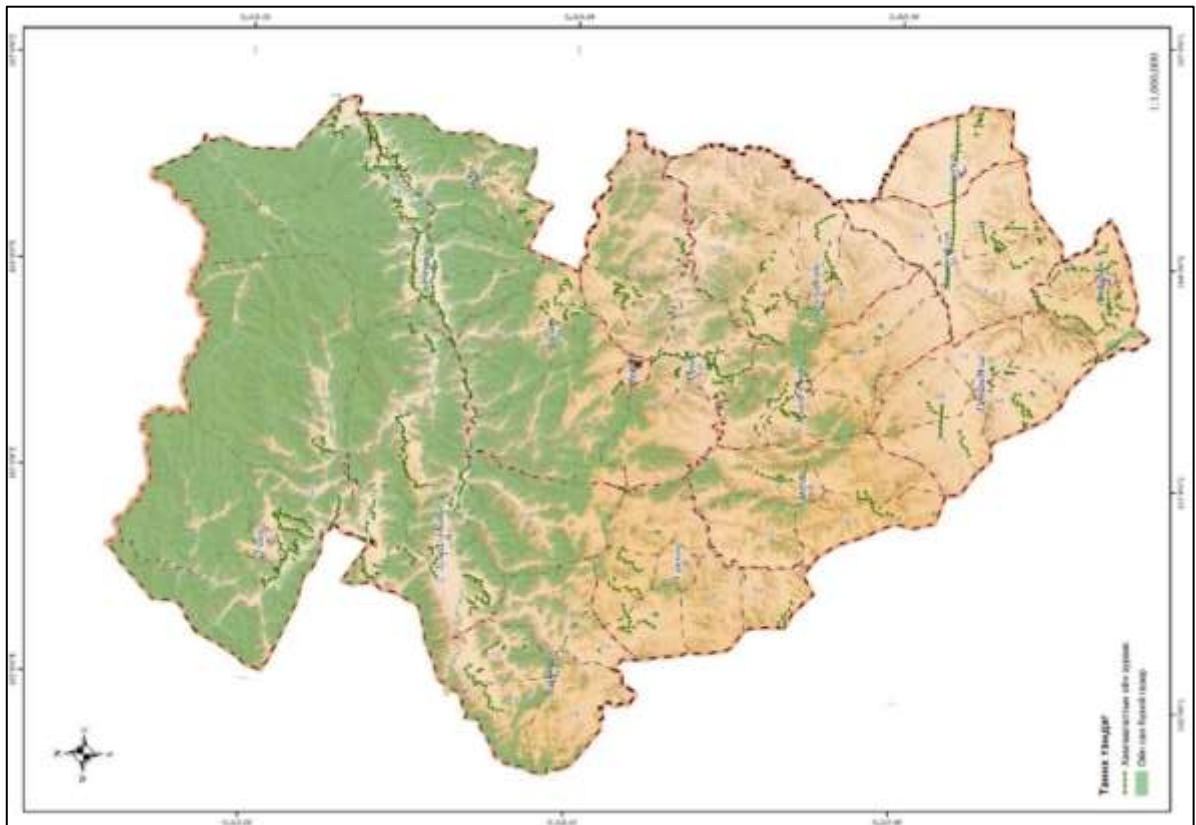
Булган аймгийн хэмжээнд элсний нүүдлээс хамгаалах, ус, булгийн эхийг хамгаалах, тариалангийн талбайг хамгаалах, хатуу хучилттай авто зам дагуух 1376.8 км урт хамгаалалтын ойн зурвасуудыг байгуулахаар төлөвлөсөн бөгөөд ойн зурвасын туузын өргөнийг 10 метрээр тооцсон. /Хүснэгт 104/.

Хүснэгт 104. Хамгаалалтын ойн зурвасын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Тариалангийн талбайн хамгаалалтын ойн зурвас		Зам дагуух хамгаалалтын ойн зурвас		Ус, булгийн эхийг хамгаалах ойн зурвас		Элсний нүүдлээс хамгаалах ойн зурвас		Нийт	
		Урт, км	Талбай, га	Урт, км	Талбай, га	Урт, км	Талбай, га	Урт, км	Талбай, га	Урт, км	Талбай, га
1	Баян-Агт	44.0	44.2							44.0	44.2
2	Баяннуур	15.7	15.8	38.2	38.3					53.9	54.1
3	Бугат	55.6	55.8	11.9	11.9					67.5	67.6
4	Булган									0.0	0.0
5	Бүрэгхангай	103.2	103.5							103.2	103.5
6	Гурванбулаг	53.3	53.6	23.2	23.2	3.1	3.2	6.5	6.7	86.1	86.6
7	Дашинчилэн	60.2	60.3	52.8	52.9					113.0	113.2
8	Могод	39.5	39.7	1.2	1.2					40.7	40.9
9	Орхон	90.2	90.8	50.4	50.5					140.7	141.3
10	Рашаант	93.3	93.6	10.5	10.6			9.8	10.0	113.6	114.1
11	Сайхан	77.9	78.1			11.8	11.9			89.7	90.1
12	Сэлэнгэ	127.0	127.4							127.0	127.4
13	Тэшиг	104.9	104.8							104.9	104.8
14	Хангал	51.3	51.0							51.3	51.0
15	Хишиг-Өндөр	49.8	50.0							49.8	50.0
16	Хутаг-Өндөр	179.7	180.5			3.3	3.5			183.0	183.9
НИЙТ		1145.8	1149.0	188.2	188.4	18.2	18.6	16.3	16.6	1368.5	1372.6

Ойн хамгаалалтын зурвасын талбайг тооцон гаргахдаа зурвасыг 10 метрийн өргөнтэй байхаар тооцон гаргасан. Тариалангийн талбайн хамгаалалтын ойн зурвасыг тооцохдоо Монгол орны салхины зонхилох чиглэл болох хойд, баруун хойд чиглэлд талбайгаас 30 метрийн зайд 10 метр өргөнтэй байхаар тооцон гаргасан.

Ус, булгийн эхийг хамгаалах ойн зурвасыг орон нутгийн гаргасан саналыг харгалзан ус, булгийн татмыг гадуур 10 метр өргөнтэй байхаар салхины эсрэг чиглэлд байхаар тооцон гаргасан. Элсний нүүдлээс хамгаалах зурвасыг Гурванбулаг, Рашаант сумдад элсний заагийн дагуу төлөвлөн гаргасан.



Зураг 106. Ойн хамгаалалтын зурвасын газрын төлөвлөгөө

2.4.4. ОЙН МЕНЕЖМЕНТИЙН НӨХӨРЛӨЛ ГЭРЭЭГЭЭР АШИГЛУУЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Ойн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1.8-д “ойн нөхөрлөл” гэж тухайн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж дэх ойг хамгаалах, зохистой ашиглах, нөхөн сэргээх зорилгоор Иргэний хуулийн 481 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 3-р зүйлийн 2 дахь хэсгийн 8-д заасны дагуу зохион байгуулагдаж, үйл ажиллагаа явуулж буй иргэдийн сайн дурын байгууллагыг хэлнэ гэж заасан байдаг. Булган аймгийн хэмжээнд 2021 оны байдлаар 171 нөхөрлөл ойн зохион байгуулалт хийлгэн ойн хэсэглэлээ заалган үйл ажиллагаа явуулж байна.

Аймгийн хэмжээнд ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах ойн газрыг сонгохдоо орон нутгийн саналыг харгалзахаас гадна ойн ашиглалтын бүсийн нөхөрлөлийн ашиглалтад олгогдоогүй үйлдсэн газруудыг төлөвлөн оруулсан.

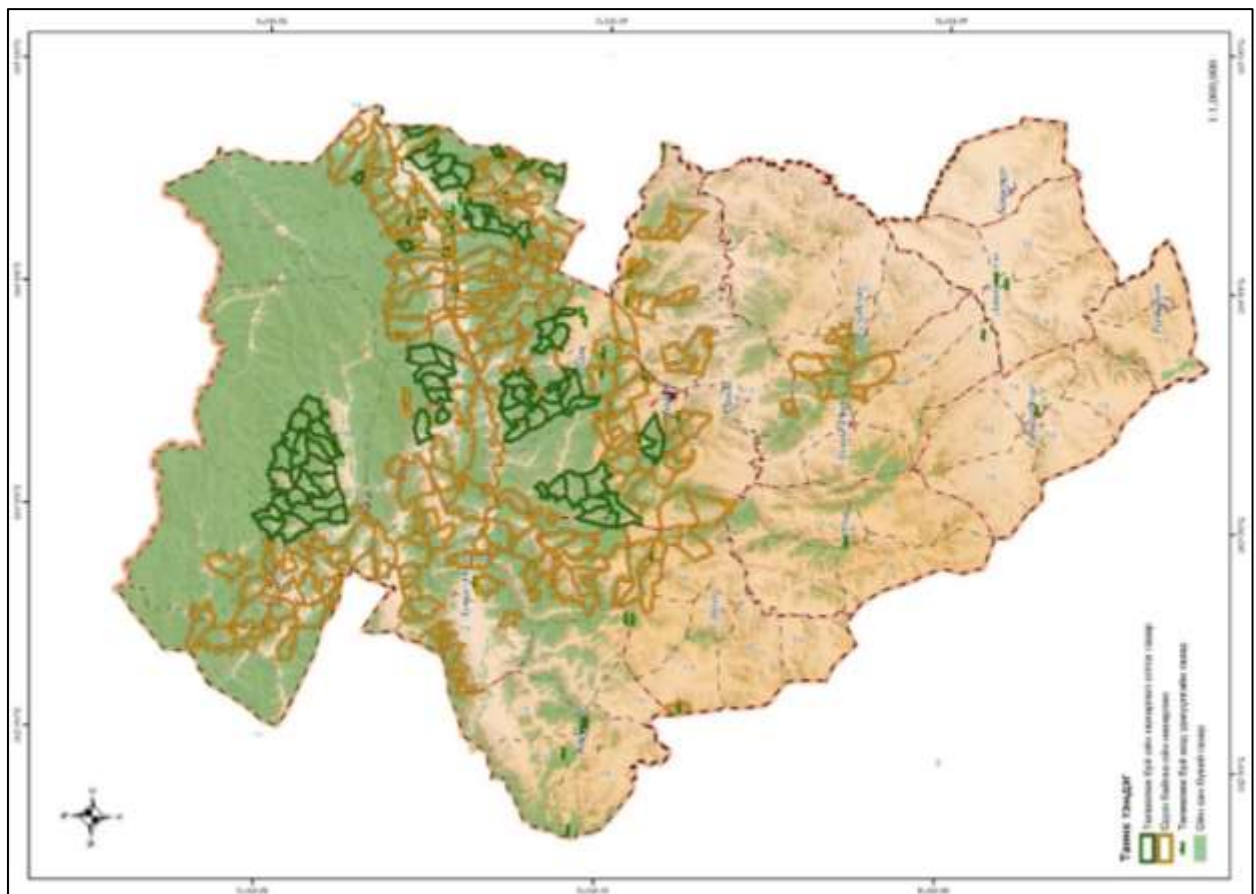
Булган аймгийн ашиглалтын бүсийн ой бүхий 5 суманд 61 ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах 207.8 мян.га газрыг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 105. Ойн менежментийн нөхөрлөл гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Нөхөрлөлд олгох ойн хэсэглэл	Талбай /га/
1	Бугат	176	879.3
2	Бугат	105, 126, 127, 128	2,492.0
3	Бугат	102, 124, 125	1,728.2
4	Бугат	147, 148, 149	3,288.3
5	Бугат	296, 297, 295, 294, 287	5,981.1
6	Бугат	88, 108, 110, 133, 134	4,396.9
7	Бугат	166, 167, 168, 169	4,253.5
8	Бугат	165, 197, 198	3,004.9
9	Бугат	94, 95, 118, 139	3,089.4
10	Бугат	58, 59, 78, 79	3,518.8
11	Бугат	23, 24, 40, 41	2,968.7
12	Бугат	25, 26, 42, 43, 60	4,229.4
13	Бугат	27, 28, 45	2,730.8
14	Бугат	44, 61, 62	2,714.9
15	Бугат	46, 47, 63, 64	3,257.7
16	Бугат	140, 142, 170	2,482.7
17	Бугат	185, 186, 213, 214, 215, 236	5,712.4
18	Бугат	152, 153, 154, 155, 156, 184	6,010.6
19	Бугат	212, 183, 182	3,226.3
20	Бугат	230, 231, 232, 233, 254	5,245.0
21	Бугат	150, 181, 179, 180, 211, 210	5,537.6
22	Сэлэнгэ	382	860.7
23	Сэлэнгэ	277	705.6
24	Тэшиг	457, 516, 562, 563	2,857.7
25	Тэшиг	564, 614, 615, 616	2,719.7
26	Тэшиг	560, 515, 561, 611	3,389.7
27	Тэшиг	609, 610, 612, 613, 661	5,536.3
28	Тэшиг	714, 715, 716, 662, 663, 750	5,458.7
29	Тэшиг	791, 792, 793	2,583.2
30	Тэшиг	717, 752, 751, 795, 794	4,791.1
31	Тэшиг	664, 617, 665, 666, 718	3,310.3
32	Тэшиг	567, 568, 569, 618, 619, 620	4,545.4
33	Тэшиг	666, 720, 719, 753	3,785.4
34	Тэшиг	796, 797, 754, 755	4,374.4
35	Тэшиг	570, 622, 623, 624, 621	4,319.6
36	Тэшиг	669, 722, 723, 670	4,467.7
37	Тэшиг	625, 626, 672, 671	2,780.8
38	Тэшиг	759, 760, 761, 801, 802,	2,999.8
39	Тэшиг	673, 674, 727, 724, 725, 726	3,362.5
40	Тэшиг	763, 762, 803, 802	3,455.5
41	Тэшиг	841, 843, 804, 805, 806, 764	3,436.4
42	Тэшиг	807, 765, 766, 767, 768, 809	3,798.8

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

43	Тэшиг	721, 757, 756, 798, 799, 758	4,709.9
44	Хангал	7, 14	1,727.3
45	Хангал	2, 10, 23, 9, 20	4,665.8
46	Хангал	19, 30, 31	3,023.9
47	Хангал	28, 29, 36, 37	2,865.5
48	Хангал	38, 39, 53, 54	3,525.9
49	Хангал	128	751.3
50	Хангал	95	761.7
51	Хангал	159, 160, 161, 168	2,866.9
52	Хангал	120, 121	2,025.5
53	Хангал	84, 85, 87, 99, 112	3,953.6
54	Хангал	72, 73, 74, 59, 60, 75	4,274.1
55	Хутаг-Өндөр	124, 125, 126	3,796.5
56	Хутаг-Өндөр	197, 198	1,352.8
57	Хутаг-Өндөр	134, 167, 204, 203	4,178.1
58	Хутаг-Өндөр	163, 200, 201	2,443.1
59	Хутаг-Өндөр	164, 165, 166, 202	3,269.7
60	Хутаг-Өндөр	205, 206, 250	2,554.8
61	Хутаг-Өндөр	168, 169, 137, 138, 170	4,861.9
НИЙТ			207,895.9



Зураг 107. Ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө

2.4.5. ОЙЖУУЛАЛТ, ОЙН ТАРИМЛЫН ҮР, СУУЛГАЦ ҮРЖҮҮЛЭХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Улсын хэмжээнд “Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор модны суулгац, үржүүлгийн аж ахуй нэн чухал ач холбогдолтой болоод байна. Ойжуулалт, мод тарих ажлыг үр дүнтэй явуулахын тулд Булган аймгийн хэмжээнд “Тэрбум мод” үндэсний хөтөлбөрт тусгагдсан 20 сая тарьц, суулгац шаардлагатай байна.

Шилмүүст модны тарьц, суулгац ургуулах талбай нь тухайн зүйлийн модны ой ургасан газар, уг ойн тархалтын хил зааг дотор байхаар, навчит мод, сөөгний тарьц, суулгац ургуулах талбай нь тухайн зүйлийн модны ой ургасан газарт, уг ойн тархалтын хил зааг дотор байхаар тооцон төлөвлөсөн. Аймгийн хэмжээнд 11 сумын 41 байршилд 61.7 газарт мод үржүүлгийн газар байгуулахаар төлөвлөсөн.

Хүснэгт 106. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Байршил	Талбай, га
1	Баян-Агт	5	11.0
2	Бугат	8	11.3
3	Гурванбулаг	1	2.0
4	Дашинчилэн	2	1.5
5	Могод	1	3.0
6	Орхон	4	5.9
7	Сайхан	3	4.0
8	Сэлэнгэ	11	15.9
9	Хангал	4	5.1
10	Хишиг-Өндөр	1	1.0
11	Хутаг-Өндөр	1	1.0
НИЙТ		41	61.7

Мод үржүүлгийн талбайн газрын гадарга тэгш байх ба 2-3 градусаас дээшгүй налуутай байна. Уулын дэвсэг хажуу газар бол 12 градус хүртэл налуутай байж болно. Талбай нь хүйтэн, халуун хуурай салхинаас хамгаалагдсан нөмөр газар байх ба эргэн тойрондоо хаалттай хонхор газар байж болохгүй. Цас, мөс борооны усны үерт автагдахааргүй газар сонгосон.

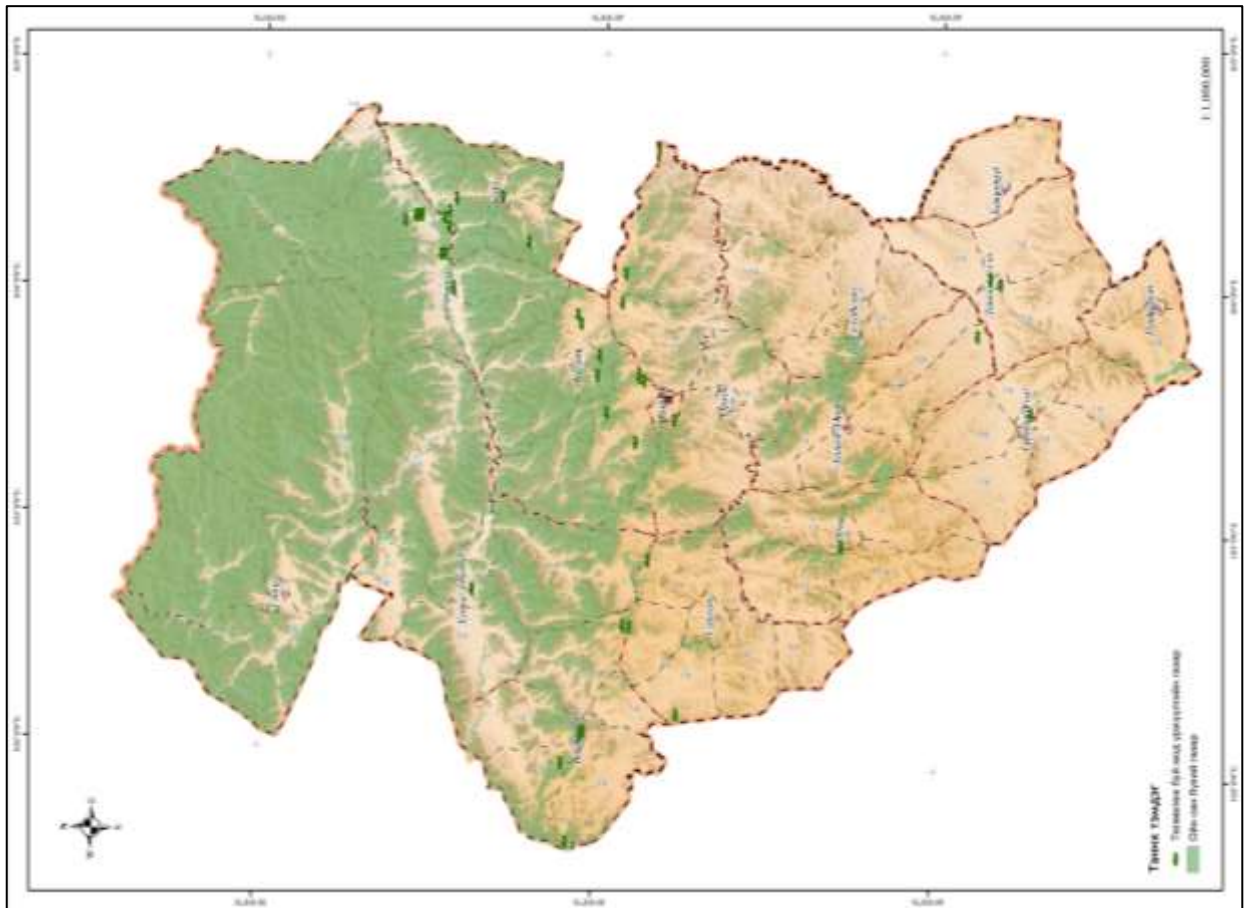
Мод үржүүлгийн газрын талбайг усалж болох байнга ундаргатай, тасарч ширгэдэггүй гол, горхи, цэнгэг нуур, цөөрмийн усыг ашиглахаар түшиглэн байгуулна. Усгүй нөхцөлд гүн өрмийн худаг түшиглэн байгуулна. Мөн усны давсны хэмжээ 0.1-0.5 хувиас ихгүй байна.

Хүснэгт 107. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Уртраг	Өргөрөг	Талбай, га
1	Баян-Агт	Дал	102°33'55.0"	48°56'02.2"	5
2	Баян-Агт	Цийлэн	101°38'17.1"	49°04'51.7"	3
3	Баян-Агт	Их булаг	101°58'26.9"	49°06'12.4"	1
4	Баян-Агт	Хойд салаа	102°06'05.6"	49°02'59.0"	1
5	Баян-Агт	Урд салаа	102°06'44.5"	49°02'24.2"	1
6	Бугат	Их зоо	103°36'33.7"	48°53'06.7"	1
7	Бугат	Зоон давааны жалга	103°37'30.6"	48°54'02.3"	1
8	Бугат	Зуун мод	103°20'49.9"	48°54'31.0"	0.3
9	Бугат	Зүүн Түрүүний эх	103°28'16.0"	48°59'40.6"	1
10	Бугат	Бага нарс, их нарстын дунд	103°37'52.5"	49°01'23.6"	1
11	Бугат	Аргалтын үзүүр	103°51'0.9"	49°04'21.4"	1
12	Бугат	Өргөө булагт	103°53'19.1"	49°04'58.9"	5
13	Бугат	Дархитын эх	103°42'56.4"	49°01'05.0"	1
14	Гурванбулаг	Сумын төв	103°29'55.9"	47°44'27.3"	2
15	Дашинчилэн	Үржил	104°02'10.2"	47°50'03.1"	1
16	Дашинчилэн	Сумын төв /Төв зам дагуу/	104°03'24.0"	47°51'53.2"	0.5
17	Могод	Хуурайн ам	102°55'26.6"	48°17'32.5"	3
18	Орхон	Орхон хангал голын бэлчир	103°26'47.5"	48°47'38.5"	1
19	Орхон	Байшинт	104°35'46.2"	48°50'47.7"	0.89

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

20	Орхон	Залуугийн булаг	103°56'31.1"	48°57'07.4"	2
21	Орхон	Хөх чулууны ар	104°03'47.0"	48°56'30.6"	2
22	Сайхан	Тахилт	102°11'50.5"	48°46'04.5"	2
23	Сайхан	Хөндлөн бүрд	102°50'43.3"	48°51'51.5"	1
24	Сайхан	Бадамын даваа	102°33'42.2"	48°54'49.8"	1
25	Сэлэнгэ	Сумын төв /Моностой/	104°00'00.1"	49°27'09.1"	1
26	Сэлэнгэ	Хайлантай	104°17'10.3"	49°35'46.2"	0.1
27	Сэлэнгэ	Хайлантайн голын адаг	104°18'21.4"	49°33'58.1"	0.5
28	Сэлэнгэ	Хайлантайн голын адаг	104°18'32.7"	49°33'44.4"	1.6
29	Сэлэнгэ	Хайлантайн голын адаг	104°18'32.7"	49°33'31.8"	1.1
30	Сэлэнгэ	Хялганат нуга	104°18'33.2"	49°32'48.7"	2
31	Сэлэнгэ	Хялганат нуга	104°18'40.7"	49°32'51.8"	2
32	Сэлэнгэ	Хялганат тосгон	104°17'57.3"	49°28'47.8"	0.17
33	Сэлэнгэ	Дүгэрээ нуга	104°15'30.8"	49°27'60.0"	1.7
34	Сэлэнгэ	Шаварын гол	104°08'36.0"	49°28'42.3"	5
35	Сэлэнгэ	Шаварын гол	104°08'32.0"	49°29'27.9"	0.7
36	Хангал	Цулхар	104°19'39.0"	49°27'55.7"	1.1
37	Хангал	Сайрын хөтөл	104°22'49.8"	49°26'42.9"	2
38	Хангал	Сумын төв	104°23'18.8"	49°18'29.9"	1
39	Хангал	Чулуут	104°11'44.5"	49°13'49.8"	1
40	Хишиг-Өндөр	Хонхор нуур	103°49'07.4"	47°54'04.5"	1
41	Хутаг-Өндөр	Сумын төвийн зүүн урд	102°42'09.2"	49°22'53.4"	1
НИЙТ					61.7



Зураг 108. Мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгөө

2.4.6. ОЙН ТЭЛЭН УРГАХ НӨӨЦ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

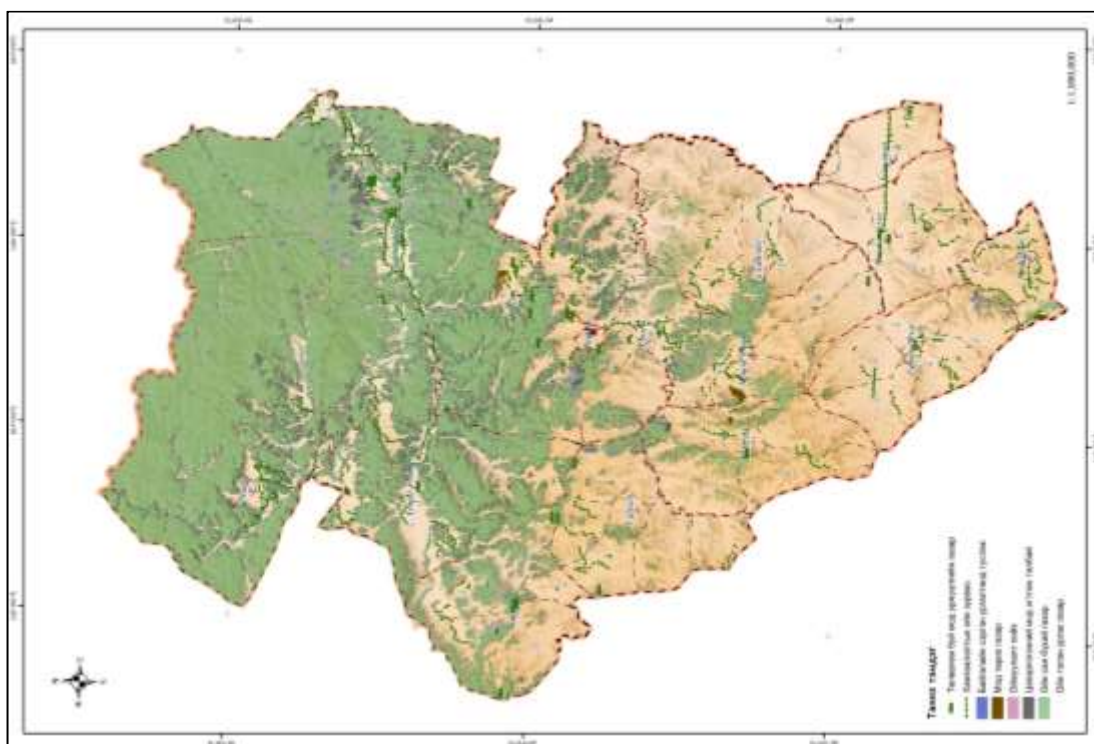
Ойн тухай хуулийн 3.1.2-т заалтад зааснаар ойн сан гэж ой, ой дотор байгаа ойгоор бүрхэгдээгүй болон ой тэлэн ургахад шаардлагатай талбай бүхий орчныг хэлнэ гэж заасан байдаг. Мөн кадастрын зураглалын ажлын барилгын норм ба дүрэмд зааснаар ой тэлэн ургах нөөц газрын ойн цахаас гадагш 100 метр байхаар тооцон зураглана гэж заасны дагуу Булган аймгийн ой тэлэн ургах нөөц газрын тооцон гаргасан.

Аймгийн хэмжээнд ойн сан бүхий газрын 16.3 хувь буюу 313.6 мян.га ой тэлэн ургах газрыг төлөвлөсөн.

Хүснэгт 108. Ойн тэлэн ургах нөөц газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Ойн сан бүхий газар, га	Ой тэлэн ургах нөөц газар, га	Нийт ойн санд эзлэх, %
1	Баян-Агт	77,806.5	36,255.4	46.6
2	Баяннуур	783.8	1,134.4	144.7
3	Бугат	191,960.4	43,239.1	22.5
4	Булган	594.0	240.8	40.5
5	Бүрэгхангай	25,451.8	4,187.2	16.5
6	Гурванбулаг	2,816.9	2,145.0	76.1
7	Дашинчилэн	112.5	221.8	197.2
8	Могод	30,014.7	4,807.2	16
9	Орхон	78,384.4	40,203.5	51.3
10	Рашаант	3,844.1	1,088.1	28.3
11	Сайхан	14,665.2	8,439.8	57.6
12	Сэлэнгэ	399,167.9	26,081.8	6.5
13	Тэшиг	649,766.3	44,946.1	6.9
14	Хангал	110,199.3	21,723.5	19.7
15	Хишиг-Өндөр	33,643.0	8,861.3	26.3
16	Хутаг-Өндөр	304,699.4	70,022.0	23
НИЙТ		1,923,910.2	313,597.0	16.3

Ой тэлэн ургах нөөц газрын сумдаар авч үзвэл ойн сангийн талбайн хэмжээнээс хамаараад янз бүр байна. Ойгоор бүрхэгдсэн газар ихтэй Сэлэнгэ, Хангал, Бугат, Тэшиг, Хутаг-Өндөр, Орхон сумдын ой тэлэн ургах газар их байна. Мөн ой сангийн талбай Баяннуур, Дашинчилэн сумдын ой тэлэн ургах нөөц газар нь ой модоор бүрхэгдсэн газраасаа их байна.



Зураг 109. Ойн сан бүхий газрын төлөвлөгөө

2.4.7. ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ

Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд ойн сан бүхий газрын төлөвлөгдсөн арга хэмжээг үе шатанд хуваан тусгасан. Ингэхдээ тусгагдсан арга хэмжээний цар хүрээ, орон нутгийн санал, бусад бодлогын баримт бичгүүдэд тусгагдсан хугацаа зэргийг харгалзан тусгасан.

Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний ойрын буюу 2022-2025 онуудад 8.9 мян.га ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэх, 11.6 мян.га талбайд ойжуулалт хийж, 5.1 мян.га ойн байгалийн сэргэн ургалтад туслан сайжруулж, 1.5 мян.га талбайд мод тарьж, 0.6 мян.га талбайд хамгаалалтын ойн зурвас байгуулахаар, ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах 152.5 га газар, 8.2 мян.га талбайгаар цэвэрлэгээний мод огтлохоор тус тус төлөвлөсөн. Мөн 29 байршилд мод үржүүлгийн газар байгуулах төлөвлөсөн.

Төлөвлөлтийн дунд буюу 2026-2029 онуудад аймгийн хэмжээнд 103.0 мян.га, урт буюу 2030-2034 онуудад 27.2 мян.га талбайд ойн хөнөөлт шавж, хортон тэмцэх, цэвэрлэгээний мод отгох, ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах, хамгаалалтын ойн зуравс байгуулах, мод тарих, байгалийн сэргэн ургалтад туслан сайжруулах, ойжуулах зэрэг арга хэмжээнүүдийг төлөвлөсөн /Хүснэгт 109/.

Аймгийн хэмжээнд төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээний өртгийг тооцохдоо тухайн арга хэмжээний жишиг үнэ тооцох аргачлал, Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайд, сангийн сайдын хамтарсан тушаал “Ойн аж ахуйн арга хэмжээний норматив зардал”-аар тооцон гаргасан. Зарим төлөвлөгдсөн ажлын жишиг үнэ тооцох аргачлал байхгүй тохиолдолд улсын хэмжээнд өмнө нь хийгдэж байсан ижил төстэй ажлын үнийг баримжаа болгон өртгийн төсөөллийн тооцон гаргасан.

Ойн сан бүхий газрын төлөвлөгдсөн нийт арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 1015.3 тэрбум төгрөг болох төсөөлөлтэй байна. Үүнд мод үржүүлгийн газрын төлөвлөгдсөн арга хэмжээний өртгийг тооцоогүй. Мод үржүүлгийн газар байгуулах зардал харилцан адилгүй тухайн аж ахуйн нэгжийн оруулсан хөрөнгийн хэмжээгээр тодорхойлогддог байна.

Хүснэгт 109. Ойн сан бүхий газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь

№	Сумын нэр	Хэмжих нэгж	Тайлбар	Хөрөнгө оруулалтын үе шат						Нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сая.төг
				Ойрын 2025 он		Дунд 2029 он		Урт 2034 он		
				Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	
Ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэх газар										
1	Баян-Агт	га	Орон нутгийн саналаар	1,211.2	10.4	1,865.3	16			26.5
2	Бугат	га		248.3	2.1					2.1
3	Бүрэгхангай	га		403.5	3.5	1,063.7	9.1			12.6
4	Гурванбулаг	га		336.8	2.9	445.6	3.8			6.7
5	Могод	га		250.8	2.2	1,173.9	10.1			12.3
6	Орхон	га		504.8	4.3	4,029.5	34.7	5,918.3	50.9	89.9
7	Рашаант	га		91.4	0.8	267.1	2.3			3.1
8	Сайхан	га		618.2	5.3	1,408.1	12.1			17.4
9	Тэшиг	га		1,156.2	9.9	2,598.5	22.3			32.3
10	Хангал	га		136.9	1.2					1.2
11	Хишиг-Өндөр	га		290.9	2.5	147.2	1.3			3.8
12	Хутаг-Өндөр	га		3,706.1	31.9	2,757.9	23.7	1,609.1	13.8	69.4
НИЙТ				8,955.0	77	15,756.8	135.5	7,527.5	64.7	277.3
Ойжуулах газар										
1	Баян-Агт	га	УГЗБЕТ, болон орон нутгийн санал	2,575.6	72,117.0	102.5	2,871.2	313.7	8,782.2	83,770.5
2	Бугат	га		1,769.4	49,542.4	1,070.0	29,961.2	867.2	24,281.0	103,784.5
3	Бүрэгхангай	га		327.2	9,162.4	16.8	469.8			9,632.2
4	Могод	га		34.9	977.3	37.3	1,043.5	37.3	1,043.5	3,064.3
5	Орхон	га		976.1	27,332.0	1,603.7	44,902.6	344.1	9,634.9	81,869.6
6	Сайхан	га		263.8	7,386.5					7,386.5
7	Сэлэнгэ	га		2,033.4	56,935.3	3,570.0	99,959.0	3,005.0	84,140.3	241,034.6
8	Тэшиг	га		1,298.2	36,350.2	347.3	9,725.7	1,657.8	46,419.8	92,495.7
9	Хангал	га		1,399.6	39,187.9	1,541.9	43,172.6	1,520.2	42,564.3	124,924.8
10	Хишиг-Өндөр	га		769.6	21,549.9	4.1	115.3			21,665.1
11	Хутаг-Өндөр	га		172.3	4,825.4	498.1	13,946.4	180.1	5,043.6	23,815.4
НИЙТ				11,620.2	325,366.3	8,791.7	246,167.3	7,925.3	221,909.6	793,443.2
Байгалийн сэргэн ургалтад туслан сайжруулах ой										
1	Баян-Агт	га	УГЗБЕТ, орон нутгийн санал	53.1	10.6	32.3	6.5	59.4	11.9	28.9
2	Бугат	га		1,719.7	343.9	320.6	64.1	47.6	9.5	417.6
3	Гурванбулаг	га		222.4	44.5	617.9	123.6			168.1
4	Могод	га		116.2	23.2	363.6	72.7			96.0
5	Орхон	га		726.9	145.4	291.3	58.3			203.6
6	Рашаант	га		0.4	0.1					0.1
7	Сайхан	га		518.5	103.7	291.6	58.3	75.8	15.2	177.2
8	Сэлэнгэ	га		365.7	73.1	1,883.1	376.6	83.0	16.6	466.4
9	Тэшиг	га		328.4	65.7	107.7	21.5	1,714.7	342.9	430.1

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

10	Хангал	га		775.7	155.1	592.0	118.4	1,156.4	231.3	504.8	
11	Хишиг-Өндөр	га		85.9	17.2					17.2	
12	Хутаг-Өндөр	га		184.0	36.8	797.2	159.4	605.3	121.1	317.3	
НИЙТ				5,096.8	1,019.4	5,297.4	1,059.5	3,742.2	748.4	2,827.3	
Мод тарих газар											
1	Баян-Агт	га	УГЗБЕТ, болон орон нутгийн санал	30.8	863.4					863.4	
2	Баяннуур	га		108.0	3,022.9						3,022.9
3	Бугат	га		311.8	8,730.7	1,694.3	47,441.5				56,172.1
4	Бүрэгхангай	га		68.7	1,923.9						1,923.9
5	Дашинчилэн	га		550.3	3,962.0	251.9	1,813.8				5,775.8
6	Могод	га		139.1	3,894.8	754.2	21,116.9	450.4	12,612.0		37,623.7
7	Орхон	га		8.9	250.2	8.4	234.3				484.4
8	Рашаант	га		10.5	75.4	674.0	4,852.9				4,928.3
9	Сайхан	га		23.1	647.9						647.9
10	Сэлэнгэ	га		78.7	2,204.0	237.4	6,647.9				8,852.0
11	Хангал	га		37.9	1,060.9						1,060.9
12	Хишиг-Өндөр	га		24.9	698.1	2,129.5	59,626.7				60,324.8
13	Хутаг-Өндөр	га		126.1	3,531.0	279.7	7,830.9	565.2	15,825.0		27,186.9
НИЙТ				1,518.9	30,865.3	6,029.4	149,564.8	1,015.6	28,437.0	208,867.2	
Хамгаалалтын ойн зурвас											
1	Баян-Агт	га	Орон нутгийн саналаар	30.5	219.6	7.4	53.4	6.3	45.1	318.2	
2	Баяннуур	га		25.4	183.2	21.8	157.2	6.8	48.7	389.2	
3	Бугат	га		22.7	163.3	31.3	225.5	13.6	98.2	487.0	
4	Бүрэгхангай	га		25.2	181.1	8.8	63.2	69.6	500.9	745.2	
5	Гурванбулаг	га		34.7	249.5	6.1	44.1	45.8	329.6	623.3	
6	Дашинчилэн	га		51.8	372.6	55.2	397.6	6.2	44.8	815.0	
7	Могод	га		12.7	91.6	12.9	92.9	15.3	109.9	294.4	
8	Орхон	га		87.7	631.5	42.0	302.5	11.6	83.2	1,017.1	
9	Рашаант	га		39.6	284.9	46.4	334.3	27.6	198.8	818.0	
10	Сайхан	га		11.9	86.0	21.6	155.6	56.5	406.8	648.4	
11	Сэлэнгэ	га		75.8	546.0	39.8	286.8	11.8	84.6	917.5	
12	Тэшиг	га		42.8	308.0	29.1	209.7	32.9	236.8	754.5	
13	Хангал	га		32.9	237.1	9.5	68.4	8.6	61.9	367.4	
14	Хишиг-Өндөр	га		24.7	177.5	19.5	140.8	5.8	41.5	359.8	
15	Хутаг-Өндөр	га		81.7	588.5	51.9	373.8	50.3	362.0	1,324.2	
НИЙТ				600.1	4,320.5	403.6	2,905.8	368.4	2,652.8	9,879.1	
Цэвэрлэгээний мод огтлох газрын төлөвлөгөө											
1	Бугат	га	Орон нутгийн саналаар	1,084.5		1,170.2		574.1		Тухайн бүрд төлөвлөгөөнд тусган иргэн, аж ахуйн нэгж бэлтгэнэ	
2	Сэлэнгэ	га		3,884.8		4,524.1		2,349.7			
3	Тэшиг	га		1,672.1		4,390.3		1,556.3			
4	Хангал	га		925.9		1,298.5		2,134.2			
5	Хутаг-Өндөр	га		609.8							
НИЙТ				8,177.1	0	11,383.0	0	6,614.2	0	0	

Ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө										
1	Бугат	га	Орон нутгийн саналаар	52,893.2		23,855.1				Тухайн бүрд төлөвлөгөөнд тусган олгоно
2	Сэлэнгэ	га		1,566.4						
3	Тэшиг	га		53,408.0		23,274.8				
4	Хангал	га		22,213.9		8,227.8				
5	Хутаг-Өндөр	га		22,456.8						
НИЙТ				152,538.2	0	55,357.7	0	0	0	0
Мод үржүүлгийн газар										
1	Баян-Агт	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар	3		1				Тухайн төсөл арга хэмжээний зардлаар
2	Бугат	Ширхэг		5		3				
3	Гурванбулаг	Ширхэг		1						
4	Дашинчилэн	Ширхэг		2						
5	Могод	Ширхэг		1						
6	Орхон	Ширхэг		3		1				
7	Сайхан	Ширхэг		3						
8	Сэлэнгэ	Ширхэг		8		6				
9	Хангал	Ширхэг		2		2				
10	Хишиг-Өндөр	Ширхэг		1						
НИЙТ				29		13				
НИЙТ ДҮН					361,648.5	103,019.6	399,832.9	27,193.3	253,812.6	1,015,293.9

2.5. УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Монгол улсын газрын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1 заасны дагуу “усны сан бүхий газарт нуур цөөрөм, тойром, мөрөн гол, горхи, булаг, шанд, мөнх цас, мөсөн голын эзэлж байгаа газрыг хамруулна” гэж заасан байдаг.

Аймгийн хэмжээнд усны сан бүхий газарт төлөвлөлт хийхдээ БХБЯ-ны Сайдын 2020 оны 3 дугаар сарын 12-ний өдрийн 57-р дугаар тушаалаар батлагдсан “Аймаг, нийслэлийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө боловсруулах зөвлөмж”-ийг баримталсан бөгөөд усны хамгаалалтын бүсүүдийг холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу зурагласан.

Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний ажлын боловсруулалтын үр дүнгээс харахад 2021 оны усны сан бүхий газар нутаг дэвсгэрийн 0.4 хувь буюу 21.4 мян.га газрыг эзэлж байна. Усны сан бүхий газрын 14.3 мян.га газар буюу 66.8 хувийг мөрөн, гол, горхины газар, 7124.1 га буюу 33.2 хувийг нуур, цөөрөм, тойром, 5.9 га буюу 0.03 хувийг булаг шандын доорх талбай эзэлж байна.

Хүснэгт 110. Усны сан бүхий газар /2021 оны газрын нэгдмэл сангийн ангиллаар/

№	Сумын нэр	Усны сан бүхий газар, га	Үүнээс		
			Мөрөн, гол, горхи /га/	Булаг, шанд /га/	Нуур, цөөрөм, тойром /га/
1	Баян-Агт	2,580.8	683.6	0.8	1,896.4
2	Баяннуур	928.3	427.5	0.0	500.7
4	Бугат	230.3	203.5	0.3	26.5
3	Булган	12.5	12.4	0.1	
5	Бүрэгхангай	370.0	273.8	0.5	95.7
6	Гурванбулаг	547.0	209.4	0.3	337.3
7	Дашинчилэн	851.2	183.4	0.1	667.7
8	Могод	395.9	202.4	1.0	192.5
9	Орхон	2,216.5	2,164.8	0.7	51.1
10	Рашаант	11.8	11.8	0.0	
11	Сайхан	1,418.0	616.9	0.5	800.6
12	Сэлэнгэ	2,601.9	2,601.7	0.2	
13	Тэшиг	3,827.3	1,985.6	0.1	1,841.6
14	Хангал	554.7	549.7	0.2	4.8
15	Хишиг-Өндөр	160.9	77.0	0.6	83.2
16	Хутаг-Өндөр	4,741.3	4,114.9	0.5	625.9
НИЙТ		21,448.5	14,318.5	5.9	7,124.1

2.5.1. УС ХЭРЭГЛЭЭ, ХЭТИЙН ТӨЛӨВ

Булган аймаг нь гадаргын болон газрын доорх усны нөөц ихтэй бөгөөд усны нөөцийн нөхөн сэлбэгдэх чадавх өндөр байдаг. Аймгийн гол мөрний сүлжээ ихтэй боловч гол, урсцын ихэнх хэсэг нь хил гарсан урсгалтай. Ус ашиглалтыг ерөнхийд нь хүн амын унд ахуй, үйлдвэрийн, хөдөө аж ахуйн гэсэн чиглэлээр гаргадаг байна.

Хүн амын ус хэрэглээ, хэтийн төлөв: Булган аймгийн хүн амын ус хэрэглээг БОНХАЖЯамны Сайдын 2015 оны 07 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/301 тоот тушаалын 12-р хавсралтаар баталсан "Орон сууц, нийтийн байр, гэр хорооллын усны норм"-г үндэслэн гаргалаа.

Аймгийн хэмжээнд хүн амын ундны ус хэрэглээ хоногийн 1826.7 м³ ба жилийн 666.8 мян.м³ ус хэрэглэдэг байна. Үүний 38.4 хувийг Булган хотын хүн амын ус хэрэглээ эзэлж байна. Аймгийн төв Булган хотын усан хангамж ариутгах татуургын үйлчилгээг “Булган мээж” ОНӨҮГ хариуцан гүйцэтгэдэг байна. Булган хотын ус хангамжийн зориулалтаар 1983-1984 онд газрын доорх усны эрэл хайгуулын ажил явуулж газрын доорх усны ашиглалтын нөөцийг 4907,6 м³/хон гэж тогтоосон байдаг.

Хүн амын ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг Үндэсний статистикийн газраас боловсруулсан ”Монгол улсын хүн амын өсөлтийн 2010-2040 оны хэтийн шинэчилсэн тооцоо”-д үндэслэн тооцов. Хүн амын өсөлтийн хэтийн төлөвөөр төлөвлөгөөний ойрын хугацаанд 62351 хүн ам, төлөвлөгөөний дунд хугацаанд 62576 хүн амтай, төлөвлөгөөний урт хугацаанд 62858 хүн амтай болох төлөвтэй байна.

Ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг тооцохдоо томоохон суурин буюу Булган хотын иргэдийн 30-35 хувийг төлөвлөлтийн хугацаанд төвлөрсөн усан хангамжийн сүлжээнээс, хөдөөгийн хүн амын хоногийн ус хэрэглээ 30 л/хоног болно гэж төсөөлөв.

Хүснэгт 111. Хүн амын ус хэрэглээний хэтийн төлөв сумдаар, мян.м³/жил

№	Сумын нэр	Суурь оны хүн амын тоо 2020 он	Хүн амын хэтийн төлөв			Ус хэрэглээний хэтийн төлөв мян.м ³ /жил		
			Ойрын, 2025 он	Дунд, 2029 он	Урт, 2034 он	Ойрын, 2025 он	Дунд, 2029 он	Урт, 2034 он
1	Баян-Агт	3,304	3,349	3,361	3,376	26.7	26.8	27
2	Баяннуур	1,808	1,833	1,839	1,847	15.4	15.5	15.6
3	Бугат	2,162	2,191	2,199	2,209	19	19	19.1
4	Булган	12,581	12,752	12,798	12,855	278.7	326.4	421.7
5	Бүрэгхангай	2,824	2,862	2,873	2,886	24.2	24.3	24.4
6	Гурванбулаг	3,278	3,322	3,334	3,350	26.3	26.4	26.5
7	Дашинчилэн	3,042	3,083	3,094	3,108	26	26.1	26.2
8	Могод	2,660	2,696	2,706	2,718	21.3	21.4	21.5
9	Орхон	3,603	3,652	3,665	3,682	29.9	30.1	30.2
10	Рашаант	3,222	3,266	3,278	3,292	29.9	30.1	30.2
11	Сайхан	3,590	3,639	3,652	3,668	29.2	29.3	29.5
12	Сэлэнгэ	3,278	3,322	3,334	3,350	30.8	31	31.1
13	Тэшиг	3,627	3,676	3,689	3,706	30.8	31	31.1
14	Хангал	4,490	4,551	4,567	4,588	58.9	59.1	59.4
15	Хишиг-Өндөр	3,003	3,044	3,055	3,069	26	26.1	26.2
16	Хутаг-Өндөр	5,044	5,112	5,131	5,154	44.9	45	45.2
НИЙТ		61,516	62,351	62,576	62,858	718.3	767.6	864.9

Ус хэрэглээний хэтийн төлөвөөс үзэхэд нийт ус хэрэглээний 38.8 хувийг аймгийн төв Булган хотын иргэдийн ус хэрэглээ эзэлж байна. Мөн төлөвлөгөөний суурь онтой харьцуулахад хүн амын ус хэрэглээ ойрын хугацаанд 7.7 хувиар, дунд хугацаанд 15.1 хувиар, урт хугацаанд 29.7 хувиар тус тус өсөхөөр байна.

Аж үйлдвэрийн салбарын ус хэрэглээ хэтийн төлөв: Булган аймгийн аж үйлдвэрийн салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн мэдээллийг статистикийн хэлтсийн гаргасан тоо мэдээлэлд үндэслэн боловсруулсан.

Төлөвлөгөөний суурь онд аж үйлдвэрийн салбарт 286.2 мян.м³/жил ус хэрэглэсэн байна. Нийт ус хэрэглээний 80.2 хувийг дулаан үйлдвэрлэхэд зарцуулсан байна.

Хүснэгт 112. Аж үйлдвэрийн ус хэрэглээ, м³/жил

№	Гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүн	Хэмжих нэгж	2020 онд үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн	Ус хэрэглээний норм м ³	Ус хэрэглээ м ³ /жил
1	Дулаан эрчим хүч	мян.Гкал	58.3	3.94	229,702.0
2	Түгээсэн цэвэр ус	мян.м ³	47.8	1	47,800.0
3	Гурил үйлдвэрлэл	тн	483.1	2.78	1,343.0
4	Мах, махан бүтээгдэхүүн	тн	297.4	21.5	6,394.1
5	Хиам	тн	6.7	16.3	109.2
6	Талх	тн	39.5	3.5	138.3
7	Нарийн боов	тн	151.8	3.2	485.8
8	Савласан айраг	тн	20	11	220.0
9	Бог будаа	тн	2.5	2.78	7.0
НИЙТ					286,199.3

Өнөөдрийн байдлаар аж үйлдвэрийн салбарын хамгийн том ус хэрэглэгч нь барилга угсралт, дулаан, эрчим хүч үйлдвэрлэлт байна. Цаашдаа төлөвлөлтийн хугацаанд аж,

үйлдвэрлэлийн салбар нь улс, орон нутгийн бодлого, шийдвэр, хүн амын хэрэгцээнээс шалтгаалан тасралтгүй өсөх хандлагатай байна.

Аж үйлдвэрлэлийн салбарын ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг тодорхойлохдоо төлөвлөлтийн хугацаанд хийгдэх бүтээн байгуулалт, хүн амын өсөлт, хэрэгцээ шаардлагын үндэслэн тооцоход төлөвлөлтийн ойрын хугацаанд 23.6 хувиар, дунд хугацаанд нэг дахин, урт хугацаанд хоёр дахин өсөхөөр байна.

Хүснэгт 113. Аж үйлдвэрийн ус хэрэглээний хэтийн төлөв, мян.м³/жил

№	Аж үйлдвэр	2020 оны ус хэрэглээ мян.м ³ /жил	Ус хэрэглээний хэтийн төлөв мян.м ³ /жил		
			2025 он	2029 он	2034 он
1	Хөнгөн, хүнсний үйлдвэрлэл	56.5	62.4	77.7	87.1
2	Зам, Барилга угсралт	23.2	36.3	48.6	84.5
3	Эрчим хүч, хүнд үйлдвэр, дулааны станц	229.7	283.9	516.8	689.1
НИЙТ УС ХЭРЭГЛЭЭ		309.4	382.6	643.1	860.7

Хөдөө аж ахуйн салбарын ус хэрэглээ, хэтийн төлөв: Булган аймгийн бэлчээрийн усан хангамжийг гадаргын болон газрын доорх усаар хангаж байна. Аймгийн хэмжээнд мал сүрэг 2020 оны жилийн эцсийн мал тооллогын дүнгээр хонин толгойд шилжүүлснээр 6.1 сая толгойд хүрснээр бэлчээрийн даац 3 дахин хэтэрсэн. Иймд цаашид мал сүргийн тоог өсгөх бус чанарт анхааран суурин, эрчимжсэн ахуй хэлбэрт шилжих нь зүйтэй.

Мал аж ахуйн салбарын ус хэрэглээг тооцохдоо БОНХАЖ Сайдын 2015 оны 07 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/301 тоот тушаалын 11-р хавсралтаар баталсан "Бэлчээрийн мал сүргийн ус хэрэглээний норм"-ын дагуу бод малыг хоногт 1 удаа, бог малыг 2 удаа услахаар тооцов.

Булган аймаг гадаргын усны сүлжээ ихтэй тул түүнийг дагасан усалгаатай газар тариалан хөгжүүлэх зүйтэй юм. Сэлэнгэ, Орхон, Эгийн зэрэг томоохон голын сав дагуух тариалангийн газруудыг усалгаатай болгон ашиглах шаардлагатай. Аймгийн хэмжээнд одоо ашиглагдаж байгаа усалгаатай газар тариалангийн талбай болон төлөвлөлтийн хугацаанд эргэлтэд оруулах атаршсан газрын усалгаатай тариаланд ашиглагдах боломжтой талбайг усалгаатай тариалан болохоор тооцон ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг тооцон гаргав.

Хүснэгт 114. Хөдөө аж ахуйн салбарын ус хэрэглээ хэтийн төлөв, мян.м³/жил

№	Аж үйлдвэр	Тоо хэмжээ	2020 оны ус хэрэглээ мян.м ³ /жил	Ус хэрэглээний хэтийн төлөв мян.м ³ /жил		
				2025 он	2029 он	2034 он
Мал аж ахуй						
1	Адуу	255,116.0	3,166.0	3,269.5	3,381.3	3,492.1
2	Үхэр	269,750.0	2,855.3	2,948.6	3,049.5	3,149.4
3	Тэмээ	1,428.0	46.9	48.4	50.1	51.7
4	Хонь	1,765,722.0	47,692.2	49,250.7	50,935.2	52,604.4
5	Ямаа	1,103,968.0	29,818.2	30,792.6	31,845.8	32,889.4
Бүгд		3,395,984.0	83,578.5	86,309.8	89,261.9	92,187.1
Усалгаатай газар тариалан						
6	Талбай, га	24,905.4	4,981.1	5,065.4	5,175.9	5,175.9
НИЙТ УС ХЭРЭГЛЭЭ			88,559.6	91,375.2	94,437.8	97,363.0

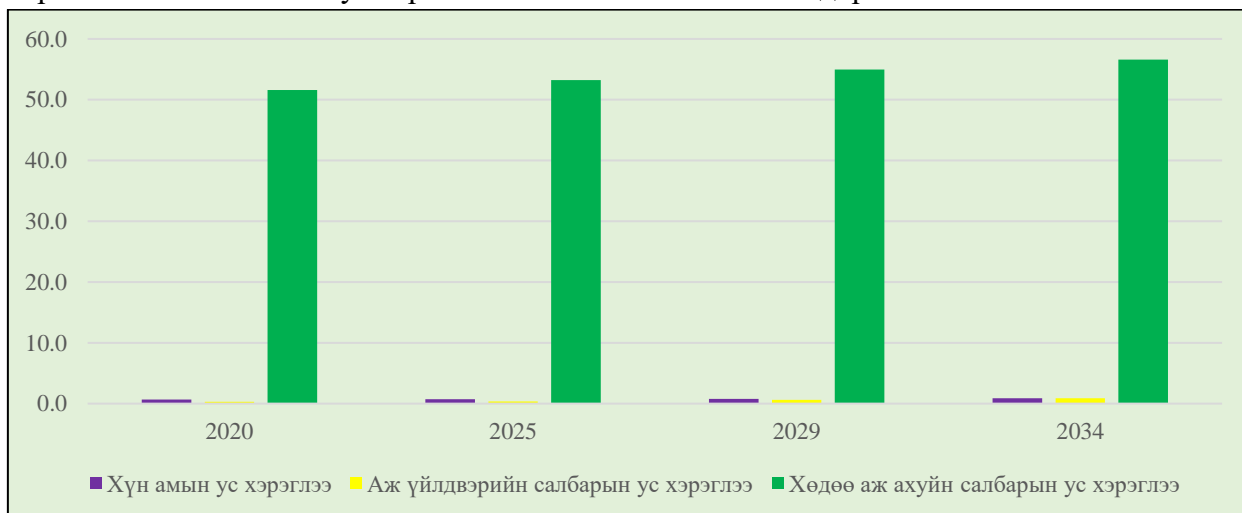
Мал аж ахуйн салбарын ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг тооцохдоо малын тооны өсөлт бус эрчимжсэн аж ахуйн хөгжлөөс хамаарах тул төлөвлөлтийн хугацаанд салбарын нийт ус хэрэглээг 10 орчим хувиар нэмэгдэхээр төсөөлсөн. Газар тариалангийн салбарын ус хэрэглээ хэтийн төлөвийг тооцохдоо төлөвлөгөөний хугацаанд эргэлтэд оруулах нийт усалгаатай тариалангийн талбайн хэрэглээгээр урьдчилан тооцоолсон.

Булган аймгийн нийт ус хэрэглээний төлөвлөгөөний суурь он буюу 2020 оны байдлаар 52.9 сая.м³/жил байна. Нийт ус хэрэглээний 98.1 хувийг хөдөө аж ахуйн салбар, 0.6 хувийг хүн амын усан хангамж, 1.3 хувийг аж үйлдвэрийн салбар эзэлж байна.

Хүснэгт 115. Булган аймгийн ус хэрэглээ хэтийн төлөв, сая.м³/жил

№	Ус хэрэглээний төрөл	2020 оны ус хэрэглээ сая.м ³ /жил	Ус хэрэглээний хэтийн төлөв сая.м ³ /жил		
			2025 он	2029 он	2034 он
1	Хүн амын ус хэрэглээ	0.67	0.72	0.77	0.86
2	Аж үйлдвэрийн салбарын ус хэрэглээ	0.31	0.38	0.64	0.86
3	Хөдөө аж ахуйн салбарын ус хэрэглээ	51.6	53.2	55.0	56.6
НИЙТ УС ХЭРЭГЛЭЭ		52.6	54.3	56.4	58.3

Аймгийн ус хэрэглээний хэтийн төлөвөөс харахад хөдөө аж ахуйн салбарын усны хэрэглээний өсөлт нийт ус хэрэглээний хэтийн төлөвийг тодорхойлж байна.



Диаграмм 8. Булган аймгийн ус хэрэглээний хэтийн төлөв.

2.5.2. УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС

“Усны сан бүхий газрын онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-д зааснаар усны эх, ундарга, нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, хүн амыг үер усны гамшгаас сэргийлэх зорилгоор хориглох болон хязгаарлах бүсүүд тогтоох бөгөөд дараах зориулалтаар газар ашиглахыг хориглоно.

Усны эх, ундарга, нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, хүн амыг үер усны аюулаас сэргийлэх зорилгоор усны сан бүхий газар, усны эрх үүсвэрт хамгаалалтын бүс тогтооно. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийг дотор нь онцгой хамгаалалтын бүс ба энгийн хамгаалалтын бүс гэж хоёр ангилна.

Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс

Аймгийн хэмжээнд 78094.6 га газрын усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар эзэлж байна. Булган аймаг гадаргын ус нуур, гол элбэгтэй тул үүний усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар ихээхэн талбайг эзлэх бөгөөд тус хамгаалалтын бүсэд газар ашиглалтын үйл ажиллагаа явагдаж байна. Иймд эдгээр газар ашиглалтын үйл ажиллагааг зогсоох хэрэгтэй.

Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс

Аймгийн хэмжээнд 193.9 мян.га газар усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн газар эзэлж байна. Нийт усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн 16.6 хувийг Хутаг-Өндөр сум, 10.3 хувийг Орхон сум, 8.8 хувийг Могод сум, 8.2 хувийг Бүрэгхангай сум тус тус эзэлж байна. Харин бусад сумд үлдсэн хувийг хуваан эзэлж байна **Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс**

Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсэд усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн дэглэмийг хэрэгжүүлнэ. Булган аймгийн хэмжээнд 718 га газар бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсийн газар байна..

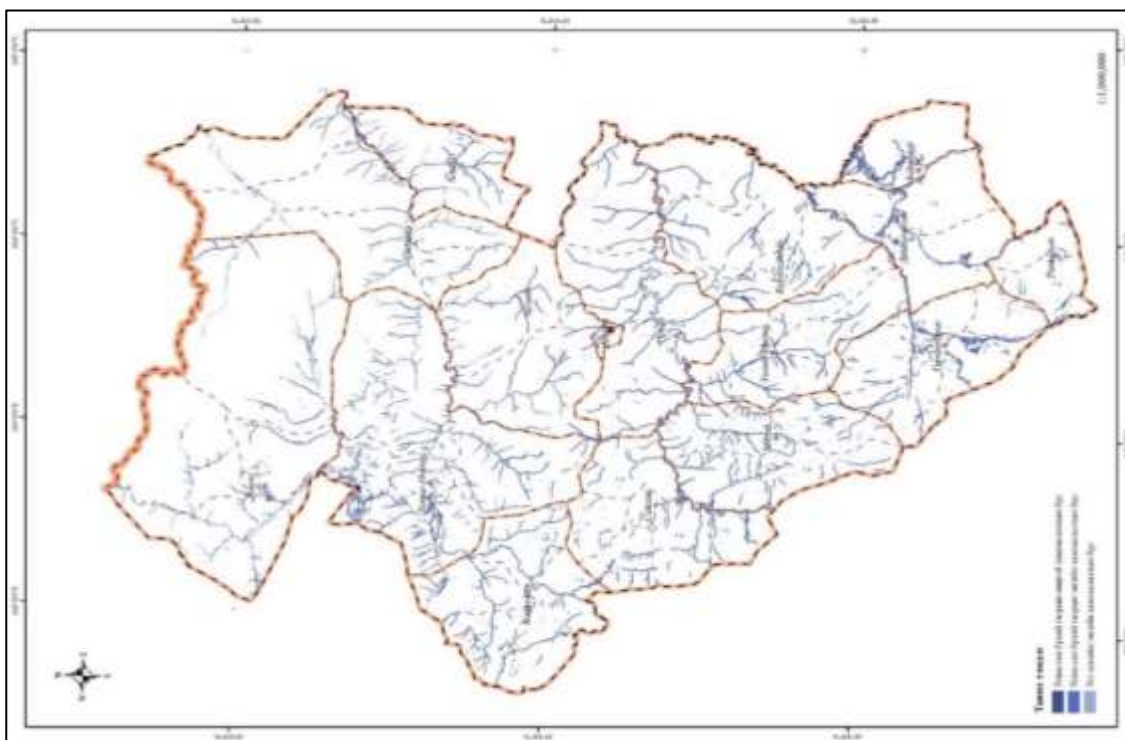
Хүснэгт 116. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө сумдаар

№	Сумын нэр	Онцгой хамгаалалтын бүс		Энгийн хамгаалалтын бүс		Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	5,942.50	7.6	14,689.80	7.6	90.8	12.7
2	Баяннуур	3,588.20	4.6	6,662.30	3.4	47.4	6.6
3	Бугат	4,312.70	5.5	10,943.00	5.6	46	6.4
4	Булган	202.4	0.3	566.7	0.3		
5	Бүрэгхангай	5,859.50	7.5	15,957.40	8.2	56.8	7.9
6	Гурванбулаг	5,474.90	7	12,033.90	6.2	51.5	7.2
7	Дашинчилэн	4,806.10	6.2	7,098.90	3.7	63.4	8.8
8	Могод	6,179.00	7.9	17,078.90	8.8	62.2	8.7
9	Орхон	7,706.50	9.9	19,973.90	10.3	70.7	9.8
10	Рашаант	1,012.00	1.3	2,745.80	1.4	40.2	5.6
11	Сайхан	5,467.00	7	11,787.40	6.1	49.2	6.8
12	Сэлэнгэ	3,976.40	5.1	10,082.70	5.2	3.6	0.5
13	Тэшиг	6,068.90	7.8	14,371.50	7.4	20.1	2.8
14	Хангал	2,396.00	3.1	6,724.00	3.5	29.6	4.1
15	Хишиг-Өндөр	4,335.80	5.6	11,115.50	5.7	46.1	6.4
16	Хутаг-Өндөр	10,766.70	13.8	32,121.90	16.6	40.4	5.6
НИЙТ		78,094.60	100	193,953.60	100	718	100

Хамгаалалтын бүсүүдийн дэглэм: Усны тухай хууль болон Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайд, Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2015 оны А-230/127 дугаар хамтарсан тушаал “Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-ыг баримтлан усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсүүдэд дараах үйл ажиллагаануудыг явуулах болон газар олгохыг хориглоно.

Хүснэгт 117. Хамгаалалтын бүсийн дэглэм.

Гадаргын ус	Хамгаалалтын бүсийн төрөл	Хориглох үйл ажиллагаа
Худаг	Эрүүл ахуйн бүс	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Унд, ахуйн бус зориулалтаар ашиглах худаг, цооног өрөмдөх ➢ Хөрсөнд төрөл бүрийн бордоо хэрэглэх ➢ Газрын тосны бүтээгдэхүүн, химийн бодис болон цацраг идэвхт бодис хадгалах ➢ Орон сууц, үйлдвэр, үйлчилгээний зориулалттай барилга байгууламж барих ➢ Байгаль орчин, эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас зөвшөөрөөгүй бордоо ашиглан таримал ургамал тарих, бодис, арга технологи хэрэглэн хөнөөлт шавж, мэрэгчийг устгах.
Гол, нуур, мөрөн	Онцгой хамгаалалтын бүс	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Барилга, байгууламж барих ➢ Газар хагалах ➢ Газар тариалан эрхлэх ➢ Тэсэлгээ хийх ➢ Ашигт малтмал хайх, олборлох ➢ Зэгс, шагшуурга, мод огтлох ➢ Элс, хайрга, чулуу авах ➢ Байгалийн ургамлыг үйлдвэрлэлийн зориулалтаар түүж бэлтгэх ➢ Мал угаах болон хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх цэг байгуулах
	Энгийн хамгаалалтын бүс	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Үйлдвэр, барилга байгууламж /цэвэрлэх байгууламж, нефть бааз, цахилгаан станц/ барьж ашиглах ➢ Химийн хорт бодис, төрөл бүрийн бордоо, цацраг идэвхт бодис болон түүнийг агуулсан ашигт малтмал хадгалах, агуулах, халдварт өвчин тарааж болзошгүй зүйлс байрлуулах ➢ Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын орд газрыг ашиглах, барилгын карьер гаргах ➢ Мод бут огтлох, эрэг гулдирлыг эвдэх ➢ Гахай, шувууны байр, эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх ➢ Шатахуун түгээх станц байгуулах ➢ Ахуйн бохир уснаас бусад төрлийн бохир ус цэвэрлэх төхөөрөмж, шүүх талбай барих



Зураг 110. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө.

2.5.3. УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫГ ХАМГААЛАХ, НӨХӨН СЭРГЭЭХ

Хөв цөөрөм байгуулж хуурай газрыг усан толь болгон нэмэгдүүлэх нь усны сан бүхий газрын зохистой ашиглалт, хамгаалалтад чухал арга хэмжээ болж өгдөг. Усны хөвөө газар нь зэрлэг ан амьтан, мал сүрэг усанд орох сэрүүцэх үедээ түр саатан тогтох нутаг болдог. Тэрчлэн бэлчээрийн мал аж ахуйн нөхцөл дулааны улирлын нутгийн гол цөм нь болдог онцлогтой. Усны хөвөө газрын ашиглалтын хэлбэр, ашиглалтын горим, ялангуяа ургамалжилт нь нуур тойром, гол горхины усны урсгал болон ус сэлэх чадавх усны чанар найрлагад нөлөөлдөг бол усны урсгал, ус сэлгэх чадавх хэлбэр маяг нь усны хөвөө газрын биологийн төрөл зүйлийн нэр төрөл, тоо хэмжээ ялангуяа ургамлын бүрэлдэхүүн, ургамлан нөмрөгийн хэв шинж бүрэлдэхүүн чанар зэрэгт нөлөөлдөг.

Булган аймаг нь малын болон зэрлэг амьтдын усалгааны эх үүсвэрт гадаргуугийн усыг өргөн ашиглаж байна. Гадаргын ус нутаг дэвсгэртээ харилцан адилгүй тархах бөгөөд хур бороо бага хуурайшилт ихтэй, ган болсон жилүүдэд зарим усны эх үүсвэрийн нөөц нь усалгаанд хүрэлцэхгүй тохиолдол нийлээд тохиолдоно. Иймд усан сан, цөөрөм байгууламж, усыг хуримтлуулан ашиглах нь усны нөөцийг нэмэгдүүлэн усалгааны хэрэгцээг найдвартай хангах үндэс нь болно.

Манай орны голуудын урсцын ихэнх нь хур борооны уснаас бүрддэг учраас зуны үерийн ус болон хаврын шар усны үерийн усыг хуримтлуулан усалгаанд ашиглахад голлон анхаарвал зохино. Аймгийн хэмжээнд улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан 31, орон нутгийн саналаар 38 нийт 69 байршилд шинээр хөв цөөрөм байгуулахаар тусгасан.

Хүснэгт 118. Хөв цөөрөм байгуулах газрын байршил

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Байршил		Тайлбар
			Уртраг	Өргөрөг	
1	Баян-Агт	Улаан толгой	101°53'50.4"	48°59'03.6"	Орон нутгийн санал
2		Үнэгтийн гол	102°28'40.5"	49°03'17.8"	Орон нутгийн санал
3		Баянзүрх багийн төв	101°57'38.0"	49°9' 52.5"	Орон нутгийн санал
4		Бүрдний гол	101°48'01.6"	49°11'07.2"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
5		Балигийн гол	102°08'27.7"	49°11'55.4"	Орон нутгийн санал

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

6		Сангийн далай	102°28'04.9"	48°58'06.8"	Орон нутгийн санал
7		Хөтөл ус	102°04'53.4"	48°58'56.7"	Орон нутгийн санал
8	Бүрэгхангай	Ар тээл	104°23'10.7"	48°36'19.1"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
9	Гурванбулаг	Мойлтын хөндий	103°41'07.1"	47°33'45.8"	Орон нутгийн санал
10		Шоомон тогой	103°38'17.5"	47°36'07.2"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
11		Хурлын булаг	103°11'13.3"	47°45'15.7"	Орон нутгийн санал
12		Бага Агьт	103°41'44.2"	47°46'49.8"	Орон нутгийн санал
13		Сүүжийн адаг	103°08'06.7"	47°47'25.9"	Орон нутгийн санал
14		Маанийн адаг	103°06'38.1"	47°53'40.4"	Орон нутгийн санал
15		Гуя бууц	103°20'58.4"	47°56'57.1"	Орон нутгийн санал
16	Дашинчилэн	Баянзүрх уулын өвөр	103°52'27.7"	47°39'22.5"	Орон нутгийн санал
17		Цахирын гол	104°23'20.3"	47°41'13.5"	Орон нутгийн санал
18		Мялангийн гол	103°55'16.2"	47°46'04.5"	Орон нутгийн санал
19		Хар бухын гол	103°40'07.6"	47°50'43.1"	Орон нутгийн санал
20	Могод	Дэлэн булаг	103°05'44.0"	48°03'17.4"	Орон нутгийн санал
21		Хадаг хошуу	102°48'55.2"	48°17'15.1"	Орон нутгийн санал
22		Нарангийн адаг	103°07'39.9"	48°26'43.3"	Орон нутгийн санал
23	Орхон	Ар булаг	103°30'39.5"	48°28'39.0"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
24		Сээрийн гол	103°27'32.7"	48°42'22.3"	Орон нутгийн санал
25		Хар модот уул	103°20'19.5"	48°42'55.4"	Орон нутгийн санал
26		Ангархайн горхи	103°09'06.8"	48°51'27.3"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
27		Дамбацэрэн уул	103°44'21.9"	48°52'32.3"	Орон нутгийн санал
28		Дарцаг уул	103°45'51.0"	48°55'30.1"	Орон нутгийн санал
29		Хайргын хоолой	103°56'17.9"	48°58'17.5"	Орон нутгийн санал
30	Рашаант	Зүүн таван цохио	103°57'08.9"	47°30'31.3"	Орон нутгийн санал
31	Сайхан	Өлийн ам	102°45'51.6"	48°36'44.8"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
32		Шинэ Булгийн ам	102°27'42.3"	48°43'33.4"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
33	Сэлэнгэ	Ингэтийн адаг	104°02'28.2"	49°26'40.4"	Орон нутгийн санал
34		Шавартын гол	104°08'47.3"	49°36'55.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
35		Баянгол	104°27'38.2"	49°39'36.3"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
36		Зүүн цүүцийн гол	104°34'39.9"	49°48'11.9"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
37	Тэшиг	Тасархай хар	103°21'06.7"	49°44'01.4"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
38		Харлан гол	102°53'49.5"	49°47'23.2"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
39		Дунд моёодойн гол	103°56'33.6"	49°47'32.3"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
40		Бүрхээрт уул	102°55'25.4"	49°48'33.9"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
41		Улиатайн гол	103°19'29.6"	49°50'02.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
42		Хөх чулуут уул	103°29'48.8"	49°53'36.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
43		Баян булгийн ам	103°04'13.0"	49°56'56.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
44		Өвөр хүзүүтийн горхи	102°37'20.3"	50°00'43.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
45		Урт горхи	103°50'32.1"	50°02'26.9"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
46		Дунд нуруу	103°42'01.3"	50°02'55.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
47		Чулуутын гол	103°30'01.0"	50°04'08.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
48		Жаргалант	102°43'51.6"	50°10'06.1"	Орон нутгийн санал
49		Зүүн буурал булаг	103°19'49.5"	50°10'37.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
50		Эрээн гол	103°00'53.7"	50°15'24.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
51	Хангал	Ар гэрэгчийн ам	104°18'17.1"	49°11'58.1"	Орон нутгийн санал
52		Доод Хашаат ам	104°15'07.3"	49°14'44.3"	Орон нутгийн санал
53		Мааньт ам	104°24'45.4"	49°15'26.7"	Орон нутгийн санал
54		Сэвсүүл	104°29'30.0"	49°17'04.6"	Орон нутгийн санал
55		Хандгайтын ам	104°16'48.6"	49°21'43.6"	Орон нутгийн санал
56		Хөшөөт гол	104°28'43.2"	49°29'51.9"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
57		Эвэрт гол	104°35'22.9"	49°33'48.6"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
58		Улаан бургас	104°30'30.9"	49°33'51.2"	Орон нутгийн санал
59	Доод эвэрт гол	104°40'00.6"	49°37'31.5"	Орон нутгийн санал	
60	Хишиг-Өндөр	Жаргалантын ам	103°26'42.4"	48°12'26.0"	Орон нутгийн санал
61		Хужиртын гол	103°29'35.0"	48°16'09.6"	Орон нутгийн санал
62		Шархын горхи	103°23'27.4"	48°24'52.8"	Орон нутгийн санал
63		Жаргалантын ам	103°18'09.3"	48°27'33.6"	Орон нутгийн санал
64	Хутаг-Өндөр	Цагаан хөтөл	102°26'50.9"	49°17'53.9"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
65		Өргөөн зуслан	103°09'51.2"	49°20'21.1"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
66		Хуурай хавчиргана	102°41'51.5"	49°25'14.8"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
67		Улиастайн гол	102°28'03.9"	49°26'04.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
68		Зүүн бэлсэг	103°34'50.2"	49°30'29.1"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан
69		Сагалдарга гол	103°04'18.2"	49°37'16.7"	УГЗБЕТ-нд тусгагдсан

Манай орны голуудын урсцын ихэнх нь хур борооны уснаас бүрддэг учраас зуны үерийн ус болон хаврын шар усны үерийн усыг хуримтлуулан усалгаанд ашиглахад голлон анхаарвал зохино.

- Жижиг гол горхины урсцад тохируулга хийж хэрэглээний усыг хуримтлуулах;
- Хуучин ашиглаж байсан усан сан, цөөрмийг сэргээх;
- Хаврын шар ус, зуны борооны ус хуримтлуулах сан, цөөрөм байгуулах;
- Гол, горхины хөндийн мод, бут, сөөг, хөрс, ургамлын бүрхэвчийг хамгаалах, нөхөн сэргээх;
- Усалгаанд ашигласан илүүдэл усыг эргүүлэн ашиглах;
- Усны эх үүсвэрийг бохирдлоос хамгаалах зэрэг болно.

Ус ашиглагч байгууллага нь тухайн усны эх үүсвэрт өөрийн үйл ажиллагаанаас үзүүлэх нөлөөлөлд нарийвчилсан үнэлгээ хийлгэж, экологийн урсцын хэмжээг тогтоох, хэрвээ авч ашиглах усны хэмжээ хүрэлцэхгүй, экологийн урсцын зарим хэсгийг бага хугацаанд ашиглахад хүрвэл ус хуримтлуулж, нөөцөлж ашиглах хувилбарыг сонгож, ялангуяа хуурай улиралд дутагдал усыг нөхөх эзлэхүүн бүхий усан сан, цөөрөм байгуулах замаар голын экологийн нөхцөлийг хангах шаардлагатай байна.

Усны эх үүсвэрээс усыг эмх замбараагүй, их хэмжээгээр авч ашигласнаар усны түвшин буурах, горим нь алдагдах, улмаар нөөц нь хомсдох, бүр ширгэж алга болох зэрэг нөлөөллүүд гарах магадлалтай. Ийм аймгийн усны сан бүхий газрыг хамгаалах нөхөн сэргээх чиглэлээр булгийн буюу усны эхийг хамгаалах орон нутгийн саналыг үндэслэн төлөвлөгөөнд тусгасан.

Хүснэгт 119. Булгийн эхийг хашиж хамгаалах газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Булгийн нэр	Байршил	
			Уртраг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Хужиртын булаг	101°57'12.7"	49°17'58.6"
2		Хавцгайтын эх	101°52'29.6"	49°13'00.8"
3		Хөөвөрийн булаг	101°46'00.7"	49°01'00.4"
4		Тосонгийн булаг	102°02'45.7"	48°55'21.0"
5		Эргэн Усны булаг	101°59'29.7"	48°57'18.7"
6		Туухайн булаг	102°00'10.2"	48°57'44.5"
7		Дэлэн булаг	102°01'59.7"	49°19'26.5"
8		Чачиртын булаг	102°23'21.2"	48°58'29.5"
9		Хөтөл усны булаг	102°04'51.2"	48°59'02.0"
10		Дарстын булаг	102°35'11.5"	48°59'23.0"
11		Хадат булаг	102°14'17.7"	49°01'11.0"
12		Шаварт булаг	102°14'06.3"	49°01'19.9"
13		Сонгинын булаг	102°29'23.2"	49°05'15.3"
14		Буурын булаг	102°26'54.2"	49°06'07.6"
15		Бүрдний булаг	101°58'50.6"	49°09'14.2"
16		Хүүшийн булаг	101°53'56.5"	49°16'40.0"
17		Хамрын булаг	101°53'18.3"	49°15'35.6"
18	Баяннуур	Далын булаг	104°28'40.9"	47°41'58.9"
19	Бугат	Зуун Модны булаг	103°19'02.1"	48°54'01.4"
20		Ачуутын голын эх	103°25'31.0"	48°54'09.1"
21		Хар Бургасны булаг	103°39'01.6"	48°56'34.3"
22		Бүрдний булаг	103°01'50.9"	48°56'37.3"
23		Наран булаг	103°42'55.4"	48°56'45.9"
24		Хүрэн Булагийн рашаан	103°11'46.3"	48°57'35.0"
25		Хадны булаг	103°38'39.4"	49°02'31.6"
26		Ноёны рашаан	103°16'00.4"	49°03'30.4"
27		Хөндлөн булаг	103°52'05.0"	49°06'37.5"
28		Гүенгийн рашаан	103°36'08.4"	49°07'20.9"
29		Даваат булаг	103°55'14.9"	49°07'35.5"
30		Шавартын гарамын булаг	103°39'49.0"	49°09'56.6"
31		Бүрэгхангай	Усны хүрэм булаг	103°51'19.1"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

32		Номтын булаг	103°49'50.4"	48°10'09.0"
33		Рашаан булаг	103°48'33.9"	48°12'12.2"
34		Жажын булаг	104°09'21.1"	48°13'03.1"
35		Дэлэн булаг	103°57'30.4"	48°13'35.5"
36		Зүүн Түрүүний булаг	104°00'33.1"	48°15'33.1"
37		Тахилтын булаг	103°56'39.6"	48°17'08.8"
38		Гэртгийн булаг	104°03'55.3"	48°18'17.5"
39		Сайн түрүүны гол	104°07'54.8"	48°19'07.6"
40		Хөндлөн гол	103°58'14.2"	48°20'05.8"
41		Асгатын булаг	103°39'14.0"	48°21'09.4"
42		Асгатын булаг	103°58'31.3"	48°21'32.4"
43		Шавартын голын эх	103°51'54.9"	48°22'22.0"
44		Байшинт булаг	103°41'56.6"	48°22'49.3"
45		Мандал гол	103°49'45.9"	48°23'39.8"
46		Хавцалын булаг	103°51'36.9"	48°24'37.8"
47		Шанаганы булаг	103°39'53.2"	48°25'42.2"
48		Цантын булаг	103°57'32.7"	48°25'51.4"
49		Ар хөндийн булаг	103°53'01.9"	48°26'49.6"
50		Төлүүжингийн булаг	103°51'55.3"	48°29'31.0"
51		Баян Хангай зүүн булаг	103°45'33.1"	48°29'59.2"
52		Ар Мухрын булаг	104°04'28.4"	48°31'21.7"
53		Хужиртын эх	103°59'13.6"	48°32'39.6"
54		Ар тээл /Алтанга булаг/	104°23'49.1"	48°34'51.0"
55		Хайлааст булаг	104°13'31.7"	48°35'03.6"
56		Арцатын булаг	103°56'04.0"	48°36'14.9"
57	Гурванбулаг	Сайн түрүүний гол	103°31'11.5"	47°35'46.7"
58		Мухар булаг хаших	103°18'17.2"	47°38'45.5"
59		Шүүж нуур (хужир)	103°24'54.9"	47°41'35.5"
60		Бөөрийн рашаан	103°07'53.2"	47°47'53.4"
61		Толийн рашаан	103°17'44.3"	47°50'47.3"
62		Үзүүр булаг	103°06'24.3"	47°53'50.6"
63		Дунд булаг	103°05'39.6"	47°54'53.5"
64		Банцангийн ус булаг	103°13'48.1"	47°59'37.5"
65	Дашинчилэн	Борогчин булаг	104°20'18.0"	47°48'57.8"
66	Могод	Эхэн асгатын булаг	102°59'18.7"	48°02'02.1"
67		Дэлэн булаг	103°05'43.4"	48°03'48.2"
68		Бунханы зүүн булаг	103°04'28.7"	48°07'29.2"
69		Хөндлөн булаг	103°05'19.8"	48°10'40.6"
70		Нарангийн рашаан	102°54'54.8"	48°11'21.0"
71		Балгадын булаг	103°03'30.9"	48°13'53.9"
72		Сүмийн булаг	102°49'26.4"	48°21'15.1"
73		Баян голын рашаан	103°08'55.3"	48°23'23.9"
74		Жаргалантын булаг	102°49'56.5"	48°24'42.8"
75		Баян уулын рашаан	102°57'15.0"	48°24'53.7"
76		Сайн булаг	102°42'58.3"	48°25'52.2"
77		Дэрст булаг	102°45'42.7"	48°31'41.9"
78	Орхон	Овоотын булаг	103°31'41.0"	48°28'49.0"
79		Даршит булаг	103°42'35.3"	48°31'50.0"
80		Өндөр дэвсэгийн булаг	103°28'24.3"	48°33'01.4"
81		Өвөр шивэртын булаг	103°38'23.4"	48°33'58.7"
82		Зүрхийн могойн булаг	103°46'28.9"	48°35'59.9"
83		Усны эх булаг	103°49'37.1"	48°36'45.4"
84		Хужиртын булаг	103°17'06.6"	48°37'23.4"
85		Хялгантын булаг	103°49'19.3"	48°37'46.2"
86		Ар Булгийн эхийн булаг	103°16'01.1"	48°40'56.8"
87		Мухар булаг	103°44'54.6"	48°43'17.4"
88		Баруун хавчирын булаг	103°45'13.0"	48°43'18.9"
89		Зүүн хавчирын булаг	103°46'26.0"	48°43'30.6"
90		Ар хөндийн булаг	103°16'59.8"	48°43'32.4"
91		Бахираагийн булаг	103°23'04.5"	48°43'58.9"
92		Ногоон хошуу булаг	103°09'44.1"	48°44'10.4"
93		Нарийн хайлаастын булаг	104°04'58.2"	48°44'19.4"
94		Есөн булаг	104°09'49.1"	48°44'48.3"
95		Хөх чулуутын булаг	103°25'10.8"	48°45'21.3"
96		Санжийн булаг	103°21'31.1"	48°45'25.3"

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

97		Хүйтэн булаг	103°12'35.4"	48°47'10.0"
98		Мааньтын булаг	103°46'09.2"	48°47'30.1"
99		Асга булаг	103°12'03.9"	48°47'47.7"
100		Янжин Марцатын булаг	104°26'05.9"	48°47'49.1"
101		Хүрэн булаг	103°01'00.0"	48°48'06.8"
102		Баян-Уулын дээд булаг	104°03'01.3"	48°48'26.5"
103		Хар сайрын булаг	104°22'27.6"	48°48'36.1"
104		Цоохор толгой булаг	103°15'30.2"	48°49'11.0"
105		Халиуны доод булаг	103°57'48.1"	48°49'14.4"
106		Сүүдрийн эхийн булаг	103°12'20.6"	48°49'19.3"
107		Тал булаг	104°09'55.0"	48°49'47.9"
108		Гээг булаг	104°11'24.5"	48°49'49.5"
109		Сүүдрийн эхийн булаг	103°13'24.0"	48°49'52.7"
110		Өвөр булаг	104°16'40.7"	48°51'37.3"
111		Халиуны дээд булаг	103°56'30.7"	48°51'41.3"
112		Өвөөлт /Өөль/ булаг	104°14'07.4"	48°51'52.7"
113		Дэлэнгийн булаг	104°10'53.3"	48°52'30.7"
114		Бүрдний булаг	103°45'46.9"	48°53'10.5"
115		Даваатын булаг	103°56'36.6"	48°53'28.2"
116		Номын булаг	104°16'40.2"	48°54'41.6"
117		Хэцийн булаг	103°50'53.6"	48°56'51.9"
118		Залуугийн булаг	103°57'27.7"	48°57'27.0"
119	Сайхан	Бүрдний эх	102°26'23.5"	48°19'19.0"
120		Хунт рашаан	102°32'42.6"	48°27'56.4"
121		Алтан булаг	102°23'29.9"	48°37'32.1"
122		Буурлын эх	102°17'12.3"	48°38'27.4"
123		Асгат булаг	102°29'40.3"	48°40'38.6"
124		Гээгийн эх	102°26'27.6"	48°49'40.2"
125		Тал булаг	102°22'38.0"	48°44'24.0"
126	Хишиг-Өндөр	Гочоогийн булаг	103°50'44.5"	47°58'44.7"
127		Жанцангийн шанд	103°52'05.8"	48°02'09.1"
128		Хүрэмт	103°36'57.4"	48°02'19.9"
129		Шанган баруун булаг	103°35'27.5"	48°05'06.4"
130		Уриалгын шанд	103°48'22.8"	48°5'52.4"
131		Мааньтын эх	103°24'33.9"	48°07'01.2"
132		Ташгайн булаг	103°25'14.3"	48°7'55.9"
133		Асгатын эх	103°17'57.4"	48°8'33.7"
134		Омт булаг	103°30'10.3"	48°10'27.1"
135		Замын шанд	103°23'56.2"	48°13'18.1"
136		Дээд түрүү эх	103°41'04.6"	48°13'25.5"
137		Шивэртийн эхийн булаг	103°18'22.3"	48°14'32.2"
138		Баясгалангийн рашаан	103°34'46.5"	48°14'39.6"
139		Их арц	103°14'21.4"	48°15'21.9"
140		Асгатын эх	103°25'04.9"	48°17'42.5"
141		Өвөр булаг	103°12'22.9"	48°19'55.9"
142		Жаргалантын булаг	103°21'11.8"	48°28'10.2"

Булган аймгийн засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрт тусгагдсан ногоон хөгжлийн бодлогын хүрээнд Баяннуур сумын Баян нуур, Могод сумын Загаст нуур, Хишиг-Өндөр сумын Хонхор нууруудыг сэргээж хамгаалахаар тусгагдсаныг Булган аймгийн Газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөний ойрын хугацаанд хэрэгжүүлэх тусгасан.

Хүснэгт 120. Хишиж сэргээн хамгаалах нуурын төлөвлөгөө

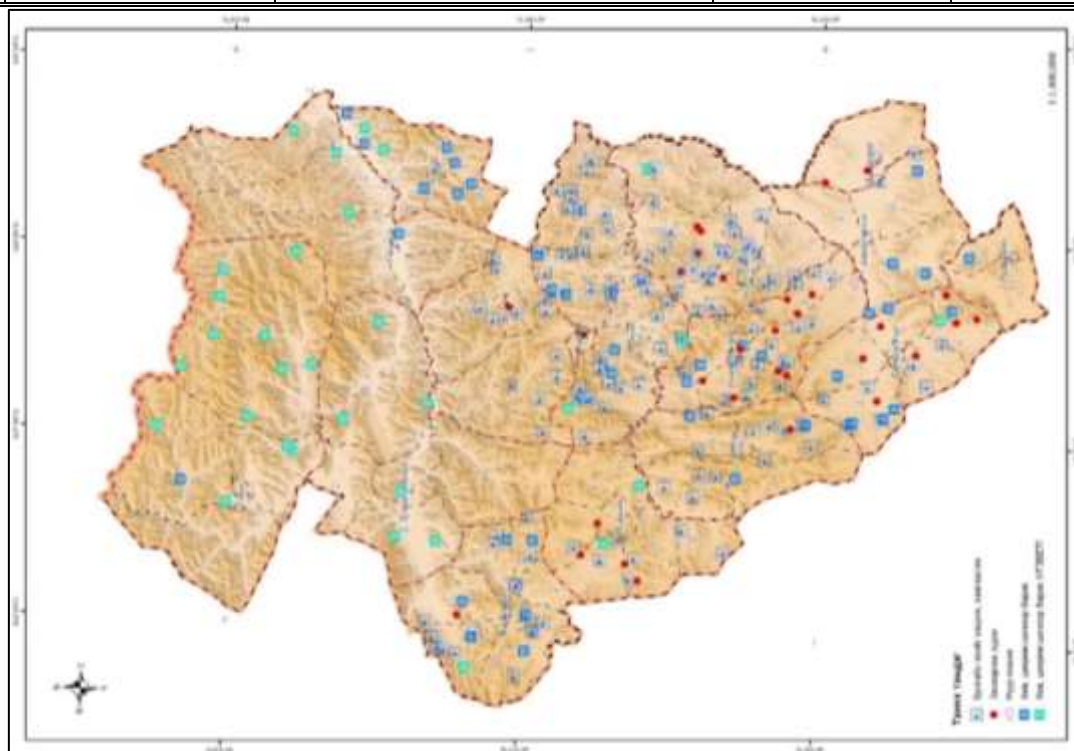
№	Сумын нэр	Нуурын нэр	Уртгаг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Бага нуур	101°49'53.9"	49°04'44.4"
2	Баяннуур	Баян нуур	104°27'18.3"	47°49'36.6"
3	Могод	Загаст нуур	103°00'31.1"	48°16'10.9"
4	Хишиг-Өндөр	Хонхор нуур	103°48'56.0"	47°53'52.6"

Уст цэгийг ашиглах, эзэмших ажлыг бэлчээр ашиглалттай нягт уялдуулах шаардлагатай. Усан хангамжийг сайжруулахад худгийн засвар үйлчилгээний ажил нэн чухал. Малчин худгийн засварыг бие даан хийхэд хөрөнгө хүч тэр бүр хүрдэггүй. Иймд

бэлчээрийн усан хангамжийн ажлыг малчид хэсэг бүлгээрээ хамт олны хүчээр гүйцэтгэх нь илүү үр дүнтэй. Аймгийн хэмжээнд 8 сумын 30 эвдэрсэн худгийг төлөвлөлтийн дунд болон урт хугацаанд засварлахаар тусгасан.

Хүснэгт 121. Засварлах уст цэгийн төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	Байршил	
			Уртраг	Өргөрөг
1	Баян-Агт	Мэнгэт	102°04'11.2"	49°12'58.6"
2	Баяннуур	Цагаан нуурын худаг	104°23'25.6"	47°51'26.6"
3		Бор нуур хөндий	104°19'35.7"	47°59'58.5"
4	Бугат	Сумын төв	103°40'19.4"	49°04'07.8"
5	Бүрэгхангай	Цагдуултын ар	103°50'14.6"	48°20'28.8"
6		Зүүн даваа	104°04'26.9"	48°25'10.5"
7		Хөшөөт /2 худаг/	103°57'37.7"	48°25'45.2"
8		Бэлчээрийн худаг	104°05'46.3"	48°25'58.4"
9		Түлүүжингийн эх	103°51'52.4"	48°29'10.1"
10	Гурванбулаг	Дэлгэр амны худаг	103°38'49.5"	47°28'44.1"
11		Нитийн өвөр	103°37'40.1"	47°32'51.6"
12		Улаан чулуут	103°45'55.5"	47°35'03.8"
13		Хаяа	103°36'12.8"	47°48'18.0"
14		Ааяа	103°13'37.5"	47°48'46.9"
15		Бүрдний энгэр	103°27'34.2"	47°41'01.8"
16		Оросын хонхор	103°26'25.6"	47°51'48.2"
17	Могод	Гийсийн ар	103°04'25.6"	48°06'15.1"
18	Сайхан	Буурлын эх	102°16'43.2"	48°36'30.8"
19		Сүүд толгой	102°21'44.4"	48°39'10.4"
20		Их хотгор	102°33'58.5"	48°44'59.9"
21		Сайхан-Овоо багийн төв	102°24'05.7"	48°48'10.6"
22	Хишиг-Өндөр	Өндөр худаг	103°45'32.3"	48°02'22.9"
23		Сэрвэнгийн худаг	103°39'44.2"	48°05'17.9"
24		Цагаан толгойн худаг	103°20'49.2"	48°07'15.3"
25		Гарвааны худаг	103°43'55.6"	48°07'25.8"
26		Сэрвэнгийн худаг	103°22'04.3"	48°08'57.4"
27		Цагаан нуурын худаг	103°34'30.4"	48°09'45.9"
28		Ногооны хашаа	103°28'34.1"	48°16'49.7"
29		Их арцгын адаг	103°13'40.3"	48°17'53.5"
30		Тээг	103°18'39.2"	48°24'20.6"



Зураг 111. Усны сан бүхий газрын төлөвлөгөө

2.5.4. УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ

Аймгийн Засаг даргын 2020-2024 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөр болон орон нутгийн санал, төлөвлөгдсөн тухайн арга хэмжээний цар хүрээ зэргийг харгалзан газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд усны сан бүхий газрын төлөвлөгөөг үе шатанд хуваан төлөвлөсөн Хүснэгт 122.

Төлөвлөгдсөн арга хэмжээний санхүүжилтийн төсөөллийг аймгийн “Шинэ хөгжлийн зам” хөтөлбөрт тусгагдсан зардал, тухайн арга хэмжээний зардлын норм, бодох аргачлал зэргийг ашиглан тооцсон. Мөн санхүүжилт тусгагдаагүй болон аргачлал байхгүй төлөвлөгдсөн арга хэмжээг улсын хэмжээнд хийгдэж байсан ижил төстэй ажлын санхүүжилтийг жишиг болгон тооцон гаргасан..

Хүснэгт 122. Усны сан бүхий газрын төлөвлөгөө, төлөвлөлтийн хугацаагаар

№	Сумын нэр	Хэмжих нэгж	Тайлбар	Хөрөнгө оруулалтын үе шат						Нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээ сая.төг
				Ойрын 2025 он		Дунд 2029 он		Урт 2034 он		
				Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	Тоо ширхэг	Санхүүжилт, сая.төг	
Шинээр байгуулах хөв, цөөрөм										
1	Баян-Агт	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар	2	200	3	300	2	200	700
2	Бүрэгхангай	Ширхэг					1	100		100
3	Гурванбулаг	Ширхэг		2	200	3	300	2	200	700
4	Дашинчилэн	Ширхэг		1	100	2	200	1	100	400
5	Могод	Ширхэг		2	200	1	100			300
6	Орхон	Ширхэг		2	200	3	300	2	200	700
7	Рашаант	Ширхэг		1	100					100
8	Сайхан	Ширхэг		1	100			1	100	200
9	Сэлэнгэ	Ширхэг		1	100	2	200	1	100	400
10	Тэшиг	Ширхэг		3	300	3	300	8	800	1400
11	Хангал	Ширхэг		4	400	3	300	2	200	900
12	Хишиг-Өндөр	Ширхэг		1	100	2	200	1	100	400
13	Хутаг-Өндөр	Ширхэг		1	100	3	300	2	200	600
НИЙТ				21	2100	26	2600	22	2200	6900
Булгийн эхийг хашиж хамгаалах газрын төлөвлөгөө										
1	Баян-Агт	Ширхэг	УГЗБЕТ, орон нутгийн санал	3	17	6	34	6	34	85
2	Баяннуур	Ширхэг		1	6					6
3	Бугат	Ширхэг		5	28	4	23	3	17	68
4	Бүрэгхангай	Ширхэг		8	45	7	40	11	62	147
5	Гурванбулаг	Ширхэг		3	17	2	11	3	17	45
6	Дашинчилэн	Ширхэг		1	6					6
7	Могод	Ширхэг		6	34	4	23	2	11	68
8	Орхон	Ширхэг		9	51	9	51	23	130	232
9	Сайхан	Ширхэг		3	17	3	17	1	6	40
10	Хишиг-Өндөр	Ширхэг		6	34	7	40	4	23	96
НИЙТ				45	255	42	238	53	301	794
Сэргээн хамгаалах нуурын төлөвлөгөө										
1	Баян-Агт	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар	1						0.0
2	Баяннуур	Ширхэг		1						0.0
3	Могод	Ширхэг		1						0.0
4	Хишиг-Өндөр	Ширхэг		1						0.0
НИЙТ				4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Засварлах хүдгийн төлөвлөгөө										
1	Баян-Агт	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар			1	11			11.0
2	Баяннуур	Ширхэг				2	22			22.0
3	Бугат	Ширхэг				1	11			11.0
4	Бүрэгхангай	Ширхэг				5	55			55.0
5	Гурванбулаг	Ширхэг				5	55	2	22	
6	Могод	Ширхэг				1	11			11.0
7	Сайхан	Ширхэг				2	22	2	22	44.0
8	Хишиг-Өндөр	Ширхэг				6	66	3	33	99.0
НИЙТ				0.0	0	23	253	7	77	253
НИЙТ ДҮН					2355	91	3091	82	2578	7947

2.6. ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭНИЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨЛТ

Улсын тусгай хэрэгцээний газарт “Улсын тусгай хамгаалалттай газар, улсын хилийн зурвас газар, улсын батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар, гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар, олон улсын байгууллагын төлөөлөгчийн газарт олгосон газар, шинжлэх ухаан, технологийн сорилт туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай, аймаг, дундын отрын бэлчээр, улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээний дагуу хайгуулын зориулалтаар ашиглах газрын тосны гэрээт талбай, чөлөөт бүсийн газар” хамаарна.

2021 онд тус аймгийн газрын нэгдмэл сангийн ангиллын тооллого, тоо бүртгэлийг шинэчлэн бүртгэхэд тусгай хэрэгцээний газар нийт 857.5 мян.га газар байна. Үүнээс тусгай хамгаалалттай газар 88.2 хувь буюу 756.6 мян.га, улсын хилийн зурвас газар 66.3 мян.га буюу 7.7 хувь, улсыг батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар 3471.4 га буюу 0.4 хувь, шинжлэх ухаан, технологийн сорилт, туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай 5.7 га буюу 0.0006 хувь, аймаг дундын отрын бэлчээр 2662.8 га буюу 3.0 хувь, улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай 5012.6 га буюу 0.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт 123. Тусгай хамгаалалттай газар

№	Сумын нэр	Улсын тусгай хэрэгцээний газар										
		Бүгд	Улсын тусгай хамгаалалттай газар	Үүнээс				Улсын хилийн зурвас газар	Улсын баглан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар	ШУТ-ийн сорилт туршилтын талбай	Аймаг дундын отрын бэлчээр	Улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай
				Дархан цаазат газар	Байгалийн цогцлобор газар	Байгалийн ноён газар	Дурсгалт газар					
1	Баян-Агт	0.0	3,104.2	-	-	3,104.2	-	-	-	0.0	-	-
2	Баяннуур	5,012.6	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	5,012.6
3	Бугат	66,368.5	62,913.2	-	-	62,913.2	-	-	3,452.3	3.0	-	-
4	Булган	1.9	-	-	-	-	-	-	-	1.9	-	-
5	Бүрэгхангай	0.0	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	-
6	Гурванбулаг	37,505.1	37,505.1	-	37,505.1	-	-	-	-	0.1	-	-
7	Дашинчилэн	196,819.3	34.9	-	34.9	-	-	-	-	0.0	196,784.4	-
8	Могод	2,884.0	-	-	-	-	-	-	-	0.0	2,884.0	-
9	Орхон	0.0	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	-
10	Рашаант	30,667.2	25,967.0	-	25,967.0	-	-	-	-	0.0	4,700.2	-
11	Сайхан	0.0	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	-
12	Сэлэнгэ	239,513.9	239,215.0	239,215.0	-	-	-	298.7	-	0.2	-	-
13	Тэшиг	381,377.7	315,313.1	315,313.1	-	-	-	66,061.7	2.5	0.4	-	-
14	Хангал	16.5	-	-	-	-	-	-	16.5	0.0	-	-
15	Хишиг-Өндөр	0.0	-	-	-	-	-	-	-	0.0	-	-
16	Хутаг-Өндөр	72,624.3	72,624.3	49,249.1	-	17,960.2	5,415.0	-	-	0.1	-	-
НИЙТ		857,500.7	756,676.8	603,777.8	63,507.1	83,687.9	5,415.0	66,360.4	3,471.4	5.7	26,262.8	5,012.6

2.6.1. УЛСЫН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАЙ ГАЗАР НУТГИЙН НӨӨЦ, НӨХЦӨЛИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Булган аймгийн хэмжээнд 2021 оны байдлаар 8 сумын 756676.8 га талбай бүхий Хан Жаргалант уул байгалийн нөөц газар, Намнан уул байгалийн нөөц газар, Хөгнө-тарна байгалийн цогцолбор газар, Зэд - Хантай - Бүтээлийн нуруу дархан цаазат газар, Уран тогоо дурсгалт газар гэсэн 5-н газрыг тусгай хамгаалалтад авсан газар байна.

Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээ нь нэн ховор болон ховордсон амьтныг хамгаалах, байгалийн өвөрмөц, унаган тогтцыг хамгаалан, хадгалж хойч үедээ өвлүүлэн үлдээхэд ихээхэн үүрэг гүйцэтгэх төдийгүй томоор харвал дэлхийн нийтийн хэмжээнд байгаль орчны доройтлыг хязгаарлан зогсоож, байгалийн жам ёсны шүтэлцээт харьцааны нөхцөлийг хангах сонгодог нэг хэлбэр болохын хамт хүн төрөлхтний байгаль, түүх соёл, шинжлэх ухааны давтагдашгүй их өвийг үе дамжуулан үлдээх, байгаль экологийн тэнцвэрт байдлыг хангаж улмаар улс орнууд байгаль орчиндоо зохицон, тогтвортой хөгжих үзэл санааг баталгаажуулах үндсэн нөхцөл болно.

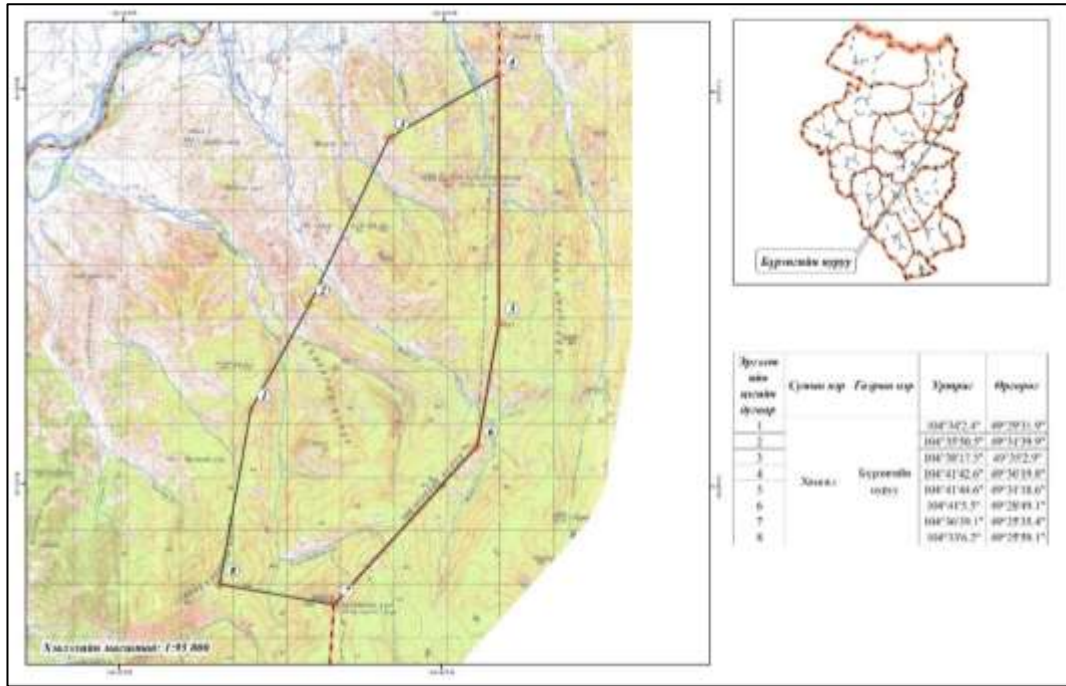
Иймд Монгол орны экологийн тэнцлийг хангахад онцгой ач холбогдолтой газар нутгийг хамарсан тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөжүүлэн, тэдгээрийн хамгаалалтын менежментийг олон улсын жишигт нийцүүлэн хөгжүүлэх үүднээс нийт нутаг дэвсгэрийн 30 хувийг улсын тусгай хамгаалалтад авах Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал болон Улсын тусгай хэрэгцээний газрыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд доорх газруудыг улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн байна.

Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнөөс үзэхэд нийт 3 байршлыг шинээр улсын тусгай хамгаалалтад авах болон тусгай хамгаалалттай газрын заагийг өргөтгөхөөр тусгасан бол хээрийн судалгааны явцад орон нутгаас 3 байршлыг шинээр улсын тусгай хамгаалалтад авах санал гаргасан. Мөн Сэлэнгэ, Тэшиг, Хутаг-Өндөр суманд байрлах “Зэд-хантай” дархан цаазат газрыг хэсэгчлэн зэрэглэл бууруулах саналыг гаргасан.

Хүснэгт 124. Улсын тусгай хамгаалалтад авах газар

№	Газрын нэр	Тусгай хамгаалалттай газрын ангилал	Харьяалагдах сум	Талбайн хэмжээ /га/
Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөө				
1	Бүрэнгийн нуруу	Байгалийн нөөцийн газар	Хангал	16,751.8
2	Дулаан хаан уул	Байгалийн нөөцийн газар	Тэшиг	15,516.5
3	Уран тогоо байгалийн дурсгалт газрын өргөтгөл	Дурсгалт газар	Хутаг-Өндөр сум	3,802.2
НИЙТ				168,631.5
Орон нутгийн санал				
1	Цагаан нуур	Байгалийн нөөцийн газар	Баяннуур, Дашинчилэн	1,447.7
2	Чин толгой	Дурсгалт газар	Дашинчилэн	2,398.1
3	Хөл асгат	Дурсгалт газар	Могод	2,909.8
4	Зэд хантай бүтээлийн нуруу	Дархан цаазат газар	Тэшиг, Хутаг-Өндөр, Сэлэнгэ	545,477.7
НИЙТ				56,395.4

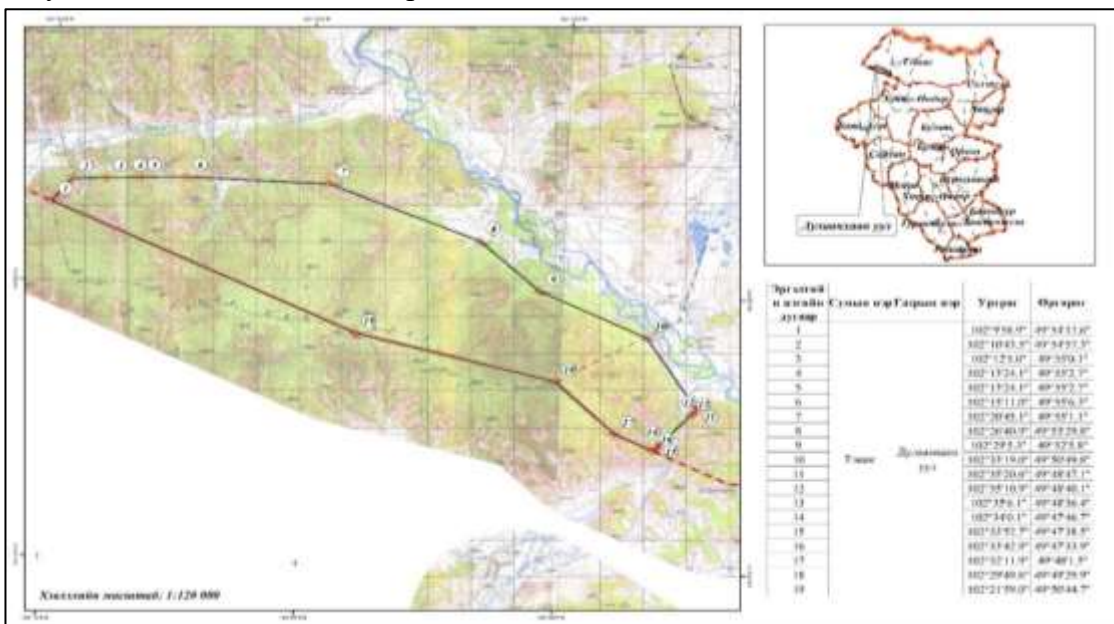
Бүрэнгийн нуруу: Хангал сумын нутагт орших “Бүрэнгийн нуруу” орчимд 16.7 мян.га газрыг улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн. Уг төлөвлөөд байгаа улсын тусгай хэрэгцээний газар Хангал сумын ИТХ-ын тогтоолоор Бүрэнгийн нуруу орчмын байгалийн нөөцийг хамгаалах зорилгоор орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан газартай давхцаж байгаа тул давхцаж байгаа газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтаас гаргаж ангилал дээшлүүлж улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөв.



Зураг 112. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Бүрэнгийн нуруу”

Хамгаалалтад авах үндэслэл: Булган аймаг нь Монгол орны голын урсац бүрдэх ой модны нөөц, байгалийн зохицолдоог хангах, эко системийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хамгаалж үлдэхэд ач холбогдолтой аймаг юм. Булган аймгийн хилийг дамнан оршдог Бүрэнгийн нуруу орчим нь газрын Хүдэр, Буга, Зэрлэг гахай зэрэг амьтны амьдрах орчны сайжруулах, усны урсцын эх бүрдэх газрыг хамгаалахад чухал ач холбогдолтой бүс нутаг тул улсын тусгай хамгаалалтад байгалийн нөөцийн газрын ангилалд авахаар төлөвлөв.

Дулаанхаан уул: Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд “Дулаанхаан уул” орчмын Хөвсгөл аймгийн Тариалан, Булган аймгийн Тэшиг сумыг дамнасан 46.3 мян.га газрыг тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн боловч орон нутгийн санал, өнөөгийн байдлаар айл ихээхэн суурьшсан хэсгийг хасаж Тэшиг сумын 15.5 мян.га газрыг Улсын газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу байгалийн цогцолборт газраар улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн.



Зураг 113. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Дулаанхаан уул”

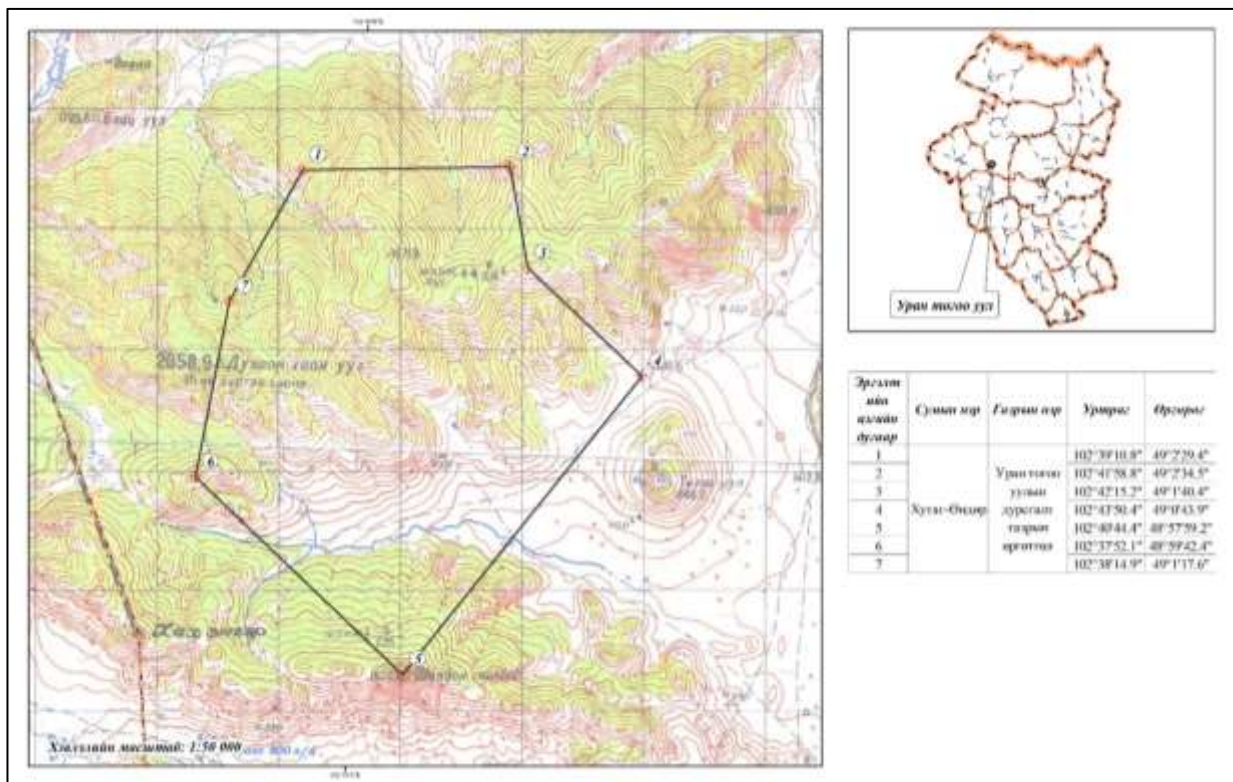
Хамгаалалтад авах үндэслэл: Дулаанхаан уулын орчим нь Эг, Сэлэнгэ голын ус зүйн сүлжээ бүрдүүлэхэд онцгой үүрэгтэй, Орхон-Сэлэнгийн савын дундаж уулсыг төлөөлөх энэ нутаг нь байгалийн унаган төрхөө сайн хадгалсан, аялал жуулчлал хөгжүүлэх өргөн боломж бүхий байгалийн өвөрмөц тогтоцтой нутаг байна.

Экологийн чухал ач холбогдолтой, хамгаалалтад авах зайлшгүй шаардлагатай голуудын нам татам дагуух намгархаг нуга, уулсын ар хажуугаар тохиолдох тайгархаг шинэсэн, хусан ой, дундаж, нам уулсаар тохиолдох уулын хээр хослон гол мөрний өргөн хөндий, татмын нуга, цэнгэг уст гол, горхиуд, уулын хээр, ой мод хосолсон үзэсгэлэнт, байгалийн унаган төрхөөрөө байгаа газар юм. Тэшиг сумын орчмын бүс нутагт амьтны тухай хуульд сүүн тэжээлтэн, шувуу тус бүрээс нэг зүйл нэн ховор амьтнаар орсон байна. Эг, Сэлэнгийн бэлчир, түүний орчмын бүс нутагт амьдарч буй 11 зүйлийн сүүн тэжээлтэн, 47 зүйлийн шувуу, 3 зүйл хоёр нутагтан, мөлхөгчид, 5 зүйл загас, нийт 66 зүйлийн сээр нуруутан амьтан аль нэг хэлбэрийн эрх зүйл хамгаалалтад орсон нь тухайн нутгийн амьтны аймгийн удмын сангийн үнэт чанарыг илэрхийлэх нэг үндсэн үзүүлэлт юм.

Байгаль орчинд үзүүлэх хүний сөрөг нөлөө ихэссээр байгаа өнөө үед ард түмний байгалиа хамгаалж ирсэн уламжлалт зан үйлд тулгуурлан хушин ойн нөөцийг авч үлдэх, Хойт Мөсөн далайн ай савд хамаарах голуудын эх, цутгал голууд, Орхон-Сэлэнгийн савын дундаж уулсын ойт хээрийн экосистемийг хамгаалахад чухал ач холбогдолтой тул улсын тусгай хамгаалалтад авах шаардлагатай.

“Уран тогоо” байгалийн дурсгалт газрын өргөтгөл: Булган аймгийн Хутаг-Өндөр сумын нутагт байгалийн дурсгалт газрыг хамгаалах “Уран тогоо” уулын улсын тусгай хамгаалалтай газрыг өргөтгөж улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн юм.

Улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд “Уран тогоо” уулын өргөтгөж тусгай хамгаалалтад авах газрыг 16.0 мян.га байхаар төлөвлөсөн боловч орон нутгийн саналыг харгалзан одоогийн газар байдлаар айл суурьшсан, ямар нэгэн газар ашиглалт явагдсан газрыг хассан 3802.2 га байхаар тооцон төлөвлөгөөнд тусгасан.



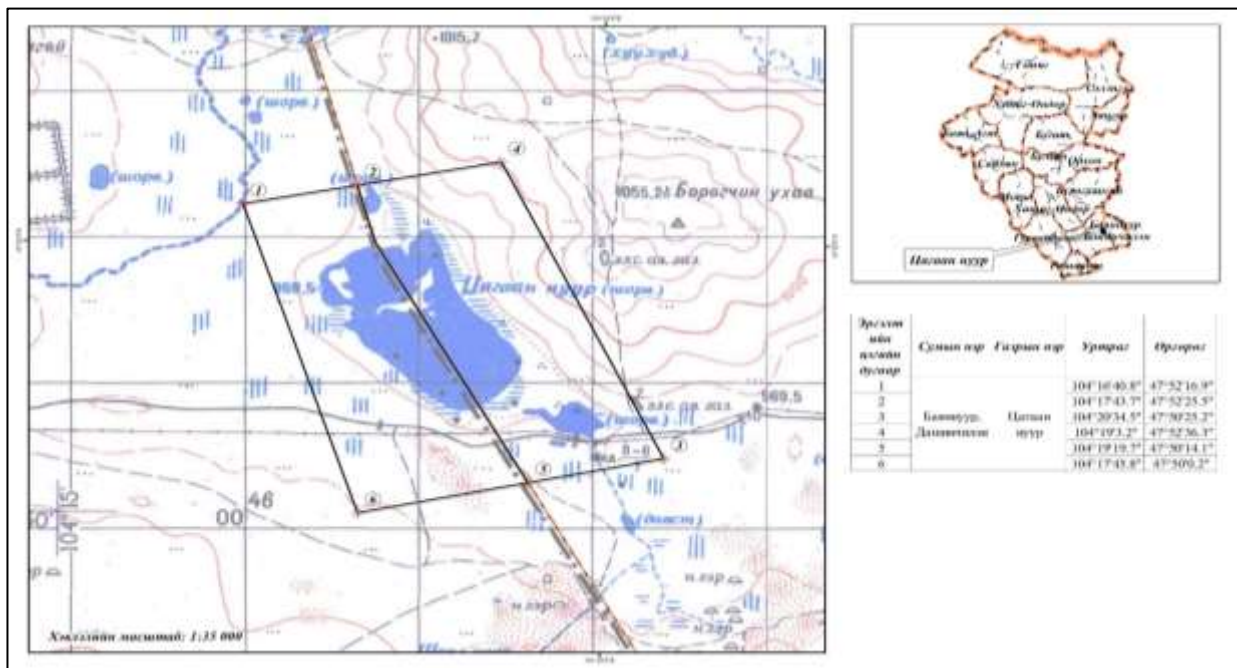
Зураг 114. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Уран тогоо уул”

Хамгаалалтад авах үндэслэл: Булган аймгийн Хутаг-Өндөр сумын нутагт Уран, Тулга, Тогоо, Жалавч гэдэг дөрвөн унтарсан галт уулс оршдог. Дөрөвдөгч галавын үед оргилж байсан уулс бөгөөд хамгийн сүүлд 20-25 мянган жилийн тэртээ унтарчээ. Уран тогоо уул далайн төвшнөөс дээш 1686 метр өндөр, өрхний амсар нь сэтрээгүй бүтэн, 500-600 метр өргөн голчтой, гүн нь 50-60 метр бүхий өвөрмөц тогтоц бүхий байгалийн дурсгалт газар юм. Мөн Уран тогоо уулын орчим нь үржил шимт хар хүрэн ба хар шороон хөрстэй учир хээрийн ба ойт хээр, уулт хээрийн бүсийн ургамал ургадаг. Шинэсэн ой голлохоос гадна улиас, улиангар, хус ургана. Цагаан төмс, мангир, хонгорзул, алтанзул, алтангагнуур, тайжийн жинс, далан түрүү, үхэр гоньд, хунчир, хөвөн оройт, Монгол туйплан зэрэг эмийн болон хүнсний ургамал, хавтуул, хурган засаа, үнэгэн сүүл, хонхон цэцэг, бэр цэцэг, хазаар өвс зэрэг ургамал ургана.

Буга, аргаль, бор гөрөөс, гахай, янгир, тарвага, зурам, бор туулай, хөвдний бор оготно зэрэг ам амьтад бий. Ятуу, бор шувуу, ууль, харцага, хөхөө, өвөөлж байдаг ба Уран тогооны нууранд ангир ирж зусдаг. Энэ бүс нутагт хэвлээр явагч могой элбэг тохионо. Хүйтэн улиралд эдгээр галт уулын гүний дулаан бүлээн уур хийн илчинд хоргодон ичиж амьдардаг байна. Их тогоо уулын хавь нутагт булш, хиргисүүр нилээд бий. Иймд газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд “Уран тогоо уул”-ын дурсгалт газрыг баруун тийш нь өргөтгөн хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн.

“Цагаан нуур” байгалийн нөөц газар: Булган аймгийн Дашинчилэн, Баяннуур сумын заагт орших Цагаан нуур орчмын ус намгархаг газар олон төрлийн нүүдлийн болон усны шувуудын ирж нутагладаг, үр төлөө үлдээдэг олон улсын ач холбогдолтой ус, намгархаг газар тул орон нутгаас гаргасан саналын дагуу байгалийн нөөцийг хамгаалах зорилгоор 1447.7 га газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн.

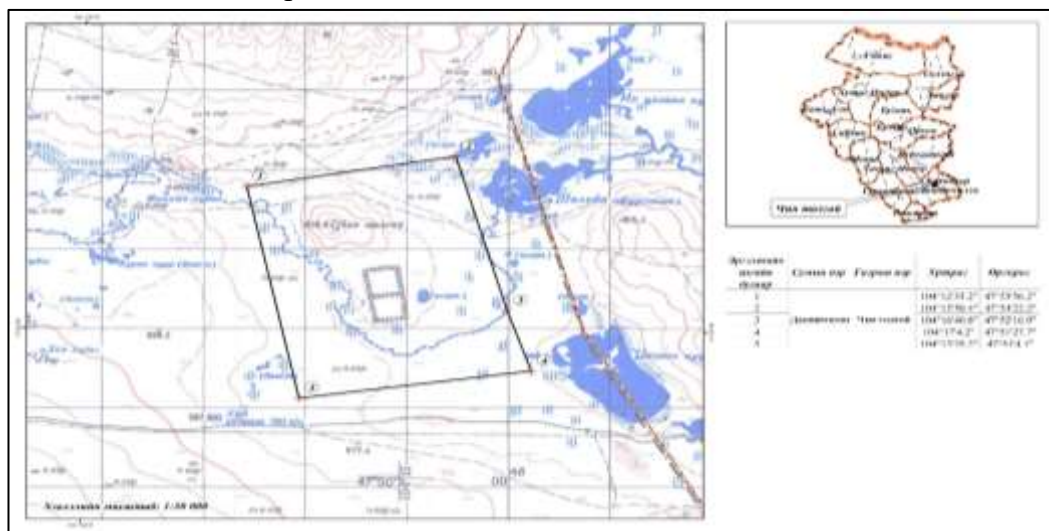
Уг төлөвлөөд байгаа улсын тусгай хэрэгцээний газар Дашинчилэн сумын ИТХ-ын тогтоолоор 2019 онд байгалийн экологийн тэнцвэр хадгалах зорилгоор орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан газартай давхцаж байгаа тул давхцаж байгаа газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтаас гаргаж ангилал дээшлүүлж төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөв.



Зураг 115. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Цагаан нуур”

“Чин толгой” дурсгалт газар: Булган аймгийн Дашинчилэн сумын нутагт орших “Чин толгой” орчмын эртний хотын туурын түүх соёлын дурсгалын хамгаалах зорилгоор 2398.1 га газрын орон нутгийн саналыг дагуу улсын тусгай хамгаалалт авахаар төлөвлөсөн. Чин толгой орчмын эртний хотын туурь газарт эртний судлалын нарийн малтлага судалгаа хийгээгүй боловч судлаачид түүхийн сурвалж бичгийн мэдээнд тулгуурлан Киданы Чжэнь-Чжоу хотын үлдэгдэл гэж үзжээ.

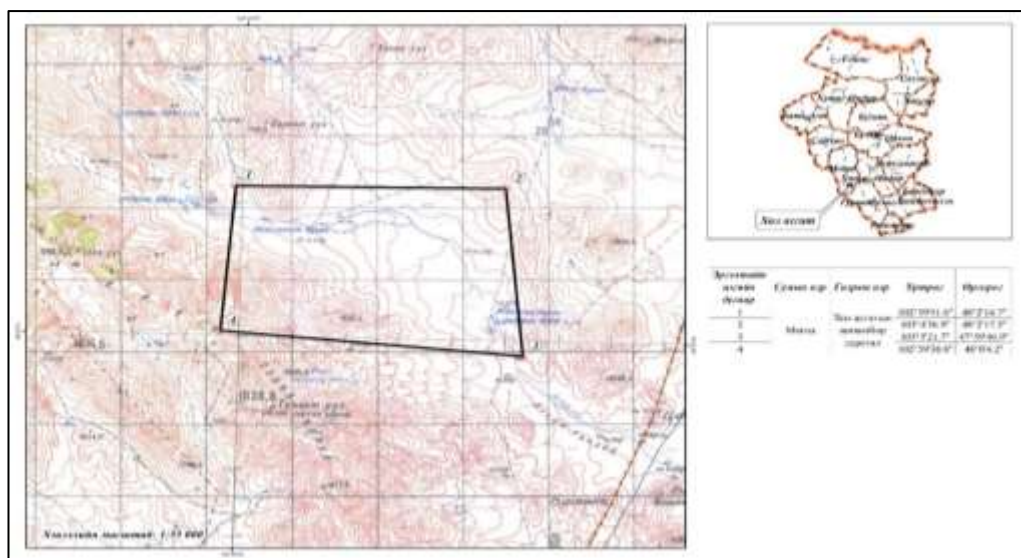
Уг төлөвлөөд байгаа улсын тусгай хэрэгцээний газар Дашинчилэн сумын ИТХ-ын тогтоолоор 2019 онд байгалийн экологийн тэнцвэр хадгалах зорилгоор орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авсан газартай давхцаж байгаа тул давхцаж байгаа газрыг орон нутгийн тусгай хамгаалалтаас гаргаж ангилал дээшлүүлж төлөвлөгөөнд тусгагдсаны дагуу улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөв.



Зураг 116. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Чин толгой”

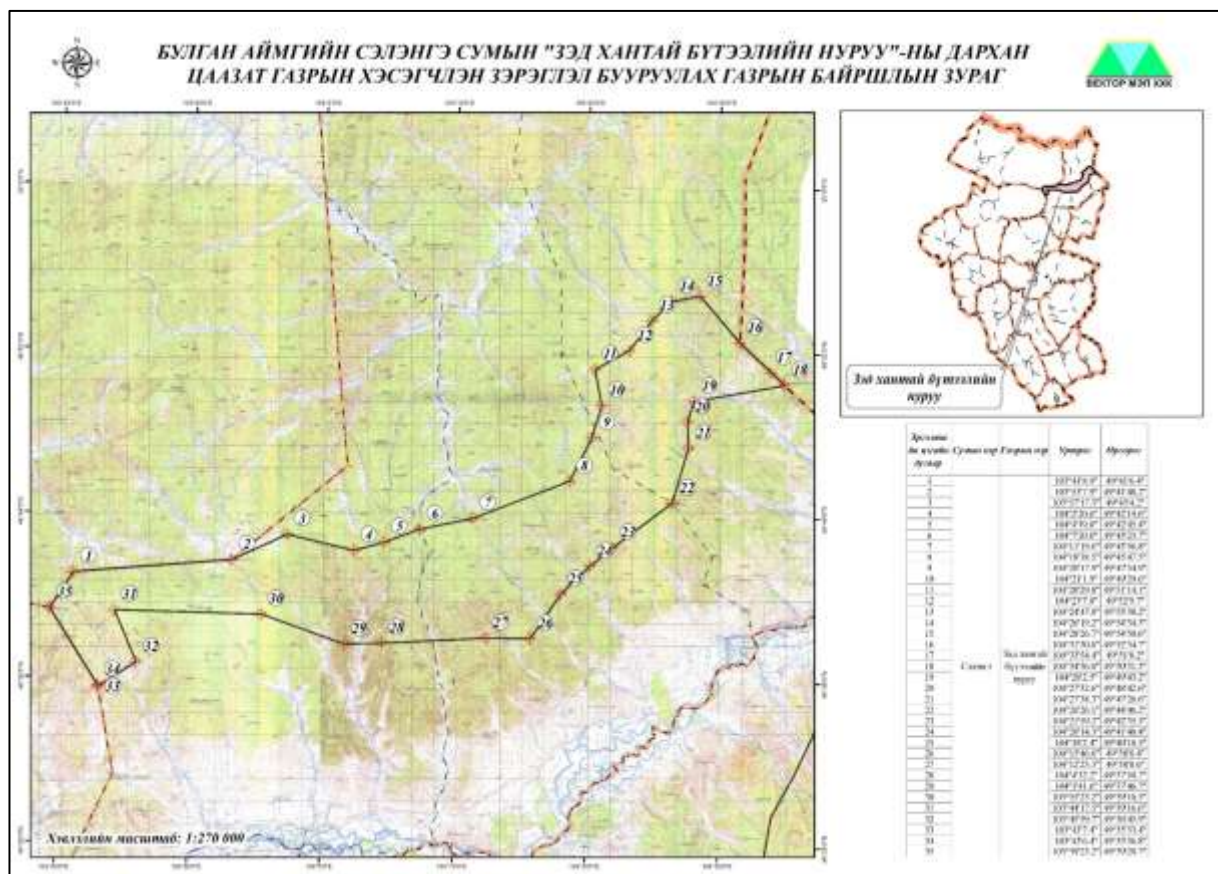
“Хөл асгат” дурсгалт газар: Булган аймгийн Могод сумын нутагт орших “Хөл асгат” орчмын түүх соёлын дурсгалт хамгаалах зорилгоор 2909.8 га газрын орон нутгийн саналыг дагуу улсын тусгай хамгаалалт авахаар төлөвлөсөн.

Хөл асгат орчмын эртний түүх соёлын дурсгал нь газарт гурван хүний дүрстэй хавтан чулуу, ханан болон эвэр хээтэй хашлага чулуу, түрэг бичээстэй чулуу бүхий тахилын онгон бий. Зарим ном бүтээлд энэ дурсгалыг “Алтан тамган дархны дурсгал” хэмээн тэмдэглэсэн нь бий.



Зураг 117. Улсын тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөж буй газар “Хөл асгат”

“Зэд хантай бүтээлийн нуруу” дархан цаазат газар: Булган аймгийн Тэшиг, Хутаг-Өндөр, Сэлэнгэ сумын нийт 603.7 мян.га газрыг хамрах бөгөөд Хутаг-Өндөр сумын нутагт 49.2 мян.га газар, Сэлэнгэ суманд 239.2 мян.га, Тэшиг суманд 315.3 мян.га газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авсан байна. Зэд-Хантай-Бүтээлийн нуруу нь сум, багийн төвөөс алслагдмал, улсын хил дагуу орших дундаж уулын тайга, намаг бүхий бартаа ихтэй нутаг бөгөөд газрын ашиглалт бараг хийгдээгүй онгон дагшин газар юм. Уг газрыг нэн ховор болон ховор, ховордож байгаа амьтан, ургамлыг хамгаалах зорилгоор улсын тусгай хамгаалалтад авсан байна.



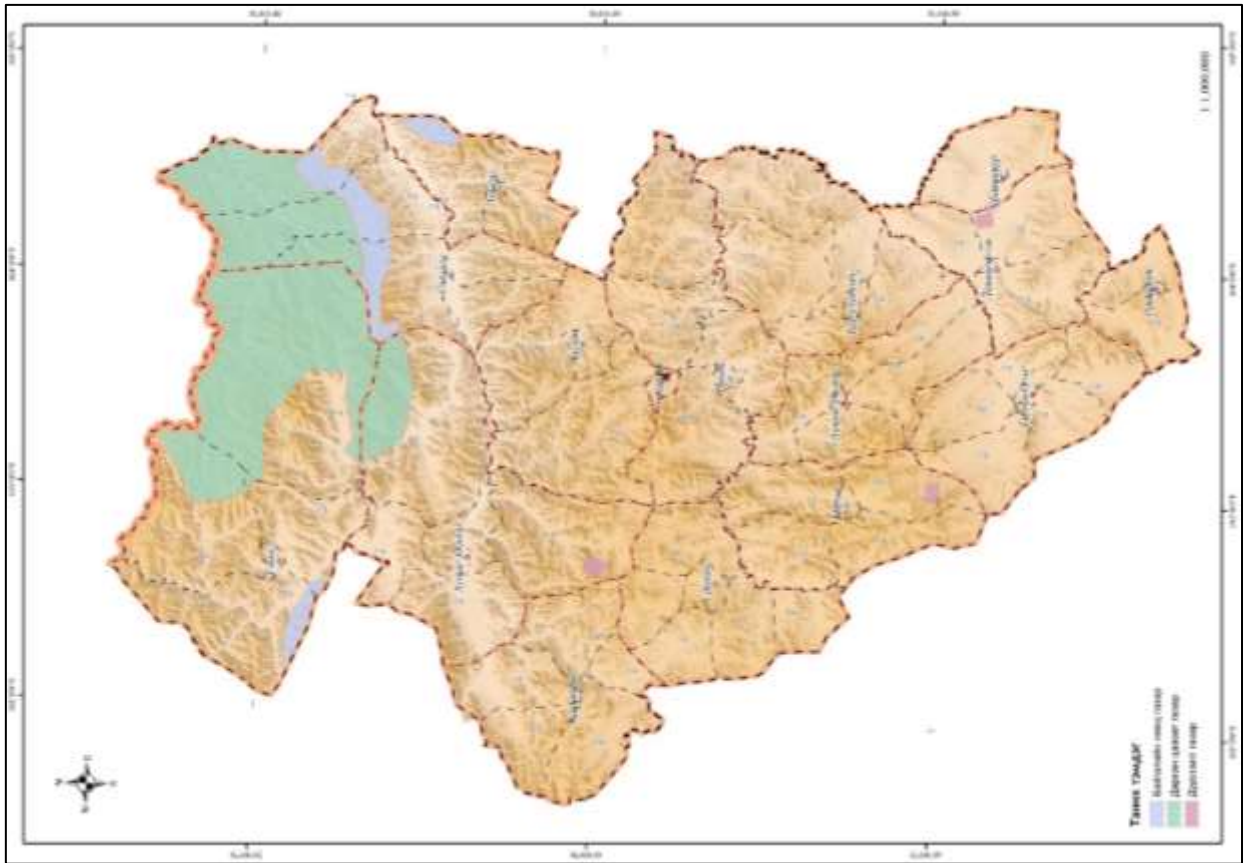
Зураг 118. Улсын тусгай хамгаалалтад зэрэглэл бууруулахаар төлөвлөж буй газар “Зэд хантай бүтээлийн нуруу”

Зэд-хантай-Бүтээлийн нуруу орчмын байгаль орчны тэнцлийг хангах, унаган төрхийг хадгалан, хамгаалах зорилгоор УИХ-ын 2011 оны 18 дугаар тогтоолоор 603.7 мян.га газрыг дархан цаазат газрын ангиллаар улсын тусгай хамгаалалтад авсан.

Хамгаалалтаас гаргах үндэслэл: Уг дархан цаазат газар нь Сэлэнгэ сумын нийт газар нутгийн 49.3 хувь, Тэшиг сумын газар нутгийн 40.7 хувь, Хутаг-Өндөр сумын газар нутгийн 8.7 хувийг тус тус эзэлж байна. Хутаг-Өндөр, Тэшиг сумдын хувьд уг дархан цаазат газар нь алслагдсан бүс нутаг боловч Сэлэнгэ сумын хувьд дархан цаазат газрын урд хэсгээр гол ашиглалттай давхцаж байна. Сэлэнгэ сум мал аж ахуй, газар тариалан хосолсон сум боловч ойн сан бүхий газрын талбай болон газар тариалангийн талбайгаас шалтгаалан бэлчээрийн талбай тун ховор юм.

Иймд хээрийн судалгаагаар орон нутгийн иргэдийн “Зэд-Хантай-Бүтээлийн нуруу” дархан цаазат газрын Сэлэнгэ суманд хамаарагдах нутгийн урд хэсгээс 59400.1 га газрыг хасах саналыг үндэслэн дархан цаазат газрыг 545.4 мян.га болгож хил заагийг шинэчлэв.

“Зэд-Хантай-Бүтээлийн нуруу” дархан цаазат газрын 545.4 мян.га газрыг хэвээр үлдээж 59.4 мян.га газрыг хасахаар төлөвлөв.



Зураг 119. Улсын тусгай хамгаалалтад авах газрын төлөвлөгөө

2.6.2. ШИНЭЭР ОРОН НУТГИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАД АВАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар гэдэг нь “Тухайн орон нутгийн байгалийн унаган төрх, өвөрмөц тогтоц, түүх, соёлын дурсгал, амралт, аялал жуулчлалын ач холбогдол бүхий газар нутгийг хамгаалах, байгалийн нөөц баялгийг зохистой ашиглах зорилгоор аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хамгаалалтад авсан газрыг хэлнэ.” гэж газар нутгийг орон нутгийн хамгаалалтад авах тухай журамд заасан байдаг.

Уг төлөвлөгөөнд орон нутгийн саналыг үндэслэн орон нутгийн тусгай хамгаалалтад сумын тусгай хэрэгцээнд 13 сумын 90 байршилд 717.9 мян.га орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөв.

Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад шинээр авах газрыг төлөвлөхдөө газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөний ойрын буюу 2022-2025 онуудад орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авч зохих журмын дагуу мэдээллийн санд бүртгүүлэхээр тооцсон.

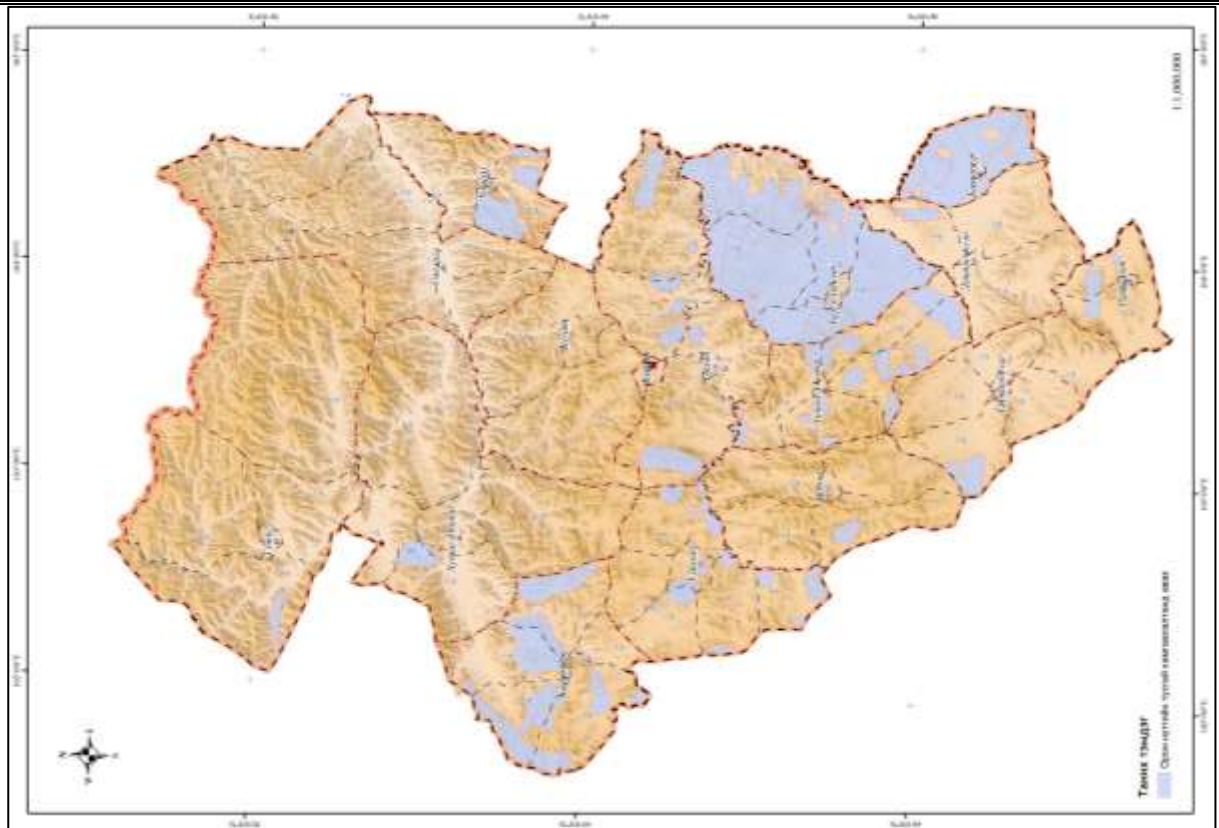
Хүснэгт 125. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах газрын төлөвлөгөө

№	Сумын нэр	Газрын нэр	ТХ-д авах үндэслэл	Газрын хэмжээ, га
1	Баян-Агт	Цэгээн нуур	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	3,339.9
2	Баян-Агт	Хөвсгөлийн нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	27,729.7
3	Баян-Агт	Агьтийн нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	11,542.5
4	Баян-Агт	Сүүж, Дарстын нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	18,901.1
5	Баян-Агт	Цагаан агт уул	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	3,330.0
6	Баян-Агт	Бор нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	28,425.2
7	Баян-Агт	Шарга нуур	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	3,773.4
8	Баян-Агт	Хануй гол	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	1,159.6
9	Баян-Агт	Шивээт улаан	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	2,486.5
10	Баян-Агт	Хөвсгөлийн нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	796.6
11	Баяннуур	Молцог элс	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	22,504.0

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

12	Баяннуур	Их, Бага Агьт	Байгалийн үзэсгэлэнт газрын хамгаалах	1,502.8
13	Баяннуур	Бор тал	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	5,790.1
14	Баяннуур	Зааны хөндий	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	29,726.1
15	Баяннуур	Баян Улаан	Түүх, соёлын дурсгалын хамгаалах	9,149.9
16	Баяннуур	Далын гол	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	18,080.8
17	Бүрэгхангай	Баянтөгс уул	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	8,123.9
18	Бүрэгхангай	Алтанга уул	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	10,015.1
19	Бүрэгхангай	Бичигт хад, байтаг	Түүх, соёлын дурсгалын хамгаалах	4,172.1
20	Бүрэгхангай	Гээг нуга	Түүх соёлын дурсгалын хамгаалах	3,929.1
21	Бүрэгхангай	Бүрэгийн нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	16,765.6
22	Бүрэгхангай	Шар хадны нуруу	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	7,574.1
23	Бүрэгхангай	Хавирга Гуай уул	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	779.7
24	Бүрэгхангай	Арцат	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	1,915.1
25	Бүрэгхангай	Баянхангай	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	2,883.5
26	Бүрэгхангай	Түлүүжингийн эх	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	1,249.4
27	Бүрэгхангай	Их Загзаг уул	Байгалын унаган төрхийг хадгалах	11,544.3
28	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	18.3
29	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	135.6
30	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	37.0
31	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	5.6
32	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	4.8
33	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	3.0
34	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	6.2
35	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	40.6
36	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	31.1
37	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	222.7
38	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	476.8
39	Бүрэгхангай	Туул гол дагуух эвдэрсэн газар	Эвдэрсэн газрыг хамгаалалтад авах	10.1
40	Бүрэгхангай	Туул гол дагуу	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	54.1
41	Бүрэгхангай	Туул гол дагуу	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	450.3
42	Бүрэгхангай	Туул гол дагуу	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	477.7
43	Бүрэгхангай	Цахт баг	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	72,432.2
44	Бүрэгхангай	Их Дулаан уул, Ум уул, Эмгэнт, Өвгөнт	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	42,595.2
45	Бүрэгхангай	Дэрст баг	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	68,676.1
46	Бүрэгхангай	Бумбат баг	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	47,736.0
47	Гурванбулаг	Баяндүүрэх	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	12,484.6
48	Дашинчилэн	Туул гол дагуу	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	163.5
49	Дашинчилэн	Агитын хөндий, Хөтөл ухаа, Толгойт уул	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	4,864.8
50	Дашинчилэн	Мөсөнгийн хүрэн ухаа	Байгалийн нөөцийг хамгаалах	613.0
51	Могод	Улаан хаалга - Бураат	Байгалийн өвөрмөц тогтоц болон соёлын дурсгал хамгаалах	4,884.3
52	Могод	Цахиурт толгой	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах	825.2
53	Могод	Хульжийн рашаан	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	353.2
54	Орхон	Уушиг уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	819.9
55	Орхон	Нарийн хөндий, Чингэл Орхон	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	11,135.7
56	Орхон	Өрөм ар булаг	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	14,618.5
57	Орхон	Улаан хадат уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	2,920.2
58	Орхон	Халиун уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	5,033.6
59	Орхон	Их Мээж	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	4,333.7
60	Орхон	Бага Мээж	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	1,891.3
61	Рашаант	Их Аргал Уул	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	7,778.7
62	Рашаант	Хуягтын сайр	Гүний усны тэжээгдлийн мужийг хамгаалах	1,083.4
63	Сайхан	Сайхан уул	Тахилгат газрын хамгаалах	1,410.3
64	Сайхан	Хунт рашаант	Байгалийн үзэсгэлэнт газрын хамгаалах	2,555.1
65	Сайхан	Атайт	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	7,353.6
66	Сайхан	Цөнгөрөг	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	2,368.2
67	Сайхан	Ундрах уул	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	1,069.0
68	Сайхан	Өргөөт, хиргисийн хөндий ОНТХ	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	2,530.2
69	Сайхан	Нарийн хүрэмт	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	961.2
70	Сайхан	Бага хайрхан	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	1,552.9

71	Сайхан	Асгийн дэвсэг	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	272.2
72	Сайхан	Өрхтэй	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	4,301.9
73	Сайхан	Орхон голын сав газар	Байгалийн үзэсгэлэнт газрын хамгаалах	6,202.7
74	Сайхан	Мээрэнт	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	7,318.9
75	Тэшиг	Хавчуугийн гол, Сант толгой	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	4,391.1
76	Тэшиг	Эмт	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	11,220.6
77	Хангал	Асгатын гол, Сангийн гол	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	6,327.1
78	Хангал	Хандгайт, Хавчуу	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	19,444.8
79	Хангал	Асгатын гол, Сангийн гол	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	3,783.4
80	Хишиг-Өндөр	Орхон гол, Булангийн хөндий	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	4,572.3
81	Хишиг-Өндөр	Хишиг-Өндөр уул	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	10,398.4
82	Хишиг-Өндөр	Хөшөөт-Жагайт голын билчир	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	1,828.3
83	Хишиг-Өндөр	Суварга, Дөш, Жаргалант уул	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	11,322.3
84	Хишиг-Өндөр	Нарт толгод, Хонхор нуур, Баян ар	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	18,050.2
85	Хишиг-Өндөр	Өл	Байгалийн нөөц газрын хамгаалах	4,115.3
86	Хишиг-Өндөр	Мөнгөн уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	3,906.4
87	Хишиг-Өндөр	Жаргалант уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	3,173.3
88	Хишиг-Өндөр	Дархан Хаан уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	2,426.9
89	Хишиг-Өндөр	Баян Хангай уул	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	1,084.4
90	Хутаг-Өндөр	Мухар хөндий, Тахилтын эх авах санал	Байгалийн унаган төрхийг хадгалах	9,582.0
НИЙТ				717,930.1



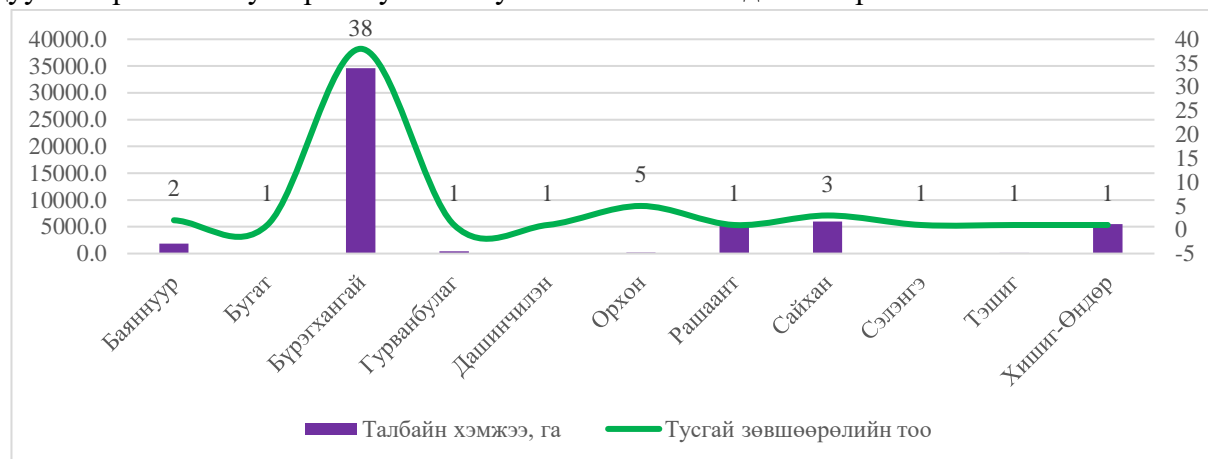
Зураг 120. Орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газрын төлөвлөгөө

2.6.3. УУЛ УУРХАЙН ТУСГАЙ ЗӨВШӨӨРЛИЙН ХУГАЦАА ДУУСАХААР ОРОН НУТГИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАД АВАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Монгол улсын эдийг засаг, нийгмийн хөгжилд уул уурхайн салбар чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Гэвч уг салбар нь уламжлалт мал ахуйн салбарт ихээхэн сөрөг нөлөө дагуулсан ирсэн билээ. Иймд Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөгөөр уул уурхайн ашиглалтын болон хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хугацаа дуусахаар орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авч хамгаалахаар төлөвлөсөн.

Булган аймгийн хэмжээнд ашиглалтын болон хайгуулын 107 тусгай зөвшөөрөлд 90706.4 га газар олгогдсон ба энэ нь нийт газар нутгийн 1.9 хувь байна. Эдгээр уул уурхайн

тусгай зөвшөөрөлтэй талбайнаас 55 тусгай зөвшөөрлийн хугацаа төлөвлөлтийн хугацаанд дуусахаар байгаа тул орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авахаар төлөвлөсөн.



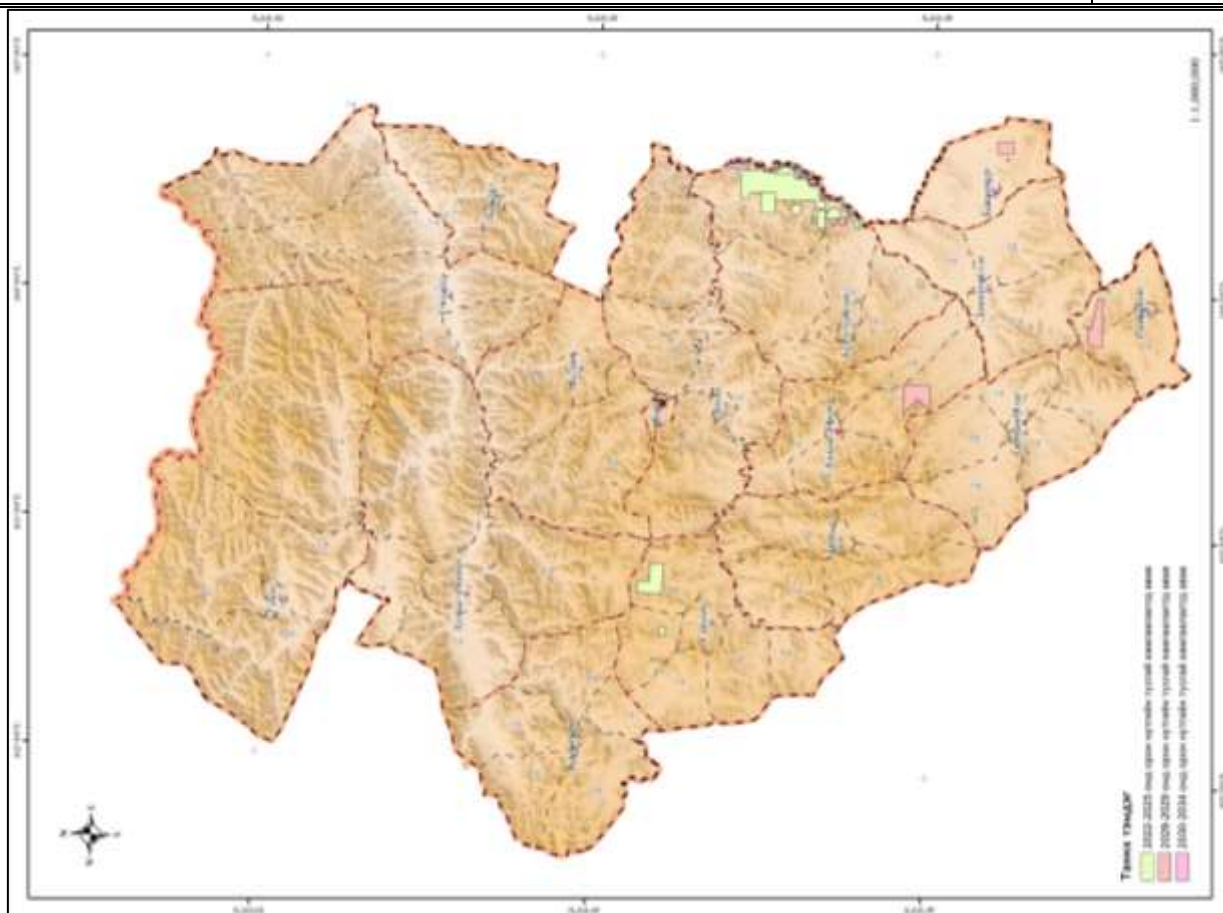
Диаграмм 9. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй талбай

Аймгийн хэмжээнд 11 сумын 55 тусгай зөвшөөрөлтэй 54085.9 га талбайг орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авахаар төлөвлөсөн ба үүнийг 63.9 хувь буюу 34593.76 га талбайн Бүрэгхангай суманд байна.

Хүснэгт 126. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй газрын төлөвлөгөө

№	Сумын	Лицензийн дугаар	Нэр	Төрөл	Дуусах хугацаа	Газрын хэмжээ, га
1	Баяннуур	XV-63000024 (63000024)	Цагаан толгойн боржин	Хайгуул	5/31/2022	30.1
2	Баяннуур	XV-021852	Баяннуур	Хайгуул	7/21/2024	1854.5
3	Бугат	XV-63000025 (X-0014)	Хүрэн булгийн овоо	Хайгуул	12/4/2021	30.1
4	Бүрэгхангай	XV-014947	Чулуут	Хайгуул	6/23/2021	91.4
5	Бүрэгхангай	XV-019797	Борог	Хайгуул	6/13/2022	3049.9
6	Бүрэгхангай	XV-020470	Туул	Хайгуул	2/23/2022	18906.0
7	Бүрэгхангай	XV-019809	Тээл	Хайгуул	7/19/2022	853.9
8	Бүрэгхангай	XV-019129	Бүрэгхангай-1	Хайгуул	4/6/2022	60.6
9	Бүрэгхангай	XV-019210	Өндөр эрэг	Хайгуул	8/11/2022	262.6
10	Бүрэгхангай	XV-019254	Бүрэг	Хайгуул	5/3/2022	1000.2
11	Бүрэгхангай	XV-021217	Тосон	Хайгуул	1/29/2022	173.3
12	Бүрэгхангай	XV-019129	Бүрэгхангай-1	Хайгуул	4/6/2022	160.6
13	Бүрэгхангай	XV-019564	Шар ус	Хайгуул	7/5/2022	300.8
14	Бүрэгхангай	XV-019927	Өндөр уул	Хайгуул	1/15/2022	110.6
15	Бүрэгхангай	XV-021337	Өндөр дэнж	Хайгуул	6/20/2022	1573.6
16	Бүрэгхангай	XV-021349	Баруун дэнж	Хайгуул	7/1/2022	133.2
17	Бүрэгхангай	XV-021351	Дэлэн	Хайгуул	6/24/2022	515.9
18	Бүрэгхангай	XV-017614	Хадан	Хайгуул	5/31/2024	411.9
19	Бүрэгхангай	XV-021763	Тамсаг-2	Хайгуул	4/5/2024	467.7
20	Бүрэгхангай	XV-019231	Од	Хайгуул	1/4/2022	1533.6
21	Бүрэгхангай	XV-63000006	Ум уул	Хайгуул	3/7/2022	386.7
22	Бүрэгхангай	MV-019852	Ар тамсаг-1-2	Ашиглалт	12/8/2034	303.7
23	Бүрэгхангай	MV-009623	Ар тамсаг-1-2-2	Ашиглалт	12/8/2034	418.0
24	Бүрэгхангай	MV-015424	Ар тамсаг	Ашиглалт	12/8/2034	71.1
25	Бүрэгхангай	MV-020955	Ар тамсаг-1-1-2	Ашиглалт	7/26/2034	119.1
26	Бүрэгхангай	MV-008863	Ар тамсаг-1-1	Ашиглалт	12/8/2034	664.1
27	Бүрэгхангай	MV-011881	Ар тамсаг-1-1-1	Ашиглалт	12/8/2034	176.8
28	Бүрэгхангай	MV-000321	Тосонгийн гольдрол	Ашиглалт	10/14/2026	485.7
29	Бүрэгхангай	MV-000267	Ар тамсаг	Ашиглалт	4/24/2026	145.4
30	Бүрэгхангай	MV-008866	Өгөөмөр-2	Ашиглалт	12/8/2034	641.8
31	Бүрэгхангай	MV-013205	Өгөөмөр хоолой-3	Ашиглалт	12/8/2034	34.4
32	Бүрэгхангай	MV-007713	Их тохойрол-1	Ашиглалт	6/11/2034	262.4
33	Бүрэгхангай	MV-021704	Их тохойрол	Ашиглалт	6/11/2034	364.7
34	Бүрэгхангай	MV-021706	Их тохойрол	Ашиглалт	6/11/2034	195.1

35	Бүрэгхангай	MV-021708	Их тохойрол	Ашиглалт	6/11/2034	52.6
36	Бүрэгхангай	MV-000782	Туулын зүүн дэнж	Ашиглалт	10/28/2027	24.0
37	Бүрэгхангай	MV-000181	Туулын зүүн дэнжийн 1-3	Ашиглалт	4/24/2026	7.1
38	Бүрэгхангай	MV-000175	Туул голын гольдрол	Ашиглалт	8/18/2025	211.1
39	Бүрэгхангай	MV-016841	Туул голын баруун дэнж	Ашиглалт	10/4/2033	54.6
40	Бүрэгхангай	MV-008998	Баруун зах цаг	Ашиглалт	12/21/2034	252.0
41	Бүрэгхангай	MV-006680	Баруун зах цаг	Ашиглалт	12/22/2033	117.3
42	Гурванбулаг	XV-021398	Баяндүүрэх	Хайгуул	8/16/2022	413.8
43	Дашинчилэн	MV-004691	Урд дэлэн	Ашиглалт	7/29/2032	15.1
44	Орхон	XV-63000022 (ТХ-01025)	Оросын булаг	Хайгуул	11/7/2021	37.5
45	Орхон	XV-63000001	Хүрэмт	Хайгуул	3/7/2020	46.4
46	Орхон	XV-63000027 (63000027)	Орхон	Хайгуул	3/12/2023	72.2
47	Орхон	MV-003274	Бумбатын гол	Ашиглалт	5/10/2031	25.2
48	Орхон	MV-002613	Айраг уул	Ашиглалт	9/22/2030	25.7
49	Рашаант	XV-018216	Алтан хүрд	Хайгуул	4/22/2024	5249.1
50	Сайхан	XV-012738	Номгон	Хайгуул	10/29/2022	5398.8
51	Сайхан	XV-013459	Эрээний ихэр уул-2	Хайгуул	4/2/2020	527.7
52	Сайхан	MV-002366	Сайхан уул	Ашиглалт	6/9/2030	39.4
53	Сэлэнгэ	XV-63000003	Сэлэнгэ	Хайгуул	3/7/2020	84.6
54	Тэшиг	MV-001781	Цагаан шар	Ашиглалт	7/28/2029	153.4
55	Ишиг-Өндөр	XV-018555	Хад	Хайгуул	9/2/2024	5488.5
НИЙТ						54085.9



Зураг 121. Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй газрын төлөвлөгөө

2.6.4. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ДУРСГАЛЫГ АВРАН ХАМГААЛАХ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Монгол улсын соёлын өвийг хамгаалах тухай хуульд зааснаар устах, эвдрэх, гэмтэх аюул учирч байгаа соёлын өвийг авран хамгаалах, сэргээн засварлах арга хэмжээг боловсруулж, улс, орон нутгийн төсвийн болон хандивын хөрөнгөөр санхүүжүүлж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах нь соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх гэж заасан байдаг. Булган аймгийн хэмжээнд газар зохион

байгуулалтын хугацаанд хийгдэх бүтээн байгуулалтын ажилд өртөн устаж магад түүх, соёлын дурсгалт газруудыг тодорхойлон авран хамгаалахаар төлөвлөгөөнд тусган ажилласан.

Аймгийн хэмжээнд газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгагдсан Эгийн голын усан цахилгаан станцын ус хуримтлах талбайн дагуу байрлалтай түүх соёлын дурсгалт газрууд нь усан доор орж живэх эрсдэлтэй тул уг дурсгалт газруудыг авран хамгаалахаар төлөвлөсөн.

Уг газрууд нь Хутаг-Өндөр сумын Хантай багийн нутагт орших аймгийн хамгаалалт бүхий нэг, сумын хамгаалалттай гурван дурсгалт газар хамрагдаж байна.

Хүснэгт 127. Авран хамгаалах шаардлагатай түүх соёлын дурсгалт газрын төлөвлөгөө

№	Хамгаалалтын төрөл	Дурсгалт газрын төрөл	Газрын нэр	Уртраг	Өргөрөг
1	Аймгийн	Хадны зураг, бичээс	Хужир нуга	103°33'09.8"	49°25'51.9"
2	Сумын	Хадны зураг, бичээс	Бурхант толгойн	103°30'07.4"	49°26'46.4"
3	Сумын	Булш, хиргисүүр, оршуулга, тахил, тайлгын байгууламж	Шар чулуут уулын	103°15'41.3"	49°34'8.8"
4	Сумын	Эртний хот суурин, сүм хийдийн үлдэгдэл, архитектурын дурсгал	Холтост нуга	103°21'49.3"	49°28'35.0"

Авран хамгаалах шаардлагатай түүх, соёлын газрын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх хугацааг тооцохдоо Эгийн голын усан цахилгаан станцын бүтээн байгуулалтын ажилтай уялдуулах бүтээн байгуулалт эхлэхээс өмнө байхаар тооцон төлөвлөсөн.

2.6.5. ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТАЙ ГАЗРЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮЕ ШАТНЫ ХУВААРЬ

Аймгийн газар зохион байгуулалтын төлөвлөгөөнд тусгай хэрэгцээний газрын төлөвлөгдсөн арга хэмжээг үе шатанд хуваан тусгасан. Ингэхдээ тусгагдсан арга хэмжээний орон нутгийн санал, бусад бодлогын баримт бичигт тусгагдсан байдал, цар хүрээ зэргийг харгалзан төлөвлөлтийн ойрын, дунд, урт гэж хуваан тусгасан.

Улсын болон орон нутгийн тусгай хамгаалалтад шинээр авах газрыг төлөвлөгөөнд тусгахдаа төлөвлөлтийн ойрын буюу 2022-2025 онуудад авахаар төлөвлөсөн. Учир нь улс болон орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах зорилго нь байгалийн унаган төрх, түүх соёлын дурсгалт газрыг хамгаалах тул ойрын хугацаанд хамгаалалтад авч бусад газар ашиглалтаас чөлөөлөх юм. “Зэд хантай бүтээлийн нуруу” дархан цаазат газрыг хэсэгчлэн зэрэглэл бууруулах төлөвлөлтийг оролцогч олон байгууллагын шийдвэрээс шалтгаалан хэрэгжих тул төлөвлөлтийн дунд хугацаанд төлөвлөсөн.

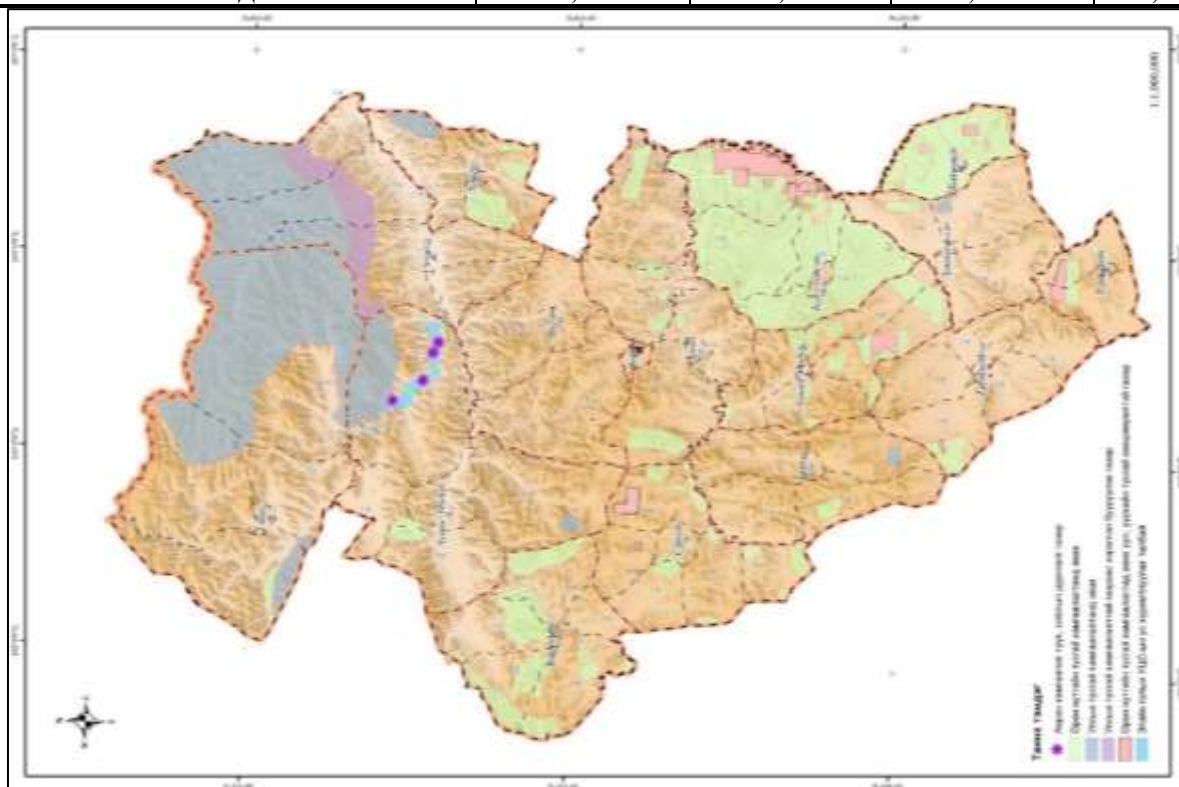
Уул, уурхайн ашиглалт болон хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн хугацаа дууссаны дараа орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах газрын төлөвлөхдөө тухайн тусгай зөвшөөрлийн дуусах хугацаатай уялдуулан төлөвлөсөн. Авран хамгаалах түүх, соёлын дурсгалт газрын төлөвлөгөөний хэрэгжүүлэх хугацааг Эгийн голын УЦС-ын станцын төслийн хэрэгжиж эхлэх хугацаан өмнө байхаар тооцон төлөвлөлтийн дунд үе шатанд байхаар тооцсон /Хүснэгт 128/.

Хүснэгт 128. Тусгай хэрэгцээний газрын төлөвлөгөөний үе шатны хуваарь

№	Сумын нэр	Хэмжих нэгж	Тайлбар	Тусгай хамгаалалттай газрын төлөвлөгөөний үе шат			Нийт
				Ойрын 2025 он	Дунд 2029 он	Урт 2034 он	
Улсын тусгай хамгаалалтад авах газар							
1	Баяннуур	га	УГЗБЕТ, орон нутгийн санал	750.0			750.0
2	Дашинчилэн	га		3,095.8			3,095.8
3	Могод	га		2,909.8			2,909.8
4	Сэлэнгэ	га			179,814.8		179,814.8
5	Тэшиг	га		15,516.5			15,516.5

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

6	Хангал	га		12,094.6			12,094.6
7	Хутаг-Өндөр	га		3,802.2			3,802.2
НИЙТ				38,169.0	179,814.8	0.0	217,983.8
Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах							
1	Баян-Агт	га	Орон нутгийн саналаар	101,484.4			101,484.4
2	Баяннуур	га		86,753.7			86,753.7
3	Бүрэгхангай	га		302,365.3			302,365.3
4	Гурванбулаг	га		12,484.6			12,484.6
5	Дашинчилэн	га		5,641.3			5,641.3
6	Могод	га		6,062.8			6,062.8
7	Орхон	га		40,753.0			40,753.0
8	Рашаант	га		8,862.0			8,862.0
9	Сайхан	га		37,896.1			37,896.1
10	Тэшиг	га		15,611.7			15,611.7
11	Хангал	га		29,555.4			29,555.4
12	Хишиг-Өндөр	га		60,877.6			60,877.6
13	Хутаг-Өндөр	га		9,582.0			9,582.0
НИЙТ				717,930.1	0.0	0.0	717,930.1
Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй газрын төлөвлөгөө							
1	Баяннуур	га	Орон нутгийн саналаар	30.1	1,854.5		1,884.6
2	Бугат	га		30.1			30.1
3	Бүрэгхангай	га		29,113.0	1,752.9	3,727.9	34,593.8
4	Гурванбулаг	га		413.8			413.8
5	Дашинчилэн	га				15.1	15.1
6	Орхон	га		156.2		51.0	207.2
7	Рашаант	га			5,249.1		5,249.1
8	Сайхан	га		5,926.5		39.4	5,965.9
9	Сэлэнгэ	га		84.6			84.6
10	Тэшиг	га				153.4	153.4
11	Хишиг-Өндөр	га			5,488.5		5,488.5
НИЙТ				35,754.3	14,345.0	3,986.7	54,085.9
Авран хамгаалан түүх, соёлын дурсгалт газар							
1	Хутаг-Өндөр	Ширхэг	Орон нутгийн саналаар		4		4
НИЙТ				0	4	0	4
НИЙТ ДҮН				791,853.3	194,159.7	3,986.7	989,999.8



Зураг 122. Тусгай хэрэгцээний газрын төлөвлөгөө

2.7. ХАМГААЛАЛТЫН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨЛТ

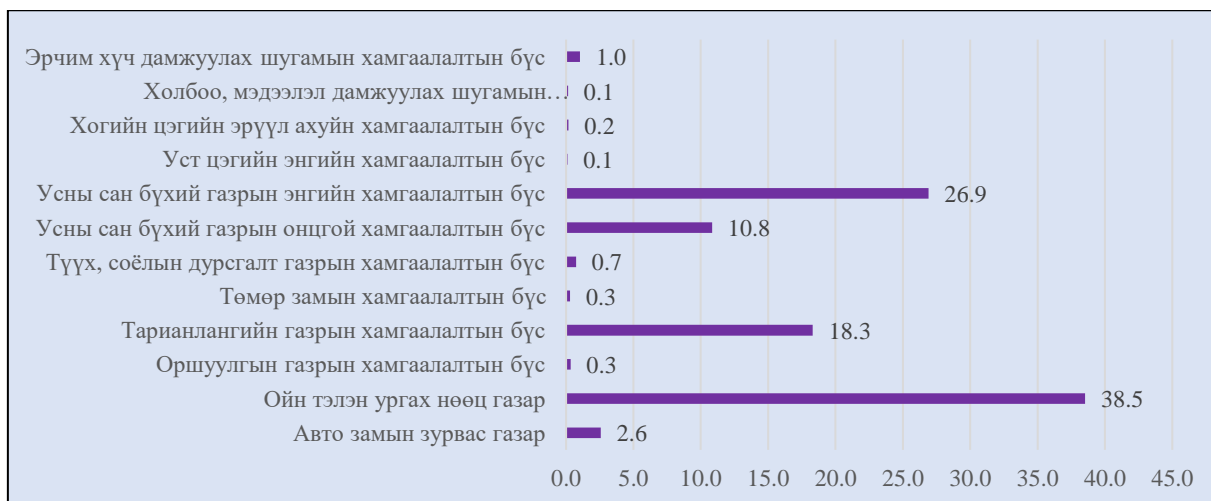
Монгол улсын хууль тогтоомжуудад тодорхой газар ашиглалтын төрөл тус бүрд хамгаалалтын бүс, болон түүний мөрдөх горимууд заагдсан байдаг. Хамгаалалтын бүсэд заагдсан горимын дагуу зарим төрлийн газар ашиглалтыг хориглох, болон хязгаарлах шаардлагатай болдог. Тухайлбал Булган аймгийн газар ашиглалтын төрлүүдээр авч үзвэл усны сан бүхий газрын онцгой болон энгийн хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс, авто замын зурвас газар, төмөр замын хамгаалалтын бүс, эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс, хогийн цэг, оршуулгын газрын эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс, түүх, соёлын дурсгалт газруудын хамгаалалтын бүсүүд багтаж байна.

Хүснэгт 129. Хамгаалалтын бүсийн төрөл, хэмжээ, үндэслэл.

№	Бүсийн төрөл	Газар ашиглалтын төрөл	Хамгаалалтын бүсийн өргөн	Үндэслэл
1	Бэлчээрт дах уст цэг	Худаг	50 метр	Кадастрын зураглалын ажил БНБД
2	Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс	Булаг	50 метр	Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам
		Гол	100 метр	
		Нуур	100 метр	
3	Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс	Булаг	200 метр	Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам
		Гол	200 метр	
		Нуур	200 метр	
4	Ойн сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс	Ой тэлэн ургах нөөц газар	100 метр	Ойн тухай хууль
5	Тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс	Тариалан	500 метр	Тариалангийн тухай хууль
6	Авто замын зурвас газар	Хатуу хучилттай авто зам	100 метр	Авто замын тухай хууль
		Сайжруулсан шороон зам	60 метр	
		Ердийн шороон зам	6 метр	
7	Төмөр замын хамгаалалтын бүс	Төмөр зам	60 метр	Төмөр замын аюултай бүсийн дэглэм
8	Эрчим хүч, дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс	1-20 кв	10 метр	Эрчим хүчний шугам сүлжээг хамгаалах дүрэм
		35 кв	15 метр	
		110 кв	20 метр	
9	Шилэн кабелийн хамгаалалтын бүс	Шилэн кабель	10 метр	Харилцаа холбооны тухай хууль
10	Хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс	Хогийн цэг	300 метр	Хог хаягдлын тухай хууль
11	Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс	Оршуулгын газар	300 метр	Кадастрын зураглалын ажил БНБД
12	Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс	Түүх, соёлын урсгалт газар	100-300 метр	Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хууль

Булган аймгийн хэмжээнд усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс 78.0 мян.га, усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс 193.9 мян.га, бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс 718.0 га, ой тэлэн ургах нөөц газар 277.7 мян.га, тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс 131.9 мян.га, авто замын зурвас газар 18.5 мян.га, төмөр замын хамгаалалтын бүс 2171.2 га, эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс 7473.8 га, холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс 1014.4 га, хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс 1304.9, оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс 2412.6 га, түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс 5301.5 га газар тус тус хамаарч байна.

Хамгаалалтын бүсийг одоогийн газар ашиглалтын байдал мөн цаашид хэрэгжих төлөвлөгөөний газар ашиглалтын төрлүүдэд дүрэм журмын дагуу төлөвлөсөн. Энэ нь цаашид гарч болох эрсдэл болон төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд хэрэгцээтэй бөгөөд хориглох хязгаарлах бүсүүдэд хориглосон газар ашиглалт үүсэхээс сэргийлж буй байдал юм.

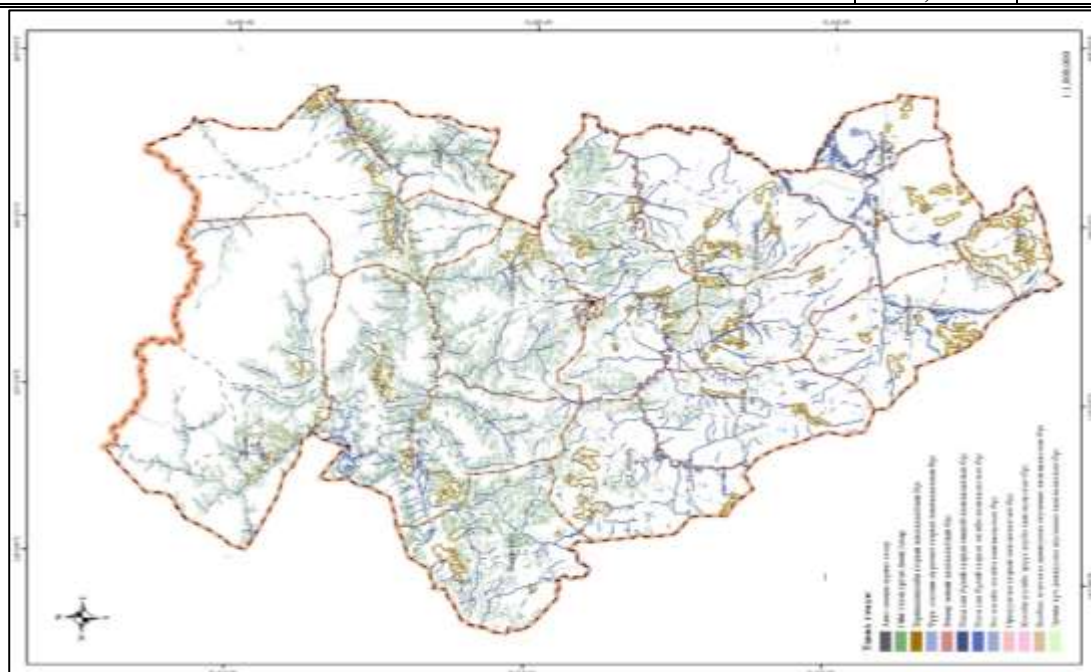


Диаграмм 10. Нийт хамгаалалтын бүсийн газрын эзлэх хувь.

Аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 38.5 хувийг ойн тэлэн ургах нөөц газар, 26.9 хувийг усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс, 18.3 хувийг тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс, усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс 10.8 хувийг тус тус эзэлж байна. Бусад хамгаалалтын бүсийн газрууд 0.1-2.6 хувийг эзэлж байн /Хүснэгт 130/.

Хүснэгт 130. Хамгаалалтын бүсийн эзлэх талбай, га

№	Хамгаалалтын бүс	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Авто замын зурвас газар	18,596.9	2.6
2	Ойн тэлэн ургах нөөц газар	277,741.6	38.5
3	Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс	2,412.6	0.3
4	Тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс	131,975.3	18.3
5	Төмөр замын хамгаалалтын бүс	2,171.2	0.3
6	Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс	5,301.5	0.7
7	Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс	78,094.6	10.8
8	Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс	193,953.6	26.9
9	Уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс	718.0	0.1
10	Хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс	1,304.9	0.2
11	Холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс	1,014.4	0.1
12	Эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс	7,473.8	1
НИЙТ		720,758.3	100



Зураг 123. Хамгаалалтын бүсийн төлөвлөгөө

2.7.1. УСНЫ САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮСИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

Усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайд, Барилга, хот байгуулалтын сайдын 2015 оны А-230/127 дугаар хамтарсан тушаалаар батлагдсан “усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийг мөрдөх журам”-д зааснаар усны эх, ундарга, нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, хүн амыг үер усны гамшгаас сэргийлэх зорилгоор хориглох болон хязгаарлах бүсүүд тогтоох бөгөөд дараах зориулалтаар газар ашиглахыг хориглоно.

Усны эх, ундарга, нөөцийг хомсдох, бохирдохоос хамгаалах, хүн амыг үер усны аюулаас сэргийлэх зорилгоор усны сан бүхий газар, усны эрх үүсвэрт хамгаалалтын бүс тогтооно. Усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүсийг дотор нь онцгой хамгаалалтын бүс ба энгийн хамгаалалтын бүс гэж хоёр ангилна.

Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс

Онцгой хамгаалалтын бүсийг дараах байдлаар тогтооно:

- Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх хэсэгт түүний эргээс усны хагалбарын хил хүртэлх зайд;
- Гол мөрөн, горхи, булаг, шандын эргээс 50 метрээс доошгүй зайд буюу түүнээс өргөн, намаг бүхий татамтай тохиолдолд нийт татмын хэмжээгээр өргөсгөж;
- Нуур, урсцын тохируулгатай усан сангийн эргээс 100 метрээс доошгүй зайд, гол мөрөн дээр байгуулсан усан сангийн хувьд түүний эргээс тухайн гол мөрний онцгой хамгаалалтын бүсийн өргөнтэй тэнцүү хэмжээний зайд;
- Хот суурин газрын нутаг дэвсгэр дэх усны сан бүхий газрын эргээс 100 метрээс доошгүй, үерийн хамгаалалтын далангаас 50 метрээс доошгүй зайд;
- Ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн хориглолтын бүсэд;
- Үерийн хамгаалалтын суваг, түүний хамгаалалтын далангаас 30 метр хүртэлх зайд.

Онцгой хамгаалалтын бүсэд дор дурдсанаас бусад бүх төрлийн үйл ажиллагаа явуулахыг болон зуслан, суурьшлын бүс байгуулахыг хориглоно.

- Ус хангамжийн эх үүсвэрийн байгууламж барих, ашиглах;
- Гадаргын усыг ус хангамжийн эх үүсвэрт ашиглах тохиолдолд гадаргын усыг цэвэршүүлэх байгууламж барих;
- Эргийн тохижилт хийх;
- Нийтийн эзэмшлийн ногоон байгууламж, гольфоос бусад спорт тоглоомын талбай байгуулах, мод бут сөөг тарих;
- Заасан газарт мал бэлчээх;
- Хяналт-шинжилгээний цооног гаргах, хяналт-шинжилгээ явуулах.

Аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 10.8 хувь буюу 78.0 мян.га газрын усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар эзэлж байна. Булган аймаг гадаргын ус нуур, гол, мөрний сүлжээ элбэгтэй тул үүний усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар их байна. Цаашид эдгээр газар ашиглалтын үйл ажиллагааг зогсоох шаардлагатай.

Хүснэгт 131. Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийн газар, сумдаар

№	Сумын нэр	Усны сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	5,942.5	7.6	63,409.7	9.4
2	Баяннуур	3,588.2	4.6	16,246.6	22.1

3	Бугат	4,312.7	5.5	64,097.2	6.7
4	Булган	202.4	0.3	2,127.8	9.5
5	Бүрэгхангай	5,859.5	7.5	42,306.0	13.9
6	Гурванбулаг	5,474.9	7.0	32,469.1	16.9
7	Дашинчилэн	4,806.1	6.2	23,829.3	20.2
8	Могод	6,179.0	7.9	33,604.8	18.4
9	Орхон	7,706.5	9.9	82,292.5	9.4
10	Рашаант	1,012.0	1.3	20,024.6	5.1
11	Сайхан	5,467.0	7.0	37,523.1	14.6
12	Сэлэнгэ	3,976.4	5.1	47,800.9	8.3
13	Тэшиг	6,068.9	7.8	66,637.3	9.1
14	Хангал	2,396.0	3.1	32,812.6	7.3
15	Хишиг-Өндөр	4,335.8	5.6	34,081.1	12.7
16	Хутаг-Өндөр	10,766.7	13.8	121,495.6	8.9
НИЙТ		78,094.6	100.0	720,758.3	10.8

Усны сан бүхий энгийн хамгаалалтын бүс

Энгийн хамгаалалтын бүсийн заагийг дараах байдлаар тогтооно:

- Усны сан бүхий газрын эргээс 200 метрээс доошгүй зайд;
- Нийслэл болон аймгийн төвийн хот суурины нутаг дэвсгэр дэх усны сан бүхий газрын эргээс 500 метр хүртэлх зайд.

Энгийн хамгаалалтын бүсэд дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

- Мод бут огтлох;
- Хаягдал бохир ус цэвэрлэх байгууламжгүй буюу ариутгах татуургын төвлөрсөн сүлжээнд холбогдоогүй барилга байгууламж барьж ашиглах
- Газрын тосны бүтээгдэхүүн, химийн бодис, цацраг идэвхт бодис, бүх төрлийн бордоо, пестицид хадгалах, ашиглах;
- Шатахуун түгээх станц байршуулах, машин техник угаах;
- Хог хаягдал, бохирдуулах бодис хаях, хог хаягдлын цэг байршуулах;
- Мал угаах, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх цэг байгуулах;
- Стандартын шаардлага хангаагүй бохир усны цооног, бие засах газар барьж ашиглах.

Аймгийн хэмжээнд хамгаалалтын бүсийн газрын 26.9 хувь буюу 193.9 мян.га усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн газар эзэлж байна. Нийт усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн 16.6 хувийг Хутаг-Өндөр сум, 10.3 хувийг Орхон сум, 8.8 хувийг Могод сум, 8.2 хувийг Бүрэгхангай сум тус тус эзэлж байна. Харин бусад сумд үлдсэн хувийг хуваан эзэлж байна /Хүснэгт 132/.

Хүснэгт 132. Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн газар, сумдаар

№	Сумын нэр	Усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	14,689.8	7.6	63,409.7	23.2
2	Баяннуур	6,662.3	3.4	16,246.6	41.0
3	Бугат	10,943.0	5.6	64,097.2	17.1
4	Булган	566.7	0.3	2,127.8	26.6
5	Бүрэгхангай	15,957.4	8.2	42,306.0	37.7
6	Гурванбулаг	12,033.9	6.2	32,469.1	37.1
7	Дашинчилэн	7,098.9	3.7	23,829.3	29.8
8	Могод	17,078.9	8.8	33,604.8	50.8
9	Орхон	19,973.9	10.3	82,292.5	24.3
10	Рашаант	2,745.8	1.4	20,024.6	13.7
11	Сайхан	11,787.4	6.1	37,523.1	31.4
12	Сэлэнгэ	10,082.7	5.2	47,800.9	21.1
13	Тэшиг	14,371.5	7.4	66,637.3	21.6
14	Хангал	6,724.0	3.5	32,812.6	20.5
15	Хишиг-Өндөр	11,115.5	5.7	34,081.1	32.6

16	Хутаг-Өндөр	32,121.9	16.6	121,495.6	26.4
НИЙТ		193,953.6	100.0	720,758.3	26.9

Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс

Булган аймгийн бэлчээрийн усан хангамжид гадаргын ус голлох хувийг эзлэх боловч гадаргын ус татарсан өвөл, хаврын улиралд бэлчээрийн уст чухал ач холбогдолтой байна. Аймгийн хэмжээнд Булган сумдаас бусад сумдад бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсийг татан ажилласан.

Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө “кадастрын зураглалын ажил БНБД 11-11-16”-д хэмжилт хийсэн уст цэгийн эргэн тойрондох нэг га газрыг хамгаалалтын бүсийн хилээр нэгж талбарыг тодорхойлно гэж заасны дагуу зурагласан.

Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсэд усны сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсийн дэглэмийг хэрэгжүүлнэ. Булган аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 0.1 хувь буюу 718.0 га газар бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүсийн газар байна.

Хүснэгт 133. Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс, сумдаар

№	Сумын нэр	Бэлчээрийн уст цэгийн энгийн хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, хувь	Эзлэх хувь
1	Баян-Агт	90.8	12.7	63,409.7	0.14
2	Баяннуур	47.4	6.6	16,246.6	0.29
3	Бугат	46	6.4	64,097.2	0.07
4	Бүрэгхангай	56.8	7.9	42,306.0	0.12
5	Гурванбулаг	51.5	7.2	32,469.1	0.2
6	Дашинчилэн	63.4	8.8	23,829.3	0.26
7	Могод	62.2	8.7	33,604.8	0.21
8	Орхон	70.7	9.8	82,292.5	0.05
9	Рашаант	40.2	5.6	20,024.6	0.25
10	Сайхан	49.2	6.8	37,523.1	0.01
11	Сэлэнгэ	3.6	0.5	47,800.9	0.04
12	Тэшиг	20.1	2.8	66,637.3	0.04
13	Хангал	29.6	4.1	32,812.6	0.14
14	Хишиг-Өндөр	46.1	6.4	34,081.1	0.12
15	Хутаг-Өндөр	40.4	5.6	121,495.6	0.59
НИЙТ		718	100	718,630.5	0.1

2.7.2. ЗАМ, ШУГАМ, СҮЛЖЭЭНИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС

Авто замын зурвас газар. Монгол улсын Авто замын тухай хуульд авто замын зурвас газар гэж замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, технологийн үйл ажиллагаа явуулах, цаашид авто замыг өргөтгөх зориулалтаар тогтоосон газрыг хэлнэ гэж заасан байдаг.

Авто замын тухай хуулийн 16.2 заалтад авто замын зурвасыг Олон улс, улсын чанартай болон тусгай зориулалтын авто замын зурвас газрын өргөн 100 метр /замын тэнхлэгээс хоёр тийш 50 метр/, орон нутгийн чанартай авто замын зурвас газрын өргөн 60 метр /замын тэнхлэгээс хоёр тийш 30 метр/ гэж заасан. Мөн Олон улс, улсын чанартай болон тусгай зориулалтын авто зам, түүний зурвас газрыг эзэмшигч нь авто замын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, түүнээс эрх олгосон этгээд байна гэж авто тээврийн тухай хуулийн 17.3 заалтад тодорхой заасан байдаг.

Авто замын зурвас газарт дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно: Үүнд

- Хог хаях, ус урсгах, төмөр, чулуу зэрэг зүйлс үлдээх
- Хөдөлгөөнд саад учруулж, үзэгдэх орчин хязгаарласан хаяг, сурталчилгааны самбар, эд зүйл байршуулах

- Зурвас газарт авто замын ашиглалттай холбоогүй болон эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр үйл ажиллагаа эрхлэх

Булган аймгийн авто замын зурвас газрыг төлөвлөхдөө одоо ашиглагдаж байгаа болон цаашид барьж байгуулах авто замуудыг хамруулан төлөвлөсөн. Аймгийн хэмжээнд авто замын зурвас газарт 18.5 мян.га газар хамарч байна.

Хүснэгт 134. Авто замын зурвас газар

№	Сумын нэр	Авто замын зурвас газар		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	1,050.9	5.7	63,409.7	1.7
2	Баяннуур	271.4	1.5	16,246.6	1.7
3	Бугат	1,474.2	7.9	64,097.2	2.3
4	Булган	144.1	0.8	2,127.8	6.8
5	Бүрэгхангай	1,689.6	9.1	42,306.0	4
6	Гурванбулаг	1,376.0	7.4	32,469.1	4.2
7	Дашинчилэн	1,030.5	5.5	23,829.3	4.3
8	Могод	940.1	5.1	33,604.8	2.8
9	Орхон	1,722.3	9.3	82,292.5	2.1
10	Рашаант	546.1	2.9	20,024.6	2.7
11	Сайхан	1,354.8	7.3	37,523.1	3.6
12	Сэлэнгэ	1,529.3	8.2	47,800.9	3.2
13	Тэшиг	1,427.4	7.7	66,637.3	2.1
14	Хангал	646.0	3.5	32,812.6	2
15	Хишиг-Өндөр	1,256.1	6.8	34,081.1	3.7
16	Хутаг-Өндөр	2,137.7	11.5	121,495.6	1.8
НИЙТ		18,596.9	100	720,758.3	2.6

Холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс. “Харилцаа, холбооны тухай хууль”-д Монгол Улсын газрын нэгдмэл сангаас холбооны сүлжээнд зориулан олгосон газар, орон зайг харилцаа холбооны хамгаалалтын зурвас гэнэ. Хамгаалалтын зурвас газар нь дараах хэмжээтэй байна:

- Агаарын баганат шугамаас тал бүрдээ 10 метр
- Кабелийн шугамаас тал бүрдээ 5 метр
- Радио релейн шугамын станц хоорондын буюу сансрын холбооны хиймэл дагуулын газрын нэвтрүүлэх станцын долгион цацалтын орон зай, тухайн станцаас тал бүрдээ 300 метр голчтой
- Радио, телевизийн нэвтрүүлэх станцын болон долгион үүсгэх тоног төхөөрөмжийн хүчин чадлаас хамааруулан тогтоосон эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсийн хэмжээ.

Харилцаа холбооны хамгаалалтын зурвас газарт дараах үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно:

- Барилга, гэр, хашаа барих, мод тарих;
- Кабель гэмтээж болох зүйл хаях, химийн идэмхий бодис асгах;
- Зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс өндөр ачаатай тээврийн хэрэгслээр агаарын баганат шугамыг хөндлөн гарах.

Аймгийн хэмжээнд холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүсийн газар нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 2.6 хувь буюу 18.5 мян.га хамрагдаж байна.

Хүснэгт 135. Холбоо харилцааны шугамын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	17.5	1.7	63,409.7	0.03
2	Баяннуур	4.6	0.4	16,246.6	0.03
3	Бугат	114.8	11.3	64,097.2	0.18
4	Булган	17.4	1.7	2,127.8	0.82
5	Бүрэгхангай	52.7	5.2	42,306.0	0.12

6	Гурванбулаг	81.2	8	32,469.1	0.25
7	Дашинчилэн	63.1	6.2	23,829.3	0.26
8	Могод	67.4	6.6	33,604.8	0.2
9	Орхон	101.7	10	82,292.5	0.12
10	Рашаант	59.5	5.9	20,024.6	0.3
11	Сайхан	49.0	4.8	37,523.1	0.13
12	Сэлэнгэ	22.2	2.2	47,800.9	0.05
13	Тэшиг	18.1	1.8	66,637.3	0.03
14	Хангал	53.1	5.2	32,812.6	0.16
15	Хишиг-Өндөр	149.9	14.8	34,081.1	0.44
16	Хутаг-Өндөр	142.2	14	121,495.6	0.12

Эрчим хүчний шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвас. Эрчим хүчний тухай хуулийн 33-р зүйлд шугам сүлжээ нь аюулгүй байдлыг хангах хамгаалалтын зурвастай байна. Хамгаалалтын зурвасын дотор гэр, орон сууц, барилга байгууламж барих, шугам сүлжээ өмчлөгч, эзэмшигчийн зөвшөөрснөөс бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

Эрчим хүчний шугам сүлжээний хамгаалалтын бүсийг Монгол Улсын Засгийн газрын 2001 оны 263 дугаар тогтоолын 3 дугаар хавсралтад заасны дагуу авна. Эрчим хүчний шугам сүлжээний аюулгүй ажиллагааг хангах, хүн, амьтан осолдохоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хамгаалалтын зурвас тогтооно. Эрчим хүчний шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвасыг дор дурдсан нөхцөл, хэмжээг баримтлан тогтооно.

Дэд станц, хуваарилах байгууламж, ой, тариа, ногооны талбайд байрших тохиолдолд түүний эргэн тойрон 25 метр газарт ой байлгах, үр тариа, төмс, хүнсний ногоо тариалахыг хориглоно.

Хамгаалалтын зурваст ажил, үйлчилгээ явуулах. Үүнд:

- Хамгаалалтын зурваст инженерийн шугам сүлжээ барьж байгуулах, авто замын гарц гаргах, газар шорооны ажил гүйцэтгэхдээ эрчим хүчний шугам сүлжээний ашиглалтын байгууллагын зөвшөөрлөөр гүйцэтгэнэ.
- Хамгаалалтын зурваст эрчим хүчний шугам сүлжээ, тоног төхөөрөмжийн горим, ажиллагааг алдагдуулахаар үйл ажиллагаа явуулахыг хатуу хориглоно.
- Дулааны шугамд тусгай зориулалтын автомашин, механизмаар ажил, үйлчилгээ явуулах шаардлагын үүднээс түүний дээгүүр өнгөрөх цахилгаан болон холбооны агаарын шугамыг 10 метрээс доошгүй өндөрт татсан байна.
- Эрчим хүчний шугам сүлжээг шилжүүлэх, түүнд өөрчлөлт хийх зайлшгүй шаардлага гарвал холбогдох зардлыг хүсэлт тавьсан байгууллага хариуцаж, шугам сүлжээний ашиглалт хариуцсан байгууллагын зөвшөөрлөөр түүний хяналтын дор гүйцэтгэнэ.
- Хамгаалалтын зурвас дотор газар дор байрласан инженерийн шугам сүлжээг ашиглагч байгууллага нь уг шугамын байршлын зураглалыг эрчим хүчний хангагч байгууллагад өгсөн байвал зохино.
- Хамгаалалтын зурваст газар шорооны ажил гүйцэтгэсний дараа хамгаалалтын зурвасын талбайг хэвийн байдалд нь оруулан сэргээнэ.

Хүснэгт 136. Эрчим хүчний шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвасын хэмжээ.

№	Шугам сүлжээний ангилал	Хүн оршин суудаггүй газраар өнгөрөх нөхцөлд	Хүн оршин суудаг газраар өнгөрөх нөхцөлд	Дэд станц, дулаан дамжуулах төв, хуваарилах	Газар дээр ил байрласан	Газар дор байрласан	Усан дор байрласан	Ой, цэцэрлэг дундуур өнгөрөх нөхцөлд
---	-------------------------	---	--	---	-------------------------	---------------------	--------------------	--------------------------------------

№	Цахилгаан дамжуулах шугам:	Шугамын захын утаснаас хоёр тийш		Тал бүр тийш	Шугамаас хоёр тийш			Шугамын захын утаснаас хоёр тийш
1	а/1 кв хүртэл	-	1-1.5 м	-	-	-	-	-
	б/1-20 хүртэл кв	10 м	2 м	10 м	-	-	-	2 м
	в/35 кв	15 м	4 м	15 м	-	-	-	3 м
	г/110 кв	20 м	5 м	20 м	-	-	-	3 м
	д/220 кв	25 м	6 м	25 м	-	-	-	4 м
	е/330-500 кв	30 м	10 м	30 м	-	-	-	5 м
2	Кабель шугам	-	-	-	-	1 м	100 м	-
3	Дулааны шугам: а/500 мм хүртэл голчтой	-	-	5 м	3 м	5 м	-	-
	б/500 мм-ээс дээш голчтой	-	-	5 м	5 м	7 м	-	-

Аймгийн хэмжээнд эрчим хүчний дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүсийн газрыг төлөвлөхдөө одоо ашиглагдаж байгаа болон төлөвлөлтийн хугацаанд шинээр баригдах эрчим хүч дамжуулах шугамыг хамруулан төлөвлөсөн. Энэ нь төлөвлөлтийн хугацаанд шинээр баригдах эрчим хүч дамжуулах шугамын трассын дагуу газар ашиглалттай холбоотой асуудал гарахаас сэргийлэх юм.

Булган аймгийн эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүсийн газар нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 1.04 хувь буюу 7473.8 га газрыг эзэлж байна.

Хүснэгт 137. Эрчим хүчний шугам, сүлжээний хамгаалалтын зурвас

№	Сумын нэр	Эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	515.3	6.9	63,409.7	0.81
2	Баяннуур	191.2	2.6	16,246.6	1.18
3	Бугат	583.6	7.8	64,097.2	0.91
4	Булган	57.9	0.8	2,127.8	2.72
5	Бүрэгхангай	479.9	6.4	42,306.0	1.13
6	Гурванбулаг	818.3	10.9	32,469.1	2.52
7	Дашинчилэн	503.4	6.7	23,829.3	2.11
8	Могод	174.8	2.3	33,604.8	0.52
9	Орхон	939.3	12.6	82,292.5	1.14
10	Рашаант	319.3	4.3	20,024.6	1.59
11	Сайхан	442.4	5.9	37,523.1	1.18
12	Сэлэнгэ	302.5	4	47,800.9	0.63
13	Тэшиг	414.1	5.5	66,637.3	0.62
14	Хангал	422.2	5.6	32,812.6	1.29
15	Хишиг-Өндөр	397.1	5.3	34,081.1	1.17
16	Хутаг-Өндөр	912.6	12.2	121,495.6	0.75
НИЙТ		7,473.8	100	720,758.3	1.04

Төмөр замын хамгаалалтын зурвас. Төмөр замын зурвас газрыг үндсэн болон хамгаалалтын нэмэлт гэж хоёр ангилна. Үндсэн зурвас газар гэж төмөр замын ул шороо, ус зайлуулах суваг, нөөцийн шуудуу, дэвсэг байрлаж байгаа аюултай бүсийн дэглэм:

- Аюултай бүс гэж галт тэрэгний болон сэлгээний хөдөлгөөн, ачилт, буулгалтын ажил гүйцэтгэдэг дэвсгэр газрыг хэлнэ.
- Төмөр замын аюултай бүс нь галт тэрэгний болон сэлгээний хөдөлгөөн, ачилт, буулгалтын ажил, үйлчилгээний онцлог, төмөр замын тээврийн аюулгүй байдлыг хангах шаардлагаас хамаарч дор дурдсан зай хэмжээтэй байна:
 - Төмөр замын өртөө хоорондын замд захын зам төмрөөс 5 метр;
 - Өртөө зөрлөг, салбар замд захын зам төмрөөс 2 метр;

- Зорчигчийн буух, суухад зориулсан нам болон өндөр тавцангийн ирмэгээс дотогш 1.0 метр, тавцангүй буух суух газарт захын зам төмрөөс 2 метр;
- Ачаа, ачаан тээш ачих, буулгах талбайн хэмжээгээр.
- Аюултай бүс нь иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын хувьд энэ дэглэмд зааснаас бусад үйл ажиллагаа явуулах, нэвтрэх, объект байрлуулахыг хязгаарласан хориотой бүс болно.
- Төмөр замын тээвэрлэлтийн үйл ажиллагаанд оролцогч байгууллага аюултай бүсэд үйл ажиллагаа явуулах, объект байрлуулах болон ажиллах аюулгүй ажиллагааны дотооддоо үйлчлэх техник, технологийн дүрэм, журам, зааврыг төмөр замын тээврийн хяналтын албаар хянуулан баталж, мөрдүүлнэ.

Аймгийн хэмжээнд одоо ашиглагдаж байгаа төмөр байхгүй боловч төлөвлөлтийн хугацаанд хэрэгжих улсын газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан Эрдэнэт – Овоот чиглэлийн төмөр зам шинээр баригдахаар төлөвлөгдсөн. Энэхүү төмөр зам нь Хутаг-Өндөр, Орхон, Бугат, Баян-Агт сумдын нутгаар 187.1 км дайран өнгөрөхөөр байна.

Төмөр замын газрын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө Сүхбаатар хотоос Замын-Үүд хүртэлх төмөр замын өргөнтэй адилтган замаас захаас хоёр тийш 60 метрээр тооцон гаргасан. Аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 0.31 хувь буюу 2171.2 га газар байна.

Хүснэгт 138.Төмөр замын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Эрчим хүч дамжуулах шугамын хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	274.5	12.6	63,409.7	0.43
2	Бугат	911.9	42	64,097.2	1.42
3	Орхон	155.3	7.2	82,292.5	0.19
4	Хутаг-Өндөр	829.6	38.2	121,495.6	0.68
НИЙТ		2,171.2	100	702,383.9	0.31

2.7.3. ОЙН САН БҮХИЙ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН ЗУРВАС

Ойн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд хамгаалалт, ашиглалтын хэлбэр, экологи эдийн засгийн ач холбогдлыг нь харгалзан ойн санг хамгаалалтын бүсийн ой, ашиглалтын бүсийн ой гэж ангилна.

Хамгаалалтын бүсийн ойд цармын бүслүүрийн ой, тусгай хамгаалалттай газрын болон сургалт, судалгааны зориулалттай ой, ногоон бүс, хориотой зурвасын ой, заган ой, баян бүрдийн ой, 100 га хүртэлх хэмжээний төгөл ой, бут, сөөг, 30 хэмээс илүү налуу газрын ой хамаарна.

Хориотой зурвасын ойд нуур, рашаан, булаг, шандын ундаргын эргэн тойрон болон голын эргээс хоёр тийш 1000 метрийн доторх ой, улсын чанартай авто болон төмөр замын дагуу хоёр талын 100 метрийн доторх ой хамаарна. Тусгай хамгаалалттай газар нутаг дахь ойн хамгаалалтын дэглэмийг Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулиар зохицуулна.

Хамгаалалтын бүсийн ойд зам, гүүр барих, ус, эрчим хүч, холбооны шугам татах болон түймрээс хамгаалах шороон зурвас гаргах, ойн хэвийн өсөлт, нөхөн сэргэлтийг дэмжихэд чиглэгдсэн арчилгаа, цэвэрлэгээний арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, ойн дагалт баялгийг ашиглахаас бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.

Булган аймгийн хэмжээнд ойн тэлэн ургах нөөц газар нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 38.5 хувь буюу 277.7 мян.га газар байна.

Хүснэгт 139. Ойн сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Ой тэлэн ургах нөөц газар		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	33,671.1	3,319.3	63,409.7	53.1
2	Баяннуур	547.8	54.0	16,246.6	3.4
3	Бугат	39,524.7	3,896.4	64,097.2	61.7
4	Булган	226.3	22.3	2,127.8	10.6
5	Бүрэгхангай	3,973.8	391.7	42,306.0	9.4
6	Гурванбулаг	1,840.1	181.4	32,469.1	5.7
7	Дашинчилэн	203.2	20.0	23,829.3	0.9
8	Могод	4,172.8	411.4	33,604.8	12.4
9	Орхон	39,175.7	3,862.0	82,292.5	47.6
10	Рашаант	903.0	89.0	20,024.6	4.5
11	Сайхан	8,049.6	793.5	37,523.1	21.5
12	Сэлэнгэ	19,899.2	1,961.7	47,800.9	41.6
13	Тэшиг	37,679.7	3,714.5	66,637.3	56.5
14	Хангал	17,940.2	1,768.6	32,812.6	54.7
15	Хишиг-Өндөр	8,611.1	848.9	34,081.1	25.3
16	Хутаг-Өндөр	61,323.4	6,045.3	121,495.6	50.5
НИЙТ		277,741.6	1,493.5	720,758.3	38.5

2.7.4. ТАРИАЛАНГИЙН ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС

Газрын тухайн хуулийн 54 дүгээр зүйлийн 54.3-т зааснаар “Тариалангийн газрыг өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчийн албан ёсны зөвшөөрөлгүйгээр тухайн газарт мал, амьтан оруулах, бэлчээхийг хориглоно.” гэж заасан байдаг. Мөн Тариалангийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 24.2-д “Тариалангийн талбайн захаас гадагш 500 метрийн зайд мал бэлчээх, оторлох болон бэлчээрийн мал аж ахуйн өвөлжөө, хаваржаа, зуслан, намаржаа байхыг хориглоно.” гэж заасны дагуу сумын хэмжээнд бүх тариалангийн эргэлтийн талбайгаас 500 метрийн хамгаалалтын зурвасыг татсан.

Булган аймгийн тариалангийн талбайн хамгаалалтын зурваст нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 18.3 хувь буюу 131.9 мян.га газар байна. Тариалангийн талбайн хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө ойн сан болон усны сан газартай давхацсан хэсгийг хамгаалалтын бүсэд хамруулаагүй.

Хүснэгт 140. Тариалангийн газрын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Тариалангийн талбайн хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	6,778.1	668.2	63,409.7	10.7
2	Баяннуур	2,365.8	233.2	16,246.6	14.6
3	Бугат	5,702.9	562.2	64,097.2	8.9
4	Булган	814.6	80.3	2,127.8	38.3
5	Бүрэгхангай	14,026.6	1,382.7	42,306.0	33.2
6	Гурванбулаг	10,548.0	1,039.8	32,469.1	32.5
7	Дашинчилэн	8,966.1	883.9	23,829.3	37.6
8	Могод	4,663.3	459.7	33,604.8	13.9
9	Орхон	11,765.5	1,159.8	82,292.5	14.3
10	Рашаант	14,168.9	1,396.8	20,024.6	70.8
11	Сайхан	9,886.2	974.6	37,523.1	26.4
12	Сэлэнгэ	11,635.0	1,147.0	47,800.9	24.3
13	Тэшиг	6,251.5	616.3	66,637.3	9.4
14	Хангал	4,240.5	418.0	32,812.6	12.9
15	Хишиг-Өндөр	7,547.6	744.0	34,081.1	22.2
16	Хутаг-Өндөр	12,614.8	1,243.6	121,495.6	10.4
НИЙТ		131,975.3	709.7	720,758.3	18.3

2.7.5. ХОГИЙН ЦЭГИЙН ЭРҮҮЛ АХУЙН ХАМГААЛАЛ, ОРШУУЛГЫН ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС

Хог хаягдлын тухай хуулийн 17 дүгээр зүйлийн 17.4.8-д хог хаягдлын эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсийг орон сууц, олон нийтийн бүсээс 300 метрээс багагүй зайд байхыг

шаарддаг байна. Аймгийн хэмжээнд одоо ашиглагдаж байгаа болон төлөвлөлтийн хугацаанд шинээр хогийн цэгээр ашиглах газрын хамруулан эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Аймгийн нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 0.2 хувь буюу 1304.9 га хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүсийн газар байна.

Хүснэгт 141. Хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Хогийн цэгийн эрүүл ахуйн хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	41.7	4.1	63,409.7	0.07
2	Баяннуур	53.1	5.2	16,246.6	0.33
3	Бугат	39.3	3.9	64,097.2	0.06
4	Бүрэгхангай	13.6	6.1	42,306.0	0.15
5	Гурванбулаг	62.0	7.7	32,469.1	0.24
6	Дашинчилэн	77.8	5.3	23,829.3	0.23
7	Могод	53.6	22	33,604.8	0.66
8	Орхон	223.2	9	82,292.5	0.11
9	Рашаант	90.9	17.7	20,024.6	0.9
10	Сайхан	179.4	3.8	37,523.1	0.1
11	Сэлэнгэ	38.1	7.3	47,800.9	0.15
12	Тэшиг	73.8	12.5	66,637.3	0.19
13	Хангал	127.2	7.8	32,812.6	0.24
14	Хишиг-Өндөр	79.0	15	34,081.1	0.45
15	Хутаг-Өндөр	152.0	128.6	121,495.6	1.07
НИЙТ		1,304.9	7	718,630.5	0.18

Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүсийг тооцохдоо кадастрын зураглалын ажлын БНБД, Монгол улсын оршуулгад хамаарах үйлчилгээний стандартад тусгагдсаны дагуу 300 метр байхаар тооцон төлөвлөсөн. Монгол улсын оршуулгад хамаарах үйлчилгээний стандартын оршуулгын газарт тавих шаардлагад “4.3.2 Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүсийг батлагдсан хил хязгаараас 300 метрээс багагүй хэмжээний зурвасыг эрх бүхий байгууллагаар тогтоолгосон байна” заасны дагуу аймгийн хэмжээнд цаашид оршуулгын газраар ашиглах газруудын хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 0.3 хувь буюу 2412.6 га оршуулгын газрын хамгаалалтын бүсийн газар байна. Орхон аймгийн Эрдэнэт хотын оршуулгын газрууд Бугат, Орхон, Хангал сумдад байрладаг тул тухайн бүс нутгийн оршуулгын газрын тэлэлтийг зохицуулах журам батлуулж аж ахуй нэгжид хариуцуулан журамд оруулах шаардлагатай байна.

Хүснэгт 142. Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Оршуулгын газрын хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх %	Талбай, га	Эзлэх %
1	Баян-Агт	213.2	8.8	63,409.7	0.34
2	Баяннуур	132.3	5.5	16,246.6	0.81
3	Бугат	344.0	14.3	64,097.2	0.54
4	Булган	70.1	2.9	2,127.8	3.29
5	Бүрэгхангай	71.4	3	42,306.0	0.17
6	Гурванбулаг	51.7	2.1	32,469.1	0.16
7	Дашинчилэн	151.2	6.3	23,829.3	0.63
8	Могод	54.3	2.3	33,604.8	0.16
9	Орхон	330.5	13.7	82,292.5	0.4
10	Рашаант	38.7	1.6	20,024.6	0.19
11	Сайхан	127.0	5.3	37,523.1	0.34
12	Сэлэнгэ	132.3	5.5	47,800.9	0.28
13	Тэшиг	199.0	8.2	66,637.3	0.3
14	Хангал	99.6	4.1	32,812.6	0.3
15	Хишиг-Өндөр	177.6	7.4	34,081.1	0.52
16	Хутаг-Өндөр	219.5	9.1	121,495.6	0.18
НИЙТ		2,412.6	100	720758.3	0.33

2.7.6. ТҮҮХ, СОЁЛЫН ДУРСГАЛТ ГАЗРЫН ХАМГААЛАЛТЫН БҮС

Булган аймаг түүх, соёлын дурсгалт элбэгтэй тул тэдгээрийн хамгаалалтын бүсийг тогтоож газар ашиглалтаас чөлөөлөх зайлшгүй шаардлагатай байна. Ийм аймгийн түүх, соёлын дурсгалт газруудын хамгаалалтын зэрэглэлээс шалтгаалан хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн.

Хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд “Дурсгалт газар дахь байгалийн болон түүх, соёлын дурсгалт зүйлээс 0.1-3.0 км-ийн орчимд сүр бараа, үзэмжийг нь дарах барилга байгууламж барих, газар хагалах, ухах, тэсэлгээ хийх, ашигт малтмал хайх, олборлох, байгалийн болон түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хөндөх, эвдэх, буулгах, тэдгээрт хохирол учруулахуйц бусад үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно” гэж заасны дагуу дурсгалт газрын хамгаалалтын зэрэглэлээс шалтгаалан хамгаалалтын бүсийг төлөвлөсөн. Ингэхдээ эртний хот, суурин газрын балгас, туурийн хамгаалалтын бүсийг төлөвлөхдөө тодорхой мэдэгдэж байгаа хил заагаас гадагш байхаар тооцон төлөвлөсөн.

Аймгийн хэмжээнд нийт хамгаалалтын бүсийн газрын 0.7 хувь буюу 5301.5 га түүх, соёлын дурсгалын хамгаалалтын бүсийн газар байна. Мөн Хар бухын балгас, Цогтын цагаан балгас, Махайн уулын өврийн дурсгалт газруудын хамгаалалтын бүсийг эрх бүхий байгууллагын тогтоосон хамгаалалтын бүсийн хэмжээгээр тооцон төлөвлөгөөнд тусгасан.

Хүснэгт 143. Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс

№	Сумын нэр	Түүх, соёлын дурсгалт газрын хамгаалалтын бүс		Нийт хамгаалалтын бүсийн газар	
		Талбай, га	Эзлэх, %	Талбай, га	Эзлэх, %
1	Баян-Агт	124.3	2.3	63,409.7	0.2
2	Баяннуур	2,382.5	44.9	16,246.6	14.66
3	Бугат	100.0	1.9	64,097.2	0.16
4	Булган	28.4	0.5	2,127.8	1.34
5	Бүрэгхангай	124.7	2.4	42,306.0	0.29
6	Гурванбулаг	131.6	2.5	32,469.1	0.41
7	Дашинчилэн	865.4	16.3	23,829.3	3.63
8	Могод	158.3	3	33,604.8	0.47
9	Орхон	127.9	2.4	82,292.5	0.16
10	Рашаант	100.3	1.9	20,024.6	0.5
11	Сайхан	131.2	2.5	37,523.1	0.35
12	Сэлэнгэ	179.5	3.4	47,800.9	0.38
13	Тэшиг	113.2	2.1	66,637.3	0.17
14	Хангал	134.1	2.5	32,812.6	0.41
15	Хишиг-Өндөр	365.2	6.9	34,081.1	1.07
16	Хутаг-Өндөр	234.7	4.4	121,495.6	0.19
НИЙТ		5,301.5	100	720,758.3	0.74

2.8. ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГАЗРЫН НЭГДМЭЛ САНГИЙН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ТЭНЦЭЛ

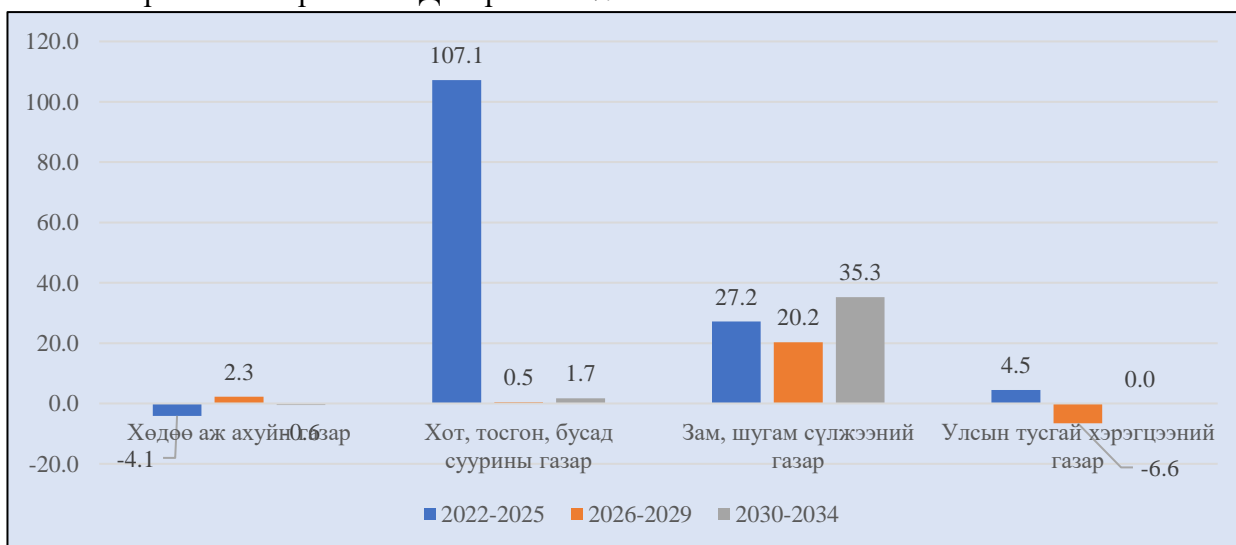
Булган аймгийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөө 2034 он хүртэл гурван үе шаттайгаар хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн. Төлөвлөгөөний хугацааны газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцлийг тооцон гаргахдаа суурь оны газрын нэгдмэл санд үндэслэн төлөвлөлтийн үе шатаар төлөвлөсөн арга хэмжээг хэрэгжүүлж дууссан байхаар баримжаалан тооцон гаргасан.

Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцлээс харахад ой болон усны сан бүхий газрын хөдөлгөөн харьцангуй тогтвортой байсан бол бусад ангиллын газрууд өөрчлөлт орсон байна. Аймгийн хэмжээнд хот, тосгон бусад суурины газар, зам, шугам сүлжээний газар, ойн сан бүхий газар нэмэгдсэн бол хөдөө аж ахуйн газар, улсын тусгай хэрэгцээний газар багассан байна. Харин усны сан бүхий газарт өөрчлөлт ороогүй байна /Хүснэгт 144/.

Хүснэгт 144. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцэл, төлөвлөгөөний үе шатаар

№	Үндсэн ангилал	Төлөвлөгөөний суурь он /2021 он/	2022-2025		2026-2029		2030-2034	
			Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га	Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га	Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га
1	Хөдөө аж ахуйн газар	2,436,019.3	2,335,925.4	-100,093.9	2,389,305.3	53,379.9	2,375,873.1	-13,432.2
2	Хот, тосгон, бусад суурины газар	52,298.2	108,334.5	56,036.3	108,828.2	493.8	110,650.9	1,822.7
3	Зам, шугам сүлжээний газар	21,528.4	27,380.1	5,851.7	32,921.3	5,541.2	44,430.8	11,609.5
4	Ойн сан бүхий газар	1,484,184.3	1,484,222.9	38.6	1,484,222.9	0.0	1,484,222.9	0.0
5	Усны сан бүхий газар	21,448.5	21,448.5	0.0	21,448.5	0.0	21,448.5	0.0
6	Улсын тусгай хэрэгцээний газар	857,501.1	895,668.4	38,167.3	836,253.5	-59,414.9	836,253.5	0.0
НИЙТ		4,872,979.7	4,872,979.7	0.0	4,872,979.7	0.0	4,872,979.7	0.0

Төлөвлөлтийн ойрын буюу 2022-2025 оны хугацаанд хот, тосгон бусад суурины газар гэр бүлийн хэрэгцээний зуслан, томоохон багийн төв, хурдны зам дагуух шинээр үүсэх суурьшил болон сумын төвийн тэг гортигийн тэлэлтээс шалтгаан хоёр дахин нэмэгдэхээр байна. Үүнээс шалтгаалан хөдөө аж ахуйн ангиллын газар тодорхой хэмжээгээр багасахаар байна /Диаграмм 11/.



Диаграмм 11. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөний тэнцэл, төлөвлөгөөний үе шатаар

Хүснэгт 145. Газрын нэгдмэл сангийн хөдөлгөөн

Үндсэн ангилал	Ангиллын түвшин 1	Ангиллын түвшин 2 /ашиглалтын зориулалт/	Төлөвлөгөөний суурь он /2021/	2022-2025		2026-2029		2030-2034	
				Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га	Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га	Газрын хэмжээ, га	Зөрүү, га
Хөдөө аж ахуйн газар		Бэлчээр	2,299,667.2	2,160,437.0	-139,230.2	2,211,489.3	51,052.3	2,197,203.1	-14,286.2
	Хадлан	ердийн	846.2	38,880.3	38,034.0	38,880.3	0.0	38,880.3	0.0
	Усалгаатай тариалан	үр тариа	22,426.7	22,505.0	78.3	22,819.6	314.6	22,819.6	0.0
		төмс, хүнсний ногоо	640.3	743.1	102.9	743.1	0.0	743.1	0.0
		тэжээлийн ургамал	333.4	384.1	50.7	384.1	0.0	384.1	0.0
		жимс жимсгэнэ	716.9	906.3	189.5	946.0	39.7	946.0	0.0
		эмийн болон гоёлын ургамал	8.5	8.5	0.0	8.5	0.0	8.5	0.0
	Усалгаагүй тариалан	үр тариа	68,109.7	69,785.4	1,675.7	70,508.2	722.8	70,508.2	0.0
		төмс, хүнсний ногоо	691.1	836.0	144.9	836.0	0.0	836.0	0.0
		тэжээлийн ургамал	1,213.5	8,575.1	7,361.6	23,851.5	15,276.4	30,179.0	6,327.5
		техникийн ургамал	213.7	213.7	0.0	213.7	0.0	213.7	0.0
		жимс жимсгэнэ	484.4	707.5	223.1	836.4	128.9	839.3	2.9
	Атаршсан газар	50%-иас дээш ургамлан бүрхэвчтэй	32,638.2	22,811.5	-9,826.7	6,329.0	-16,482.5	0.0	-6,329.0
		50%-иас доош ургамлан бүрхэвчтэй	1.4	1.4	0.0	1.4	0.0	0.0	-1.4
	ХАА-н барилга, байгууламжийн газар	7,928.0	9,030.3	1,102.3	11,357.9	2,327.6	12,211.9	854.0	
	НИЙТ	2,436,019.3	2,335,925.4	-100,093.9	2,389,305.3	53,379.9	2,375,873.1	-13,432.2	
Хог, тосгон, бусад суурины газар		Барилга, байгууламжийн газар	499.6	7,632.9	7,133.2	7,726.8	93.9	8,007.4	280.6
		Суурьшлын газар	2,376.7	18,239.6	15,862.9	18,500.2	260.7	19,632.0	1,131.8
		Үйлдвэрийн газар	145.7	2,140.9	1,995.2	2,140.9	0.0	2,140.9	0.0
		Нийтийн эдэлбэрийн газар	10,184.4	36,856.6	26,672.2	36,965.5	108.9	37,339.5	374.0
		Амралт, аялал жуулчлалын газар	466.7	4,794.7	4,328.0	4,824.9	30.3	4,861.3	36.4
		Уурхайн газар	38,625.1	38,669.8	44.7	38,669.8	0.0	38,669.8	0.0
		НИЙТ	52,298.2	108,334.5	56,036.3	108,828.2	493.8	110,650.9	1,822.7
Зам, шугам сүлжээний газар	Төмөр замын газар	Төмөр замын далан бүхий газар	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1,121.9	1,121.9
	Авто замын газар	авто тээврийн хэрэгслийн зогсоолын талбай	0.1	0.1	0.0	0.1	0.0	0.1	0.0
		хатуу хучилттай зам	3,788.4	7,951.6	4,163.3	11,550.9	3,599.3	18,235.9	6,685.0
		сайжруулсан шороон зам	727.5	727.5	0.0	727.5	0.0	727.5	0.0
		ердийн шороон зам	11,777.1	11,777.1	0.0	11,777.1	0.0	11,777.1	0.0
		сургалт, дадлагын талбай	2.2	2.2	0.0	2.2	0.0	2.2	0.0
	Агаарын тээврийн газар	нисэх, буух зурвас	30.0	30.0	0.0	30.0	0.0	30.0	0.0
		хамгаалалтын зурвас	103.1	103.1	0.0	103.1	0.0	103.1	100.0
	Шугам, сүлжээний газар	холбоо, мэдээлэл дамжуулах хүлээн авах станц, шугам	898.0	2,145.8	1,247.9	3,626.4	1,480.5	5,230.2	1,603.8
		эрчим хүч, дамжуулах шугам, станц	4,044.7	4,485.2	440.6	4,946.6	461.4	7,045.4	2,098.8
		газар дээрх дулаан дамжуулах хоолой	3.7	3.7	0.0	3.7	0.0	3.7	0.0
		үйлдвэрийн болон аж ахуйн зориулалтын усан сан	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
		ус түгээх, шахах, өргөх байгууламж, хоолой	25.6	25.6	0.0	25.6	0.0	25.6	0.0
		цэвэр ус дамжуулах хоолой	116.6	116.6	0.0	116.6	0.0	116.6	0.0
	цэвэрлэх байгууламж	11.6	11.6	0.0	11.6	0.0	11.6	0.0	
	НИЙТ	21,528.4	27,380.1	5,851.7	32,921.3	5,541.2	44,430.8	11,609.5	
Ойн сан бүхий	Ой модоор	ой модоор бүрхэгдсэн	995,627.4	995,627.4	0.0	995,627.4	0.0	995,627.4	0.0
	бүрхэгдсэн газар	мод үржүүлгийн газар	30.6	69.2	38.6	69.2	0.0	69.2	0.0

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

	Ой модоор бүрхэгдээгүй газар	модыг нь огтолсон талбай	11,250.8	11,250.8	0.0	11,250.8	0.0	11,250.8	0.0
		ойн цоорхой	68,573.1	68,573.1	0.0	68,573.1	0.0	68,573.1	0.0
		түймэрт өртсөн ой	123,942.7	123,942.7	0.0	123,942.7	0.0	123,942.7	0.0
		ой тэлэн ургах нөөц газар	284,759.7	284,759.7	0.0	284,759.7	0.0	284,759.7	0.0
		НИЙТ	1,484,184.3	1,484,222.9	38.6	1,484,222.9	0.0	1,484,222.9	0.0
Усны сан бүхий газар	Мөрөн, гол, горхи	Мөрөн, гол, горхи	14,318.5	14,318.5	0.0	14,318.5	0.0	14,318.5	0.0
	Булаг, шанд	Булаг, шанд	5.9	5.9	0.0	5.9	0.0	5.9	0.0
	Нуур, цөөрөм, тойром	Нуур, цөөрөм, тойром	7,124.1	7,124.1	0.0	7,124.1	0.0	7,124.1	0.0
			НИЙТ	21,448.5	21,448.5	0.0	21,448.5	0.0	21,448.5
Улсын тусгай хэрэгцээний газар	Улсын тусгай хамгаалалттай газар	Дархан цаазат газар	603,777.8	603,777.8	0.0	544,362.9	-59,414.9	544,362.9	0.0
		Байгалийн цогцолборт газар	63,507.1	63,507.1	0.0	63,507.1	0.0	63,507.1	0.0
		Байгалийн нөөцийн газар	83,687.9	112,745.0	29,057.2	112,745.0	0.0	112,745.0	0.0
		Дурсгалт газар	5,415.0	14,525.2	9,110.1	14,525.2	0.0	14,525.2	0.0
	Улсын хилийн зурвас газар	Улсын хилийн зурвас газар	66,360.4	66,360.4	0.0	66,360.4	0.0	66,360.4	0.0
	Улсыг батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар	Улсыг батлан хамгаалах болон аюулгүй байдлыг хангах зориулалтаар олгосон газар	3,471.4	3,471.4	0.0	3,471.4	0.0	3,471.4	0.0
	Шинжлэх ухаан, технологийн сорилт туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай	Шинжлэх ухаан, технологийн сорилт туршилт болон байгаль орчин, цаг агаарын төлөв байдлын байнгын ажиглалтын талбай	6.0	6.0	0.0	6.0	0.0	6.0	0.0
	Аймаг дундын отрын бэлчээр	Аймаг дундын отрын бэлчээр	26,262.8	26,262.8	0.0	26,262.8	0.0	26,262.8	0.0
	Улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай	Улсын тэжээлийн сангийн хадлангийн талбай	5,012.6	5,012.6	0.0	5,012.6	0.0	5,012.6	0.0
			НИЙТ	857,501.1	895,668.4	38,167.3	836,253.5	-59,414.9	836,253.5
		НИЙТ ДҮН	4,872,979.8	4,872,979.8	0.0	4,872,979.8	0.0	4,872,879.8	0.0

2.9. БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЙЛ
АЖИЛЛАГААНЫ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

№	ГЗБ-н төлөвлөлт	Төлөвлөсөн арга хэмжээ	Хэмжих нэгж	Төлөвлөсөн хэмжээ	Хэрэгжүүлэх хугацаа			Суурь үзүүлэлт	Хүрэх түвшин	Шаардагдах төсвийн хэмжээ /сая төгрөг	Хариуцах эзэн
					Ойрын	Дунд	Урт				
Хөдөө аж ахуйн газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
1	Улирлын бэлчээр	Өвөл, хаврын бэлчээр	га	1399945.6	1399945.6			Уламжлалт хэлбэрээр улирлын хувиар тогтсон хэдий ч малын тоо ихсэж алдагдаж байгаа.	Төлөвлөлтийн хүрээнд улирлын бэлчээрийн заагийг мөрдөж, малчин өрхийн орлого буурахгүйгээр бэлчээрийн даац багтаамжид, тохируулан малтай болсон байна.	-	ХХААГ, ГХБХБГ, СЗДТГ
2		Өвлийн бэлчээр	га	275939.5	275939.5						
3		Хаврын бэлчээр	га	410981.8	410981.8						
4		Зун, намрын бэлчээр	га	535109.8	535109.8						
5		Зуны бэлчээр	га	45645.3	45645.3						
6		Намрын бэлчээр	га	3973.7	3973.7						
7		Дөрвөн улирлын бэлчээр	га	17711.0	17711.0						
8		Отрын бэлчээр	га	78743.3	78743.3						
9		Ашиглалтгүй бэлчээр	га	12778.9	12778.9						
10	Усжуулах бэлчээр	Усжуулах бэлчээр	га	344781.3	112310.4	130085	102385.9	Усан хангамж хүрэлцээгүй	Бэлчээрийн газарт худаг уст цэгийг бий болгож усан хангамжийг нэмэгдүүлэх	1310	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
11	Тордон, сайжруулах бэлчээр	Сэлгээх бэлчээр	га	93964.3	75155.2	18809.1		Бэлчээрийн даац ачаалал хэтэрсэн, ургамлын зүйлийн тоо цөөрсөн	Бэлчээрийг өнжөөж, сэлгээж байгалийн аясаар сэргэх чадварыг нэмэгдүүлэх	-	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, СЗДТГ
12		Өнжөөх бэлчээр	га	360005.5	171412.8	188592.7					
13		Хортон мэрэгчд устгах бэлчээр	га	98813.8	66272.3	32541.5		Аймгийн урд хэсгээр хортон мэрэгчид тархсан бөгөөд бэлчээрийн даац хэтрэлттэй	Бэлчээрийн хортон мэрэгчидтэй байгаль орчинд халгүй аргаар тэмцэх ажлыг жил бүр зохион байгуулах	500	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, СЗДТГ
14		Нөхөн сэргээлт хийх газар	га	3251.7	3251.7			Нөхөн сэргээлт хийх шаардлагатай	Техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт хийгдэнэ	2178.6	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, СЗДТГ
16	Хадлангийн газар	Хадлангийн газар	га	38134.8	38134.8			Хадлангийн талбай хүрэлцээгүй	Сум бүр орон нутгийн нөөц бүрдүүлэх хадлангийн талбайтай болж хадлангаа бэлтгэх иж бүрэн техник тоног төхөөрөмжтэй болж хадлангийн талбайн ашиглалт хамгаалалт сайжирна	3270	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
17	Тариалангийн газрын төлөвлөгөө	Эргэлтэд оруулж төмс, хүнсний ногоо тариалах талбай	га	354.7	306.1	48.6		Атаршсан талбай	Жимс жимсгэнэ, төмс, хүнсний ногоо, тэжээлийн ургамал тариалан дотоодын хэрэгцээгээ хангах	-	ХХААГ, ГХБХБГ, СЗДТГ

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

		Эргэлтэд оруулж үр тариа, тэжээлийн ургамал тариалах талбай	га	32626.8	9108.3	16313.8	7204.7			-		
		Эргэлтэд оруулж жимс, жимсгэнэ тариалах талбай	га	535.6	412.6	120.1	2.9			-		
18		Нөхөн сэргээлт хийх атаршсан талбай	га	24142.8	7500.8	11809.8	4832.2	Олон жил тариалалт хийгдээгүй орхигдсон талбай	Тариалангийн талбайг агрохимийн шинжилгээнд бүрэн хамруулж, нөхөн сэргээлт хийж эргэлтэд оруулан	1750	ХХААГ, ГХБХБГ, АЗДТГ, СЗДТГ	
19	Эрчимжсэн мал аж ахуйн төлөвлөлт	Тариалангийн талбайн ойн зурвасын байгуулах	га	1148.9		465.7	314.8	368.4	Тариалангийн талбайн ойн зурвас байгуулсан газар байхгүй хашаажуулсан	Тариалангийн талбайг хамгаалах ойн зурвасыг байгуулах	370	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
		Эрчимжсэн мал аж ахуйн төлөвлөлт	га	87 байршилд 3993.3 га		3993.3			Аж ахуй нэгж хүрэлцээгүй	Эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэгчдийн тоо нэмэгдэж нэмэгдүүлж авах бүтээгдэхүүний тоо нэмэгдэж малчдын орлого нэмэгдэж бэлчээрийн даац буурна	630	ХХААГ, ГХБХБГ, АЗДТГ, СЗДТГ
		Зөгийн аж ахуй төлөвлөлт	ш/га	22 байршилд 344.2 га		344.2			Аж ахуй нэгж хүрэлцээгүй	Гол мөрөн, нуур, цөөрмийг түшиглэсэн загас, шувуу, бусад төрлийн амьтдыг өсгөн үржүүлэх аж ахуй байгууллага нэмэгдэнэ	30	ХХААГ, ГХБХБГ, АЗДТГ, СЗДТГ
20		Загас үржүүлэг төлөвлөлт	ш/га	8 байршилд 12.0 га		10.2			Аж ахуй нэгж хүрэлцээгүй	Зөгийн аж ахуй эрхлэгчид нэмэгдэж зөгийн бал ялгаж савлах цех, үйлдвэрүүд бий болно.	75	ХХААГ, ГХБХБГ, АЗДТГ, СЗДТГ
21	ХАА-н барилга байгууламж	Мал угаалгын ванн шинээр барих	ш	30	30				Нэмэгдүүлэх шаардлагатай	Мал эмнэлгийн үйлчилгээ хүртээмжтэй малын эрүүл мэнд түүнээс авах бүтээгдэхүүн эрүүл болно.	346	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ
		Мал угаалга ванн, засах	ш	11	11				Эвдэрсэн, засах шаардлагатай			ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ
		Сум дундын ХАА-н техник үйлчилгээний төв	ш	2	2					Байгуулах шаардлагатай	Сум дундын ХАА-н техник үйлчилгээний төв нэгдсэн цэгээр техник үйлчилгээ авна.	300
22		Үр тариа хадгалах агуулах	ш	2	2				Байгуулах шаардлагатай	Газар тариалан эрхлэгд бүс сумдад хураан авсан ургацыг нөөцлөх үр тарианы агуулах бий болно	980	ХХААГ, ГХБХБГ, АЗДТГ, СЗДТГ

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

23		Мал эмнэлгийн түр хяналтын	ш	5	5			Байгуулах шаардлагатай	Мал эмнэлгийн түр хяналтын цэг байгуулан аймгийн сумын малчдын малын өвчин түүнийг эрүүлжүүлэх үйл ажиллагаа явагдана		ХХААГ, ГХБХБГ, СЗДТГ
		Отгор, нүүдлийн малчдын түр буудлах цэг	ш	9	9			Байгуулах шаардлагатай	Отгор, нүүдлийн үед малчдын түр буудлах цэг тодорхойлогдож малчдын өвөр хаврын бэлчээр хамгаалагдана.		ХХААГ, ГХБХБГ, СЗДТГ
		Мал туувар зам коридор	чиглэл	5	5			Байгуулах шаардлагатай	Тогтсон нэг чиглэлээр мал туудаг чиглэлтэй болно.		ХХААГ, ГХБХБГ, СЗДТГ
Хот, тосгон бусад суурины газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
24	Хот тосгон бусад суурины газар	Сумын төвийн суурьшил	га	39237.5	29212.1		10025.4	сумын тэг гортиг шинэчлэх шаардлагатай	Сумын төвийн тэг гортиг тэлнэ	120	ГХБХБГ, СЗДТГ
25		Багийн төвийн суурьшил	га	6399.2	5347.8		1051.4	Одоогоор бэлчээрийн ангилалд байдаг	Хот, тосгон бусад суурины ангилалд шилжиж багийн төвүүдэд суурьшил үүснэ.	950	ГХБХБГ, СЗДТГ
26		Зам дагуух үйлчилгээний суурьшил	га	1194.3	615.8	392.6	185.8	Байгуулах шаардлагатай	Зам дагуух үйлчилгээ дагсан сууришил үүсэж түүнийг дагаж иргэдийн орлого нэмэгдэнэ.		ГХБХБГ, ЗТХЯ
27		Зуслангийн суурьшил	га	11042.6	10349.3	106.5	586.8	Байгуулах шаардлагатай	Зуслан дагасан суурьшил үүсэж гэр бүлийн зуслангийн газрын эрх үүснэ. түүнийг дагаж иргэдийн орлого нэмэгдэнэ.		ГХБХБГ, СЗДТГ
28		Шинэ суурьшил	га	562.6	562.6			Байгуулах шаардлагатай	Хот, тосгон бусад суурины ангилалд шилжиж суурьшлын газарт газар олголтын эрх үүснэ.	250	ГХБХБГ, СЗДТГ
29	Оршуулгын газар	Оршуулгын газар	ш /га	68 байршил 132.3 га	132.3			Оршуулгын газрыг төвлөрүүлэх цэцэрлэгт хүрээлэн болгох	Уламжлалт оршуулгын газрын орчныг иргэдийг ёслол хүндэтгэл үйлдэх оршуулгын цогцолбор болгон		БОАЖГ
30		Чандарлах төв	ш	3	3			Чандарлах газрыг бий болгох цэцэрлэгт хүрээлэн болгох	Чандарлан оршоох ёслол хүндэтгэл үйлдэх оршуулгын цогцолбор болгон		БОАЖГ
31	Хогийн цэг	Хогийн цэг	ш /га	22 байршилд 312.2 га	318.24			Хог хаягдлын нэгдсэн цэгтэй боловч шаардлага хангаагүй	Сумдын хог хаягдлын төвлөрсөн цэгүүдэд ландфиллын аргыг нэвтрүүлэх ажлыг шаг дараатай хэрэгжүүлэх	680	БОАЖГ
32		Хог хаягдал дахин боловсруулах үйлдвэр	ш	1	1			Хог боловсруулах үйлдвэрийн зураг төсөл хийгдсэн байна	Хог хаягдлыг дахин боловсруулагдах үйлдвэр бий болж аймаг сумын хогийг боловсруулан.	560	БОАЖГ
33		Шинээр байгуулах хогийн цэг	ш	3	3			Хуучин хогийн цэг нь боломгүй газар байрласан	Сумдын хог хаягдлын төвлөрсөн цэгүүдэд ландфиллын аргыг нэвтрүүлэх ажлыг шаг дараатай хэрэгжүүлэх	560	БОАЖГ

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

34	Үйлдвэржилт ийн бүс	Хуурай сүүний үйлдвэр	ш	1		1			Хуурай сүүний үйлдвэр байгуулан өвөр, хаврын улиралд сүүн бүтээгдэхүүнээр хангах	1000	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
35		Сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үйлдвэр	ш	3	3				Сүү сүүн бүтээгдэхүүнийг ариутгагдсан сав баглаа боодол стандартад нийцсэн эцсийн бүтээгдэхүүн бий болно	110	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
36		Рашаан савлах үйлдвэр	ш	1	1				төв суурин газрын иргэд стандартад нийцсэн сав баглаа боодол бүхий рашаан хэрэглэнэ.		БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
37		Мал нядалгаа, мах борлуулах цэг	ш	1	1				Мал нядалгааны нэгдсэн цэгт эрүүл ахуйн шаардлагад нийсэн мал нядалгааны төвлөрсөн цэг бий болд түүний борлуулах цэг бий болно	200	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
38		Мах, Махан бүтээгдэхүүн боловсруулах үйлдвэр	ш	5	5				мал махан бүтээгдэхүүнийг боловсруулж эцсийн бүтээгдэхүүнийг стандартад нийцсэн бүтээгдэхүүн бий болно	600	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
39		Малын тэжээлийн үйлдвэр	ш	1			1		малын тэжээлийн үйлдвэр байгуулагдаж 1000-аас доошгүй тн тэжээл бэлтгэнэ	200	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
40		Төрөл бүрийн био бэлдэц, түүхий эд бэлтгэх үйлдвэр	ш	1				1	Төрөл бүрийн био бэлдэц, түүхий эд бэлтгэх үйлдвэр	150	БОАЖГ, ХХААХҮЯ, АЗДТГ, СЗДТГ	
41		Мод боловсруулах үйлдвэр	ш	1				1	Мод модон эдлээх хаягдалгүй бүтээгдэхүүн хийх боловсруулах үйлдвэр бий болно	600	БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ	
42		Шахмал түлшний үйлдвэр	ш	4	4				Булган сумын шахмал түлшний үйлдвэр жилд 40-50 тн түлш нийлүүлж байна.	Сайжруулсан түлшний үйлдвэр нэмэгдэж хүйтний улиралд утаа буурна		БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
43		Нарны зай хураагуурын үйлдвэр	ш	2				1	1	Сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг хэрэглээнд нэвтэрнэ.		БОАЖГ, ЭХЧ, АЗДТГ, СЗДТГ
44	Арьс, шир боловсруулах үйлдвэр	ш	1					1	мал амьтны түүхий эдийг хаягдалгүй боловсруулж сайн чанарын бүтээгдэхүүн түүхий эд бий болно	300	БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ	

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

45		Бетон зуурмагны үйлдвэр		1		1			аймаг сумын барилгын материалаар хангах үйлдвэр бий болно	800	БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
46		Хайрганы үйлдвэр	ш	1	1				аймаг сумын барилгын материалаар хангах үйлдвэр бий болно		БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
47		Хийн түлшний үйлдвэр	ш	1			1				БОАЖГ, ЭХЧ, АЗДТГ, СЗДТГ
48		Хүхрийн үйлдвэр	ш	1			1				БОАЖГ, ЭХЧ, АЗДТГ, СЗДТГ
49	Амралт, рашаан сувилал, аялал жуулчлалын бүс	Амралт, аялал жуулчлалын газар	ш	142	142				Аялал жуулчлал төрөлжин хөгжиж, амарч сувилах таатай орчин бүрдэнэ		БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
54		Рашаан, сувиллын газар	ш	15	15						БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
53		Отог /түр буудаллах/	ш	12	12						БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
50		Ангын отог	ш	2	2						БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
52		Загасчлах спорт аялалын ангын отог	ш	3	3						БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
51		Ахмадын сувиллын газар	ш	1	1			Зураг төсөл нь хийгдсэн	Ахмад настайнуудыг амрах, сувилуулах тайтай орчин бүрдэнэ	700.0	БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
55		Хүүхдийн зуслан	ш	1	1			Зураг төсөл нь хийгдсэн	Хүүхэд залуучуудын амрах таатай орчин бүхий амралт, зуслангийн газар бий болно	3000.0	БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ
Зам шугам сүлжээний газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
56	Сэргээгдэх эрчи хүч	Усан цахилгаан станц	ш	7			7	УГЗБЕТ тусгагдсан	Сэргээгдэх эрчим хүчний эх үүсвэрийг хэрэглээнд нэвтэрнэ.	Тухайн төслийн өртгөөр	ЗГ, ЭХЯ, БОАЖГ, АЗДТГ, СЗДТГ, ЭБЦТС ТӨХК

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

											Булган салбар
57	Холбоо мэдээлэл дамжуулах	Холбоо, мэдээлэл дамжуулах станц	ш	147	43	47	57	Сүлжээ хүрэлцээгүй	Багийн төвүүдийг үүрэн телефон сүлжээнд хамруулж, нутаг дэвсгэрийн хэмжээгээр үүрэн холбоо, өндөр хурдны интернэт ашиглах нөхцөл бүрдэнэ	3750	АЗДТГ, Оператор компаниуд
58		Шинээр барих холбоо, мэдээлэл дамжуулах шугам	км	247.0	89.6	157.3		Сүлжээ хүрэлцээгүй	холбоо мэдээлэл дамжуулах газар доорх шилэн кабел баригдаж тасралтгүй холбоо мэдээллийн эх үүсвэртэй, өндөр хурдны интернэт хүлээн авах болно	11211.7	ЭХЯ, АЗДТГ, СЗДТГ
59	Эрчим хүч дамжуулах агаарын шугам	Шинээр барих цахилгаан 10 кВ дамжуулах шугам	км	379.8	50.1	131.5	198.3	Цахилгааны нэгдсэн сүлжээгээр хангах шаардлагатай	Цахилгаан хангамж нэмэгдэж, цахилгааны найдвартай эх үүсвэртэй болно	127079.4	ЭХЯ, АЗДТГ, СЗДТГ, ЭБЦТС ТӨХК Булган салбар
60		Шинээр барих цахилгаан 110 кВ дамжуулах шугам	км	115.5			115.5				
61		Шинээр барих цахилгаан 220 кВ дамжуулах шугам	км	89.4			89.4				
62		Шинээр барих цахилгаан 35 кВ дамжуулах шугам	км	213.7	120.3	59.1	34.3				
63		Шинээр барих цахилгаан 600 кВ дамжуулах шугам	км	132.5			132.5				
64	Агаарын тээвэр	Бага оврын онгоц хөөрөх, буух зурвас	ш /га	10 байршилд 100 га	100.0			Туршилтын нислэг үйлдсэн.	Ерөнхий зориулалтын бага оврын агаарын хөлгийн байнгын нислэг бий болгоно.	1728	ИНЕГ-ийн харьяа Булган нисэх буудал
65	Авто замынэ барилга байгуулмж	Засварлах авто зам	ш	11	4	3	4	Гарам, зам, гүүрнүүд нь хуучин эвдэрсэн засах шаардлагатай	Хүндрэлтэй хүрэх чиглэлүүд саадгүй холбогдоно.	220	ЗТХЯ, АЗДТГ, СЗДТГ
66		Засварлах гарам	ш	17	8	4	5			340	
67		Засварлах гүүр	ш	2	1	1				100	
68		Засварлах даваа	ш	125	30	45	50	Төлөвлөсөн даваанууд давахад хэцүү эвдэрсэн		2500	
69		Шинээр барих гүүр	ш	38	7	11	20	Гүүр барих шаардлагатай		3800	
70	Авто замын газр	Олон улсын чанартай авто зам	км	136	136			Хатуу хучилттай авто замтай болох шаардлагатай	Хатуу хучилттай авто зам баригдаж ашиглалтад орсноор тээврийн хэрэгсэл саадгүй зорчино	149601.5	ЗТХЯ, АЗДТГ, СЗДТГ
71		Улсын чанартай авто зам	км	148.2	148.2					162991.8	
72		Тусгай зориулалтын авто зам	км	297.8	177	120.8				327552.1	
73		Орон нутгийн чанартай авто зам	км	527.5		270.5	257			580169.2	
74		Засаж, сайжруулах авто зам	км	561.9		190.2	371.7			11239.3	

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

75	Төмөр замын гагазар	Төмөр замын газрын	км	187.1			187.1	УГЗБЕТ тусгагдсан	Улаанбаатар, Эрдэнэт, Булган, Хөвсгөлийг холбосон төрөм замын сүлжээ бий болж аюулгүй тээврийн хэрэгслээр зорчих болон ачаа эргэлтийн тээвэрлэлтийн хөдөлгөөн нэмэгдэнэ	төслийн өртөгөөр	ЗГ, ЗТХЯ, АЗДТГ, СЗДТГ
Ойн сан бүхий газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
76	ойжуулалт хийх	Ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэх газар	га	32239.3	8955	15756.8	7527.5	хортонд нэрвэгдсэн ойн санд хортонтой тэмцэх ойн санг нэмэгдүүлэх	Ойн хөнөөлт шавж, хортонтой тэмцэж ойг нөхөн сэргээж ойн санг нэмэгдүүлэх,	277.3	ГХБХБГ, БОАЖГ
77		Байгалийн сэргэн ургалтад туслан сайжруулах ой	га	14136.4	5096.8	5297.4	3742.2	Ойн нөхөн сэргээлт хийх	Ойжуулалт хийж ойн санг нөхөн сэргээж ойг тэлэн нэмэгдэнэ	2827.3	ГХБХБГ, БОАЖГ
78		Ойжуулах газар	га	28337.2	11620.2	8791.7	7925.3			793443.2	ГХБХБГ, БОАЖГ
79		Мод тарих газар	га	8563.9	1518.9	6029.4	1015.6			208867.2	ГХБХБГ, БОАЖГ
80	хамгаалалтын ойн зурвас	Хамгаалалтын ойн зурвас	га	1372.1	600.1	403.6	368.4	Хөрс хамгаалан болон тариалангийн талбайг хамгаалах ойн зурвасыг байгуулах	Цөлжилт элсний нүүдлийг тогтоон барих зорилгоор зурвасыг бий болно.	9879.1	ГХБХБГ, БОАЖГ
81	Ойн цэвэрлэгээ	Цэвэрлэгээний мод огтлох газрын төлөвлөгөө	га	26174.3	8177.1	11383	6614.2	Ойн арчилгаа, цэвэрлэгээний ажлыг мэргэжлийн байгууллагаар үе шаттай хийлгэх шаардлагатай	Ойн арчилгаа, цэвэрлэгээний ажлыг мэргэжлийн байгууллагаар үе шаттай хийнэ.	225	ГХБХБГ, БОАЖГ
82	Ойн нөхөрлөлд гэрээгээр эзэмшүүлэх төлөвлөлт	Ойн менежментийн нөхөрлөлд гэрээгээр ашиглуулах газрын төлөвлөгөө	га	207895.9	152538.2	55357.7		нөхөрлөлд олгогдоогүй хэсэглэлийг ойн нөхөрлөлд эзэмшүүлнэ	Ойн санг хамгаалах нөхөрлөл бий болно		ГХБХБГ, БОАЖГ
83	Мод үржүүлэг	Мод үржүүлгийн газар	ш	42	29	13		бүс нутгийг онцлогт тохирсон мод үржүүлгийн газар бий болгох шаардлагатай	бүс нутгийг онцлогт тохирсон мод бут сөөгийг тарьц суулгацыг үржүүлэн ойжуулалтад хэрэглэгдэнэ		ГХБХБГ, БОАЖГ
Усан сан бүхий газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
84	Хөв цөөрөм	Шинээр байгуулах хөв, цөөрөм	ш	69	21	26	22	Зэрлэг амьтан болон бэлчээрийн мал аж ахуйн бэлчээр дахь уст цэгийг нэмэгдүүлэх	Зэрлэг амьтан болон бэлчээрийн мал аж ахуйн бэлчээрийн усан хангамжийг нэмэгдэж байгаль экологийн тэнцвэрт байдал хадгалагдана.	6900	ХХААГ, ГХБХБГ, БОАЖГ
85	Нуур булгийн эх	Булгийн эхийг хашиж хамгаалах газрын төлөвлөгөө	ш	140	45	42	53			794	ГХБХБГ, БОАЖГ

**БУЛГАН АЙМГИЙН ГАЗАР ЗОХИОН
БАЙГУУЛАЛТЫН ЕРӨНХИЙ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

86	хашиж хамгаалах	Сэргээн хамгаалах нуурын төлөвлөгөө	ш	4	4					572	ГХБХБГ, БОАЖГ
87	Засварлах худаг	Засварлах худгийн төлөвлөгөө	ш	30		23	7	Эвдэрсэн худаг сэргээн засварлах шаардлагатай		253	ГХБХБГ, БОАЖГ
Тусгай хамгаалалтын газарт хэрэгжүүлэх ГЗБ-ын арга хэмжээ											
88	Улсын тусгай хамгаалалтад авах	Улсын тусгай хамгаалалтад авах газар	га	217983.8	38169	179814.8		Газрыг байгалийн унаган төрх, түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хадгалах, хамгаалах, доройтсон орчныг нөхөн сэргээх зорилгоор хамгаалах	экологийн хувьд чухал ач холбогдолтой газруудыг улс, орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авч тусгай хамгаалалтай газрын хэмжээг нэмэгдэнэ	30	ГХБХБГ, БОАЖГ
89	Орон нутгийн хамгаалалтад авах	Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах	га	717930.1	717930.1		ГХБХБГ, БОАЖГ				
90		Орон нутгийн тусгай хамгаалалтад авах уул, уурхайн тусгай зөвшөөрөлтэй газрын төлөвлөгөө	га	54086	35754.3	14345	3986.7				ГХБХБГ, БОАЖГ
91	Түүх соёлын дурсгалыг хамгаалах	Авран хамгаалан түүх, соёлын дурсгалт газар	ш	4		4		Түүх соёлын дурсгалт газрууд байх соёлын өвийг авран хамгаалах шаардлагатай	түүх соёлын дурсгалт газрууд байх соёлын өвийг авран хамгаалах ажиллагаа явуулж хамгаалалтад авна	100	ГХБХБГ, БОАЖГ, СЯ